

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

15. 11. 1971

ZGODOVINSKI ČASOPIS

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
HISTORICAL REVIEW

LETNIK XXV
ZVEZEK 3-4
LETO 1971
LJUBLJANA

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO
LJUBLJANA

Zgodovinski časopis je glasilo
Zgodovinskega društva za Slovenijo

Sedež uredništva

Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani
61000 Ljubljana, Aškerčeva cesta 12
Št. žiro računa SDK 501-8-490/1

Zamenjave (обмены, Exchanges):

Zgodovinsko društvo za Slovenijo
Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete
61000 Ljubljana, Aškerčeva cesta 12

Zalozba in uprava:

Državna založba Slovenije
61000 Ljubljana, Mestni trg 26

Redakcija tega zvezka je bila zaključena v juniju 1971

Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji
Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem
uredništva in navedbo vira

Ta zvezek so uredili:

Dr. Stane Gabrovec, dr. Ferdo Gestrin, dr. Bogo Grafenauer, dr. Milko Kos,
dr. Vasilij Melik, Bogo Stupan, dr. France Škerl, dr. Jože Šorn, dr. Fran Zwitter

Odgovorni urednik:

dr. Ferdo Gestrin

Zalaga Državna založba Slovenije v Ljubljani
Natisnilo CETIS grafično podjetje Celje 1971

ZGODOVINSKI ČASOPIS

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

HISTORICAL REVIEW

XXV

1971

IZDAJA

ZGODOVINSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO

LJUBLJANA

KAZALO

~ Metod Mikuž, Donesek k zgodovini Osvobodilne fronte Вклад в историографию Освободительного фронта A Contribution to the History of the Liberation Front France Skerl, Drugi tržaški proces Второй триестинский судебный процесс The second Trieste Process	3—30 31—45
Tone Ferenc, Iznancni kot cenena delovna sila nemškega rajha Высланные — дешевая рабочая сила немецкого рейха Exiles as a Cheap Labour of the German 'Reich'	47—59
✕ Mirko Stiplovšek, O razvoju ljudske oblasti v osvobojeni Moravški in Zgornji Savinjski dolini Развитие народной власти в освобожденных долинах Морав- шкой и верхнего течения р. Савиньи About the Development of the People's Rule in the Liberated Valleys of Moravska dolina and Zgornja Savinjska dolina	61—80
Milan Ževart, Narodnoosvobodilna vojna v Šaleški dolini Народно-освободительная война в Шалешкой долине The National Liberation Struggle in the Valley Šaleška dolina	81—102
Melitta Pivec-Stelè, Dnevnik Henrika Coste o kongresu Svete alianse v Ljubljani 1821 Записки Генриха Косты о конгрессе Священного союза в Любляне (Лайбахе) в 1821 г. Henrik Costa's Diary about the Holy Alliance Congress in Ljubljana in 1821	201—211
Branko Marušič, Doneski k politični zgodovini goriških Slo- vencev v razdobju 1870—1875 Очерки политической истории словенцев района Горицы в период 1870—1875 гг. Notes towards the Political History of the Slovenes in the Gorica Area During the Period 1870—1875	213—241
Tone Zorn, O nekaterih vprašanjih slovenske problematike na Koroškem v prvi polovici 70. let 19. stoletja Некоторые вопросы из жизни словенцев в Каринтии в первой половине семидесятих годов 19. века Concerning Some Questions from the Problems of the Slo- venes in Carinthia in the First Half of the 1870 ies	243—250
Milan Natek, Vpliv industrializacije na agrarno pokrajino v Velenjski kotlini Влияние индустриализации на аграрные отношения в районе Веленья The Influence of Industrialization on the Agrarian Landscape in the Velenje Area	251—270

IN MEMORIAM

Dr. Ivan Slokar (Jože Šorn) Milada Paulová (1891—1970) (Janko Pleterški)	103—106 106—107

INSTITUCIJE

- Vprašanje zgodovine v muzejih na Slovenskem (Branko Marušič) 109—115
 История в покаяе музеев Словении
 The Question of History in the Museums in Slovenia

ZAPISKI

- Tone Zorn, Stališča koroških strank glede kulturne avtonomije za koroške Slovence v letih 1925—1968 271—278
 Отношение каринтийских партий до культурной автономии каринтийских словенцев в годы 1925—1968 .
 The Attitudes of the Carinthian Parties Concerning a Cultural Autonomy for Carinthian Slovenes during the Years 1925—1968

ZGODOVINOPISJE — PREGLEDI IN PROBLEMI

- Jože Šorn, Naše zgodovinoisje o rudarstvu in fužinarstvu na Slovenskem 279—290
 Наша историография о горном деле и металлургии в Словении
 Our Historiography About Mining and Iron-Works in Slovenia

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI, SIMPOZIJI

- Peti kongres zgodovinarjev Jugoslavije (Bogo Grafenauer) . . 115—117
 Пятый създ историков Югославии
 The Fifth Congrees of Historians of Yugoslavia
- VI. konferenca zgodovinarjev delavskega gibanja v Linzu (Franc Rozman) 117—120
 Шестая конференция историков рабочего движения в Линце
 The 6th Conference of the Historians of the Worker Movement in Linz
- Zgodovinsko društvo za Slovenijo v letih 1968—1970 (Olga Janša) . 120—123
 Историческое общество в Словении в гг. 1968—1971
 The Historical Society for Slovenia during the Period 1968—1970
- Znanstveno posvetovanje ob 100-letnici pariške komune v Beogradu od 15. do 17. marca 1971 (Jasna Fischer) 291—293
 Научное совещание в Белграде с 15 до 17 марта 1971 г. по поводу 100-летия Парижской коммуны
 Scientific Consultation on the Occasion of the 100 th Anniversary of the Commune of Paris Held in Belgrade during March 15—17, 1971

OCENE IN POROČILA

- R. J. Braidwood, Prehistoric Men (Marko Urbanija) 125—126
 J. Sasson, The Military Establishment at Mari (Marko Urbanija) . 126—128
 J. Kalić-Mijušković, Beograd u srednjem veku (Ignacij Voje) . . 128—131
 Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Ignacij Voje) 131—132
 B. Grafenauer, Die ethnische Gliederung (Ferdo Gestrin) . . . 133—134

M. Kokolj, Vevški papirničarji v boju za svoje pravice 1842—1945 (France Kresal)	134—139
Il Risorgimento e l'Europa (Branko Marušič)	139
Preporodovci proti Avstriji (Franc Rozman)	140—141
Osnovna šola na Slovenskem 1869—1969 (Ferdo Gestrin)	141—143
Prosvetni zbornik 1868—1968 (Branko Marušič)	143—144
M. Britovšek, Anton Füster in revolucija 1848 v Avstriji (Fran Zwitter)	144—151
I. Mohorič, Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem (Jože Šorn)	151—157
Zgodovinske čitanke (Tomaž Weber)	157—159
Pavla Horská-Vrbová, Kapitalistická industrializace a středoevropská společnost (Janko Pleterski)	159—160
Milada Paulová, Tajný výbor (MAFFIE) a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916—1918 (Janko Pleterski)	160—163
U. Bahadır Alkim, Anatolia I (Marko Urbanija)	295—297
Die mittelalterlichen Urbare des Benediktinerstiftes St. Paul in Kärnten 1289/90. und 1371/72 (Pavle Blaznik)	297—300
Mavro Orbin, Kraljevstvo Slovena (Ignacij Voje)	300—302
Franc Babinger, Mehmed Osvajač i njegovo doba (Ignacij Voje)	303—306
Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege (Ferdo Gestrin)	306—310
Arhivi v Sloveniji (Ferdo Gestrin)	310—311
Trgovina in rudarstvo v naših disertacijah (Jože Šorn)	311—314
Klaus Jürgen Miersch, Die Arbeiterpresse der Jahre 1869 bis 1889 als Kampfmittel der österreichischen Sozialdemokratie (Franc Rozman)	314—315
Koroški plebiscit (Peter Vodopivec)	315—318
Koroška in koroški Slovenci (Peter Vodopivec)	318—319
Claudia Cromer, Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärntens 1918—1920 (Bogo Grafenauer)	319—328
Wilhelm Neumann, Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918—1920 (Bogo Grafenauer)	328—331
Erwin Steinböck, Die Kämpfe im Raum Völkermarkt 1918/19 (Lojze Ude)	331—335
Koroška, publicistika in plebiscit (Tone Zorn)	335—338
Hans Steinacher, In Kärntens Freiheitskampf (Tone Zorn)	338—339
Metod Mikuž, Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja (Mirko Stiplovšek)	339—340

BIBLIOGRAFIJA

Vasja Melik - Olga Janša - Mirko Stiplovšek, Bibliografija slovenske zgodovine (Publikacije iz let 1963—1968)	165—185
Miloš Rybář, Zgodovinske publikacije v letu 1969	187—196
Melitta Pivec-Stelé - Miloš Rybář - Mara Mervič - Olga Janša, Nove knjige v Narodni in univerzitetni knjižnici, knjižnici Slovenske akademije znanosti in umetnosti, knjižnici Oddelka za zgodovino filozofske fakultete ter knjižnici Inštituta za narodnostna vprašanja	341—373
Miloš Rybář, Zgodovinske publikacije v letu 1970	375—382

SINOPSIS

Melitta Pivec-Stelè, višji bibliotekar v pok., Ljubljana: **Dnevnik Henrika Coste o kongresu Svete alianse v Ljubljani 1821.** Henrik Costa je v času zasedanja tega kongresa pisal dnevnik; dnevnik pričanja s 15. decembrom 1820 in konča z 22. majem 1821. Avtorica objavlja izvlečke iz dnevnika pa tudi usodo njegovega originala.

Henrik Costa's Diary about the Holy Alliance Congress in Ljubljana in 1821. During the work of the Congress Henrik Costa kept a diary; the diary begins with December 15th, 1820 and ends with May 22nd, 1821. The author brings excerpts from the diary and reports about the fate of the original.

Résumé: **Le journal tenu par Henri Costa pendant le congrès de la Sainte Alliance à Ljubljana en 1821.**

UDK 341.18(497.12 Lj.) "1821"

Branko Marušič, direktor muzeja, Nova Gorica: **Doneski k politični zgodovini goriških Slovencev v razdobju 1870—1875.** Podano je politično življenje goriških Slovencev z novimi osvetlitvami dogajanja v citiranih letih.

Notes towards the Political History of the Slovenes in the Gorica Area During the Period 1870—1875. The article brings an account of the political life of the Slovenes in the Gorica Area and sheds new light on the events from the period under discussion.

Riassunto: **Il contributo alla vita politica degli Sloveni del Goriziano nel periodo 1870—1875.**

UDK 949.712-15 "1870/1875"

Tone Zorn, višji strok. sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana: **O nekaterih vprašanjih slovenske problematike na Koroškem v prvi polovici 19. stoletja.** Avtor podrobno opisuje historiat političnega življenja koroških Slovencev v citiranih letih.

Concerning Some Questions from the Problems of the Slovenes in Carinthia in the First Half of the 19th century. The author gives a detailed historical account of the political life of the Slovenes in Carinthia during the years in question.

Zusammenfassung: **Über einige Fragen der slowenischen Problematik in Kärnten in der ersten Hälfte der 19. Jahre des 19. Jahrhunderts.**

UDK 323.15(436.6=863) "1870/1875"

Milan Natek, višji strok. sodelavec SAZU, Ljubljana: **Vpliv industrializacije na agrarno pokrajino v Velenjski kotlini.** Analiziran je razvoj agrarnogeografskih elementov, spremembe zemljiških kategorij ter porast števila prebivalcev v Velenjski kotlini v času 1826—1969.

The Influence of Industrialization on the Agrarian Landscape in the Velenje Area. The article is an analysis of the development of the agrarian-geographical elements, of the changes of land categories, and of the growth of the population in the Velenje Area during the period 1826—1969.

Zusammenfassung: **Die Einflüsse der Industrialisierung auf die landwirtschaftliche Struktur des Beckens von Velenje.**

UDK 335(497.12-116) "1826—1969"

Melitta Pivec-Stelè

DNEVNIK HENRIKA COSTE O KONGRESU SVETE ALIANSE
V LJUBLJANI 1821

Ljubljanski kongres Svete alianse 1821 ima svoje mesto v zgodovini Svete alianse, npr. v Mauricea Bourquina *Histoire de la Sainte Alliance*¹. Kot epizoda je omenjen v dnevniku Friedricha von Gentza², v spominih Klemensa Wenzla Lotharja Metternicha³, v Zgodovini slovenskega naroda Josipa Mala⁴ in v Duševnih profilih naših preporoditeljev Ivana Prijatelja⁵.

Specialno posvečena kongresu so kronološko naštetja dela: Peter von Radics, *Metternich und Gentz auf dem Laibacher Congresse*⁶, Janko Barlè, *Ljubljanski kongres l. 1821 v dnevniku zagrebškega škofa Maksimilijana Vrhovca*⁷, Ottmar Hegemann, *Aus den Tagen des Laibacher Kongresses*⁸ in Vladimir Šenk, *Kongres Svete alianse v Ljubljani*⁹, monografija; v leposlovju pa še Ivan Tavčar, *roman Izza kongresa*.¹⁰ Kot sodobna vira je treba podčrtati *Laibacher Zeitung* 1821, januar-maj, in rokopis Henrika Coste o ljubljanskem kongresu Svete alianse 1821, ki bo predmet naše študije.

Prej, ko preidemo na rokopis, pa hočemo na kratko analizirati prispevke navedenih domačih avtorjev. Peter von Radics poda res to, kar naslov članka pove: to, kar sta Metternich in Gentz v svojih dnevnikih, pismih in spominih o ljubljanskem kongresu zabeležila. Radics uporablja tudi notice iz *Laibacher Zeitung*. Iz tega gradiva prinaša tim. družabne prireditve, političnih in vojaškihotic ne omenja, glavno so mu vtisi Metternicha in Gentza.

Janko Barlè je objavil iz latinsko pisanega dnevnika zagrebškega škofa Maksimilijana Vrhovca tisti del, ki se nanaša na ljubljanski kongres. M. Vrhovac je bil v Ljubljani le od 6. do 14. II. in je zabeležil poleg zunanjih prireditev v glavnem številne obiske, ki jih je sprejel in napravil ne le pri vladarjih in diplomatih, temveč tudi pri domačinih (npr.

¹ Genève 1954, 509; 283—313.

² *Tagebücher*, Leipzig 1873—1874; II 380—416.

³ *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Wien 1880—1884; IV, 421—440.

⁴ *Najnovjša doba*, Celje 1928; 284—298.

⁵ *Ljubljana 1921*; LZ 49, 80—81.

⁶ *Laibach 1892*, Argo I, 88—91, 117—122.

⁷ *Ljubljana 1911*, Carn II, 239—248.

⁸ *Laibach 1914*, 48.

⁹ *Ljubljana 194.*, 179 + (II).

¹⁰ *Ljubljana LZ 1905—1908.*

Bussatti, Hohenwarth, Auersperg itd.). J. Barlè je bil mnenja, da so v mali Ljubljani bile gotovo nevšečnosti zaradi stanovanj, prehrane in drugih skrbi za toliko gostov; ta misel pa je bila zmotna.

Ottmar Hegemann uporablja v svojem delu že Radicsa, Metternicha, Gentza, Laibacher Zeitung in Tavčarjev roman, glavni vir pa mu je dnevnik Henrika Coste, vendar, pravi Hegemann, da je v njem za notranje dogodke premalo tvarine. Omenja politične dogodke, v glavnem pa hoče podati sliko mesta Ljubljane, za katero so bili meseci kongresa bleščeča doba. Stanovanj ni manjkalo, temveč jih je še preostalo. Hegemann razlaga ta pojav s tem, da je plemstvo imelo mnogo stanovanj v Ljubljani. Cene živil so celo padle! Omenja tudi seznam udeležencev, ki jih je bilo 500. Glede sej kongresa misli, da so bile v cesarjevem stanovanju (v dvoru — vicedomski palači, kjer je sedaj univerza); ta misel pa je bila pomota.

V svoji Zgodovini slovenskega naroda prinaša Josip Mal v poglavju, posvečenem ljubljanskemu kongresu, pregled predzgodovine in delovanja kongresa, Ivan Prijatelj v svojih Profilih pa prav kratek splošen pregled kongresa.

Edino obsežno delo z notranjo sliko ljubljanskega kongresa je monografija Vladimira Šenka, ki koj v začetku ugotavlja, da so Slovenci kot komaj prebujen narod zasledovali le zunanje dogodke kongresa, čeprav je bila velika čast zanje, da se je nad 4 mesece o usodi Evrope odločalo v njih središču, v Ljubljani, izbrani zaradi bližine Italije. Šenk prvi uporablja poleg dotakratnih publikacij arhivalno gradivo, v glavnem Gentzove protokole kongresa, ki se hranijo v več izvodih v dunajskem državnem arhivu¹¹. Uporablja tudi notice v Laibacher Zeitung, zelo mršav vir, ker je bil list pod strogo cenzuro, v manjši meri tudi dnevnik H. Coste. Opiše nastanek Svete alianse: idealni predlog carja Aleksandra, spretne korekture Metternicha, podpis pakta 1815 po Avstriji, Rusiji, Prusiji, Angliji, 1818 še po Franciji, le papež je odklonil podpis. Dejansko je postala zveza orodje za zavarovanje obstoječega stanja s pravico do intervencije proti revolucionarnim pojavom.

Ljubljanskega kongresa se je udeležilo 10 držav: Avstrija, Rusija, Prusija, Anglija, Francija, obe Siciliji, Cerkvena država, Piemont, Toskana, Modena. Šenk predstavlja navzoče vladarje in glavne diplomate ter oriše heterogena stališča posameznih držav. Glavna naloga ljubljanskega kongresa, ki se je začel 10. januarja 1821, je bila dejanska izvedba že na prejšnjem kongresu v Opavi 1820 sklenjene intervencije proti konstituciji v Neaplju. Ta vojaška akcija je bila uspešno izpeljana, nato so kongres uradno končali 26. februarja. Po tem datumu pa je izbruhnila manjša revolucija v Piemontu, ki pa je bila hitro udušena. Pojavil se je še upor proti Turčiji v Moldaviji in Vlaški s knezom Aleksandrom Ypsilantijem, ki mu je car odklonil zaproseno podporo. Tako je trajal kongres dejansko do 22. maja. Pokazale so se razpoke

¹¹ L. Bittner, Gesamtinventare des Wiener Haus-Hof-u.-Staatsarchives I, Wien 1931, 441, 568 (fasc. 40, 41, 69).

med zahodnimi in vzhodnimi državami, vendar je bil ljubljanski kongres višek Svete alianse, višek absolutizma in višek Metternichovega osebnega uspeha.

Edino nasprotno mnenje glede Metternichove vloge zastopa M. Bourquin¹², ki pravi, da mož ni želel kongresov v Opavi in Ljubljani, ker je vedel za odklonilno stališče Anglije. Vendar je to osamljeno mnenje malo verjetno, posebno če se primerja z Metternichovimi spomini.

Zanimivo je, da so skoraj vsi navedeni avtorji črpali iz dnevnika Henrika Coste, o rokopisu samem pa ni specialne študije, čeprav je njegova usoda prav zanimiva. Naš namen je prav študija o njem.

C. von Wurzbach v svoji biografiji Henrika Coste¹³ našteva med njegovimi rokopisi dnevnik o ljubljanskem kongresu Svete alianse. Ta izvod, 1858 v lasti H. Coste, smemo označiti kot original. O njem je J. Mal v biografiji H. Coste domneval¹⁴, da je morda z drugo zapuščino Henrika in Henrika Etbina Coste prišel v petrograjsko knjižnico.

O Hegemann pravi¹⁵, da je H. Costa 1825 po takratnem županu svoj rokopis predložil cenzuri pri guberniju, a ta cenzurni izvod je izginil brez sledu. Vsa vprašanja in prošnje, ustne in pismene, so bile zastoj, do leta 1846. Milena Uršič v biografiji Cornelijje Schollmayr, hčerke Henrika Coste, pove¹⁶, da je Cornelija Schollmayr, ki je prevzela zapuščino očeta Henrika in brata Henrika Etbina, ker ni bilo tedaj ne pri Slovenski matici ne pri zagrebški akademiji zanimanja zanjo, 15. novembra 1875 od očetove in bratove zapuščine prodala 7 zabojev Imperatorski javni knjižnici v Petrogradu (danes Državna knjižnica Saltykova-Ščedrina v Leningradu).

V rokopisnem oddelku NUK navaja inventarna knjiga (pod številko 54) seznam tega prodanega gradiva, ki pa je prišel v NUK šele iz FZC; ta pa še ni popolnoma urejen, zato seznam trenutno ni dosegljiv. Leta 1967 je bil Dušan Kermavner nekaj dni v Leningradu in je v Saltykov-Ščedrinovi knjižnici dobil v roke seznam Costove zapuščine, prevzete od Petrograjske knjižnice. Napravil si je iz njega nekaj izpiskov (npr. *Télégraphe Officiel*, *Soča* itd.), dnevnika H. Coste pa ni opazil.¹⁷

Ko se je Cornelija Schollmayr po smrti moža, s katerim je bila več let v Romuniji, zopet vrnila v Ljubljano, je priobčila v *Laibacher Zeitung* 1892¹⁸ zanimiv podlistek z naslovom »Alte Tagebücher«, v katerem je objavila nekaj odlomkov iz dnevnika svojega očeta iz let 1820—1825. Namenoma pa je izpustila mesece ljubljanskega kongresa, ker ni bilo toliko prostora na razpolago, a hkrati izraža namen, da bo o tem predmetu prihodnjič govorila. Vendar drugega podlistka ni bilo, pač pa je

¹² o. c. 261.

¹³ *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* III, Wien 1858, 16—17.

¹⁴ SBL I, Ljubljana 1925/32, 86.

¹⁵ o. c. 2.

¹⁶ SBL 10, Ljubljana 1967, 235—236.

¹⁷ Informacija dr. D. Kermavnerja, za katero se mu lepo zahvaljujem.

¹⁸ Nr 121, 122 (28., 30. V.)

izšla v Slovenskem narodu 24. XII. 1891 notica, da namerava C. Schollmayr izdati dnevnik pokojnega brata Henrika Etbina. Tudi rokopis, ki ga omenja Josip Vošnjak v svojih spominih¹⁹, ni Henrikov, temveč Etbinov, ker je tudi Etbin pisal dnevnik. Res je Cornelija po skicah in posameznih listih rekonstruirala Henrikov dnevnik, da bi ga objavila, vendar tudi ta ni prišel v tisk, ostal je v rokopisu.

En zabojev spisov obeh Costov je prišel 8. februarja 1898 v shrambo v Narodni muzej, da ostane zapečaten do smrti Cornelije, potem lahko razpolaga z njim njen sin, Heinrich Schollmayr-Lichtenberg. Ta šneprski upravitelj je umrl 1930 na gradiču Koča vas pri Starem trgu (Hallerstein). 8. maja 1933 je njegova edina dedinja Margareta Schollmayr-Lichtenberg prosila, da se ji izročijo ti spisi, navede jih 11, med njimi »Congress-Tagebuch 1821« (to je rekonstrukcija). Vendar do izročila ni prišlo, gradivo je ostalo v Narodnem muzeju do 1948, ko je celotni arhiv muzeja prešel v last AS.²⁰

Tako je bila dozdej znana le rekonstrukcija dnevnika iz Narodnega muzeja, iz nje so črpali vsi omenjeni pisatelji. Ko pa sem 1962 zbirala gradivo za retrospektivno slovensko zgodovinsko bibliografijo v dunajski Administrative Bibliothek im Bundeskanzleramt (I. Herrengasse 23), sem slučajno našla izredno lepo kaligrafično pisano, vezano kopijo Costovega dnevnika. Oskrbeli so nam ljubeznivo kserokopijo tega rokopisa, ki je zdaj (od 1965) last naše sekcije za občo in narodno zgodovino SAZU.

Opisati hočemo na novo odkrito kopijo. Naslov je: *Tagebuch geführt waehrend des Congresses in Laibach von Heinrich Costa*. Kot kopist je naveden Chrisant Albert Ritter von Franken, k. k. Laibacher Hauptzollamts Pract. Pisano je v gotici, imena v latinici. Spis obsega 127 str. — fo. 23,5 × 19,5 cm. Na naslovni strani v levem zgornjem kotu je vpis: v. Elsenau D. a. d. A. (bivši lastnik?); v desnem spodnjem kotu žig: Bibliothek des k. k. Ministeriums des Innern. Pred tekstom je situacijski plan Ljubljane z označbo stanovanj visokih in najvišjih udeležencev kongresa, narisal ga je Franz Dischman. Po tekstu je še nekaj seznamov.

H. Costa posveča svoje delo magistratu in meščanom Ljubljane ter v kratkem uvodu (1 str.) pravi, da špada teh 5 mesecev leta 1821 k bleščečim dobam kranjske zgodovine; zato je spis tega kongresa zanimiv. To je resen predmet, kot tak zahteva slog brez okraskov, analogen slogu Thalberga v njegovi kroniki Ljubljane in bi bilo nekako nadaljevanje Thalbergove kronike. In res je H. Costa vesten kronist, morda malo pust. Začenja s 15. decembrom 1820 in konča z 22. majem 1821.

Ko bomo analizirali vsebino dnevnika, bomo najprej povedali, kaj v njem je. Največji del zavzemajo udeleženci kongresa, vsi navedeni s polnimi dolgimi naslovi, z dnevom prihoda in odhoda ter stanovanji.

¹⁹ Spomini I., Ljubljana 1905, 183—184.

²⁰ Iz akcisijske knjige AS 1821—1945, ki jo sestavlja višja arhivarka Ema Umek.

Navzoči so bili cesar Franc I., cesarica Carolina, car Aleksander, neapeljski kralj Ferdinand in modenski vojvoda Franc. (Pruskega kralja Friedricha Wilhelma III. ni bilo.) Potem zastopniki opolnomočenci na kongresu, 18 oziroma 19; za Avstrijo Metternich in Vincent, za Rusijo Capodistrias, Nesselrode in Pozzo di Borgo, za Prusijo Hardenberg, Bernstorff in Krusemark — slednji je stanoval pri očetu H. Coste —, za Anglijo Stewart in Gordon, za Francijo Blacas, Laferronnays in Riquet de Caraman, za Cerkevno državo kardinal Spina, za Neapelj Ruffo, za Toskano Nero-Corsini, za Piemont San Marsano in San Martin d'Aglié. *Intelligenz-Blatt*, priloga *Laibacher Zeitung*, je tudi priobčil sezname oseb, ki so pripotovale in odpotovale, seznam opolnomočencev je sam Gentz objavil v *Oesterreichischer Beobachter*²¹ kot korekturo, ker je švicarski časopis *Aargauer Zeitung* prinesel netočen seznam. Več seznamov udeležencev kongresa je bilo tudi v Narodnem muzeju, eden, okrajšan, je bil pozneje objavljen v *MHVK*²² in še pozneje v *LZg*²³.

Drugi obsežni del dnevnika zavzemajo tim. *družabne prireditve*. Diplomati, ki so se po dolgočasnem kongresu v Opavi Ljubljane nekako bali, so bili potolaženi, saj čeprav je bila Ljubljana majhno mesto z 20.000 prebivalci, teh prireditev ni bilo tako malo. Filharmonija je prispevala koncerte in akademije (19., 26. I., 5., 9., 15. II., 9. III., 17., 22., 24. IV., 18. V.) in serenado 21. V. pred odhodom cesarja in cesarice. Gledališče je uprizorilo opere: Rossini, Seviljski brivec (30. I., 18. II.), *La Cerentola* (3. IV.), *Edoardo e Cristina* (10. V.) in dele obeh slednjih oper (19., 20. V.). Meščanstvo je priredilo ples 25. II., plemstvo 3. III., *soirées dansantes* sta bili 29. I. in 5. II. Te prireditve so bile ali v reduti ali v gledališču. Obe poslopji so tik pred kongresom nekoliko restavrirali, vendar so z Dunaja naročili, naj porabijo čim manj stroškov²⁴. Tudi Metternich je priredil na svojem stanovanju več slovesnih večerov (11., 18., 25. III., 1., 8. IV.), značilno je, da so bili proti koncu kongresa, ko je bilo glavno delo že opravljeno.

V to skupino se lahko uvršča užitek, ki so ga imeli prebivalci Ljubljane, ko so mogli opazovati *obiske* in izlete visokih osebnosti. Car Aleksander je najbolj ljubil Lattermannov drevored, kjer je bil skoraj vsak dan. Cesar Franc pa je šel rad v Mestni log, kjer so mu postavili majhen paviljon, in na grad zaradi razgleda in streljanja ptičev. Sicer pa je porabil čas tudi za druge obiske. 10. I. si je ogledal reduto in gledališče, cesarica pa je obiskala uršulinske šole. 17. I. sta cesar in kralj Ferdinand bila na gradu, 21. I. cesar in cesarica pri slapu v Studencu, 22. I. je bil cesar v Dolu, 23. I. na Barju, 26. I. od 9. do 3. ure na seji gubernija, 9. II. na Golovcu, 14. II. si je ogledal vojaško bolnišnico in vojaški magacin, 15. II. s kraljem Ferdinandom vojaško bolnišnico in žrebčarno na Selu, 13. III. je bila cesarica na obisku v Škofji Loki, 1. in 15. V. sta

²¹ 1821, 56 (25. II.).

²² 1858, 81—84, 90—97.

²³ 1901, 20, 21. *Erinnerungen an den Laibacher Congress* i. J. 1821.

²⁴ *J. Mal o. c.*, 286.

cesar in cesarica obiskala Božji grob v Štepanji vasi, 3. V. sta jahala na Golovec, 4. V. se peljala na Šmarno goro. 10. V. je cesar zopet šel na Golovec, 15. V. obiskal civilno bolnišnico, cesarica pa obiskala vojaško deško vzgajališče. 16. V. sta se cesar in cesarica peljala v Dol k Erbergu. 18. V. je cesar obiskal vojaško deško vzgajališče in botanični vrt, cesarica grad in kaznilnico. 19. V. je cesar obiskal licej, gimnazijo in normalke — najdelj je bil v risalnici in gimnaziji — potem vojaško bolnišnico. 19. V. je bila cesarica v dekliških šolah, 20. V. sta bila cesar in cesarica v Lattermannovem drevoredu.

Neštevilne avdience niso bile tako vidne, čeprav so zabeležene. Zelo pa so bile vidne *iluminacije* mesta ob različnih priložnostih: za pravoslavni božič (13. I.), za rojstni dan cesarice in cesarja (8., 12. II.) in za zmago v Neaplju (3. IV.). O vsem tem je tudi mnogootic v Laibacher Zeitung, vendar jih ima dnevnik več. Dnevnik je tudi podrobno zabeležil darila in odlikovanja, ki so jih visoki gostje razdelili pred odhodom.

Tretji obsežni del dnevnika obsegajo *vojaške zadeve*, ki so bile bolj številne kot družabne prireditve. Revije vojaštva, ki so se vrstile od 30. I. do 27. IV. (1., 2., 3., 4., 5. II., 17., 20., 23., 24., 25. IV.) so bile vedno na Kapucinskem trgu, takrat prekrščenem v Kongresni trg, navzoči so bili cesar Franc, car Aleksander, kralj Ferdinand in vojvoda Franc Modenski, slednji, če je bil v Ljubljani, ker je trikrat pripotoval in odpotoval. Te parade so bile tako številne, ker je vojaštvo, določeno za intervencijo v Italiji, šlo skozi Ljubljano, po koncu ekspedicije se pa vračalo, zamenjali so tudi garnizijo. Te čete so bile večinoma sestavljene iz graničarjev (Ogulin, Slunj, Varaždin itd.). Tu lahko priključimo vojaška poročila, ki so začela prihajati 13. III. o vojaških akcijah v Neaplju in Piemontu in se končajo 17. IV. (20., 23., 27., 30. III., 3., 10., 13. IV.). Te vesti sta vestno zabeležila dnevnik in Laibacher Zeitung. Vrnitev vojaštva iz Italije se je nadaljevala še po koncu kongresa, v maju in juniju.

O *političnih zadevah* pa je v dnevniku zelo malo, čeprav je bil to takó izrazito političen kongres; v tem oziru se dnevnik lahko kosa s strogo cenzurirano Laibacher Zeitung. Ta je od uradnih publikacij prinesla le Deklaraciji 14. II. in 12. V., Instrukcije za ministre Avstrije, Rusije in Prusije v Neaplju 16. III. in Okrožnico avstrijskim poslanikom 12. V.²⁵ Dnevnik omenja le, da so prihajale dobre vesti iz Italije o uspešni intervenciji (20. III.) in da so potem bile zahvalne božje službe (3., 22. IV.). In s tem smo končali s pregledom tega, kar je v dnevniku, pravzaprav le zunanji dogodki, in lahko prehajamo na to, česar *ni v dnevniku*, to so notranji dogodki. To notranjo sliko je pri nas opisal edino V. Šenk.

Dnevnik ne omenja niti *sej* kongresa, niti kje so bile. Bile so vedno zvečer ob 9 in so trajale pozno v noč. (Poskus, preložiti jih na dopoldan, ni uspel.) V prvih tednih je bilo 24 malih in 10 splošnih sej, pred definitivnim koncem kongresa še 4 male. Bile so na Metternichovem stano-

²⁵ LZg 16. II., priloga; 22. V. priloga; 16., 20. III., priloga; 22. V. priloga.

vanju, v Zoisovi hiši na Bregu, vse splošne in blizu polovica malih, ostale male na Bernstoffovem stanovanju.²⁶

Še manj so bili seveda znani *dogodki pred kongresom*. Kako je car Aleksander predlagal zvezo narodov po načelih krščanstva in kako je Metternich s sicer maloštevilnimi korekturami spremenil zvezo narodov v zvezo vladarjev in orodje za vzdrževanje obstoječega reda. Werner Näf je pokazal nazorno razliko med Aleksandrovim osnutkom in Metternichovim korigiranim tekstom.²⁷ M. Bourquin sicer pravi, da Näf pretirava²⁸, a to ni res. Tako je bil že ob ustanovitvi Svete alianse 1815 kompromis. Vendar so že na 2. kongresu v Opavi — 1. je bil v Aachenu — sklenili intervencijo proti konstituciji v Neaplju, ljubljanski kongres je spremenil sklep v dejanje. Soglasja pa pravzaprav ni bilo: Avstrija se je imela za varuhinjo Italije, ruski car se je pod Metternichovim vplivom na čajankah spremenil iz mistika v legitimista, Prusija se je zanimala le za Nemško zvezo, Anglija je odklonila podpis za intervencijo in bila za nevtralnost v neapeljski zadevi, francoski zastopniki so bili needini in niso podpisali, Italijani so bili za intervencijo razen Cerkvene države.²⁹ Sicer je odločalo le velikih pet — Avstrija, Rusija, Prusija, Anglija, Francija. Zaradi neenotnosti stališč je moral podpisati kongresne protokole le Gëntz, le zadnji zaključni zapisnik (12. V.) so podpisali trije: Avstrija, Rusija in Prusija. V gladki francoščini Gëntzovih zapisnikov, ki imajo naslov »Journal des conférences«, so izginile burne debate, vedno večja odmaknjenost Angležev, nasprotja med Capodistri- asom in Nesselrodom, Caramanom in njegovima kolegoma, dramatični dan 12. III., ko so sklenili, da gre 80.000 Avstrijcev v Italijo in da pride 90.000 Rusov na pomoč, kar pa so na Dunaju zavrli, itd. Vendar je Metternich zmagal, Ljubljana je višek v razvoju Svete alianse v vlogi meddržavne kontinentalne policije.³⁰

V dnevniku tudi ni edina zadeva, ki je postala skoraj *afëra*. Dunajska Allgemeine Zeitung je 7. II. objavila članek, kjer je bilo rečeno o govoru cesarja Franca ljubljanskim profesorjem, da jim je povedal, naj vzgajajo dobre državljane, učenjakov ne potrebuje.³¹ Ljubljanski profesorji so 18. II. protestirali in ponudili demanti v vlogi na Metternicha s podpisi vseh fakultet. Metternich je bil zelo zadovoljen z vlogo, demanti pa ni bil zaželen. Avtor vloge pa ni bil profesor.³²

Kongres je bil v Ljubljani, vendar dnevnik *Slovenec* ne omenja. Le 14. I. omenja, da je car Aleksander opazil naš »krainisch-slavischer Dialekt« in 8. IV. da je bila v stolnici »krainerische Predigt«³³. To je vse

²⁶ V. Šenk, o. c. 55—58, 15—20.

²⁷ W. Näf, Zur Geschichte der Heiligen Allianz, Bern 1928 (Berner Untersuchungen zur Allgemeinen Geschichte 1), 9—12, 14, 16, 19, 31/34.

²⁸ o. c. 134.

²⁹ V. Šenk, o. c. 63—87.

³⁰ V. Šenk, o. c. 165—170.

³¹ V. Šenk, o. c. 11.

³² HHSA, Kongressakten, Karton 22 (Fasc. 49).

³³ O. Hegemann, o. c. 15.

za Ljubljano, ki je bila 1809—1813 prestolnica Ilirskih provinc in kjer so že bili zametki razvoja slovenske samozavesti.

Pa še nečesa ni v dnevniku, kar pač ni moglo biti, ker so ti podatki postali znani šele pozneje, ko so izšli dnevniki in spomini Metternicha in Gentza; to so *pohvale* mesta Ljubljane, o zelo udobnih stanovanjih, o nad vse prijetnem vzdušju, o edinstvenem političnem položaju v Evropi, o lepoti okolice in izletih itd.³⁴ In to niso bila samo osebna mnenja Metternicha in Gentza, prav tako so mislili tudi drugi diplomati, ki so, kakor pravi Metternich, žalostni (»betrübt«) odpotovali iz Ljubljane, ki so jo tako vzljubili. Če bi kongresisti poznali besedne igre, bi morda tudi rekli »Emona — Amoena, Ljubljana — ljubljena«.

Omenili smo najprej, kaj so mogli pisatelji črpati iz dnevnika, potem stvari, ki jih v dnevniku ni. Je pa še *nekaj podatkov* v dnevniku, za katere se pisatelji niso posebno zanimali. To so najprej poročila o vremenu, ki bi morda zanimala *meteorologe*. Čeprav je Intelligenz-Blatt vsak teden objavljala meteorološka opazovanja, je Costa na začetku vsakega dne skrupulozno zabeležil stanje barometra, temperaturo in značaj vremena: lepo, toplo, sončno, spremenljivo, meglo, dež, sneg, prah. Iz teh podatkov dobi človek vtis, da je bila na začetku kongresa zima izredno ugodna, pomlad na koncu kongresa pa naravnost očarljiva. Prvo dejstvo je že opazila Corneliya Scholmayr in v svojem podlistku zapisala³⁵, da so to zimo imenovali »Dreikaiserwinter«.

Drugi zanimivi podatki se nanašajo na *topografijo* Ljubljane. Situacijski plan na začetku dnevnika je lično izdelan, le v prav majhnem formatu 14 × 11 cm. Na koncu dnevnika pa podaja Costa v zvezi s planom več seznamov. Seznam predmestij: Kapucinsko, Poljane, Št. Peter, Gradišče, Krakovo, Trnovo; seznam najbolj vidnih poslopij, od katerih nekatera ne obstajajo več ali imajo druga imena: stolnica, rotovž z Robbovim vodnjakom, škofija, semenišče, licej, most v Štepanjo vas, kasarna, cerkev Št. Peter, kasarniški most (sedaj Šentpeterski), sedanji Zmajski most (»Metzerbrücke«), Špitalski most (sedaj Tromostovje), dreved ob Ljubljanici, Frančiškanska cerkev, kapucinski trg (potem Kongresni, zdaj Trg revolucije), uršulinski samostan in cerkev, stanovsko gledališče, Čevljarški most, cerkev in hiša Križniškega reda (Križanke) z dvorano Filharmonije, most čez Gruberjev kanal, cerkev Št. Jakob, stanovska reduta, grad s kaznilnico in strelišče. Sledi seznam udeležencev kongresa, vendar samo vladajočih knezov in opolnomočencev z natančno označbo stanovanj. Mnogoštevilni samo začasni kongresisti seveda niso omenjeni.³⁶

Zadnji seznam pa je zanimiv za *promet*.³⁷ To je seznam krajev, preko katerih so po koncu kongresa udeleženci odpotovali, cesar in cesarica z glavnim delom spremstva preko Celovca v Schönbrunn, od 21. do 24. V., v 21 vozovih, 27 poštних postaj, s 104 konji za zamenjavo.

³⁴ Metternich, o. c. III., 437, 439, 440; Gentz, o. c. II., 381, 395.

³⁵ o. c. Nr. 121.

³⁶ Dnevnik 105—107, 109—113.

³⁷ Dnevnik 117—122, 122—127.

Manjši del spremstva je potoval čez Gradec na Dunaj, 21.—23. V., v 8 vozovih, tudi 27 poštnih postaj, s 44 konji za zamenjavo. Organizacija je bila odlična, vozovi so bili oštevilčeni, število potnikov je v vsakem vozu natančno navedeno od cesarja do lakaja. Navedene so tudi cene za posamezne proge — in napitnine za postiljone. Torej majhen vozni red za leto 1821. Car je odpotoval že 13. V. čez Ofen (Budimpešta) in Varšavo v Petersburg. Gentz in Metternich, najbolj delavna člana kongresa, resnično »garača«, sta odpotovala prvi 14. V., drugi 22. V. Za številne druge kongresiste ni tako natančnih podatkov.

Zanimivo je primerjanje rekonstruiranega teksta z dunajsko kopijo. Naslov je nespremenjen. Dodano je: Herausgegeben und mit Noten vermehrt von C. Sch. V tekstu samem je malo sprememb: pri vsakem dnevu na prvem mestu vreme, potem prihodi in odhodi kongresistov, prireditve itd., besedilo je skoraj dobesedno. Pač pa je precej obsežnih dodatkov izdajateljice, večinoma iz Metternichs Nachgelassenen Papieren, polemika z angleškimi parlamentarci, zmagoslavje radi spreobrnitve carja, hvalnica Ljubljane itd. —, nekateri pa so iz časopisov Laibacher Zeitung, Allgemeine Zeitung in Oesterreichischer Beobachter, potem okrožnice avstrijskim poslanikom in proklamaciji 14. II. in 12. V. itd. Tako je obseg rokopisa, ki je nevezan, večji od naše kopije: 56 oštevilčenih pol, 17 × 21 cm, strani niso oštevilčene, jih je pa 312. Vložen listek pove, da se je pola 50 leta 1923 izgubila. Dedicacija je nespremenjena, potem je kratek pogovor H. Coste iz julija 1825, in predgovor 7 strani izdajateljice iz julija 1892, kjer pripoveduje o usodi na cenzuri vloženega rokopisa — to je povzel O. Hegemann — in se močno čudi, kako se je moglo to zgoditi pri tako očitni lojalnosti pisatelja. Sama pravi, da je v dnevniku prav malo politike. Z njenimi dodatki iz Metternicha je dejansko delež politike povečan. Od seznamov na koncu kopije ima samo Quartiertafel, pa pred začetkom teksta. Omenja tudi gospodarsko stran, zlati dež za prebivalce Ljubljane zaradi najemnin za stanovanja in še nekaj več družabnih prireditev. Trpela pa je enotnost sloga, ker med Costovim in Metternichovim slogom je izredna razlika. prvi je nekako tog, drugi duhovit. Plana Ljubljane pa ni.

Nastalo pa je v zvezi z dnevnikom *več problemov*. Prvi je: zakaj cenzura ni dovolila objave dnevnika? Henrik Costa, r. 1799, u. 1871 kot višji carinski ravnatelj, je bil v času kongresa 21 let star in dnevnik je gotovo prvi njegovih spisov, ki jih ni malo. Vestno je zabeležil od 15. XII. 1820 do 22. V. 1821 kar je videl in zvedel, o kakšni kritiki ni ne duha ne sluha, ves spis je prepojen z občutki in izrazi zvestega podložnika avstrijskega cesarja. (Tudi himna je na koncu dnevnika.) Tako človek res ne ve, kje je bil kamen spotike za cenzuro. Če pa kdo pozna kakšno študijo o cenzuri³⁸ in vidi, kakšne nedolžne stvari so bile prepovedane, razume morda tudi to prepoved cenzure. Ali so morda — pa to je gola domneva — Costi zamerili dedikacijo treh romanc iz ruske zgodovine.

³⁸ N. pr.: Friedrich Wilhelm Kosch, Das Grazer Bücherrevisionsamt 1781—1848, Graz 1969, ZhVSt 60, 45—84.

ki jih je izročil carju Aleksandru po knezu Volkonškem? Car je dedikacijo sprejel in Costi poslal 25 zlatih dukatov.³⁹

Drugi problem je, ali je prišel original dnevnika s prodanim delom Henrikove in Etbinove zapuščine v Petrograd? O tem smo že govorili in trenutno ostane to vprašanje še nerešeno.

Tretji problem je, ali je kopija dnevnika v dunajski administrativni biblioteki — kopijo te kopije imamo zdaj tudi mi — kopija originala, ali je ta imel tudi situacijski plan, in kako je kopija prišla v omenjeno biblioteko?

Na moje vprašanje 6. XI. 1970 mi je Administrative Bibliothek im Bundeskanzleramt 11. XI. 1970 odgovorila⁴⁰, da žal nima podatkov o tem, kdaj je dnevnik prišel v biblioteko in kdo je bil prejšnji lastnik. Administrativna biblioteka je bila ustanovljena 1849, njen temeljni fond so bile knjige iz Allgemeine Hofkanzlei, prednice 1848 ustanovljenega notranjega ministrstva. Potem je dobila še obširno biblioteko iz Polizeihofstelle, Staats- u. Conferenzbibliothek in Sammlung der ungarischen und siebenbürgischen Hofkanzlei po njuni ukinitvi 1848. Leta 1850 so začeli s katalogizacijo. Tako ostane tudi to vprašanje še odprto.

Zadnji problem: zakaj ni prišlo 1892 do objave rekonstruiranega dnevnika, ki ga je sestavila Corneliya Schollmayr, ki je bil dolgo v Narodnem muzeju in je zdaj v AS?

Končno še vprašanje: kakšne *spomine* je zapustil kongres v Sloveniji? Moramo reči, da ostane malo, če odštejemo navedene publikacije: motiv s kongresa na panjski končnici, okrasek na uri v Narodnem muzeju.⁴¹ To se ne da primerjati s spomini na turške in francoske čase. Vzrok je verjetno v tem, da je bil kongres važen le za Ljubljano in da je bila Sveta aliansa sploh na slabem glasu.

Ker je v našem zgodovinoepisju malo del spominskega značaja, ki je nekako dopolnilo gradiva uradniškega značaja, ki podaja stvari, kakor bi morale biti, spomini pa jih podajajo, kakor so bile, čeprav gledane skozi prizmo avtorja, se poraja misel, da je dnevnik Henrika Coste, čeprav je le prispevek za lokalno zgodovino, pravzaprav le zaslužil, da bi ga objavili. Letos je ravno 150-letnica ljubljanskega kongresa Svete aliance.

³⁹ Dnevnik 9. IV. 1821.

⁴⁰ Za informacijo se najlepše zahvaljujem.

Résumé

LE JOURNAL TENU PAR HENRI COSTA PENDANT LE CONGRÈS DE LA SAINTE ALLIANCE À LJUBLJANA EN 1821

Henri Costa, alors jeune homme de 21 ans, plus tard fonctionnaire et enfin directeur de l'administration des finances à Ljubljana, a décrit minutieusement le congrès de la Sainte Alliance à Ljubljana en 1821. En 1825, il présenta son manuscrit à la censure, qui ne permit pas l'impression, quoique H. Costa fût un citoyen très loyal. L'exemplaire de la censure disparut. L'exemplaire original fut vendu-probablement-avec d'autres écrits de Henri Costa et de son fils Etbin Henri par la fille de Henri, Cornélie Schollmayr, à la Bibliothèque Impériale de Pétrograd, aujourd'hui Bibliothèque de Saltykov-Schedrin à Leningrad, mais ce n'est pas tout-à-fait sûr. En 1892, C. Schollmayr composa avec feuilles éparses une reconstruction du journal, également destinée à l'impression, mais qui resta également manuscrit, longtemps conservée aux Archives du Musée National de Ljubljana, maintenant aux Archives d'Etat de Ljubljana. De cette reconstruction ont puisé les auteurs qui ont écrit sur le congrès de Ljubljana. Mais, il y a quelques ans, que l'auteur de cet article a trouvé à la Bibliothèque administrative de la chancellerie de Vienne une belle copie du journal dont l'Institut historique de l'Académie slovène des sciences de Ljubljana s'est procuré une copie.

Henri Costa décrit surtout les congressistes, leurs venues, leurs départs, leurs logements, les revues militaires des troupes qui étaient dirigées à Naples pour y supprimer la révolution, et les divertissements mondains, bref le côté extérieur du congrès. Il n'y a presque rien sur la vie intérieure du congrès, spécialement les événements politiques. Cette vie intérieure a été décrite plus tard, quand les souvenirs de Metternich et Gentz ont été publiés et, spécialement, quand les archives de Vienne ont été explorées. Le congrès de Ljubljana apparaît alors dans toute son importance comme point culminant dans l'évolution de la Sainte Alliance. Mais Henri Costa, consciencieux chroniqueur, n'a pu donner qu'une contribution à l'histoire locale, à l'histoire de Ljubljana, pour laquelle la période du congrès a été une période brillante, et où les congressistes se trouvaient très bien. Tout-de-même, le journal de Henri Costa aurait mérité l'impression, surtout parce qu'il y a peu d'ouvrages du caractère de mémoires dans l'historiographie slovène.

Branko Marušič

DONESKI K POLITIČNI ZGODOVINI GORIŠKIH SLOVENCEV
V RAZDOBJU 1870—1875*

Tudi v političnem življenju goriških Slovencev prve polovice sedemdesetih let preteklega stoletja je poglobljena značilnost razkol, ki po dveh letih svoje intenzivnosti ponehuje, kar privede do sprave prav ob nastopu druge polovice desetletja. Narodnostno in politično gibanje pri Slovencih na Goriškem obhaja v začetku sedemdesetih let že prvo desetletnico organiziranejšega in kontinuiranega delovanja. Deset let takega dela predstavlja na primer 20 bolj ali manj učinkovito delujočih čitalnic v glavnem deželnem mestu in drugih slovenskih krajih dežele, štirje uspeli tabori (šempaski, briški, tolminski in sežanski), politično društvo »Soča« v Gorici, dva časnika (»Umni gospodar«, »Domovina«), delo v deželnem zboru, v katerem Slovenci sicer nimajo večine, saj ima manjšinski narod v deželi enega zastopnika več, in delo v občinski upravi, ki je v slovenskem delu dežele v rokah Slovencev.

Razmere pri Slovencih na Goriškem okoli leta 1870 združimo v nekaj ugotovitev. Slovensko politično gibanje vodi v organiziranejši obliki društvo za obrambo narodnih pravic »Soča«, ki zbira radikalnejše elemente; njihova najpomembnejša akcija je gotovo priprava taborskega gibanja na Goriškem.¹ Konservativci nimajo nobene formalne organiza-

* Za določene probleme političnega in narodnostnega življenja Slovencev na Goriškem so pričujoči doneski nadaljevanje razprave »Razvoj političnega življenja goriških Slovencev od uvedbe ustavnega življenja do prvega političnega razkola« (Zgodovinski časopis, XXIII/1969, zv. 1—2, str. 1—50, zv. 3—4, str. 211—256). To obdobje zgodovine goriških Slovencev so doslej podrobneje obravnavali naslednji jubilejni članki in zgodovinopisna dela: »Soča« v prvem desetletju. Soča, 15, 10. 4. 1896. — Prvo slovensko politično društvo »Soča« in prvi razpor med Slovenci na Goriškem. »Soča« (Lavričeva številka), 1. 11. 1906. — A. Gabršek, Goriški Slovenci. I, Ljubljana 1932. — R. M. Cossar, Gorizia ottocentesca. Il tormentato periodo dal 1870 al 1882. (Silloge documentaria). Estratto dalla Rassegna storica del Risorgimento, XXX/1943, fasc. IV; XXXI—XXXIII/1944—6, fasc. unico, Roma 1946. — F. Koblar, Simon Gregorčič. Njegov čas, življenje in delo. Ljubljana 1962. — S. Trojar, Društvo »Soča« za obrambo narodnih pravic. Goriška srečanja, III/1968, št. 13—14, str. 18—21. — F. Vatovec, Vihar iz časniških stolpcev »Soček«. Ob 100-letnici prvega slovenskega liberalnega časnika na Goriškem. Jadranski koledar 1971, str. 175—193.

¹ »Kedo ne bode dalje priznal, da je šempaski tabor imel velikanski vpliv na narodni napredek na Goriškem; vsak nepristransko sodeči mora biti preverjen, da se od tabora datuje nova slovenska doba na Goriškem; in kdo ne ve, da so le sedajni Sočani na čelu jim dr. Lavrič tabor osnovali.« (Soča, 19, 8. 5. 1873).

cije, zbirajo se pri tedniku »Domovina«, ki ga pa izdajatelj in urednik Andrej Marušič preneha izdajati prav na koncu leta 1869. Po treh letih ostanejo Slovenci na Goriškem ponovno brez lastnega časnika, zato je »Slovenski narod« vpraševal: »kako se bodo njih zadeve vredno zastopale po časnikarstvu.«² Nesoglasja v slovenskem gibanju, ki smo jim prvič priča že od začetka leta 1867 dalje (polemika »Domovina«: »Slovenec«) in dajejo vtis razkola že naslednje leto v polemiki »Domovine« in »Slovenskega naroda«, — zlasti še ob reakciji, ki jo je sprožila Tonkli-Žigonova interpelacija za »zedinjeno Slovenijo« v goriškem deželnem zboru 30. oktobra 1869, — so privedla pred deželnimi volitvami leta 1870 do tega, da so Slovenci nastopili z dvojnimi kandidati. To je gotovo najpomembnejša ugotovitev ob volitvah, značilnost slovenske politike na Goriškem, ki stopa tedaj v svoje drugo desetletje.

Politično društvo »Soča« je na začetku leta 1870 doživelo prvi notranji pretres. Takratni predsednik odvetnik dr. Josip Tonkli — bil je prvi predsednik društva, čeravno bi bilo pričakovati, da bo taka funkcija pripadla dr. Lavriču — se je odpovedal svojemu mestu, hkrati pa sta odstopila dva odbornika društva. Zaradi težav z oblastjo, društvo namreč ni prijavilo nekega svojega sestanka, je bil ogrožen njegov obstoj. Odborniki so bili obsojeni in so plačali denarne kazni. Kasneje so »Sočani« poudarjali, da je dr. Tonkli zapustil društvo v trenutku, ko je bilo v težavah ter da ga je rešil propada dr. Lavrič, ki je bil za predsednika izvoljen 24. februarja 1870³. Tonkli je ob tem napovedal umik iz vrst goriških mladostencev, počakal je le še na izid deželnih volitev; ker je propadel, se je umikal svojim nekdanjim sodelavcem. Kasneje je sicer spet poskusil pridobiti zase društvo, a ker tega ni dosegel, se je odkrito pridružil konservativcem in postal leta 1873 prvi predsednik njihovega društva »Gorica«.

Pod novim vodstvom je bilo prvo pomembnejše delo »Soče« nadaljevanje taborskega gibanja. Društvo se je pojavilo kot organizator taborov v Tolminu 1. maja 1870 in v Sežani (tu so sodelovali tudi tržaški okoličani in Kraševci) 29. maja istega leta. Zaradi bližanja novih deželnozborskih volitev bi lahko oba tabora imeli za predvolilni zborovanji »Soče«, ki je za volitve pripravljala lastno kandidaturo; o tej je bil govor na občnem zboru društva v začetku junija 1870. Tedaj je dr. Tonkli neuspelo interveniral, da bi poslance kandidiral poseben odbor zunaj društva.⁴ Končno je društvo le postavilo svojo kandidatno listo in sicer najprej za 6 poslancev v skupini kmečkih občin; med njimi je bil tudi tolminski okrajni glavar Andrej Winkler, ki po svoji orientaciji ni sodil k »Sočanom«, a so bili ti primorani nanj računati spričo ugleda, ki ga je užival pri tolminskih volilcih. Neformalno skupino »Sočinih« protikandidatov je »Slovenski narod« imenoval »vladne kandidate«. To so bili predstavniki konservativnega krila Slovencev in cesarsko-kraljevi

² Slovenski narod (odslej SN), 2, 6. 1. 1870.

³ Soča, 34 in 36, 21. 8. in 4. 9. 1873; SN, 32, 17. 3. 1870.

⁴ SN, 66, 9. 6. 1870; Soča, 34, 1. 8. 1873.

uradniki. Zelo značilna za slovensko politiko na Goriškem je bila volitev v skupini kmečkih občin ožjega goriškega področja, kjer sta proti »Sočanoma« dr. Lavriču in podžupanu iz Oseka Josipu Faganelu nastopala katehet Marušič in baron Pino, goriški okrajni glavar. Tako zastavljena udeležba na deželnih volitvah ni minila brez predvolilnega boja, ki sta ga vodila »Slovenski narod« in tržaška »Jadranska zarja«⁵ na strani društva »Soča« ter »Novice« na strani konservativcev. Med slednjimi je bil zlasti zelo glasen katehet Marušič, ki je po prenehanju »Domovine« znova postal goriški dopisnik Bleiweisovih »Novic«. Njegova kandidatura je naletela pri nasprotnikih na ogorčenje. »Slovenski narod« je v dopisu z Goriške pisal o slovensko-vladnih Marušičevih, »ki imajo prej škofov sedež pred očmi, nego korist naroda.«⁶ V odgovor na take obtožbe je Marušič navajal stike z dr. Tonkljem in odklonil vsako sodelovanje s »Sočo«. Dr. Tonkli je bil sicer kandidat »Soče«, a vendar so ga »Novice« prištevale v Marušičevo skupino.⁷ Njegovo odpadništvo od mladoslovenskega gibanja je tako postalo očitno.

Rezultat volitev je obema strankama prinesel polovični uspeh: po šest deželnih poslancev vsaki strani. Sicer sta bila Winkler in omahljivi dr. Abram »Sočina« kandidata, vendar sta bila na strani konservativcev. Največja posebnost goriških volitev je padeč dr. Tonklija, ki ni uspel niti v veleposestvu. »Novice« so ta poraz goriškim mladoslovincem očitale. Podoben neuspeh je doživel tudi Andrej Marušič.

Na Goriškem je postal politični razkol po volitvah bolj očit. Mladoslovenska, bolj radikalna struja je bila zbrana okoli dr. Lavriča in v društvu »Soča«. Njim nasproti stoji formalno še ne organizirana skupina konservativcev, ki jih predstavljajo predvsem že nekako tradicionalni zastopniki goriških Slovencev v organih oblasti (Černe, Gorjup, Winkler) in katerih glasnik je noviški dopisnik Marušič. Vendar se ta skupina niti tedaj niti kasneje ne organizira v stranko; zadovoljuje se le z delovanjem v deželnem zboru. Zato pa so pripravljali konservativno oziroma klerikalno stranko nekateri slovenski duhovniki v Gorici; »Soča« jim je bila preliberalna. Sicer so poskušali najprej z napadom na društvo, a ko jim napad ni uspel, so si ustvarili lastno glasilo in kasneje še politično društvo. Pri slovenskih konservativcih na Goriškem zasledimo dve struji, ki proti svojim nasprotnikom enotno nastopata, vendar se nikoli povsem ne združita. Prav čas po volitvah je nazorno pokazal, da bo morala »Soča« zastaviti vse sile, če bo hotela ohraniti svoje pozicije, zlasti pa vodstvo, ki je ubiralo liberalno pot. Društvo ni bilo nikoli neka homogena celota, vendar je komaj trideset udeležencev občnega zbora društva 3. novembra 1870 znova potrdilo dr. Lavriča za svojega predsednika. V društvu so še dalje delovali nekateri mlajši duhov-

⁵ »Jadranska zarja« (13, 3. 7. 1870) je pisala tudi, da so Kraševci predlagali Franceta Cegnarja iz Trsta. Cegnar se je kandidaturi odrekel, češ, da bi znali njegovo izvolitev ovreči.

⁶ SN, 71, 21. 6. 1870.

⁷ N, 26, 29. 6. 1870, 208; SN, 73, 25. 6. 1870.

niki, in kaplan iz Renč Marka Vales je prav ob tisti priliki postal odbornik društva.⁸

K razcepljenosti na slovenski strani je pripomogla tudi italijansko-slovenska »Katoliško-politiška družba« v Gorici, ki je v svoj statut zapisala, da ji je namen »pospeševati in braniti katoliške zadeve te dežele v vsem, kar se nanaša na vero in politiško življenje, in tako tudi doseči zedinjenje in soglasnost med Slovenci in Lahi te kronovine.«⁹ Družba je bila ustanovljena 28. decembra 1870, njen predsednik je postal odvetnik Italijan dr. Doliac, mesto podpredsednika pa so namenili Slovincu, upokojenemu učitelju Antonu V. Tomanu.¹⁰ Tudi goriška družba je nastala z nameni, ki so tudi drugod pobudili katoliška društva take vrste: obramba proti liberalnim napadom na konkordat, obramba proti liberalni zakonodaji. V odboru goriškega društva je delovalo še nekaj Slovencev, med njimi tudi semeniški profesor dr. Janez N. Hrast. Slovenski člani družbe so si prizadevali za večji delež slovenščine pri cerkvenih obredih in drugih cerkvenih opravilih v Gorici, toda »Novice« so ugotovljale, da Slovenci s takimi predlogi niso uspeli.¹¹ Družba potemtakem tudi slovenskih katoličanov ni zadovoljila in gotovo ni bila organizacija, ki jo je že sredi leta 1870 priporočala »Zgodnja danica«: »Zadnji čas je, da se mi duhovni na Goriškem prebudimo in pocelo (spalno kapico) v kot zaženemo. Kajti, ako tako naprej gre, znala bi se nam na političnem polju hudo goditi, mi duhovni in naša za pravi blagor domovine vnetá stranka utegnila bi se res na steno pritiskati.«¹² Tudi ta list se z delom goriške katoliške družbe kasneje ni strinjal.

Po skoraj letu dni delovanja je družba dobila svoje glasilo »Il Goriziano«, ki je v prvi številki zapisalo: »ker žive v grofijah Goriško-Gradiščanski Italijani in Slovenci, ki se ne puste medsebojno vtopiti in ker je nadvlada ene narodnosti nad drugo praktično nemogoča, je politika pomirjenja dejanska potreba, ki bo kmalu ali pa v bodoče prinesla plodove, ko se bo pri obeh narodih postavila zmerna stranka, ki bo mesto pogrevanja spornih točk iskala skupne koristi.«¹³ Tako idealno zamišljena goriška družba je bila poznana v miselnosti goriških Italijanov že v časih po revoluciji leta 1848: njihovo bolj razvito politično gibanje že tedaj ni moglo povsem prezreti tistega, ki se je pri Slovincih komaj porajalo. Toda če je bilo stališče zmernejših Italijanov, da pripada slovenski del dežele Slovincem, italijanski pa Italijanom, so bili Italijani na Goriškem ne glede na politično prepričanje povsem enotni, da je glavno deželno mesto njihova izključna domena. Goriška katoliška družba je v letih 1872-73 z osamosvojitvijo konservativnega

⁸ SN, 130, 8. 11. 1870.

⁹ Pravila katoliške-politiške družbe na Goriškem. Člen 2. Založil dr. Doliac, tiskal Seitz, 6 strani.

¹⁰ Poročilo slavnega pričetka Goriške katoliško-politiške družbe. Založil dr. Doliac, tiskal Seitz, 12 strani.

¹¹ N, 9, 1. 3. 1871, 71.

¹² Zgodnja danica (odslej ZD), 27, 7. 7. 1870, 220.

¹³ 1, 1. 11. 1871.

krila Slovencev izgubila še tisto svojo neznatno vlogo in je ostala poslej povsem italijanska.

Že ob koncu leta 1870 so se v društvu »Soča« pripravljali na izdajo svojega glasila. V drugi polovici tega leta so Slovenci na Primorskem ostali brez lista, ko je prenehala tržaška »Jadranska zarja«, ki je sledila usmeritvi »Slovenskega naroda« in je služila tudi Goričanom. »Slovenski narod« je sicer napovedal skorajšnji izid lista »Soča«, ki naj bi ga urejal Lavričev koncipijent France Oblak. Verjetno so se še pred novim letom 1871 Goričani dogovarjali s Tržačani za skupno glasilo; neuspeh pogajanj potrjuje morda prav izid tržaškega »Primorca«, ki ga je izdajal zavarovalni agent v Trstu Vekoslav Raič. Ta je izključil vsako pobudo za to, da bi se njegov list še pred letom 1872 združil — oziroma v korist združenja z Goričani prenehal izhajati. »Sočani« so zato sprejeli sklepe občnega zbora novembra 1870, jih potrdili na občnem zboru 23. februarja 1871 in sklenili izdajati lastno glasilo kot štirinajstdnevnik.¹⁴ Kasnejše ocene so krivdo za neuspeh prvega tako zastavljenega poskusa zблиžanja med goriškimi in tržaškimi Slovenci naprtile Raiču.¹⁵

Štirinajstdnevnik »Soča« je prvič izšel kot poskusna številka 31. marca 1871. Za svoj program je navedel pravila društva »Soča« (»Namen temu društvu je, braniti in uresničevati na podlagi temeljnih državnih postav pravice slovenskega naroda, zlasti popolno narodno enakopravnost v vseh razmerah javnega življenja«), ki je v svoja pravila sprejelo sklepe ljubljanskega decembrskega sestanka leta 1870. Sklepe je Goričanom predstavil dr. Lavrič, katerega govor je poskusna številka »Soče« objavila v celoti ter pri tem poudarila, da bo širila taborske sklepe in jugoslovanski program »vedno oziraje se pri tem na ostale slovenske brate«.^{15a} Novi list goriških Slovencev se v poskusni številki ni niti z besedo dotaknil domačih razmer, čeravno se je v javnosti že širil glas, da odbor društva »Soča« nima zaupanja med ljudstvom,^{15b} da društvo ne zastopa koristi vseh goriških Slovencev in da je v odboru premalo zmernih ljudi.¹⁶

Nasprotniki »Soče« so za svoj prvi odkriti napad na društvo izbrali občni zbor v Dornberku 13. aprila 1871. Dr. Tonkli je tedaj polemiziral z društvenimi odborniki, nekdo od udeležencev pa je zahteval, da stari odbor odstopi in da se izvoli novi izmed nekdanjih odbornikov in nasprotnikov. Lavrič se je odpovedal predsedništvu. Ker pa tedaj niso dosegli potrebnega soglasja, so volitev novega odbora in predsednika dru-

¹⁴ B. Marušič, O nekaterih poskusih za skupni list primorskih Slovencev v sedemdesetih letih preteklega stoletja. *Jadranski koledar* 1971, str. 123 ssq.

¹⁵ *Edinost*, 15, 11. 8. 1877.

^{15a} Poročilo »Soče« o ljubljanskem sestanku je vzbudilo pozornost v historiografiji. D. Lončar je v oceni Gabrškove knjige »Goriški Slovenci« (JIC I, 1935, str. 575) menil, da sloni poročilo na sklepih sestanka v Sisku. F. Zwitter pa take Lončarjeve interpretacije ni sprejel (ZČ, XVI/1960, str. 170).

^{15b} *SN*, 24, 28, 3. 1871.

¹⁶ *SN*, 53, 9. 5. 1871. Že v prvi številki glede na obtožbe, da je preliberalna, je »Soča« (1, 12. 4. 1871) odgovorila: »Mir in sprava v domačem taboru bodi naše geslo, vsakovrstni napredek pa naše prizadetje.«

štva predstavili na občni zbor, napovedan za 27. april 1871. Poskus, da bi v »Soči« prevladali nasprotniki, tudi na novem občnem zboru ni uspel. Pri volitvah za predsednika je dr. Tonklija premagal dr. Anton Žigon in ostal je še dalje stari odbor društva.¹⁷

Zanimiv je odmev goriških dogodkov v tedanjem slovenskem tisku. Tržaški »Primorec«¹⁸ je bil povsem na strani »Soče« in se navduševal nad neuspehom Tonklija. »Novice«¹⁹ so istočasno zasmehovale in obžalovale, da ni prišlo do potrebne sprave. »Slovenski narod«²⁰ ni bil na strani društva »Soča«. Poudarjal je, da je sprava na Goriškem nemogoča, ker hoče stari odbor društvo še dalje voditi. V tej zagati — »Soča« namreč ni uživala potrebne zaupanja zato, ker se je zdela mnogim preradikalna zaradi svojega »narodnopolitičnega« in cerkvenega stališča, — je »Slovenski narod« predlagal ustanovitev »vseoklepajočega narodno-politiškega društva«.²¹ Niso podrobno znana »Sočina« stališča do problemov, ki jih omenjeni časnik le bežno navaja. Zelo verjetno je, da je bilo bistvo »Sočinega« razmerja do cerkvenih zadev, ki je vzbujalo nasprotovanja, v dejstvu, da je društvu načeloval tedaj, ko je doživelo prve odkrite napade, luteran dr. Karel Lavrič. Bil je komaj pol leta predsednik društva, ko se je funkciji odpovedal. Ni znano, ali ga je društvo žrtvovalo zato, da pomiri svoje preveč občutljivo katoliško članstvo, ali pa je to storil zaradi slabega zdravja (tako je bila namreč njegova odpoved motivirana).^{21a}

V letu 1871 je bila potemtakem konservativna opozicija proti radikalni »Soči« in njenemu glasilu z istim imenom že povsem izoblikovana. Štirinajstdnevnik »Soča« ni priznal obstoja tako močne skupine, saj je pisal, da jo tvorijo »samo nekateri gospodje, kateri bi hoteli vzkazovati in kateri žele da bi vsi Goriški Slovenci po njih godbi plesali.«²² Ta skupina so bili verjetno dr. Tonkli, prav gotovo pa več slovenskih goriških mestnih duhovnikov, — nekateri podeželski duhovniki so še dalje prav aktivno delovali v društvu, — a bila je močnejša kot je pisalo v časniku. Pri tem je nekako ob strani stala skupina Andreja Marušiča, ki ji je poglavitno javno delo predstavljal deželni zbor. Po odstopu dr. Lavriča kot člana deželnega zbora je začela proti njemu gonja in povsem opazen je bil manever Tonklijeve skupine, da prevzame dru-

¹⁷ SN, 51, 4. 5. 1871; Soča, 2, in 3, 26. 4. in 10. 5. 1871.

¹⁸ Primorec, 9, 7. 5. 1871.

¹⁹ N, 18, 3. 5. 1871, 143—4.

²⁰ SN, 51, 4. 5. 1871.

²¹ SN, 53, 9. 5. 1871; »Slovenski narod« (29, 11. 3. 1871) je že pred tem pri oceni delovanja italijansko-slovenske katoliško-politične družbe predlagal, da bi si Slovenci postavili lastno katoliško organizacijo. Vse duševne in materialne moči naj bi se združile v enotno društvo. »Soča« naj bi postala zmerna in dobila ime: narodno-katoliško-politiško društvo »Sloga«. Le tako bo mogoče združiti vse moči in skupno nastopati.

^{21a} Dr. Lavrič se je v resnici maja 1871 zdravil v Trstu (F. Oblak, Doktor Karol Lavrič in njegova doba. Gorica 1906, str. 44 ssq.).

²² Soča, 3, 10. 5. 1871.

štvo. List »Soča« je namere označil: »išče se društvo za predsednika.«²³ Med napadi, ki jih je list »Soča« doživljal v letu 1871, pa so bolj epizodnega značaja polemike, ki jih je imel s tržaškim »Primorcem«. Lista sta se sicer dogovorila za vzajemno sodelovanje, ki pa so ga kmalu prekinili medsebojni napadi. Označili bi jih predvsem kot osebne obračune med »Primorčevim« izdajateljem Raićem in Viktorjem Dolencem, ki je bil izdajatelj in lastnik goriškega lista. Konec polemikam je napravilo prenehanje »Primorca« prav na koncu leta 1871.

Po razburljivih dogodkih v pomladnih dneh je »Soča« pripravljala za 11. junij 1871 tabor v Renčah. Napovedani tabor je imel v svojem programu razpravo o ljubljanskem jugoslovanskem programu, protest proti načrtu primorskih Italijanov, da se Istra, Trst in Gorica združijo v eno upravno telo, predlog, da se sestanejo vsi avstrijski Slovani, da izdelajo program enotnega nastopanja in nazadnje predlog, da se uredi lastniški odnosi v Trnovskem gozdu. Tabor, ki ga je tržaški »Primorec«²⁴ imenoval prvi tabor za Jugoslavijo, je oblast 25. maja 1871 prepovedala.²⁵ Podobno se je kasneje primerilo taboru, napovedanem za 6. oktober 1872 prav tako v Renčah. V letu 1871 so Goričani aktivno delovali pri kastavskem taboru 21. maja v hrvaškem delu Istre, potem ko so leto pred tem na čubejskem taboru 7. avgusta 1870 prvič aktivno nastopili na tleh Istre.

Poravnava sprtih goriških Slovencev je postala zopet predmet razprave na občnem zboru društva »Soča« 30. novembra 1871. Predlog, da bi se v pravila vnesel dodatek, da deluje društvo na verski podlagi, je bil ovržen z razlogom, »da verska vprašanja prepuščajmo za to postavljenim osebam v posvečenih prostorih.«²⁶ Ob isti priliki je goriška »Soča« tudi predstavila svoje poglede na splošne avstrijske razmere. Društvo se je zavzelo, da se slovenski poslanci ne udeležujejo sej državnega zbora in da nastopajo v soglasju z ostalimi federalisti. Predlagalo je sestanek vseh slovenskih poslancev v Gorici, da bi se tu porazgovorili za skupen nastop za »zedinjeno Slovenijo« in se obenem zahvalilo kranjskim poslancem za njihove zahteve po »zedinjeni Sloveniji«, saj vidijo v tem goriški Slovenci edino rešitev. Podobna zahvala je bila izrečena češkemu narodu in njegovim voditeljem. V domače razmere je društvo poseglo tudi z obravnavo delovanja goriških slovenskih deželnih poslancev in šestim izmed teh izreklo zahvalo. Deželni in državni poslanec Anton Černe pa po mnenju društva »Soča« ne more več biti zastopnik goriških Slovencev na Dunaju. S to »Sočino« nezaupnico Černetu pričanja za goriške razmere značilna epizoda, ki je svoj razplet doživela leta 1872.

Černe je v državnem zboru glasoval za začasni državnozbornski volilni zakon in je s tem po mnenju »Sočanov« pregazil federalistična načela, vendar tudi v deželnem zboru njegovo nastopanje ni bilo v skladu

²³ Soča, 4, 24. 5. 1871.

²⁴ Primorec, 6, 19. 3. 1871.

²⁵ Soča, 5, 14. 6. 1871.

²⁶ Soča, 18, 28. 12. 1871.

s slovensko politiko. Tudi list »Soča«²⁷ je zapisal, da Černe ne more več biti zastopnik goriških Slovencev; s tem je postal kraški poslanec, bogati kmet iz Tomaja, tarča za nezaupnice, ki jih je dobival iz različnih krajev dežele. Kraški volilci so Černetov primer dvakrat obravnavali na sestankih v Sežani v zgodnji pomladi leta 1872. Černe je svoj zagovor izdal celo v brošuri,²⁸ toda volilci so ga zavrgli. Kljub nezaupnicam pa se Černe obem poslanskim funkcijam ni odpovedal. Medtem ko so se Kraševci in goriški okoličani izrekli proti Černetu, pa je dobival s Tolminskega zaupnice. Tako dvojno nastopanje razlagamo z dejstvom, da je bil na Tolminskem okrajni glavar Andrej Winkler, ki je imel močan vpliv na goriške gorjane. Tolminci so se tedaj nadejali velikega gospodarskega procvita svojih krajev z izgraditvijo predelske železnice in verjetno so bila vmes določena Černetova zagotovila. Predelska železnica je v sedemdesetih letih odločala o uspehu nekaterih političnih akcij. Tolminski volilci so se odločali za vladi naklonjene predstavnike, kajti od teh so več pričakovali, predvsem železnico po dolini reke Soče na Koroško.

Leto 1871 ni z ničemer prispevalo k poravnavi sprtih Slovencev na Goriškem. Napadi na »Sočo«, ki je v tem letu dobila tudi svoje glasilo, z namenom, da bi svoj politični program spremenila tako, da bi zadovoljeval različna nazorska stališča, niso uspeli. Društvo in njeno glasilo sta šla še v radikalnejšo smer, izključujoč vsako možnost poravnave, ki bi ji bila za osnovo nejasna formulacija »verska osnova« ali celo stališče »najprej bog, potem narod«. Odločitev je prineslo šele leto 1872, ko so bile možnosti za kompromise v obstoječih institucijah slovenskega političnega gibanja povsem izčrpane in je mogla konservativna stran poiskati trajnejšo rešitev le v lastnem organizacijskem in strankarskem aparatu. To seveda ni bila goriška značilnost, pač pa zrcalo celotnega slovenskega političnega življenja.

Goriška značilnost in značilnost vseh treh pokrajin avstrijskega Primorja so namreč Italijani in njihovo gibanje. Navzočnost le-teh v deželi odloča in kroji pota Slovencev, vendar na Goriškem drugače kot v Trstu, kjer Italijani po svojem številu precej presegajo slovenski živelj, ali pa v Istri, kjer so socialni vidiki kasneje zasnovali narodno gibanje tamkajšnjih Hrvatov in Slovencev. Na Goriško-Gradiščanskem so Slovenci v številčni premoči, pa tudi v italijanskem delu dežele (Gradiščansko) morejo eksponenti italijanskega političnega gibanja računati na skupino furlanskega kmečkega prebivalstva, ki se pod vplivom duhovščine narodnostno ne opredeljuje in se vdaja pokornosti do avstrijskega cesarja. Tvorec italijanskega političnega gibanja na Goriškem je predvsem del meščanstva glavnega deželnega mesta, ki je svojo politično prisotnost prvič določeneje pokazalo leta 1848. Po dvajset letih

²⁷ Soča, 15, 25. 10. 1871.

²⁸ Odgovor, to je opravičenje poslanca Antona Černeta na nezaupnico, katero je podpisalo 51 mož, ki se imenujejo volilci. V Tomaju meseca aprila 1872. Trst 1872, izdal Anton Černe, 16 str.

so se tudi pri Italijanih spremenila le prvotna stališča. Liberalno usmerjeni so nastopali v dveh skupinah, prva je bila nacionalistična in je bila zato po tistem nasprotnik državnega sistema, druga je bila lojna in jo sodobni viri imenujejo »vladno-liberalna«. Tretja skupina so bili konservativci, katerih katoliška družba je bila na tem mestu že omenjena. Seveda iz javnosti niso izključeni predstavniki avstrijakantskega plemstva, ki išče stike s to ali ono skupino Italijanov, mnogo manj seveda s Slovenci, in končno so tu še goriški Nemci, ki so gospodarsko močni, nikakor pa ne po svojem številu.²⁹

Za razliko od Slovencev v začetku sedemdesetih let Italijani na Goriškem politično niso formalno zbrani niti okoli političnega društva niti pri časniku. Ob koncu leta 1870 se sicer organizirajo v društvo konservativci, ki postanejo prava italijanska stranka, potem ko se od njih ločijo Slovenci. Spricho pomirjenja med italijansko in avstrijsko državo je irendentizem šestdesetih let začasno prenehal, čeprav je gibanje dobilo prav tedaj v italijanski državi svojo pravo organizacijo in se je v »neosvobojenih« krajih monarhije pojavljalo v različnih oblikah. Tudi v Gorici so pokale petarde, in podobne akcije so silile oblast, da je primerno ukrepala in krivce obsodila na različne zaporne kazni. Tudi italijansko politično gibanje je moralo upoštevati prisotnost Slovencev. Bolj kot v preteklosti se v sedemdesetih letih pričenjajo javno razglašati stališča, ki segajo od tradicionalne tolerantnosti obeh deželnih narodov pa vse do asimilatorskih teženj. Slovincem bolj naklonjena stališča sicer priznavajo delitev dežele po narodnostnih mejah, vendar povsem izključujejo Slovence iz glavnega mesta dežele.

Prav na začetku sedemdesetih let je pričela v novem goriškem deželnem zboru polemika v zvezi z rabo slovenskega jezika v tem organu deželne oblasti. Italijani so tudi v novem deželnem zboru, ki je bil izvoljen leta 1870, obdržali večino enega poslanca nasproti poslancem, ki so bili izvoljeni v slovenskih predelih dežele. V deželnem zboru leta 1870 ni bilo več tujca med poslanci slovenskega dela, vendar je 10 poslancev zelo različno kazalo svojo pripadnost slovenskemu narodu, kar je povsem razumljiva posledica razdvojenega nastopa na volitvah. Narodno nestrpnost so pokazale že prve seje novega zasedanja goriškega zbora. Sicer sta pri otvoritvi zasedanja tako novi glavar grof Franc Coronini kot vladni komisar Pino pozdravila poslance slovenskega dela dežele v njihovem jeziku. Toda že na tretji seji 20. avgusta 1870 je prišlo do razpleta glede rabe slovenskega jezika. Veterani deželnozbornskih klopi (Černe, Winkler, Gorjup) so govorili v italijanščini, nove

²⁹ Razdrobljenost italijanskega političnega gibanja, v katerem se udeležujejo tudi predstavniki goriškega plemstva se kaže zlasti ob priliki goriških volitev. Za volitve 1872 in 1873 so se prijavile naslednje grupacije: klerikalci pri katoliški družbi, konservativci (avstrijakantsko plemstvo), »vladno liberalni« (skupina odvetnika Payerja imenovana »consorteria«-klika), italijanski liberalci in avstrijski oz. nemški liberalci. Prve tri stranke so se povezale in na volitvah porazile liberalne nasprotnike (Il movimento cattolico goriziano dal 1870 al 1890. Voce Isontina, 3, 17. 1. 1971).

moči pa so rabile slovenski jezik, vendar ne izključno, saj sta dr. Lavrič in Matija Doljak svoje govore prebrala najprej v slovenskem jeziku nato pa še v italijanščini. Vendar je dr. Lavrič svoj prvi nastop v deželnem zboru s čitanjem interpelacije za uvedbo slovenskega jezika v urade in šole 20. avgusta 1870 opravil v slovenščini; podobno interpelacijo je dr. Tonkli prebral v zboru že 1. oktobra 1868. Italijani so zahtevali, da se v deželnem zboru rabi njihov jezik in na zadnji seji tega zasedanja 30. avgusta 1870 je prvotni spor dosegel višek. Poslanec Josip Faganel je svoj predlog cestnega zakona prebral v slovenskem jeziku, Italijani so zahtevali prevod v italijanščino in niso sprejeli Doljakove ponudbe, da govor prevede, ker Faganel italijanskega jezika ni obvladal. V debati je dr. Lavrič opravičil svoje prejšnje nastope v zboru češ, da je prevajal v italijanščino, ker »vljudnost to zahteva od nas, da si priznavamo pravice in si prizadevamo, porazumeti se med seboj.«³⁰ Oglasil se je tudi Černe, ki je menil, da bi si Italijani morali oskrbeti sredstva, da bi lahko Slovence razumeli. Konec debate so napravili Italijani, ko jih je osem v znak protesta zapustilo zbornično dvorano. Sprte poslance je skušal nato pomiriti deželni glavar. Zaradi neuspele intervencije se je odpovedal funkciji, končno pa je preklical svoj sklep, ko so mu poslanci dali zaupnico.³¹ Vprašanje rabe slovenskega jezika pa vsemu navkljub ni bilo rešeno in kriza deželnega zbora se je nadaljevala v delu deželnega odbora, kjer sta slovenska poslancata dr. Lavrič in Gorjup zahtevala, da odbor uraduje o slovenskih zadevah v slovenskem jeziku. Pri glasovanju o rabi slovenskega jezika sta Slovenca ostala v manjšini, pa tudi Gorjup je izjavil, da se podredi večini. Lavrič je zaradi neuspeha izstopil iz odbora skupaj s svojim namestnikom Doljakom in Gorjupovim namestnikom dr. Žigonom.³² Lavričev odstop je vzbudil vrsto kar različnih komentarjev. Gorjupa so grajale celo «Novice»,³³ društvo »Soča« pa je Lavriču in obema namestnikoma izreklo zaupnico.

Spor zaradi rabe slovenskega jezika v deželnem zboru se je nadaljeval. Skupina sedmih deželnih poslancev italijanskega dela dežele je 8. novembra 1870 naslovila posebno spomenico svojim volilcem. V njej so pojasnili vzroke svojega ravnanja v deželnem zboru: raba slovenskega jezika bi v deželnem zboru odprla vrata in olajšala pot zamisli »zedinjene Slovenije«, odhod poslancev iz deželnega zbora je bil protest proti takim slovenskim zahtevam.³⁴ V slovenskem tisku se je našla tudi drugačna razlaga zadržanja: Italijani so hoteli dokazati, da je spričo delovanja Slovencev delo deželnega zbora onemogočeno in s tem je po-

³⁰ Petrattazioni della prima tornata Epoca III della dieta Provinciale della Contea principesca di Gorizia e Gradisca notate sulle annotazioni stenografiche. Gorica 1870, str. 62.

³¹ SN, 107, 15. 9. 1870.

³² SN, 125 in 126, 27. in 29. 10. 1870.

³³ Dogodke v deželnem odboru so »Novice« komentirale: »Slovenski poslanci pa naj se učijo iz tega djanja, da ni previdno in politično, svojega zapanja skazvati in izjavljati možem, katerih po njihovih djanjih še ne poznajo« (N, 42, 19. 10. 1870, 339–340).

³⁴ N, 5, 1. 2. 1871, 36–7.

vsem upravičena zahteva, da se Istra, Trst in Gorica združijo v eno upravno telo.³⁵ Ta zahteva tedaj ni bila nekaj novega, v ustavni dobi so jo zlasti podpirali istrski Italijani in ves italijanski tisk na Primorskem. O pismu italijanskih poslancev je razpravljajl tudi občni zbor »Soče« 23. februarja 1871; društvo se je tedaj izreklo proti združenju Istre, Trsta in Gorice v eno upravno telo.³⁶

Do novega zasedanja deželnega zbora jeseni 1871 spor glede rabe slovenskega jezika še ni bil poravnán. Dr. Lavrič je sicer na občnem zboru »Soče« 10. avgusta 1871 opravičeval svoj odstop.³⁷ Sestali so se slovenski in italijanski poslanci, a uspeha ni bilo. Dosegli so sporazum, da se bodo Slovenci novega zasedanja udeležili in da bodo vprašanje jezikov kasneje reševali. »Slovenski narod«³⁸ je tak potek dogodkov ocenil kot zmago Italijanov, slovenski poslanci so pozabili na dogodke na zasedanju leta 1870. »Novice«³⁹ so menile, da bo deželni zbor verjetno rabil slovenski jezik po starem, tako kot je bilo sklenjeno 13. oktobra 1869. To se je v resnici tudi zgodilo. Slovenci pa Italijanom kljub temu niso ostali dolžni. Na zasedanju leta 1871 je deželni zbor razpravljajl o spremembah deželnega volilnega zakona. Manjšina zborove komisije, ki je pripravljajla predlog zakona, se s tem ni strinjajla, saj bi Italijani še dalje ohranili eno poslansko mesto več kot Slovenci, zahtevala je enako število poslancev; Slovenci bi bili obsojeni na večno manjšino, zlasti ker bi odpadla možnost, da bi lahko dobili poslanca iz obrtno-trgovske zbornice. Na dan glasovanja za nov deželni volilni zakon 21. septembra 1871 se šest slovenskih poslancev seje ni udeležilo in so tako onemogočili sprejetje spremembe zakona.⁴⁰ »Soča« je komentirajla razdvojenost slovenskih poslancev in zapisajla, da »odvisni ali sebični poslanec ne more z neodvisnim in za obče dobro vnetim zmiraj skupno postopati.«⁴¹ O deželnem volilnem zakonu je razpravljajl skoraj leto dni za tem 24. avgusta 1872 občni zbor »Soče« in tu je dr. Lavrič predlagajl volilno pravico za vse, ki plačujejo 5 goldinarjev davka od nepremičnin, od obresti ali dohodkov, sklicujoč se pri tem še vedno na stališče manjšinskega dela komisije, ki je pripravljajla novo volilno zakonodajlo.⁴²

Leta 1871 so goriški Italijani po dvajsetih letih znova dobili svoj tisk. Še pred izidom katoliškega »Il Goriziano« (poskusna številka 19. oktobra 1871) je izšel liberalni »L'Isonzo« (7. oktobra 1871); dobil je ime po reki Soči, tako kot glasilo slovenskih liberalno usmerjenih Goričanov. »L'Isonzo« je v svoji prvi številki pisajl o narodnosti kot eni izmed prevladujočih idej časa in zagotavljajl, da se bo zoperstavljajl nameram

³⁵ N, 4, 25. 1. 1871, 28.

³⁶ Soča, 1, 12. 4. 1871.

³⁷ Soča, 10, 30. 8. 1871.

³⁸ SN, 110, 21. 9. 1871.

³⁹ N, 38, 20. 9. 1871, 307. — ⁴⁰ Ib.

⁴¹ Soča, 15, 25. 10. 1871.

⁴² Soča, 35, 29. 8. 1871. Iz predloga spremembe volilnega reda je Lavrič sprejel naslednja določila: »izključba c. k. uradnikov od poslanstva, tajno glasovanje z listki, neposredne volitve z odločenimi volilnimi kraji v volilnih okrajih in da se volilna pravica odvzame trgovski zbornici.«

germanizma in prekomernim zahtevam »slavizma«. Zagovarjal je združenje avstrijskih Italijanov proti slovenskim zahtevam (»zedinjena Slovenija«) in ob dogodkih v deželnem zboru glede rabe slovenskega jezika pokazal svoja stališča do Slovencev. Kasneje je ugotavljal, da se Gorica nahaja znotraj meja Italije, Slovenci so nezgodovinski narod, slovenski jezik je dialekt in v deželi igrajo Slovenci nepomembno vlogo.⁴³ Slovenci »morajo prestati zakon asimilacije in vzraščanja kot so ga prestali njihovi bratje, ki bivajo v goratih predelih beneške Furlanije in obalne Istre... Slovenci naj se uklonijo pred čudežnim vplivom civilizacije in naj z nami dele naprave, navade in jezik.«⁴⁴ List je take svoje začetne asimilacijske napotke kasneje menjal in prešel skoraj do pohvalnega pisanja in občudovanja političnega in kulturnega življenja slovenskih sodeželanov. Postavljal jih je Italijanom za vzgled, poudarjal je pomen čitalnic, ki da so že v vsaki večji slovenski vasi in ugotavljal, da je ideja narodnosti na slovenskem podeželju bolj razširjena kot v furlanskih vaseh; narodnostno deluje tudi slovenski kler.⁴⁵

Glasilo goriških italijanskih katoličanov se je od začetka zavzelo za pomirjevalno politiko med obema narodoma v deželi in izreklo polno zvestobo avstrijski monarhiji. Lista sta si bila prav zato pogosto v laseh, toda združevali so ju tudi različni idejni in politični pogledi. Lista sta zato imela tudi različni stališči do združitve Istre, Trsta in Gorice v eno upravno celoto. Glasilo katoličanov je bilo previdno, svetovalo je, naj se združitev dobro preuči, saj bi iz združenih dežel lahko spričo nestalnosti vladne politike nastala velika slovenska dežela; potreba je izgrajevati goriško deželo.⁴⁶ Glasilo liberalcev je združenje podpiralo brez vsakih zadržkov.⁴⁷ Slovenci so združitev, kot smo spoznali, odklonili, tudi istrski Hrvati so hoteli svoje nasprotovanje izraziti na svojem kastavskem taboru, vendar je oblast črtala zadevno točko iz programa tabora. List »Soča« je na začetku leta 1872 ponovno obravnaval italijanski predlog in predlagal združitev, ki naj bi obsegla celotno slovensko narodnostno ozemlje; poseben narodnostni zakon, podoben češkemu, naj bi urejal narodnostne razmere, saj bi »ta dva naroda v federovani Avstriji zedinjena, po svoje živela, postave in zavode bi si dajala primerne svojim potrebam, čutim, mislim, šegam in duhu svojimu, in to je prava pravična svoboda, katera sreči narode.«⁴⁸

Leta 1872 so »Sočani«, potem ko so odbili napade konservativcev, — da bi namreč iz društva ustvarili kompromisno organizacijo, ki bi zadovoljevala obe idejni usmeritvi, — prvič pogledali resničnosti v oči. Konec je bilo utvar, da je društvo homogeno in da je edino resnično zrcalo političnega življenja Slovencev na Goriškem. List »Soča« je okarakteriziral obe skupini, pri tem je označil svojo kot borca za narod-

⁴³ L'Isonzo, 3, 28. 10. 1871.

⁴⁴ L'Isonzo, 4, 4. 11. 1871.

⁴⁵ L'Isonzo, 61 in 62, 31. 7. in 3. 8. 1872.

⁴⁶ Il Goriziano, 1, 1. 11. 1871; 33, 25. 4. 1872.

⁴⁷ L'Isonzo, 63, 7. 8. 1872.

⁴⁸ Soča, 4, 27. 1. 1872.

nostne pravice v prvi vrsti, vendar pri tem ne pozablja materialnih zadev. Nasprotniki pa postavljajo prav materialni napredek v prvo vrsto.⁴⁹ Taka razlaga seveda nakazuje komaj del resnice, obšla je verska vprašanja, ki so prihajala vse bolj v poštev pri opredeljevanju tudi zato, ker je list »Soča« čedalje več svojega prostora posvečal problemom liberalne ideologije. Marca 1872 so skoraj vsi člani goriške čitalnice iz vrst duhovščine zapustili društvo.⁵⁰ Goriška čitalnica je bila pravi barometer političnega razpoloženja, njeno vodstvo je od občnega zbora do občnega zbora prehajalo zdaj v roke »Sočanov« zdaj v roke konservativcev.

»Gospodje«, kot je označila pred letom dni »Soča« svoje nasprotnike, so se pričeli organizirati in imeli v prvi polovici meseca aprila 1872 zaupen sestanek z namenom, da se pogovore o lastnem društvu in glasilu. Sestavili so okrožnico in jo razposlali po deželi, njeni podpisniki so bili en semeniški profesor (dr. Janez N. Hrast) in štirje drugi duhovniki (Štefan Bensa, Ivan Kumar, Josip Marušič in Ivan Stres).⁵² Prvi rezultat organiziranega delovanja konservativcev je bil štirinajstdnevnik »Glas«, ki se je »dete pred materjo rodilo«⁵³ ter je prvič izšel 16. junija 1872. V svojem programu je poudaril, da bo katoliški, političen in naroden, da bo zagovarjal »zedinjeno Slovenijo« in federalizem. Urednika lista sta bila podpredsednik italijansko-slovenske katoliške politične družbe v Gorici Anton V. Toman in duhovnik Matija Kravanja. Ustanovni odbor lista so sestavljali duhovniki, ki so podpisali zgoraj omenjeno okrožnico, le da je namesto Stresa bilo tu navedeno ime semeniškega profesorja dr. Josipa Gabrijevčiča.

Izid konservativnega »Glas« vzbuja predvsem dvoje misli in vprašanj. Na prvem mestu se vprašujemo, zakaj so konservativci pred ustanovitvijo društva pričeli s svojim glasilom, drugo vprašanje je odnos slovenskih katoličanov do njihove narodnostno mešane organizacije, saj je bil »Glas« povsem neodvisen od katoliško-politične družbe. Ob zbranem denarnem kapitalu je bilo skupini duhovnikov lažje izdajati štirinajstdnevnik kot pa pričeti s političnim društvom. »Soča« je imela med svojimi člani še vedno nekaj mlajših duhovnikov, ki skupaj z nekaterimi laičnimi konservativci niso izgubili nade, da bi društvo očistili liberalnega duha, ki mu verska vprašanja niso predstavljala temelja delovanja. Prizadeti so zato čakali priložnost za svojo zmago ali pa za dokončni razkol, ki naj odloči tudi pot samostojne strankarske organizacije konservativcev. Proti koncu leta 1872 je nepodpisani v pismu

⁴⁹ Soča, 13, 30. 3. 1872.

⁵⁰ D. Lončar, Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa. Naši zapiski, VI/1909, str. 69—70; »Glas«, 2, 5. 7. 1872.

⁵¹ Glas, 2, 5. 7. 1872.

⁵² SN, 58, 23. 5. 1872. Med podpisniki ni bilo Andreja Marušiča, čeravno je »Slovenski narod« pisal (55, 14. 5. 1872), da je pobudnik nastopa slovenske duhovščine. Verjetno je Marušič tisti »neki gospod«, o katerem piše »Glas« (2, 5. 7. 1872), da se mu podtika inicijativa, pa se je od spočetka zoperstavljal zamisli za nov list.

⁵³ Glas, 24, 13. 12. 1872.

uredništvu »Glasa« vpraševal: »Ali nič ne misli se ‚Sočo‘ v dogovore stopiti, ali pa tako pot nastopiti, da bode — če mogoče — z novim letom en sam list izhajal le enega pol. društva, javno mnenje Goriško-Primorskega zastopajočega?«⁵⁴ Tudi tak prispevek je spodbujal k odločitvi. Izid »Glasa« je zato predstavljal začasni poskus vse do trenutka, ko bi se posrečil napad na liberalno »Sočo« in njeno glasilo; takrat bi zagovorniki konservativnih stališč iz duhovniških vrst svojo začetno pobudo izročili v roke laičnih nasprotnikov »Soče«. Drugačno je seveda razmerje do goriške mednarodne katoliške družbe, ki niti v osrednjem slovenskem konservativnem tisku ni imela posebne zaslombe. Sodelovanje z Italijani ni rodilo nobenih posebnih sádov na narodnostnem področju; drugače je bilo seveda na verskem področju, kjer so pa zadevna vprašanja nosila internacionalni značaj. Slovenskim konservativcem je bila zato potreba boriti se za prestiž med lastnim narodom; odločitev je bila jasna, vendar ni dobila oblike razkola z italijanskimi katoličani in konservativci. Italijanska historiografija meni, da je prav vprašanje vedno bolj močnih nasprotstev s slovenskimi liberalci ločilo slovenske katoličane od italijanskih.⁵⁵ S tem je nakazana značilnost goriških razmer. Osamosvojitve goriških konservativcev pa razumemo le v sklopu dogodkov splošnega slovenskega političnega življenja. Da bi Slovence še dalje zadržala v svojem okrilju, je katoliška-politična družba na svojem občnem zboru 5. decembra 1872 sprožila vprašanje reorganizacije družbe s tem, da bi dobila slovenski in italijanski odsek, ki bi imela vsak svoj odbor in upravo, skupno bi ostajalo predsedstvo družbe, ki bi se od časa do časa menjavalo in bi bilo zdaj italijansko, zdaj slovensko.⁵⁶

»Glas«, ki je bil glasilo formalno še ne postavljene skupine, je kmalu po svojem izidu v številnih daljših prispevkih načeljal polemiko z idejami liberalizma, napadal je pridobitve liberalnih vlad, vendar se je izognil vsaki polemiki z listom »Soča«, ki je po izidu »Glasa« v članku »Našemu duhovstvu«⁵⁷ opozarjal na naklepe centralistov. V članku »Naš domači prepir« pa se je zavzel za to, da »stari« (konservativci) prenehajo s svojo taktiko, »ker naš narod več nima sile vedno braniti se, ampak lahko kedaj stopi k delu, ker v očigled sedanosti ne moremo ostati vedno pri starem niti glede navad, niti glede slovstva, politike in gospodarskih zadev. Enako moramo priporočati tudi slovenskim naprednja-

⁵⁴ Ib »Glas« je že v svojih sedmi številki prvega letnika pojasnjeval, da bo o novem društvu poročal ob pravem času. Konec leta pa je pisal, da se društvo ni ustanovilo zaradi »nekih razmer.«

⁵⁵ Il movimento cattolico goriziano dal 1870 al 1890. Voce Isontina, 3, 17. 1. 1971.

⁵⁶ Il Goriziano, 98, 8. 12. 1872.

⁵⁷ »Tudi na Goriškem smo videli in vidimo na daleč, kako se brati duhovska ali katoliška stranka obeh narodnosti s centralistično vladno stranko; naše višje duhovstvo, posebno pa v mestu nij tako narodno; kakor veči del duhovščine po deželi, katera ljubi in dobro pozna svoj narod, da ga je treba izpuliti politični zanemarjenosti, ter ga zbuditi k narodnemu in vsakovrstnemu napredku.« (Soča, 26, 27. 6. 1872).

kom, naj prav previdno delajo. Obema strankama pa svetujemo naj se spoštujete. Kedar je boj neizogibljiv, naj se pusti „nemškutarjem“ nedostojnosti in nesramnosti v prepiru, ker je to njih navada, vsem geslo pa naj bode: *amicus personae*, sed *inimicus causae*.⁵⁸ List je še dalje objavljajl prispevke, v katerih je verjetno dr. Lavrič prispeval veliko gradiva k nazorskemu dograjevanju stranke, ki jo je od 11. aprila 1872 dalje zopet vodil. Društvo »Soča« je v letu 1872 ponovno poskusilo z oživitvijo taborskega gibanja. Za 6. oktober 1872 je pripravljala že drugi tabor v Renčah. Njegov dokončni program je obsegal na prvem mestu razpravo o »zedinjeni Sloveniji«, zahtevo za predelsko železnico, narodnostni zakon za Goriško po vzoru češkega in na četrtem mestu slovenski notarijat v Gorici. Tudi ta tabor je oblast prepovedala, saj bi zahteva za »zedinjeno Slovenijo« in narodnostni zakon lahko povzročila nemire »v taki meri, da bi vtegnili škodo trpeti javno blagostanje in javna varčnost«,⁵⁹ kot piše v slabi slovenščini prepoved deželnega glavarja Ljubljancana Rechbacha, ki je narečno slovenščino govoril tudi v deželnem zboru. S tem je bilo tudi na Goriškem taborsko gibanje končano, saj poskus društva »Soče« za tabor v Tolminu na pomlad leta 1874 ne le da ni uspel zaradi politične razdrobljenosti Slovencev, ampak tudi edina točka njegovega programa — predelska železnica — ne sodi več v okvir klasičnega vseslovenskega taborskega gibanja, tako značilnega za leta 1868—1872.

Program renškega tabora iz leta 1872 je vseboval tudi predlog o narodnostnem zakonu za goriško deželo. Za načrt takega zakona je dr. Lavrič v deželnem zboru 21. septembra 1871 postavil interpelacijo. Prejel je odgovor, da vlada zakona ni izdelala, ker z Goriškega dotlej ni bilo nobenih zadevnih predlogov.⁶⁰ Na občnem zboru »Soče« 24. avgusta 1872 je bila sprejeta peticija za načrt narodnostnega zakona, ki naj bi ga vlada predložila na prihodnjem zasedanju deželnega zbora.⁶¹ Toda treba je bilo znova interpelirati v deželnem zboru, kjer je 16. novembra 1872 prebral predlog poslanec Matija Doljak. Glavar mu je kasneje odgovoril, da se zdi tak zakon nepotreben, »ker sedajne postave in ustanovitve jemljejo, kolikor je mogoče, ozira na dotične ljudske potrebe.«⁶² S tem so bili poskusi »Soče« tedaj končani.

Ne le verskega pač pa tudi velikega političnega pomena je v letu 1872 vključitev goriških katoličanov obeh narodnosti v akcijo za »Pijeve procesije«, romanja za »rimskega jetnika« papeža Pija IX. Dne 2. septembra 1872 se je v romarskem središču na Sv. Gori pri Gorici zbralo od 30.000 do 80.000 romarjev obeh narodnosti na pozive goriške katoliško-politične družbe in skupaj s prav tako številnimi romarji, ki so ta-

⁵⁸ 32, 8. 8. 1872.

⁵⁹ Soča, 37, 12. 9. 1872. Prvi program tega tabora je vseboval zahteve in predloge za »narodne postave« za Goriško, za spremembo deželnega volilnega zakona, za enakopravnost slovenskega jezika in za ureditev zemljiških knjig (Soča, 25, 20. 6. 1872).

⁶⁰ Pertrattazioni della seconda tornata Epoca III... 1871. str. 7 in 161.

⁶¹ Soča, 35, 29. 8. 1872.

⁶² Pertrattazioni della terza tornata Epoca III... 1872. str. 32 in 196.

krat obiskali druga podobna središča v deželi (Vrhovlje v Brdih, Kostanjevica pri Gorici, Mengore, Vitovlje, Cerčno, Bovec, Avče), prispevali k manifestacijam, ki niso imele značaj običajnih vsakoletnih romanj. Masovno so razgibale tudi slovenske goriške katoličane. Po približnih ocenah časopisnih poročil se jih je v celoti udeležilo kakšnih 100.000 ljudi; svetogorsko romanje je bilo najmnožičnejše v vsej Avstriji. »Novice« so o svetogorskem romanju pisale kot o veliki manifestaciji, »kteri para ni v letopisih goriških... zdaj vidite tudi vi, Slovenci, ki vas to zadeva, da si narod naš ne pusti izruti iz srca, je d r a narodnosti svoje — vere katoliške, ampak, da zraven zgolj narodnih hoče imeti tudi katoliške taborje.«⁶³ Glasilo goriške katoliške-politične družbe je problem rimskega papeža označilo takole: »Stvar rimskega papeža je naša stvar, njegova svoboda je naša svoboda, njegova zmaga je naša zmaga.«⁶⁴ Tudi spričo navedenega je povsem razumljivo, da je pri Slovencih na Goriškem konservativno gibanje prav tako uživalo množično podporo. »Soča« je izgubila stike z najširšimi plastmi ljudstva na podeželju, ki jih je bila vzpostavila s tabori. Poslej je v tendencioznih ocenah nasprotnikov uživala ugled liberalne organizacije in prav liberalizem je bil kriv za ravnanje z glavarjem katoliške cerkve, še več, predsednik društva »Soča« je bil luteran dr. Lavrič. Konfliktnost položaja je narekovala skorajšno odločitev, za kar so si razumljivo največ prizadevali konservativci, ki niso imeli kaj izgubiti. Za goriške razmere je pri tem značilno tudi poseganje Italijanov, ki poslej obravnavajo Slovence kot odločilni politični faktor.

Konec leta 1872 je razmere pričel zapletati in razpletati. V goriški čitalnici so novembra 1872 dvakrat volili novi odbor društva, obakrat so zmagali konservativci. V čitalnici je prišlo do razkola in »mladoturki«, kot imenuje v svojem pismu dr. Bleiweisu katehet Marušič⁶⁵ iz vodstva čitalnice izrinjene liberalne elemente, so 29. decembra na lastno pest pripravili Prešernovo besedo; pri njeni pripravi sta se najbolj izkazala mlada gimnazijska profesorja Fran Levec in Fran Šuklje.⁶⁶ Dan po besedi, ki je vzbudila veliko prahu, je bil občni zbor »Soče«. Prinesel je odločitev. »Soča« je ohranila svoj položaj, saj je v tekmi za predsednika društva dr. Lavrič s 64 prejetimi glasovi porazil svojega tekmeča dr. Tonklija, ki jih je prejel le 37; dva udeleženca zbora sta volila na predsedniško mesto Matijo Doljaka. Napad na izvoljeni odbor društva je na občnem zboru 30. decembra 1872 pričel duhovnik Vales, prejšnje čase aktivni član in po vsej verjetnosti tisti anonimni pisec članka v »Soči«, ki je Srbijo povzdigoval kot »jugoslovanski Piemont«.⁶⁷ Vales

⁶³ N, 37, 11. 9. 1872, 294—5.

⁶⁴ Il Goriziano, 65, 15. 8. 1872.

⁶⁵ D. Lončar, l. c.

⁶⁶ F. Šuklje, Iz mojih spominov. Ljubljana 1926, str. 71. O Prešernovi »besedi« je pisalo tudi neslovensko goriško časopisje. Njeno politično ozadje je poudaril tudi nemški list »Görzer Zeitung« (23, 29. 12. 1872).

⁶⁷ Po Levčevi opombi na izvodu »Soče«, (35, 29. 8. 1872) ki ga hrani NUK v Ljubljani.

je postavil ultimativno kandidatno listo novega odbora, na kateri je bilo predsedniško mesto določeno dr. Tonkliju.⁶⁸

Zadnji poskus za osvojitve »Soče« je potekal z določenimi pripravami. »Zgodnja danica«,⁶⁹ ki se je tedaj prvič lotila goriških razmer, je pokarala tiste duhovnike, ki sodelujejo v »Soči« češ, na Goriškem je tudi dovolj sposobnih mož in ni potreba, da bi bil voditelj Slovencev nekatoličan. Dr. Lavrič naj spozna svojo zmoto in naj se vrne v katoliško vero. V omenjenem pismu Bleiweisu je Marušič o istih duhovnikih pisal, da niso poznali voditeljev društva »in se dali zlorabljati za štafažo«, toda potem ko so spoznali svojo zmoto, so sklenili, da izstopijo iz društva in bodo ustanovili novo, za kar delujeta tudi dr. Tonkli in »vseskozi zanesljivi« Andrej Jeglič. Marušič je omenil dvojno nastopanje društva in njegovega glasila, ki se je balo pokazati pravo lice,^{69a} urednika »Soče« Viktorja Dolenca je označil kot razsodnega moža. Kasnejše polemike med sprtimi Goričani so pokazale, da se je Dolenc zavzel za dr. Tonklija kot predsednika »Soče«, če se hoče uresničiti sprava.⁷⁰

Istočasno s pripravami na odločitev v društvu »Soča« se je oglasil liberalni »L'Isonzo«, ki je vabil Slovence k sodelovanju. List je objavil daljši članek »Il deputato Dr. Lavrič«, ki ga je posnel tudi »Slovenski narod« in ga označil kot primer pravičnega pisanja narodnih nasprotnikov.⁷¹ Sredi decembra je isti list predlagal, da bi prenehali z medsebojnimi prepiri, da bi se sestali dr. Lavrič in dr. Tonkli za slovensko stran ter Deperis in Coronini za italijansko stran in sestavili skupen program, »pogoje pomirjenja med Slovenci in Italijani, ki je najbolj potrebno, če hočemo za vedno pokončati nesramnosti naših prusofilov.«⁷² Zelo očitno je, da je prišel poziv v času popolnega razdora v vrstah Slovencev, ki bi se poslej mogli z Italijani povezati le po idejni usmeritvi za primer, da bi na predlagano sodelovanje pristali. Z druge strani pa gotovo ni neupoštevanja vredno dejstvo, da so v obdobju liberalne vlade v monarhiji dvignili svoj glas goriški Nemci in začeli 5. novembra 1872 izdajati list »Görzer Zeitung«; niti pri Italijanih niti pri Slovencih ni naletel na pozitiven odmev, oster boj stá mu napovedala predvsem oba italijanska lista v Gorici. Poziv liberalnega lista je bil naslovljen »Sočanom«. Zato je njih glasilo odgovorilo in pokazalo na nezanesljivost Italijanov, kar dokazuje preteklost: »Če hočejo Italijani začeti pravo narodnostno in federalistično politiko, če se odpovedo sanjarijam, zaradi katerih smo jih lahko primerjali Poljakom, če postanejo zanesljiv politični faktor in če so nam Slovincem povsod tako pravični kakor mi

⁶⁸ Soča, 1, 2. 1. 1873; Soča, 37, 4. 9. 1874.

⁶⁹ Zgodnja danica, 1, 3. 1. 1873, 5—6.

^{69a} Marušič je že ob koncu leta 1871 v dopisu, ki so ga objavile »Novice« očital »Soči«, da ne objavlja celotnega gradiva o delovanju društva in nekatere stvari, ki jih je obravnaval občni zbor društva zamolči. (B. Marušič, Začetki slovenskega časnikarstva na Goriškem. V publikaciji »Ob stoletnici Soče 1871—1915«, Trst 1971, str. 25).

⁷⁰ Glas, 19 in 39, 9. 5. in 26. 9. 1873; Soča, 22; 29. 5. 1873.

⁷¹ L'Isonzo, 95, 27. 11. 1872; SN, 140, 3. 12. 1872.

⁷² L'Isonzo, 100, 14. 12. 1872.

njim, — potem je mogoča edinost in prijateljstvo bode trajalo, dokler od teh principov ne odpadejo, tega so lahko prepričani tudi če nij nobene konferencije mej kolovodjami obeh 'strank'.⁷³ Domače razmere so »Sočane« preveč zaposlile, da bi se z Italijani pogajali za skupno nastopanje.

Neuspeli poskus, da bi se društvo »Soča« predrugačilo, je imel za posledico prečiščenje članskih vrst. Odšli so duhovniki in bivši predsednik društva Vales je v polemičnem zapisu pojasnjeval: »Mar bi res društvo 'Soča' in Slovenija škodo trpeli, ako bi društvo postavilo na versko podlago, katero toliko drugih domoljubov želi? Pri poštenem političnem društvu, bi pa se ne imelo — po mojem in mnogo drugih mnenju — potrebno in zdravo načelo prezirati in zaradi tega na eno ali drugo zasluženo osebo (dr. Lavrič; op. BM) toliko ozira jemati. Tu gre za izrečno verska ali krščanska načela, in seveda, če se s temi ne vjamete, je sleherni porazum na narodovo škodo nemogoč.«⁷⁴ Pričela se je poslej polemika med obema listoma goriških Slovencev, ki pa jo na tem mestu spričo tolikih drobnih osebnih napadov ne kaže podrobno spremljati. »Slovenski narod« je bil na strani »Soče« in krivca za razkol na Goriškem poiskal v »kranjskem prišleku« nadškofovem tajniku Globočniku, ki da je podpihoval strasti.⁷⁵ Verjetno je pa v tem namig na intervencijo nadškofije, ki pri vsem tem ni mogla ostati neprizadeta.

Leto 1873 je bilo leto državnozborskih volitev po novi volilni zakonodaji. V znamenju tega dogodka se odvija tudi pretežni del političnega življenja goriških Slovencev. Prijatelj ugotavlja, da je z novim letom 1873 edino list »Soča« krenil na odločno svobodomiselno pot.^{75a} Toda še pred volitvami so se v društvo organizirali konservativci. Njih društvo »Gorica« je bilo uradno potrjeno 1. marca 1873, v statutu društva je pisalo, da ima namen: goriškim Slovincem »varovati vse, kar sega v njihovo versko, narodno, družbinsko (socialno) gospodarstveno in politiško življenje.«⁷⁶ Tako kot program lista »Glas«, ki je postal glasilo društva, si je tudi društvo »Gorica« postavilo verska vprašanja na prvo mesto. Ustanovnega občnega zbora 15. maja 1873 v Gorici se je udeležilo 150 ljudi, med temi je bilo 40 duhovnikov. Ob tej priložnosti so tudi ugotavljali, da šteje društvo 366 članov. Takim številkam so »Sočani« lahko zavidali, saj se je tudi primerilo, da občnega zbora »Soče« ni bilo zaradi preskromne udeležbe. V »Gorici« je bilo ob času ustanovnega zbora včlanjenih kar 115 duhovnikov, kar je predstavljalo slabo tretjino vseh članov.⁷⁷

⁷³ Soča, 51, 24. 12. 1872.

⁷⁴ Glas, 9, 28. 2. 1873.

⁷⁵ SN, 22, 28. 1. 1873.

^{75a} Slovenska kulturno-politična in slovstvena zgodovina III, Ljubljana 1959, str. 350.

⁷⁶ Glas, 12, 21. 3. 1873.

⁷⁷ »Glas« (16. 5. 1871, 20) je podal zelo natančno podobo članstva novega društva »Gorica« ob ustanovitvi. Od skupnega števila 366 članov je bilo 251 laikov in 115 duhovnikov. Med laiki je bilo 169 obrtnikov, trgovcev in posestnikov, 40 podžupanov in občinskih svetovalcev, 24 županov, 8 učiteljev, 3 ob-

»Soča« je pred novimi direktnimi volitvami v državni zbor zagovarjala pasivni odpor, češ, naj noben slovenski poslanec ne stopi v dunajsko »lesenjačo«. ⁷⁸ Kasneje je menjala svoja stališča in za državnega poslanca predlagala, da mora biti federalist. ⁷⁹ Da bi opravila »Soča« volitve z največjim uspehom, je pripravila dva občna zbora na goriškem podeželju in sicer 27. aprila 1873 v Sežani in 8. junija 1873 v Rihemberku (Braniku). Zboroma so prisostvovali tudi nečlani. »Soči« se je zdelo zlasti zelo pomembno pridobiti Kraševce in si tu zagotoviti potrebne volilne glasove. V Rihemberku je društvo določilo karakteristiko svojega kandidata: mora se držati programa taborov (zedinjena Slovenija, slovenski jezik v urade in šole, materialne koristi slovenskega naroda) in nastopati z državno opozicijo, seveda v mejah slovenskega programa. ⁸⁰ Za kandidata društva »Soča« je bil postavljen dr. Lavrič, ki je moral, izzvan od nasprotnega tabora — zaradi svojega prestopa v protestantizem ne more biti zastopnik vernih Slovencev v državnem zboru, — pojasnjevati svoj odnos do vere. Izjavil je, da se zavzema za enakopravnost vseh veroizpovedi, iz česar sledi, »da mora država vsaki cerkvi priznavati svobodo v njenem delokrogu, potem mora vsaki cerkvi varovati pravice, da druga ne žali druge, in sama ima pravico in dolžnost, braniti se napadov ali škode od cerkve, kakor tudi od strani drugih oseb ali društev.« ⁸¹ Skoraj mesec dni za razglasitvijo državnozbornskega kandidata društva »Soče«, čigar ime je prišlo v seznam kandidatov osrednjega slovenskega volilnega odbora, je občni zbor »Gorice« postavil za svojega kandidata dr. Tonklija. Na Goriškem je pričel predvolilni boj. »Glas« in »Soča« dokazujeta, da ni bil dostojen, pač pa izpolnjen z nešteti osebnimi napadi. »Glas« je v načelu prikazal razlike med obema strankama, to je med »samonarodno« (»Soča«) in »verskonarodno« stranko (»Gorica«) ⁸² in za svojega kandidata predlagal, da mora biti »dober katoličan, zvest Avstrijan in goreč domoljub.« ⁸³ Kot rdeča nit se vleče skozi vse »Glasove« polemične prispevke podoba dr. Lavriča, saj je bilo treba spremeniti javno mnenje, v katerem si je prote-

činski tajniki, 2 državna uradnika, 2 vladna svetovalca v pokoju, ter po en odvetnik, zdravnik in odvetniški pripravnik. Med 115 duhovniki je bilo 48 vikarjev in kuratov, 39 kaplanov, duhovskih pomočnikov in upokojenih duhovnikov, 20 župnikov, 5 dekanov in 3 monsignorji.

⁷⁸ Soča, 8, 20, 2. 1873. »Soča« (11, 13, 3. 1873) je tudi zapisala: »Vsak slovenski poslanec naj bo proglašen izdajica, kateri bi šel na Dunaj na podlaga direktnih volitev.«

⁷⁹ Soča, 15, 10, 4. 1873.

⁸⁰ Soča; 24 in 26, 12. in 26. 6. 1873.

⁸¹ Soča, 32, 7, 8. 1873.

⁸² »Verskonarodna stranka pa ima ves narodni program samonarodne stranke, ves do narmanjše pičice: zahteva prav tako živo in nepopustljivo zedinjeno Slovenijo, kot ona, tirja ravno tako ostro slovenske šole in uradnike, kot ona, tirje vse kar more nas Slovence očvrstiti in tujih življev osvoboditi. Razloček med verskonarodno stranko je edino ta, da samonarodna zagovarja edino narodnost, verskonarodna pa povdarja ravno tako ostro vero kot narodnost: obadva sta ji dragi, da, neprecenljivi svetinji, katerih ne pusti zanemarjati ali pa celo zametovati« (Glas, 32, 8, 8. 1873).

⁸³ Glas, 27, 4, 7. 1873.

stant in kandidat »Soče« zagotovil določeno pozitivno oceno. »Mož, ki se sicer narodnjaka imenuje in dela, pa nima vere ali se sramuje, je očitno spoznati, ali ki ni naše vere, ni za nas, in naj ga nekateri tudi do nebes povzdigujejo, verni katoliški slovenski narod ne bo nikdar vsestransko zastopal; zato takega voliti ne smemo, če hočemo propasti. V tem smislu je za nas verne goriške Slovence naš edini kandidat za državni zbor — edino le dr. Josip Tonkli.«⁸⁴ »Glas«⁸⁵ je v povezavi z državno pravno stranko videl možnost za uresničenje »zedinjene Slovenije«. Na nasprotni strani je V. Dolenc na rihemberškem zboru »Soče« zagovarjal povezavo slovenskih državnih poslancev z opozicijo in odklonil povezavo z nemško pravno stranko, ker je konservativna.⁸⁶ Če je bil »Glas« neusmiljen do »Sočinega« kandidata (list »Soča« zanj ni delal odkrite propagande), pa se je »Soča« posvečala politični biografiji dr. Tonklija. Ocena goriških razmer v pisanju »Soče« je naslednja: »Čuden boj so proti nam začeli na Goriškem nekateri gospodje; menimo da bode skušnja učila, da ta boj ni koristen posebno, stanu ne, kateri se je tega boja najbolj poprijel, češ da varuje interese katoliške vere. Če se reči na dno pogleda, priti se mora do spoznanja, da je za vsem šundrom skrita osebna zadeva, katera tako znači, da je s patriotizmom v nekaterih slovenskih krogih jako na slabem. Mnogo se more grešiti na Slovenskem po krivem vplivu, dokler narod ne stopi na svoje lastne noge; zatorej pa se je ukoreninila v slovenskih prvaških krogih misel, da prosti narod je materijal ali lestvica, po kateri si morajo pomagati nekateri doktorji do blagostanja in dostojanstva.«⁸⁷

Volitve bi potekale potemtakem v merjenju moči in vpliva obeh političnih društev, da ni na Tolminskem s svojo kandidaturo uspel Andrej Winkler, ki je imel kot tolminski okrajni glavar v goriških gorah velik vpliv. Na volitvah 15. oktobra 1873 je dobil med tremi tekmeči največ glasov dr. Tonkli (94), na drugem mestu je bil z 79 glasovi Winkler, dr. Lavrič pa je zbral 19 glasov manj kot Tonkli. Prav zanimiva je razčlemba volilnih rezultatov; iz njih je razvidno, da je Tonkli pobral največ glasov na ožjem Goriškem, Winkler je svoja nasprotnika porazil na volitvah v Tolminu in Bovcu, dočim je Lavrič zmagal na Krasu.⁸⁸ Tonklijevi glasovi niso začudili nikogar. Ali ni za dokaz številčne moči društva »Gorice« zelo zgovoren podatek, da se je kandidacijskega zbora »Soče« v Gorici 31. julija 1873 udeležilo 47 članov društva, medtem ko je kandidacijskemu zboru »Gorice« 25. avgusta 1873 prisostvovalo 177 udeležencev; med njimi je bilo 25 duhovnikov, 17 županov in 40 občinskih starešin.⁸⁹ Na goriških volitvah je zmagoviti kandidat prejel premalo glasov, da bi bila njegova izvolitev potrjena. V ožji volitvi 20. ok-

⁸⁴ Glas, 31, 1. 8. 1873.

⁸⁵ Glas, 33, 15. 8. 1873.

⁸⁶ Soča, 26. 6. 1873.

⁸⁷ Soča, 34, 21. 8. 1873.

⁸⁸ Glas, 41, 10. 10. 1873; SN, 240, 18. 10. 1873; V. Melik, Volitve na Slovenskem 1861—1918. Ljubljana 1965, str. 377.

⁸⁹ Soča, 32, 7. 8. 1872; Glas, 35, 22. 8. 1873.

tobra pa je Winkler (156 glasov) z glasovi Lavričevih volilcev premagal Tonklija (82 glasov). »Soča« se je tedaj odpovedala svojim načelom rekoč, da bodo njeni volilci glasovali raje za poštenega uradnika kot pa za farizeja: »Ne radi glasujemo zoper svoja načela za uradnika Winklerja, a bogme stokrat rajši, kakor za Te.«⁹⁰

Volilni boj in njegov zaplet sta zopet odmevala v medsebojnih obračunavanjih, zlasti je bila napadana »Soča« zaradi Winklerja, ki je v dunajskem parlamentu deloval v stranki vladne večine: »Kaj nam pomaga, če imamo takega poslanca, ki sicer priberači nekaj tisočev goldinarjev, ter ž njim zadovolji nekatere sebičneže, druge nevedne pa slepi; zraven pa se izneveri, ali vsaj ne sme ravnati po načelih, ktere zastopa narod slovenski in gotovo tudi ogromna večina njegovih volilcev? če se združi in brati se zagrizenimi sovražniki narodnosti slovenske in cerkve katoliške? če v vsem prekimuje ministerstvu in sedanjemu vladnemu sistemu? če z liberálci vred pomaga škofo in duhovščino vklepati v verige?«⁹¹

Pri nobenih prejšnjih volitvah na Goriškem ni bilo volilnega boja, ki bi v tolikšni meri razvnel strasti. Slovenci so pri direktnih volitvah v državni zbor imeli možnosti, da izvolijo le enega poslanca; čeravno so sodelovali tudi pri volitvah ostalih treh državnih poslancev v deželi, vendar so bili brez vsake nade, da bi bil izvoljen še kateri kandidat slovenske narodnosti. »Soča« je zato v predvolilnem boju razmišljala o vplivu na izide volitev v tistih razredih, kjer so bili Slovenci v manjšini, zagovarjala je volitev poslanca-federalista.⁹² »Glas« je podal podobna stališča in se zavzel, da bodo Slovenci volili tiste Italijane, »kteri niso bili nikdar našim interesom in narodnim zahtevam nasproti, kteri so nam bili marveč vselej pravični in so naše pravične tirjatve podpirali.«⁹³ Splošni izid goriških volitev je list italijanskih liberalcev označil kot zmago liberalcev nad klerikalci in poudarjal kot značilnost teh volitev, da se vlada vanje ni mešala.⁹⁴ Mesec dni po končanih volitvah je »Soča« že lahko poročala o ponašanju goriških poslancev v državnem zboru; le duhovnik dr. Valussi (izvoljen v kmečkih občinah goriške Furlanije) je bil v »pravni stranki«, o kateri je »Soča« pisala, da zagovarja historično pravo, medtem ko so Slovenci za naravno pravo. Winkler se je pridružil slovenskim liberalnim poslancem, ostala dva pa klubu mladih Nemcev (Tacco) in starim »ustavovercém« (F. Coronini).⁹⁵

Po napornem volilnem boju je na Goriškem zavladovalo obdobje manj intenzivnega dela na političnem področju. Goriška čitalnica, ki je bila

⁹⁰ Soča, 42, 16. 10. 1873. Malo pred tem je »Soča« (39, 25. 9. 1873) zapisala: »moramo vendar izreči, da bi si dali goriški Slovenci naj jasniši spričevalo popolne politične nezrelosti, ako izvolimo c. k. uradnika za svojega edinega zastopnika v državnem zboru.«

⁹¹ Glas, 16, 17. 4. 1874.

⁹² Soča, 26, 6. 1873, 26.

⁹³ Glas, 27, 4. 7. 1873.

⁹⁴ L'Isonzo, 86, 25. 10. 1873.

⁹⁵ Soča, 47, 20. 11. 1873.

od konca leta 1872 v rokah konservativcev, je ob koncu leta 1873 po drugem poskusu dobila nov odbor, ki so ga sestavljali tako predstavniki »starih« kot »mladih«. »Glas« je komentiral: »konservativna stranka je pokazala, da gre do skrajne meje, če gre za spravo. Bog daj, da bi bila stalna!«⁹⁶ Po novem letu 1874 pa so prvi pričeli s politično aktivnostjo »Sočani«. 29. januarja 1874 so imeli občni zbor v Gorici, na njem se je zbralo le 31 članov društva.⁹⁷ Poslušali so oceno volitev, v kateri je bila pojasnjena vloga društva »Soča« pri izvolitvi Winklerja. Tudi pri kandidaturi Winklerja na Tolminskem, ki so ga kandidirali »tolminski vladni oportunitatovci«,⁹⁸ je odločala predelska železnica. Winklerjevi predlagatelji so se povezali s »Sočani« in se domenili za medsebojno sodelovanje v primeru, da bi prišlo do ožjih volitev med kandidatom »Gorice« in kandidatom »Soče« oziroma Winklerjem.⁹⁹ Iz tega kompromisa izvoljeni Winkler se je v posebnem pismu predsedniku »Soče« zavezal, da bo delal za narodove interese.¹⁰⁰ Druga značilnost prvega občnega zbora »Soče« po volitvah pa je izvolitev novega predsednika društva, potem ko se je dr. Lavrič odpovedal zaradi preselitve v Tolmin. Lavričev naslednik je postal solkanski župan Matija Doljak. Na občnem zboru društva »Gorica«, ki je sledil 26. februarja 1874, se je zbralo 105 udeležencev. Tudi ta številka in ne le volilni rezultati ponovno dokazuje, da je društvo uživalo večji ugled kot »Soča« zlasti na podeželju. Nemoč, da bi liberalno društvo lahko prodrlo v vasi, je dopisnik v »Slovenskem narodu« označil: »Klerikalna stranka ima v vsaki vasi vsaj enega svojega zanesljivega agenta in ta upljiva lahko, kolikor hoče, in upliva tudi v resnici v spovednici in na prižnici, javno in privatno na svoje ovčice in te so dandanes sploh še jako lahko zapeljive, v občinskih in deželnih zadevah, kder bi jim ne trebalo biti vselej vernim.«¹⁰¹ Zato je »Glas« tudi ob takem uspehu kot je udeležba na občnem zboru, zadovoljno ugotavljal, »da svobodnjaška stranka z veliko, ponovljeno silo sklicati zamore le kakih 30 privržencev, je dokaz, da slov. narod na Goriškem obsojuje njeno ustavoversko politiko.«¹⁰² Oceno volitev je »Gorica« podala šele na občnem zboru tri mesece kasneje, predsednik društva dr. Tonkli je ocenil, da so »Sočani« glasovali za Winklerja zaradi osebnega sovraštva do kandidata »Gorice«. Poudaril je, da šteje društvo 444 članov in zaželel spravo s »Sočo«.¹⁰³ Noviški do-

⁹⁶ Glas, 1, 2. 1. 1874.

⁹⁷ Uspelo jim je zbor pripraviti šele po drugem poskusu, prvič — 15. 1. 1874 — se je zbralo nezadostno število udeležencev (Glas, 7, 15. 2. 1874) oziroma takrat pravila društva niso bila dostavljena vsem članom (Soča, 4, 22. 1. 1874).

⁹⁸ Soča, 41, 9. 10. 1873. »Glas« (19, 8. 5. 1874) je kasneje pisal o Winklerjevih prizadevanjih za predelsko železnico, češ, da mu je to nalogo naložila dobro znana tolminska klika.

⁹⁹ Soča, 6, 5. 2. 1874.

¹⁰⁰ Soča, 43, 23. 10. 1873.

¹⁰¹ SN, 240, 18. 10. 1873.

¹⁰² Glas, 10, 6. 3. 1874.

¹⁰³ Glas, 23, 5. 6. 1874.

pisnik iz Gorice je zasmehljivo poročal o tem občnem zboru in predsedniku »Gorice«. ¹⁰⁴ »Soča« je na Tonklijevo ponudbo pozitivno odgovorila: »Tudi mi smo za to, da se obe slovenski stranki sporazumeta v važnih slučajih in skupno postopata, če preti nevarnost od zunaj.« ¹⁰⁵

»Soča« se je izkazala za nekoliko bolj delavno od »Gorice«. Pripravljala je tabor v Tolminu, ki naj bi razpravljal in sklepal le o predelski železnici. Na taboru naj bi sodelovalo tudi konservativno društvo. Ker pa tolminsko županstvo ni dalo primerne prostora in ker je bil neugoden čas zaradi pomladanskih kmečkih del, je bil tabor prestavljen na jesen; ¹⁰⁶ tabora pa tudi v jeseni ni bilo. Pobuda »Gorice« za spravo ni kmalu našla ugodnih tal za uresničenje, saj je spor še dalje trajal, čeravno se ostrina iz prejšnjega leta ni več ponovila. Na koncu leta 1874 je »Soča« predlagala spravo sprtih strank in kot pogoji svoje stranke postavila, »da moremo mi skleniti popolni mir le na stari podlagi izraženi v naših pravilih: mi se namreč potezamo za svobodno samodelnost naroda, v čisto verske zadeve se ne vtikamo, to pripustimo cerkvi sami.« ¹⁰⁷ »Glas« je odgovoril na začetku prihodnjega leta 1875. Tedaj je prispeval svoj delež v goriško politično življenje pesnik Simon Gregorčič, ki je v daljšem članku »Za novo leto« ¹⁰⁸ govoril o posledicah političnega prepira v vrstah Slovencev. Prepiranje je zavrlo vsako prejšnje delo in sedanje mrtvilo kliče k spravi. Toda ob tako spravljivem pesnikovem pozivu je »Glas« v uvodniku prve številke v letu 1875 udarjal po liberalizmu, ker morejo samo krščanska načela »reševati in varovati človeštvo svobodo, ohraniti in širiti omiko, pospeševati napredek v vsem dobrem. Urno tedaj na noge, sprejmimo boj za vero in dom.« Oba lista sta se le malo povpraševala o posledicah razdora, ki je razumljivo iz glavnega deželnega mesta segal po deželi. V Ajdovščini so na primer konservativci ostali pri čitalnici, medtem ko so se naprednjaki odcepili in ustanovili društvo »Sloga«; v obdobju sprave sta se društvi združili v novo »Edinost«. Odsev političnih razprtij na Goriškem je tudi izid novega kmetijskega lista »Kmetovalec« kot protiutež »Gospodarskemu listu«, ki ga je sicer izdajala goriška kmetijska družba, a so pri njeni sodelovali konservativci.

Za slovensko politično gibanje na Goriškem v letu 1874 sta pomembna dva dogodka. Pomladanske mestne volitve v Gorici so zbližale slovenske naprednjake in italijanske liberalce, katerih skupino je »Soča« imenovala »liberalno-naprednjaško«. »Slovenski narod« je celo zagovar-

¹⁰⁴ N, 23, 10. 6. 1874, 184. Avtor članka je verjetno Andrej Marušič, ki ni sodeloval niti pri »Glasu« niti v društvu »Gorica«, čeravno ga je »Slovenski narod« (55 in 58, 14. in 23. 5. 1872) vpletal med tvorce strankarske organizacije goriških klerikalcev. Marušič je svoj izolirani položaj večkrat poudarjal in mnogo stvari je zamolčal, da ne bi netil zdrah (N, 4 in 5, 24. in 31. 1. 1877).

¹⁰⁵ Soča, 24, 11. 6. 1874.

¹⁰⁶ Soča, 18 in 21, 30. 4. in 21. 5. 1874.

¹⁰⁷ Soča, 52, 24. 12. 1874.

¹⁰⁸ Glas, 1 in 3, 1. 1. in 15. 1. 1875. Ta članek o katerem meni F. Koblar, da je napisan v »zanesem lirske občutju«, je ponatisnjen v Gregorčičevem »Zbranem delu« (III. knjiga, Ljubljana 1951, str. 151–5; opombe str. 433–4).

jal združitve vseh liberalno usmerjenih v Gorici z namenom, da se oslabe konservativci.¹⁰⁹ »Soča« je po končanih volitvah, kjer so zmagali liberalci, ugotavljala pomembnost Slovencev kot političnega faktorja v mestu: »naj bodo Italijani prepričani, da mi nijmamo nič proti njihovi narodnosti, da jim hočemo biti pravični, da po pravici tudi mi ravno toliko od njih tirjamo, naj bodo nadalje gotovi, da slepo negiranje ne bo zaviralo pomnoženja slovenskega elementa v Gorici, kateri zbog napredka zmerom zavednejši postaja.«¹¹⁰ Toda Slovenci niti tedaj niti kasneje niso uspeli samostojno prodreti v mestni svet. Povezave italijanskega liberalnega gibanja s slovenskim so se pokazale v času, ko je med goriškimi Slovenci še trajal razdor in ko so se vrstili stalni prepiri med obema italijanskima listoma v Gorici; povezava je bila potemtakem tudi nazorska in ne le priložnostna.¹¹¹ Spremenjen odnos Italijanov pa kaže tudi povabilo, ki so ga le-ti, naslovili slovenskim čitalniškim pevskim zborom za sodelovanje pri goriški proslavi petstoletnice rojstva italijanskega pesnika Petrarca in za sodelovanje pri nekaterih dobrodelnih prireditvah prav tako v Gorici.¹¹²

Bolj neposredno na razmere pri Slovencih je vezana smrt rektorja semenišča dr. Janeza N. Hrasta (roj. 1830), ki je umrl 18. septembra 1874. Hrasta najdemo spočetka v katoliško-politični družbi, leta 1872 pa je podpisan kot član »osnovalnega odbora«, ki je omogočil izdajanje lista »Glas« in verjetno pripravljal tudi ustanovitev konservativnega društva. »Glas«¹¹³ je zapisal, da je bil duša konservativnih narodnjakov, »Novice«¹¹⁴ pa, da poznajo njegovo vlogo v notranjem življenju goriških Slovencev. Le tisti, ki so jim razmere bolje poznane. Hrast je bil

¹⁰⁹ SN, 101, 5. 5. 1874.

¹¹⁰ Soča, 20, 14. 5. 1874. Še pred tem je »Soča« (18, 30. 4. 1874) neposredno pred volitvami zapisala, da bi se goriški mladoslovenci pridružili italijanskim naprednjakom, »ako bi jim ugajalo vtikati se v mestne zadeve; kajti obema gre predvsem za svobodni razvoj na narodni podlagi.«

¹¹¹ V zvezi s predlaganim sodelovanjem liberalnih Italijanov in Slovencev, ki ga je sprožil ob koncu leta 1872 liberalni »L'Isonzo« (list je bil zaradi članka v katerem je sodelovanje predlagal zaplenjen) se je v letu 1873 nadaljevala polemika, ki jo je sprožil v »Il Gorizianu« »vladno-liberalni« dr. Pajer. Pajer je v deželnem šolskem svetu glasoval za vladni načrt, da bi se v prvih treh razredih štiritirazredne normalke v Gorici rabila nemščina kot učni predmet. Spričo tega je Pajerja zlasti napadlo italijansko liberalno glasilo, v polemiki je »L'Isonzo« naprtil povezavo s »Sočo« in propagiranje marksizma. Oba lista sta trdila, da do povezave ni prišlo (Soča, 24 in 25, 10. in 12. 6. 1873; N, 27 in 28, 2. in 9. 7. 1873, 215 in 222; L'Isonzo, 49, 18. 6. 1873). Leta 1874 se je potemtakem stališče goriškega mladoslovenskega tabora v odnosih do italijanskih liberalcev menjalo, pogoj takega zblizanja je »Soča« (20, 14. 5. 1874) postavila, »da bo večina goriških Slovencev najrajši naprednjaški stranki pomagala, če bode pravična in vneta za to, da se Avstrija ohrani in na podlagi svobode in pravice utrdi.«

¹¹² Soča, 29, 16. 7. 1874; »Novice« (32, 12. 8. 1874, 254) so o tem zasmehljivo pisale; Soča, 2, 15. 1. 1875.

¹¹³ Glas, 39, 25. 8. 1874.

¹¹⁴ N, 39, 30. 9. 1874, 311.

znan po svoji nepopustljivosti in zato najbrže ni naključje, da njegova smrt sovpada z vedno močnejšo željo po spravi na Goriškem.¹¹⁵

Leto 1875 je leto sprave na Goriškem. Bila je to prva slovenska deželna, kjer je bil dosežen sporazum med liberalci in konservativci, med mladoslovenci in staroslovenci. Oba goriška slovenska lista sta sporazumu pripravljala tla v teku vsega leta, ki je bilo tudi katoliško »sveto leto«; spričo tega je goriški nadškof Gollmayr v pastirskem pismu zapisal, naj v tem letu zginejo »bogokletstvo, sramotivte, prevare, pijanost, razuzdanost, nepoštene besede in škandali«.¹¹⁶ Sprva sta si oba lista izmenjala še nekaj očitkov na račun nepopustljivosti. Če je »Soča« razglašala, da ne bo zatajila »svojih svobodnjaških principov, kateri so vkoreninjeni v naših srcih in katere bomo zmerom hranili in branili«,¹¹⁷ je »Glas« poudaril: »Povsod se kaže up boljše prihodnosti, le ti, o goriška dežela, krojiš v svojih nedrih pest trmastih oseb, ki više cenijo svojo oholost in slavohepnost, ko blagost narodovo, ko so rajši voditelji dvajsetim, ko sluge narodu, ki hočejo, da naj narod gre z njimi, in ne oni z narodom.«¹¹⁸ »Glasove« polemike proti liberalizmu, ki kljub željam po spravi niso prenehale, je dopolnil z daljšim prispevkom verjetno Anton Mahnič. Pisec tega prispevka se je izrekel proti polovičarstvu, saj ni mogoče služiti krivici in pravici, zahteval je odločnega boja.¹¹⁹

V drugi polovici leta je ostrina skoraj povsem zginila, liberalna »Soča« je sredi leta ugotavljala, da se goriški nasprotniki liberalne stranke razlikujejo od vrstnikov na Kranjskem in Štajerskem, saj so že nekajkrat ustno in pismeno poudarili potrebe po edinosti. Določila je pogoje sprave: »tako skupno delovanje pa je le po tem mogoče, če jenjajo vse intrige, katerih nij začela naša stranka, in če se gospodje, ki hočejo pravi liberalci biti, zopet postavijo na ono stališče, katero so popustili leta 1872.«¹²⁰ Z začetnicama J. G. podpisani članek »Beseda goriškim rodoljubom«,¹²¹ ki ga je prinesla »Soča«, čeravno je uredništvo ob objavi zapisalo, da se do potankosti ne ujema z njegovo vsebino, naj bi začel javno razpravo o spravi na Goriškem. Velikega odziva ni bilo. »Glas« je sicer soglašal z vsebino članka, samo glede vere, o kateri je člankar menil, naj se ne vriva po vsej sili v vsako, tudi posvetno zadevo, in naj se goji in varuje v cerkvi, ni pristal na zapisana stališča. Upoštevajoč razmere je pristal, »s tem da se vera spoštuje, da se niti list niti društvo za-njo propagando ne delata, dovolj, da se versko prepričanje katoliških Slovencev spoštuje.«¹²² To je bilo tudi kasneje bistvo sporazuma,

¹¹⁵ Š. Kociančič, Doctor Joannes Nepomucenus Hrast. Gorica 1875. Pisec biografije navaja (str. 41), da je bil pobudnik klerikalne organizacije. O Hrastu glej tudi A. Novak, msgr. dr. Janez Nepomuk Hrast. V »Zgodovina goriške nadškofije«, Gorica 1951, str. 69–78.

¹¹⁶ Folium periodicum, 3, 1875, str. 33–4.

¹¹⁷ Soča, 7, 18. 2. 1875.

¹¹⁸ Glas, 7, 12. 2. 1875.

¹¹⁹ Glas, 26 in 27, 25. 6. in 2. 7. 1875.

¹²⁰ Soča, 23, 10. 6. 1875.

¹²¹ Soča, 30, 29. 7. 1875.

¹²² Glas, 32, 6. 8. 1875.

ki so ga 6. decembra 1875 v Gorici podpisali predstavniki obeh društev (njih imena se ne navajajo). Sporazum je bil podpisan po pogajanjih, ki so se verjetno pričela še pred nastopom jeseni, saj je »Slovenec«¹²³ o goriški spravi kot o povsem dokončni zadevi poročal ob koncu meseca septembra. Prvi konkretni korak k spravi je bila ustanovitev pevskega društva »Slavec«, ki je bilo pravzaprav zveza pevskih zborov. Oblast je društvo potrdila 1. julija 1875; vanj so se včlanjevali tako konservativci kot naprednjaki.¹²⁴

Goriška sprava je prinesla naslednje spremembe. Iz obeh društev se je ustanovilo novo z imenom »Sloga«. Namen društva je bil, »varovati in braniti vse pravice Slovencev na Goriškem, pospeševati njim na korist vse, kar sega v njihovo narodno, družbinsko (socialno), gospodarsveno in političsko življenje in delati za napredek in pravo svobodo. Društvo pa se ne vtika v strogo verske zadeve in ne bode nič učinilo, kar bi znalo žaliti slovenskemu narodu priljubljeno vero, njene zavode in duhovenski stan.« List »Soča« je pod starim lastništvom (V. Dolenc) postal glasilo novega društva. List se, sledeč določilom sprave, ni smel vtikati v verske zadeve tako, da bi jih zagovarjal, ali tako, da bi jih kritično obravnaval. Nujno poročanje o določenih cerkvenih zadevah pa mora biti objektivno: »z eno besedo smejo se taka vprašanja le navajati, kakor to zvesta zgodovina stori; kritika ugodna ali neugodna ima izostati.« List naj bi dobil svoj nadzorni odbor, ki bi ga sestavljali dva laika in dva duhovnika. Celotno besedilo sprave je bilo objavljeno v »Soči«, ki je v uredniški pripombi zapisala, da se program lista ni spremenil bistveno, in v zadnji številki »Glasa«, ki je bila datirana na prvi dan leta 1876.¹²⁵

Novo nastale goriške razmere so pobudile nekaj stališč in imele precej širok odmev tudi v osrednjem slovenskem političnem življenju. Konservativec Bleiweisovega kroga in goriški noviški dopisnik Andrej Marušič je sporočal Bleiweisu v Ljubljano 9. januarja 1876, da je poglaviti vzrok za spravo to, da se »Glas« ni mogel več »vzdrževati zaradi pomanjkanja duševne in materialne podpore«. Voditelji »Gorice« niso prepričani v nastali položaj, ugotavlja Marušič in si zastavlja vprašanje (podobno kot »Novice«), ali je mogoče verska vprašanja obravnavati nevtralno.¹²⁶ Toda ne le »Novice« in Andrej Marušič, tudi »Slovenec« je svojo začetno prijaznost spremenil v napade, ki so jih predstavljali članki goriškega dopisnika Hephaistosa (duhovnik Alojz Carli): društvo »Gorica« je kapituliralo in se dalo »Sočanom« na milost in nemilost.¹²⁷ Kamen spotike je bila izključitev verskih vprašanj iz pravil novega društva in iz pisanja njegovega glasila. »Glas« je verjetno predvideval do-

¹²³ Slovenec, 112, 23. 9. 1875.

¹²⁴ B. Marušič, Goriško pevsko društvo »Slavec«. Jadranski koledar, 1970, str. 183 ssq.

¹²⁵ Soča, poskusna številka, 7. 1. 1876; Slovenec, 2, 4. 1. 1876.

¹²⁶ D. Lončar, o. c., str. 71.

¹²⁷ Slovenec, 11, 25. 1. 1876; I. Prijatelj, Janko Kersnik in njega delo in doba. II—III, str. 68—70.

ločena nesoglasja, ko je v svoji zadnji številki zapisal: »Vemo, da bi marsikateri naše stranke rad videl, da bi bili zaupni možje naši stranki kaj več ohranili. Temu tudi ni bila druga stranka nasprotna. Vendar sporazum tirja, da vsaka stranka nekoliko odjenja v nebitvenih rečeh, da postane sprava resnična in stalna, posebno če gre bolj za zunanjo obliko... Slovenska liberalna stranka na Goriškem zdaj spoznava, da laži-liberalna načela so pogubljiva slov. narodu, da tako ne sme več biti. Ona je trdno obljubila spoštovati zdrava kršanska načela, dragoceni zaklad katoliške vere slov. naroda. To nam je dovolj. Zato položi uredništvo ‚Glasa‘ svoje pero. Dosegli smo naš namen.«

Goriško spravo so negativno ocenjevali tudi goriški Italijani. Glasilo klerikalcev, ki je od 1873 dalje nosilo novo ime »L'Eco del Litorale«, je menilo, da je pač do sprave lahko prišlo, ker slovenski liberalci niso taki kot pri drugih narodih, a čudi se, da so spričo tega klerikalci pustili iniciativo iz svojih rok.¹²⁸ Liberalni »L'Isonzo« se je vpraševal, če je dr. Lavrič odobril tako »jalovo ženitev«.¹²⁹ Lavrič je listu odgovoril v posebnem pismu in pojasnil, da odobrava spravo, pri kateri je bilo liberalcem lažje, ker niso popolnoma žrtvovali svojih načel.¹³⁰ Poldrugi mesec zatem je bil dr. Lavrič že mrtev; njegova smrt in pogreb sta pobudila strasti, pred katerimi so tako liberalci kot konservativci ob podpisu sprave vneto svarili.¹³¹

Pravila novega goriškega društva »Sloga« je oblast potrdila 30. januarja 1876. leta. V njih beremo o namenih društva, ki so stvarno povzeti iz akta o spravi.¹³² Sledil je poziv za vpis v novo društvo, ki so ga 16. februarja 1876 podpisali kaplan v Gorici Franc Vidic, notarski koncipijent Ignacij Gruntar ter urednik in lastnik »Soča« Viktor Dolenc.¹³³ Za formalno potrditev, da sta obe goriški društvi razpuščeni, je bilo potrebno počakati na njuna občna zbor, saj akt sprave nikjer ne navaja, da sta obe društvi ukinjeni. »Glas« je bil ukinjen, ker so se o tem zedinili lastniki lista, »Soča« pa je imela svojega lastnika, a ni bil društvo.

Dne 11. maja 1876 je imela »Sloga« svoj prvi občni zbor; njen prvi predsednik je postal Viktor Dolenc, med njenimi odborniki so bili predstavniki konservativcev in naprednjakov. Gotovo je bila porazna udeležba na ustanovnem občnem zboru, saj ni premogel več kot 30 udeležencev.¹³⁴ Obe društvi, ki sedaj nista dejansko več delovali, so razpustili 28. septembra 1876: v popoldanskih urah tega dne sta bila s sklepom občnih zborov ukinjeni društvi »Gorica« in »Soča«, popoldne pa so se

¹²⁸ L'Eco del Litorale, 2, 6. 1. 1876.

¹²⁹ L'Isonzo, 3, 8. 1. 1876: List se je čudil popustljivosti obeh strank, ki sta zavrgli svoje principe. »Soča« (2, 14. 1. 1876) je odgovarjala, da so Slovenci storili, »kar nam je previdnost narekovala in kar more koristiti slovenski reči.«

¹³⁰ L'Isonzo, 6, 19. 1. 1876; Soča, 4, 27. 1. 1876.

¹³¹ I. Prijatelj, o. c., str. 71.

¹³² Pravila slovenskega narodno-politiškega društva »Sloga« v Gorici. Gorica 1876, str. 2; Soča, 7, 17. 2. 1876.

¹³³ Soča, 7, 17. 2. 1876.

¹³⁴ Soča, 20, 18. 5. 1876.

člani zbrali na občnem zboru »Sloge«. K zboru je prišlo nekaj več kot 40 ljudi.¹³⁵ Goriška »Sloga« se je pripravljala tedaj na volitve v deželni zbor in doživela svoj prvi javni nastop prav pri volitvah ob koncu meseca oktobra. Z nastopom »Sloge« pričanja na Goriškem doba bolj ali manj intenzivne sprave, ki spočetka rodi dokajšnjo nedelavnost na političnem področju, po nekaj letih pa dobiva z nastopom dr. Antona Gregočiča slovensko politično gibanje tudi na Goriškem novo vsebino. Po absolviranju zgolj buditeljskih šestdesetih in začetka sedemdesetih let, ko prevladujejo predvsem akcije za narodnostno prebujanje, se kasneje slovensko gibanje loteva drugih vprašanj, povezanih z narodnostno in gospodarsko eksistenco slovenskega človeka.

V začetnem delu tega doneska k politični zgodovini goriških Slovencev v prvi polovici sedemdesetih let 19. stoletja smo bežno omenili stike s tržaškimi Slovenci v zvezi z izdajo skupnega lista.¹³⁶ Do sodelovanja ni prišlo in vsak zase so izdajali svoje glasilo. Tržaški »Primorec« je prenehal izhajati ob koncu leta 1871; izhajal je leto dni. Iz obravnavanega obdobja je znan še en poskus, da dobe primorski Slovenci skupno glasilo. To je drugi izmed štirih poskusov, znanih iz razdobja 1870—1880. Zadnji iz leta 1879 ni obsegal le prizadevanja za združitev časnikov goriške »Soče« in tržaške »Edinosti«, marveč tudi združitev obeh društev (goriške »Sloge« in tržaške »Edinosti«), ki sta glasili izdajali. Prvo politično društvo tržaških Slovencev »Edinost« je bilo ustanovljeno v drugi polovici leta 1874; na svojem občnem zboru 9. maja 1875 je prvič razpravljalo o društvenem glasilu, ki naj bi po zgledu Goričanov nosilo ime »Edinost«. Toda Tržačani si niso bili ediní in med njimi so se nekateri zavzemali za združitev z goriško tedaj še liberalno »Sočo«, ki je v svojem uvodniku 20. junija 1875 zapisala, da bi za Primorsko zadostoval en sam list, in predlagal, da bi se njeno uredništvo lahko preselilo v Trst. Taki predlogi so spremenili sklep tržaškega društva, katerega glasilo je bilo tik pred izidom, in predsednik društva Ivan Nabergoj je predlagal, da bi se poseben odbor dogovarjal z Goričani o skupnem glasilu. »Sočane« je verjetno kriza lastnega društva v času, ko se je na Goriškem tudi sicer pripravljala sprava, silila k Tržačanom. Društvo »Edinost« ni bilo liberalno, vendar se je že od svojih pričetkov dalje nagibalo k goriški »Soči«; njeno glasilo je prav temeljito poročalo o političnem gibanju tržaških Slovencev. Predlagano sodelovanje z goriškimi mladoslovenci pa je pri nekaterih članih v tržaškem društvu sprožilo pomisleke, češ, da je »Soča« liberalen list, liberalizem pa je pogubljen, in da naj zato list spremeni svoja načela. Od meseca junija do konca leta 1875 so Tržačani kolebali med lastnim glasilom in možnostjo, da se združijo s »Sočo« in da se ta časnik celo preseli v Trst. Dosežena sprava na Goriškem je Tržačane pobudila k odločilnim pogajanjem, to pot pa odbora »Soče« in »Gorice« nista pristala na do-

¹³⁵ Soča, 39 in 41, 28. 9. in 13. 10. 1876.

¹³⁶ B. Marušič, O nekaterih poskusih za skupni list primorskih Slovencev v sedemdesetih letih preteklega stoletja. Jadranski kolédar 1971, str. 122—8.

ločila pogodbe, ki so jo podpisali Tržačani in lastnik lista »Soča« Dolenc. Tržačani so prekinili pogajanja z Goričani. O zadevi je razpravljajl občni zbor »Edinosti« 26. decembra 1875 v Bazovici in sprejel predlog za izdajanje lastnega glasila društva, ki je nato prvič izšlo 8. januarja 1876 v Trstu z imenom »Edinost«.

Riassunto

IL CONTRIBUTO ALLA VITA POLITICA DEGLI SLOVENI DEL GORIZIANO NEL PERIODO 1870—1875

Questo saggio continua coll'argomento trattato nell'articolo »Lo sviluppo della vita politica presso gli Sloveni del Goriziano dall'introduzione del costituzionalismo alla prima rottura politica« (ZC, XXIII/1969, zv. 1—2, str. 1—30; zv. 3—4, str. 211—256), tuttavia per la complessità della materia si limita soltanto alle condizioni politiche. Fino all'anno 1870 esiste almeno finta l'unità nella vita politica slovena nel Goriziano che però va più tardi incontrando alla rottura. Questa avviene nel 1872, quando fu fondato giornale clericale »Glas«; dopo un anno lo stesso partito politico si organizza nella società »Gorica«. I liberali sloveni sono già dall'anno 1869 uniti nella società politica »Soča« che nel 1871 dà inizio alla pubblicazione del organo »Soča«. Ambedue le parti si incolpano a vicenda e combattono per i propri interessi. Questa lotta caratterizza lo sviluppo politico anche nelle altre provincie slovene. Le relazioni si accutizzano nel 1873, durante la campagna preeletorale per le elezioni parlamentari, quando finalmente si intromette il Governo austriaco. Così tanto i liberali come i clericali sconfitti cominciano ad avvicinarsi e verso la fine dell'anno 1875 firmano l'accordo con cui vengono sciolte ambedue le società (»Soča«, »Gorica«) e fondata una nuova nominata »Sloga« con il suo settimanale »Soča«.

Tone Zorn

O NEKATERIH VPRAŠANJIH SLOVENSKE PROBLEMATIKE NA KOROŠKEM V PRVI POLOVICI 70. LET 19. STOLETJA

Téma, zastavljena na letošnjem zborovanju, se neposredno navezuje na problematiko, obravnavano na prejšnjem zborovanju pred dvema letoma v Novi Gorici. Dovolite, da se v uvodu dotaknem nekaterih vprašanj, o katerih je bil že govor v Novi Gorici, in ki predstavljajo izhodišče za razumevanje slovenskega vprašanja na Koroškem v prvi polovici sedemdesetih let preteklega stoletja, pa tudi kasneje. Predvsem so sedemdeseta leta čas, ko se je dokončno razrešilo vprašanje uveljavitve mladoslovenskega gibanja na območju slovenskega dela Koroške, s tem pa tudi vprašanje usmeritve koroškega slovenstva v prihodnjem obdobju in v določenem smislu tudi v sedanjosti. Dejstvo je, da gre prav mladoslovenskemu gibanju na Koroškem in v njegovem okviru tudi tamkajšnjemu slovenskemu političnemu društvu Trdnjavi v letih 1870 in 1871 zasluga, da je prišlo v tej deželi do široko zajetega gibanja za Zedinjeno Slovenijo na treh koroških taborih, na Bistrici pri Pliberku, Žopračah in v Zgornjih Buhljah pri Grabštajnu. Že v tem času moremo opaziti dve usmeritvi slovenskega političnega gibanja na Koroškem, ki se v naslednjih letih vedno bolj razhajata, dokler sredi sedemdesetih let dokončno ne prevlada konservativni tabor. Navzven nastopata obe smeri sicer ves čas skupno, vendar je od vsega začetka čutiti v slovenskem političnem gibanju vpliv novembra 1869 ustanovljenega »Katoliškega ustavnega ljudskega društva na Koroškem« (Katholischer Constitutioneller Volksverein von Kärnten) in v njegovem okviru najvidnejšega koroškega Slovenca te dobe, Andreja Einspielerja, ki ga je bila napadalnost nemškega liberalizma (očitno tudi iz narodnostnih razlogov) dokončno privedla v konservativni tabor. Očitno je dalje, da je specifična koroških razmer, — po eni strani pritisk koroškega liberalnega nemštva, po drugi svojevrstna volilna geometrija, ki je vezala popolnoma slovenska območja dežele s popolnoma nemškimi in s tem slabila ali pa onemogočala samostojne slovenske nastope na volitvah, — nujno vodila mladoslovensko Trdnjavino strujo v kompromis s katoliškim in ustavnim društvom.

To dejstvo se je pokazalo že na deželnozborskih volitvah leta 1870, v glavnem pa se je Trdnjavina orientacija podredila usmeritvi katoliškega ustavnega društva šele tri leta pozneje, leta 1873. Za kasneje, predvsem pa za plebiscitno obdobje, naj opozorimo, da je že v tem času nastopala propagandna dejavnost liberalno usmerjenih nemških Ko-

ročev s poudarjanjem koroškega regionalizma v nasprotju s slovensko narodnostno skupnostjo.¹

Ze večkrat je bilo poudarjeno, da pomeni čas po koroških volitvah leta 1871 obdobje dokončne klerikalizacije slovenskega političnega gibanja na Koroškem. To je tudi čas, ko na slovenski strani prevladajo tista stališča, ki jih je podal v začetku maja 1870 Andrej Einspieler dr. Janezu Bleiweisu.² Predvsem zajemajo ta stališča odpoved Zedinjeni Sloveniji v korist ohranitve dotedanjih deželnih struktur, prilagojenih potrebam slovenstva, nedvomno pa pomenijo odsev deželne stvarnosti, nenaklonjene koroškim Slovencem, stvarnosti, ki je vodila in vključevala slovensko politično gibanje v deželni konservativni tabor. Einspieler je ob odpovedi Zedinjeni Sloveniji podčrtal, da se je misel na Slovenijo porodila zato, »ker so Slovenci vse upanje izgubili, da se bodo Nemci kdaj preuredili in Slovencem bolj pravični postali«, a (Zedinjena) Slovenija bodi še naprej »šiba nad tramom, strašilo Nemcem in vladi«. Na mesto Zedinjene Slovenije oziroma notranjeavstrijske deželne skupine stopa pri Einspielerju v prvi polovici sedemdesetih let v ospredje predvsem opozicija do vladajočega liberalnega režima ter elementarne zahteve Slovencev na šolskem področju in na področju uprave. Pri tem ni naključje, da stoje pri Einspielerju zahteve po svobodnem delovanju katoliške cerkve pred vrsto slovenskih narodnostnih zahtev, saj so bile te zahteve nedvomno pogojene z aktivno Einspielerjevo vlogo v okviru konservativnega tabora in katoliškega ustavnega društva. Predvsem pa so se njegove narodnostne zahteve gibale le v okviru obstoječih določil ustave iz leta 1867 in njenega znanega 19. člena. Po tem programu bi se morala po Einspielerju uvesti slovenščina tako v šolo kot v urade; očitno je, da je ta program zahteval pouk slovenskega jezika v šoli za vse etnično slovensko prebivalstvo južnega dela Koroške, saj je predvideval dodatni pouk nemškega jezika le, kolikor bi občine to posebej zahtevale. To je dejstvo, ki ni našlo ne takrat ne kasneje za Slovence zadovoljive rešitve. Na srednjih šolah bi bila po programu, razloženem v omenjenem pismu dr. Janezu Bleiweisu, slovenščina obvezna za vse koroške dijake. Prav tako bi morali uradniki na Koroškem znati oba jezika; to je zahteva, ki še do danes ni našla ustreznega mesta in rešitve. Prav tako so ostale neuresničene zahteve po sprejemanju slovenskih vlog v slovenskem jeziku. Namesto Zedinjene Slovenije je program predvideval ustrezno preureditev koroških volilnih okrajev po narodnostih, v deželnem zboru pa uvedbo dveh kurij, da bi se tako obvarovali Slovenci pred zapostavljanjem v narodnih »zadevah«.

Omenjena Einspielerjeva stališča so bila v določeni meri najbrže zajeta tudi v smernicah katoliškega ustavnega društva na Koroškem pred volitvami leta 1873,³ saj primerjava Einspielerjevega pisma iz leta

¹ Prim. Slovenski narod (SN), 19. 9. 1871, 169.

² Dragotin Lončar, Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa, Naši zapiski št. 1, 1910, 27—29.

³ Wegweiser für die Wähler der Österreichischen Rechtspartei, Klagenfurt 1873.

1870 s smernicami katoliškega ustavnega ljudskega društva iz leta 1873 upravičeno dopušča možnost vpliva vsaj dela Einspielerjevih pogledov na formulacijo stališč tega društva v slovenskem vprašanju. Leta 1873 je bilo, v primerjavi s pismom iz leta 1870, vsekakor nadrobneje podano vprašanje slovenskega pouka na koroških ljudskih šolah; predvsem je izpadlo vprašanje preureditve koroških volilnih okrajev na podlagi narodnostnega principa, čeprav beremo zahtevo po narodnostni enakopravnosti slovenskega življa. Določen odmik zasledimo tudi pri vprašanju pouka slovenščine. Medtem ko je Einspielerjev program iz leta 1870 očitno upošteval materinščino na vseh stopnjah ljudske šole, zasledimo 1873 že popuščanje od te zahteve z upoštevanjem prehoda s slovenskega na nemški učni jezik. Tako si vsaj moremo razlagati formulacijo smernic, da kolikor občine tak prehod žele, »in so otroci že podučeni v materinščini, (se) preide k nemškemu jeziku«. Smernice so dalje predvidevale za uradnike na slovenskem delu Koroške »popolno« znanje slovenskega jezika ter izdajanje zakonov in uredb v slovenščini. Podobno bi moral biti zunanji jezik koroških uradov pri kontaktiranju s slovenskimi strankami slovenski. — Smernice so ta stališča še podkrepile s programom avstrijske pravne stranke, ki je poudarjal enakopravnost vseh narodnosti avstrijske države v javnem življenju, predvsem na področju šole, uprave in političnih pravic.⁴

Primerjava gornjih stališč z za iste volitve pripravljeno Einspielerjevo izdajo Političnega katekizma za Slovence kaže, da je Einspieler v tem času vendarle še nadalje omenjal rešitev slovenskega vprašanja v obliki ustanovitve posebne notranjeavstrijske deželne skupine, ki bi zajela vse dežele avstrijske polovice države, v kateri živijo Slovenci, pri čemer je iskal podporo nemškega konservativnega tabora ali, kot je zapisal, podporo »pametni(h) in zmerni(h) Nemc(ev)«. Posebno zanimiv je njegov odgovor na stališča avstrijskega konservativnega tabora do slovenskega vprašanja. Ugotavljal je, da se ta stran sicer ni izrekla o omenjenem vprašanju, vendar meni, da njen program predvideva ustanavljanje večje, pač notranjeavstrijske deželne skupine. Ob tem je Einspieler pripisoval tej strani tendence, ki jih ta ni imela, ter je po svoje prikrojil njen program glede samostojnosti in avtonomije koroške dežele v okviru pragmatične sankcije in oktobrske diplome.

Do volitev leta 1873 se je v glavnem tudi že razčistilo vprašanje uveljavljanja naprednejših stališč mladoslovenskega gibanja med koroškimi Slovenci v okviru društva Trdnjava. Znano je, da segajo Trdnjavini pričetki v drugo polovico leta 1869. V takrat sprejetem društvenem programu beremo tudi o nameri glede razširitve taborskega gibanja na Koroško.⁵ Dejstvo, da sta na ustanovnem zboru društva nastopili obe slovenski struji in da je konservativna stran prodrla z nekaterimi stališči, je našlo svojo potrditev v enoglasnem sklepu ustanovnega zbora, po katerem se bo Trdnjava držala katoliških »pravil« in delovala v ka-

⁴ Prav tam.

⁵ Novice, 5. 1. 1870, 1.

toliškem duhu. Zanimivo je, da je poročevalec v Janežičevem *Besedniku* ob tem sklepu upal, da »se bodo verni Slovenci pridno oglašali k društvu, radi pribežali v Trdnjavo, ako jim ona obljubi varovati in braniti najdražji jim biser vero in jezik«. ⁶

O vlogi Trdnjave pri pripravi koroških taborov je bilo do sedaj dovolj povedanega, med drugim tudi na novogoriškem zborovanju. ⁷ Poudarjeno je bilo tudi, da pričinja že v času taborškega gibanja stopati v ozadje vpliv mladoslovenske Trdnjavine struje prav spričo naraščanja vpliva konservativnega tabora, predvsem Andreja Einspielerja. Ne glede na to dejstvo pa vendarle pomenita Trdnjavini spomenici o slovenskem vprašanju tako notranjemu kot prosvetnemu in verskemu ministrstvu maja 1871 določen uspeh mladoslovenskega tabora, čeprav sta bili spomenici prilagojeni spremenjenemu političnemu položaju v državi. Tako je Trdnjava v tem času še omenjala Zedinjeno Slovenijo kot svojo glavno, bistveno zahtevo, vendar je ni več stavila v ospredje. ⁸ V tem okviru si moremo razlagati tudi dejstvo, da za tretji koroški tabor v Zgornjih Buhljah 6. avgusta 1871 ni bilo v programu navedeno vprašanje Zedinjene Slovenije, čeprav se je tabor dotikal tudi tega vprašanja. Tako seveda postaja razumljivo dejstvo, da zasledimo v obeh Trdnjavinih spomenicah maja 1871 ob poudarjanju Zedinjene Slovenije tudi že odmik od te zahteve z alternativno možnostjo, da se ohranijo kronovine in zagotovijo določene pravice slovenskemu življu. Po Trdnjavinih predlogih bi v vseh deželnih zborih kronovin, kjer živijo Slovenci, razpravljali obe narodnosti, slovenska in nemška, o narodnostnih vprašanjih ločeno. Dalje bi bil pri vsaki deželni vladi in deželnem zboru postavljen poseben slovenski oddelek, pod katerega bi prišle vse slovenske občine, sodni okrajni in okrajna glavarstva; ⁹ kriterij za določanje narodnosti in posameznih občin bi bil jezik v cerkvi. Zagotovljena bi morala biti tudi enakopravnost slovenščine in Slovencev v koroških uradih. Trdnjavini predlogi so dalje zajemali ureditev šolskega vprašanja za koroške Slovence. ¹⁰ Če primerjamo ta program s tistim katoliškega ustavnega društva iz leta 1873, moramo opaziti močno odstopanje od Trdnjavinih želja iz leta 1871, saj se je konservativni tabor sedaj omejil le še na nekatera načelna vprašanja glede uveljavljanja slovenskega jezika; vzporedno s tem se je odmaknil od kakršnekoli teritorialne rešitve slovenskega vprašanja, tudi rešitve s preureditvijo volilnih okrajev, kot je to 1871 v eni od spomenic terjala Trdnjava.

Ob vsem tem je značilno, da se je v nastopanju proti slovenskemu političnemu gibanju na Koroškem posluževala nemška liberalna stran tudi slovenskega jezika. To je bilo zlasti vidno na deželnozborskih volitvah leta 1871, ko so nemški liberalci skupaj z tako imenovanimi de-

⁶ *Besednik*, 10. 1. 1870, 1.

⁷ Vasilij Melik, *Tabori na Koroškem, Vestnik koroških partizanov*, Ljubljana, št. 1—2, 1970, 20—25.

⁸ *Cit. d.*, 23.

⁹ *Novice*, 5. 7. 1871., 27.

¹⁰ *Prav tam*, 12. 7. 1871, 28.

mokratskimi društvi (Demokratenverein) izdali poseben volilni oklic slovenskim volilcem. Dejstvo opozarja na to, da je slovensko politično gibanje kljub razbitosti med narodnostno in jezikovno mešane volilne okraje (z izjemo velikovškega) vendarle predstavljalo tudi za nemške liberalce stvarnost, ki jo je bilo treba upoštevati. Tako ni naključno, da se je nemška liberalna stran obrnila 1871 na koroške Slovence s posebnim slovenskim letakom, v katerem že zaslutimo vse tiste trditve in teze o medsebojni povezanosti med koroškim nemštvom in slovenstvom, ki jim v raznih inačicah sledimo z dodatkom vindišarske »teorije« vse do danes.¹¹ Vidi se, da se je v tem času pojavljal poskus ločevanja koroških Slovencev od sorojakov onkraj Karavank, ločevanja, ki ima določeno vlogo na strani nemškonacionalnih koroških krogov še dandanes.¹²

Že nakazana parcelizacija slovenskega etničnega prostora med koroške volilne okraje je bila nedvomno eden izmed faktorjev, ki je vodil mladoslovenski del Trdnjave na volitvah leta 1871 v kompromis s konservativnim taborom. Nadrobnejši oris teh volitev še manjka; vsekakor lahko opozorimo, da je bil to pot v velikovškem političnem okraju na slovenski strani izvoljen Andrej Einspieler, medtem ko je drugi slovenski kandidat, predsednik Trdnjave dr. Valentin Pavlič padel za dva do tri glasove. Slabše se je odrezal tretji slovenski kandidat dr. Valentin Nemeč, ki je prejel nekaj nad 20 glasov volilnih mož (nemški liberalni kandidati so dobili po 80 do 90 glasov). Vse kaže, da je bil Einspieler na teh volitvah izvoljen predvsem z glasovi dobrloveške občine; podoben uspeh je slovensko politično gibanje doseglo še v občinah Črna, Bistrica pri Pliberku, Libuče, Jezero, Škocjan in Galicija; nasprotno je občina Bela volila nemškega kandidata. Za usmeritve, ki so pričele prevladovati v slovenskem političnem gibanju, je vsekakor značilno, da je Andrej Einspieler nastopil na volitvah z obsežnim volilnim programom, ki se slovenskega vprašanja očitno ni dotikal, pač pa je predvsem poudarjal nekatera gospodarska vprašanja in negativni odnos vladajočega liberalnega režima do katoliškega tabora.¹³ Trdnjava je ta program podprla; nemški pristaši konservativnega tabora v celovškem volilnem okraju pa so v glavnem odklonili podporo slovenskim kandidatom za slovenske glasove.¹⁴ Na dileme v slovenskem taboru ob teh volitvah nedvomno kaže takratno pisanje Slovenskega naroda, ki opozarja, da je prevladovala v tem času v mladoslovenski struji misel na volilno abstinenco, da pa se je ta prav zaradi prevladujočega vpliva konservativne struje uklonila podpori konservativnemu taboru.¹⁵ Ne glede na to pomenijo neposredne volitve v državni zbor leta 1873 dokončno odpoved mladoslovenski usmeritvi, čeprav pomeni ta odmik za posameznika očitno le ukla-

¹¹ SN, 9. 9. 1871, 105.

¹² Prav tam, 19. 9. 1871, 109.

¹³ Prim. Besednik, 25. 8. 1871, 16.

¹⁴ SN, 5. 9. 1871, 105; Kärntner Blatt, 18. 6. 1870.

¹⁵ SN, 9. 5. 1871, 103.

njanje vladajočim razmeram tako v deželi kot v slovenskem taboru na Koroškem.¹⁶ To dejstvo je morda najlepše označil Slovenec, ko je v prvi svoji številki 14. oktobra 1873 ocenjeval tako usmeritev koroškega slovenstva z besedami: »dokler drugod ‚mladi‘ in ‚stari‘... nam ubogim Slovencem gotovi grob kopljejo, delamo tu na Koroškem mladi in stari Slovenci, nemški in slovenski katoličani složno in združeno. Ta sloga in edinost je zlata vredna in deloma že lep sad obrodila...« Trdnjava in državnoppravna stranka sta na volitvah nastopili tudi s posebnim volilnem oklicem, poleg tega je Trdnjava z ločeno izjavo odrekla centralnemu slovenskemu volilnemu odboru v Ljubljani (pod vodstvom dr. Vošnjaka) pravico, da vodi predvolilno dejavnost na Koroškem. Izjava je posebej poudarjala, da se je »tudi za našo deželo že osnoval centralni volilni odbor«, in pri tem očitno merila na sodelovanje Slovencev z nemškim konservativnim taborom; v nadaljevanju je omenjala, da sta bila na skupni listi tabora postavljena kot Slovenca Andrej Einspieler in Ferdo Viegele, ob koncu pa pomenljivo dodala: »Koroški Slovenci imamo že od drugih strani dosti nasprotnikov, zato pričakujemo, da nas vsaj še Slovenci dražili in razdirali ne bodo. Sloga jači — nesloga tlači.«¹⁷ Te volitve so pokazale zanimiv odnos nemškega konservativnega tabora (oziroma državnoppravne stranke) do slovenske podpore; še danes se na Koroškem prakticira, da politične stranke večinskega naroda podporo sicer sprejemajo, se pa ne ozirajo na želje slovenskih sodeželanov. Ob volitvah so se znova pokazali usodni nasledki razdelitve slovenskega ozemlja med koroške volilne okraje, saj sta oba slovenska kandidata, Andrej Einspieler in Ferdo Viegele, propadla na volitvah kljub porastu prejetih slovenskih glasov. Značilno je, da je nemški konservativni tabor podprl slovenskega kandidata edinole na območju trbiške občine.¹⁸ Vse kaže, da je nemška liberalna stran zmagala na teh volitvah v velikovškem volilnem okraju z nekaterimi nepravilnostmi.¹⁹ Zanimivo je še, da je tudi na teh volitvah nastopila nemška liberalna stran s slovenskim volilnim materialom.²⁰ Ob pojasnjevanju slovenskega neuspeha na volitvah je 21. oktobra 1873 Slovenski narod opozarjal, da je nemško-liberalna stran prodrla na slovenskem področju Koroške predvsem s poudarjanjem ultramontanske usmeritve slovenskega političnega gibanja v deželi. Po mnenju, ki nedvomno predstavlja enega zadnjih odmevov mladoslovenstva na Koroškem, bi bil rezultat volitev popolnoma drugačen, ko bi Trdnjava kandidirala dr. Valentina Pavliča, enega izmed svojih ustanoviteljev, ki se je moral do tega časa v glavnem umakniti iz slovenskega političnega gibanja. List je posebej poudarjal narodno liberalnost dr. Pavliča in menil, da bi prav on pritegnil na volitvah tiste

¹⁶ Tone Zorn, Andrej Einspieler in slovensko politično gibanje na Koroškem v 60. letih 19. stoletja: Zgodovinski časopis, št. 1—2, 1969, 50.

¹⁷ Novice, 28. 5. 1873, 22.

¹⁸ Prim. Slovenec, 6. 11. 1873, 9.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Freie Stimmen, 21. 8. 1873, 191.

slovenske glasove, ki so volili nemško liberalno stran. Za krivca slovenskega poraza je list ožigosal slovenski klerikalizem ter pripisal željo, »da bi tudi pri nas duhovniki in Einspielerjevci izprevideli, da je (dr. Pavlič — op.) boljši Slovenec, nego priseljeni mladonemec... Zato smo za Einspielerja vse delali in vse storili, — ker je Slovenec, nismo vprašali za ‚pravoverstvo‘ ali nepravoverstvo. Da bi med naše klerikalce enkrat ta patrijotizem zašel«. Predvsem pa mu je prva narodnost in dopisnik zaključuje, da »delajmo torej le za slovenstvo in ne pustimo, da bi se reklo: Slovenec in klerikalec je vse eno. Le potem bomo zmagali«.²¹

Podobnega stališča do volitev s strani nasprotnega slovenskega tabora nimamo. Vsekakor pomeni omenjeni dopis Slovenskemu narodu skupaj z manjšo prasko na Trdnjavinem občnem zboru naslednjega leta²² enega izmed redkih odsevov dejavnosti mladoslovenske struje na Koroškem. Po tem je bila za več desetletij izločena naprednejša slovenska usmeritev med koroškimi Slovenci. Z omenjenim razpletom je najtesneje povezana preusmeritev dela slovenskega življa Koroške k nemškemu liberalnemu taboru. To dejstvo, ki se pojavlja že takrat, je imelo usodnostne posledice za razvoj slovenskega vprašanja v Koroški, že takrat za Slovence narodnostno najbolj ogroženi deželi.

Odnos vladajočega režima do slovenskih deželanov v začetku 70. let se najbolj plastično kaže na šolskem področju, na področju utrakvistične šole. Iz dopisa koroškega deželnega šolskega nadzornika dr. Josipa Gobanza z dne 11. aprila 1877, namenjenega vsem štirim okrajnim šolskim svetom, kjer so živeli Slovenci (Šmohor, Beljak-dežela, Celovec-dežela in Velikovec), razberemo, da je bila osnovno vodilo pri uvajanju tako imenovanega utrakvističnega šolstva težnja po čimvečji uveljavitvi nemškega jezika in nemške zavesti med slovenskim koroštvom. Dopis je izhajal iz sklepov deželnega šolskega sveta z dne 6. aprila tega leta, po katerih se mora pri tako imenovanih petletnih denarnih dokladah učiteljem upoštevati uspehe pri pouku nemškega jezika ter posebej poročati »v kolikšni meri« prosilec izpolnjuje odlok o utrakvistični šoli in »kakšne uspehe je v tej smeri dosegel«.²³

V bistvu gre tu že za podoben odnos, kakršnemu sledimo tudi v naslednjem obdobju, ko so pristojne šolske oblasti zavračale zahteve Slovencev po spremembi obstoječe utrakvistične šolske ureditve v korist slovenskega jezika. Tako so oblasti v osemdesetih letih ponovno zavrnilo tako prošnjo šolskega sveta občine Slovenji Plajberk, vloženo skupaj z vrsto drugih slovenskih občin.²⁴ Vzporedno s tem sledimo tudi krnjeno slovenskega jezika po posameznih južnokoroških občinah. Tako vemo za občino Dobrla ves, da ji je velikovski vladni svetnik februarja 1875 prepovedal uporabo slovenskih krajevnih imen in pisanje priimkov v

²¹ SN, 21. 10. 1873, 242.

²² Tone Zorn, cit. d., 50—51.

²³ Fotokopija dopisa Zl. 867 z dne 11. 4. 1877; hrani arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (A INV).

²⁴ Prim. pismo Lamberta Erliča Toma Zupana 1888. leta; Arhiv Slovenije, fond Družbe sv. Cirila in Metoda, f. 1888, l.

slovenski obliki,²⁵ iz srede devetdesetih let pa imamo dokumentirano denarno kaznovanje župana občine Bistrica pri Pliberku zaradi upoštevanja slovenskega jezika pri uradnem poslovanju.²⁶ S tem že prehajamo na tisto področje slovenske koroške problematike, ki se neposredno navezuje na dogajanje, znano iz let ob prelomu stoletja, posredno pa veže tudi na dogodke v kasnejšem, plebiscitnem obdobju.

Zusammenfassung

ÜBER EINIGE FRAGEN DER SLOWENISCHEN PROBLEMATIK IN KÄRNTEN IN DER ERSTEN HALBTE DER 70. JAHRE DES 19. JAHRHUNDERTS

Der Autor behandelt denjenigen Zeitraum, in welchem die Lösung der Frage der jungslowenischen Bewegung im Bereiche Südkärntens geltend wurde, und somit auch die Frage der künftigen Orientierung des kärntner Slowenentums (im bestimmten Sinne) bis zum heutigen Tage. Insbesondere aber geht der jungslowenischen Bewegung der Verdienst, dass es auch in Kärnten zu einer breiten Bewegung für das Vereinte Slowenien in den Jahren 1870 und 1871 kam. Schon in dieser Zeit konnte man in Kärnten zwei Richtungen des slowenischen politischen Lebens feststellen, welche sich in den nachfolgenden Jahren immer mehr trennten, bis in der Mitte der siebziger Jahre das konservative Lager nicht vorherrschte. In Gänze berührt dieser Artikel die Frage dieser Trennung.

²⁵ Kärntner Blatt, 18: 3. 1875 (vsi citati iz nemških koroških časnikov so povzeti iz zapiskov dr. Janka Pleterskega).

²⁶ Pripis dokumentacije v A INV.

Milan Natek

VPLIV INDUSTRIALIZACIJE NA AGRARNO POKRAJINO V VELENJSKI KOTLINI

Malokateri predel na Slovenskem je v zadnjih desetletjih doživiljal tako korenite fiziognomske spremembe kot jih vidimo in spoznavamo na različnih območjih Velenjske kotline. Res je, da se ta pokrajinska enota razprostira na prometno dokaj prehodnem ozemlju slovenskega predalpskega sveta, prek katerega so v smeri sever—jug skozi več stoletij vodile pomembne poti, ki so povezovale produkcijsko različno usmerjene predele. In prav v tem dejstvu moramo iskati vzrok, da se je svet ob Paki že v preteklosti neposredno ali vsaj posredno spreminjal pod vplivom sodobnih tokov gospodarskega in političnega življenja širšega prostora. Toda za kompleksno pokrajinsko preoblikovanje Šaleške doline oziroma širšega območja, kar ga je danes vključenega v velenjsko občino, je najpomembnejših zadnjih osem desetletij, ko je šaleški premog z zgraditvijo savinjske železnice (1891)¹ dobil gospodarsko veljavo v širnem prostoru. Samo ugodna prometna prehodnost pa področju v porečju Pake ni mogla vtisniti tistega neizbrisnega pečata, kot mu ga danes dajejo domača industrija in premogovništvo z neštetiimi drugimi bolj ali manj spremljajočimi neagrarnimi dejavnostmi.

Bogata nahajališča premogovnih plasti pliocenske starosti, predvsem pa vključitev tega sodobnega energetskega vira v hitro rast našega nacionalnega gospodarstva v povojnem obdobju, sta osnovna vzpodbudnika naglega, takorekoč skokovitega razvoja v preobrazbi Velenjske kotline. Ne le premogovništvo, ki je sprožilo tako imenovano »lignitizacijo«² pokrajine², temveč tudi lahka industrija, ki se je razmahnila še prav posebno v zadnjem desetletju, vnašata v agrarno pokrajino nova in čisto svojstvena obeležja.

Za pretežno večino Velenjske kotline kakor tudi za celotno območje velenjske občine velja poudariti, da je nekdanja agrarna pokrajina s številnimi svojstvenimi socialnimi in gospodarskimi strukturami ter še z vrsto drugih oznak, v katerih odsevajo vse najpomembnejše naravne in socialne prilike ožjega ali širšega pokrajinskega ambienta, doživljala korenite spremembe v zadnjem stoletju. Te se kažejo v rasti števila zemljiških posestnikov oziroma v spremembah njihove socialne struk-

¹ Ivan Mohorič: Zgodovina železnic na Slovenskem. Ljubljana 1968, str. 165.

² Svetozar Ilešič: Osnovne geografske poteze Savinjske Slovenije. Geografski obzornik, XI, št. 2, str. 25—27, Ljubljana 1964; prim. str. 26.

ture, v drobljenju zemljiške posesti, v spreminjanju ali celotnega obsega kmetijskih zemljišč ali pa samo deležev med posameznimi zemljiškimi kulturami (kategorijami), v zmanjševanju števila in deleža kmetijskega prebivalstva po naseljih, v spreminjanju osnovnih funkcij posameznih naselij kakor tudi v rasti števila prebivalstva po različnih tipih naselij, nadalje opažajo se spremembe v fiziognomiji kmečkih domov, v gospodarski usmerjenosti kmetij oziroma v odnosu zemljiških posestnikov do kmetijske zemlje itd.

Vsako od navedenih sprememb pogojujejo številni dejavniki, med katerimi ne smemo spregledati naravnega okolja. V njem si je namreč človek v teku stoletij izoblikoval svoj življenjski prostor. Prav zato se v tem okolju kaže človekov delež v spopadu z naravnimi silami oziroma v prilagojevanju njihovim medsebojnim in vzročno pogojenim zakonitostim, kakor tudi še številni drugi, predvsem družbeno (socialno) — ekonomski vplivi, ki so ga usmerjali in vodili pri izrabi zemljišča. Prav zategadelj je pokrajina, pa najsibo to agrarna ali industrializirana, le še s posameznimi ostanki prvotne, ponavadi kmetijske fiziognomije, pomemben vir geografskega proučevanja vplivov in učinkov silnic družbeno-ekonomskega razvoja ožjega ali širšega prostora.

V opisu vplivov industrije in drugih neagrarnih dejavnosti na preoblikovanje kmetijske pokrajine, ki ob procesu industrializacije in urbanizacije pogojuje in povzroča deagrarizacijo podeželja, se bom v prispevku omejil zgolj na oris oziroma na označitev nekaterih pojavov in procesov na območju velenjske občine. Z njimi bom skušal vsaj opozoriti na tista sodobna prostorska dogajanja, katerih sled se neposredno zrcali v zunanji podobi te pokrajine.

I. Zemljiško-posestna struktura leta 1880 in leta 1960

Zemljiško-posestna (lastniška) struktura je neposredna posledica zgodovinskih in odsev družbeno-gospodarskih zakonitosti ožjega kakor tudi širšega področja. Velikostna struktura zemljiških gospodarstev je z vsemi svojimi pojavnimi oblikami ena izmed temeljnih in aktivnih dejavnikov nenehnega preoblikovanja podeželja.³ Številnim specifičnim znamenjem, ki so pomembna za socialno-posestno strukturo posameznih območij, so brez dvoma dali še nekateri temeljni činitelji družbenega in gospodarskega razvoja precej vidno obeležje v zadnjih desetletjih. Prav zato se v zemljiško-posestni strukturi kaže v precejšnji meri odsev gibanj in sprememb ter razraščanj pomembnosti neagrarnih dejavnosti. Čim močnejše in čim bolj vsestransko razvite so te, tem slabotnejša postaja tradicionalna navezanost na (kmečko) zemljo in tem manjše so potrebe po večjih obratih individualnih kmetijskih gospodarstvih. To še toliko bolj velja za območja, ki se že bolj ali manj neposredno ali pa vsaj

³ M. Žagar — M. Natek: Prostorsko in časovno vrednotenje zemljiško-posestnih skupin v (agrarni) geografiji. Geografski vestnik, XXXVIII, str. 133—143, Ljubljana 1967; gl. str. 135.

posredno funkcijsko in gravitacijsko stapljajo z industrializiranimi oziroma urbaniziranimi predeli.

Za oris sprememb v zemljiško-posestni strukturi predela velenjske občine bomo razčlenili ustrežne podatke za razdobje 1880 do 1960.⁴ V teh osemdesetih letih se je število zemljiških lastnikov⁵ na obravnavanem področju povečalo za 26,8 %.⁶ Istočasno ugotavljamo, da se je v tem razdobju areal zemljišč, ki je danes razdeljen na 2.012 posestnikov, zmanjšal za 21,7 %. Iz tega sledi, da se je v zadnjih osemdesetih letih povprečna velikost posesti zmanjšala od 11,27 na 6,93 ha, to je za 38,4 %.

Prav zanimive so spremembe v podobi zemljiško-posestne strukture po posameznih območjih velenjske občine. V zadnjih osemdesetih letih se je število zemljiških posestnikov najmočneje dvignilo na severnem in zahodnem hribovskem območju (+ 63 %) ⁷ ter v ravninskem predelu Velenjske kotline (41 %) ⁸, komaj za dobro petino pa na območju severovzhodnih planot.⁹ Najnižja rast števila zemljiških posestnikov je značilna za območje ob spodnjem toku Pake (11 %) ¹⁰ ter za južno gričevnato obrobje kotline (6,4 %) ¹¹. Toda na vseh območjih se je skupni obseg

⁴ Protokoli franciscejskega katastra, Arhiv Slovenije, Ljubljana. — Podatki popisa zasebnega kmetijstva 1960. Zavod SRS za statistiko, Ljubljana.

⁵ Pri popisu kmetijstva leta 1960 so bila za kmetijska gospodarstva šteta tista gospodarstva, ki so imela najmanj 0,1 ha obdelovalne zemlje, ne glede na to, ali so njihovi člani (lastniki) kmetovalci ali ne. Za kmečka gospodarstva so bila šteta tudi gospodarstva z manj kot 0,1 ha obdelovalne zemlje, če so: 1. gojila ali predelovala za prodajo zelenjavo, rože, hmelj ter dišavna ali zdravilna zelišča; 2. gospodarstva, ki so imela 1 kravo in 1 tele ali junca, 1 kravo ali 2 odrasli živali (ovci, kozi, prašiča ali mešan par) ali 5 odraslih ovc, ali tri odrasle prašiče; če ima 4 odrasle ovce in prašiča ali 50 kokoši ali druge odrasle perutnine ali 20 panjev čebel. (glejte: Statistični letopis SR Slovenije 1964, Ljubljana 1964, prim. str. 508). — Za leto 1880 vseh teh kriterijev nismo mogli upoštevati, temveč smo k zemljiškim posestnikom (lastnikom) prišteli vse, ki so imeli kakršnokoli velikost zemljiške posesti. Prav zato so podatki za leto 1880 v marsikaterem naselju nekoliko previsoki.

⁶ Iz te primerjave so izvzeta nekdanja veleposestva (pet po številu), ki so bila na Ravnah, v Šaleku, Škalah, v Velenju ter na Velikem vrhu nad Smartnim ob Paki; njihova posest je 1880. leta merila skupaj 457,4 ha. Prav tako v tem pregledu niso upoštevane površine, ki so pripadale cerkvi, in sicer v izmeri 207,4 ha kakor tudi ne površine, ki so danes v posesti kmetijskih družbenih gospodarstev. Prav tako je iz tega pregleda izvzeta struktura zemljiške posesti na naselje Mali vrh in Lopatnik, katerega del pripada tudi žalski občini.

⁷ K zahodnemu in severnemu hribovskemu obrobju smo prišteli naslednje katastrske občine: Bele vode, Skorno pri Šoštanju, Sv. Florjan, Šentvid in Zavodnje.

⁸ K ravninskemu predelu pripadajo k. o.: Družmirje, Škale, Ravne, Šoštanj, Velenje, Topolšica.

⁹ K območju severovzhodnih planot so uvrščene k. o.: Cirkovce, Lipje, Paka, Plešivec in Sv. Bric (Hrastovec).

¹⁰ Območje ob spodnjem toku Pake obsega naslednje k. o.: Gavce, Paška vas, Rečica ob Paki, Skorno (pri Novem Kloštru), Smartno ob Paki in Veliki vrh.

¹¹ Južno gričevnato obrobje obsega naslednje k. o.: Bevče, Kavče, Laze, Lokovica, Ložnica, Podkraj.

zemljiške posesti, z izjemo območja ob spodnji Paki, kjer je v tem pogledu nakazan rahel porast (9,1 %), občutno zmanjšal: najintenzivneje v severnem in zahodnem hribovskem svetu (—43 %), za dobro četrtino na severovzhodnem planotastem območju, za petino na ravninskem območju, toda komaj za dvajsetino v južnem gričevnatem območju Velenjske kotline.

Primerjava v rasti števila zemljiških posestnikov in njim pripadajočih arealov zemljišč pokaže na podobo in strukturo zemljiških gospodarstev. Razčlenitev ustreznih podatkov nam pokaže, da je v obravnavanem obdobju tudi na tem področju v prevladi težnja po drobljenju zemljiške posesti. Število in delež zemljiških posestnikov do 10 ha sta danes večja kot v letu 1880, zmanjšalo pa se je število posestnikov z več kot 10 ha zemlje. Tudi v tem pogledu so značilne regionalne posebnosti. Število in delež posestnikov do 5 ha sta bila ob spodnji Paki v letu 1960 manjša kot pred osemdesetimi leti, znatno sta se povečala število in odstotek posestnikov od 5 do 20 ha (za 63 oziroma za 21 % v posestni skupini od 10 do 20 ha). V ravninskem predelu Šaleške doline sta se povečala delež in število posestnikov v prvih dveh velikostnih skupinah (za 127 in 46 %), v drugih treh pa zmanjšala. Podoben proces zasledimo na območju severnega in zahodnega hribovskega zaledja, medtem ko sta se delež in število posestnikov na južnem gričevnatem območju zmanjšala pri posestnikih do 2 ha.

Značilno je, da se je delež (odstotek) zemljišč zmanjšal le pri najmočnejših posestnikih (z več kot 20 ha), in sicer od nekdanjih 59 na 43 % v letu 1960, medtem ko je pri vseh drugih posestnih skupinah zaznaven porast deleža njihovega zemljišča.

Prav tako ugotavljamo, da se je od leta 1880 do 1960 tudi povprečna velikost posesti zmanjšala pri vseh velikostnih skupinah zemljiških lastnikov, razen pri posestnikih od 2 do 5 ha, kjer je zaznaven prav rahel porast (2,2 %). Skoraj za petino se je povprečna velikost posesti zmanjšala v skupini posestnikov z nad 20 ha zemlje, za 6 % pri lastnikih zemljišč do 2 ha, in prav toliko pri kmetijah od 10 do 20 ha. Tudi zemljiški posestniki od 5 do 10 ha imajo danes za 2,2 % manjša posestva kot so jih imeli pred devetdesetimi leti. Število zemljiških posestnikov je najmočnejše naraščalo v bližini urbaniziranih središč, ob prometnih poteh ter v ravninskih naseljih, ki so še vsaj deloma obdržala kmečki značaj, kakor tudi v vaseh, ki so v bližini ali Šoštanja ali Velenja. V tistih naseljih in zaselkih, ki so odmaknjeni od osrednjega prometnega ožilja in stoje v zatišju današnjega močnega razcveta neagrarnega gospodarstva, se je število zemljiških lastnikov oziroma posestnikov zmanjšalo.

Druga osnovna značilnost je v tem, da se je v večini naselij obseg zemljišč, ki jih posedujejo kmečka ali druga gospodarstva najrazličnejših velikostnih skupin, zmanjšal, in sicer najmočnejše v nekaterih izrazito hribovskih naseljih (npr. Šentvid, Bele vode, Paški Kozjak idr.). Najpomembnejše vzroke za te spremembe vidimo v povojni agrarni reformi in v zakonu o zemljiškem maksimumu, v podružabljanju kmetijskih zemljišč kakor tudi v širjenju neproduktivnih tal bodisi zaradi

rasti stanovanjskih bodisi gospodarskih objektov, gradnje komunikacij, zelenic itd.

Vzporedno s procesom zmanjševanja obsega zemljišča, ki pripada zemljiškim posestnikom posameznega naselja, so na velenjskem področju tudi nekatera naselja, ki se jim je v zadnjih osemdesetih letih zemljišče povečalo ali na račun razpada nekdanje veleposesti ali z razdelitvijo gmajniških površin in le deloma tudi z nakupom zemlje. Ta pojav je karakterističen za vasi ob spodnjem toku Pake ter za Konovo in Preloge pri Velenju.

Močna rast števila zemljiških posestnikov ob zmanjševanju kmetijam pripadajočega zemljišča je torej imela za posledico zmanjšanje povprečne velikosti posesti. Ta je bila najmočneje prizadeta na severnem in zahodnem hribovskem območju (— 65 %), na ravninskem območju Šaleške doline (— 44 %), po severovzhodnem planotastem območju (— 41 %), za desetino se je zmanjšala tudi na območju južnega gričevja, skratka povsod tam, kjer smo v tem času zaznamovali znatno povečanje števila zemljiških lastnikov ob manjših nihanjih obsega vaškega zemljišča, ali pa, da je ob stagnaciji števila posestnikov prišlo do občutnega zmanjšanja vaškega zemljišča (predvsem zaradi agrarne reforme). Toda v tem času se je povprečna velikost posesti povečala samo na območju spodnjega toka Pake, in sicer za eno desetino. Nekdanje kmetije v obeh današnjih mestnih središčih Velenjske kotline so se občutno zmanjšale: v Velenju od 7,32 ha na 1,92 ha (to je za 73,8 %), v Šoštanjju od 3,57 na 2,72 ha (ali za 23,8 %).

Niso pa zanimive in karakteristične spremembe v povprečni velikosti posesti le po posameznih območjih Velenjske kotline, marveč in predvsem po posameznih velikostnih skupinah zemljiških posestnikov. Brez dvoma so bile v tem pogledu najmočneje prizadete kmetije z več kot 20 ha zemlje, katerih obseg se je v povprečju zmanjšal za dobro petino (v zahodnem in severnem hribovskem zaledju Velenjske kotline za 38 %, na severovzhodnih planotah ter v ravninskem predelu za 13 %, medtem ko se je povprečna velikost posesti v skupini z več kot 20 ha na drugih dveh območjih povečala za eno desetino in nekaj več). V zadnjih osemdesetih letih se je povprečna velikost posesti pri zemljiškili lastnikih do 2 ha zmanjšala za 6 %, približno za toliko tudi pri posestnikih od 10 do 20 ha zemljišč. Na območju spodnje Pake je pri obeh navedenih posestnih skupinah zaznaven rahel porast oziroma stagnacija v velikosti zemljiške posesti, medtem ko se je za eno desetino zmanjšala na ravninskem območju; na drugih treh območjih znaša zmanjšanje za dvajsetino pri posestnikih od 10 do 20 ha. Povprečna velikost zemljišč v posestni skupini od 2 do 5 ha je v tem razdobju bolj ali manj stagnirala, oziroma samo na planotastem svetu na severovzhodnem obrobju kotline in na območju severnega in zahodnega hribovskega sveta se je dvignila za desetino. Podobne spremembe je doživela velikost posesti v skupini zemljiških lastnikov od 5 do 10 ha; stagnacija je značilna za območje spodnje Pake in planotastega predela kotline, rahlo zmanjšanje

na območju južnega gričevja, za dobro petino pa še na hribovskem območju severnega oziroma zahodnega območja velenjske občine.

Spremembe v zemljiško-posestni (socialni) strukturi so neposredna posledica vključevanja zemljiških posestnikov samih ali pa članov njihovih družin v neagrarnne dejavnosti. Kajti tako razdrobljena zemljiška posest, kakršna je tudi na območju velenjske občine, ni več sposobna preživljati resda zmanjšanega števila ljudi, ki so še ostali na kmetijah. V letu 1960 samo dobra tretjina kmetij oziroma kmetijskih posestnikov ni dajala delovne sile neagrarnim dejavnostim. Dobra polovica zemljiških lastnikov je pripadala tako imenovanim »dvoživkam« — kmet-delavec oziroma zemljiški posestnik-uslužbenec. Nadalje, dobra dvajsetina zemljiških lastnikov je bila že popolnoma nekmetijsko usmerjena in skoraj 2 % posestev sta bila že brez ustrezne delovne sile. Seveda je osnovna gospodarska usmerjenost članov kmetijskega posestva zelo različna z ozirom na samo velikost posesti. Pri gospodarstvih z nad 10 ha prevladujejo kmetje, v drugih treh skupinah, torej pri manjših zemljiških posestnikih pa je že več kot polovica gospodarstev »mešanega« tipa, katerim dajeta tako zemlja kot tudi zaposlitev v neagrarnih dejavnostih osnovne vire za preživljanje.

II. Spremembe v zemljiških kategorijah od leta 1826 do 1969

Vseskozi je kmetijsko gospodarstvo neposredno navezano na *obdelovalne površine*.¹² Prav zagadelj moramo v spremembah — v rasti ali v pojemanju — teh površin, ki danes v velenjski občini v povprečju zavzemajo dobro tretjino vseh površin, gledati odsev pomembnosti kmetijskega gospodarstva v posameznem obdobju. V času 1826—1969 se je obdelovalno zemljišče v velenjski občini povečalo za več kot eno osmino (14,1 %), v zadnjih sedemdesetih letih (1900—1969) pa zmanjšalo za 7,1 %. Značilno je, da v razdobju 1826 do 1900¹³ ne najdemo območja z nazadovanjem kmetijskih obdelovalnih površin, kar brez dvoma kaže na izredno pomembnost kmetijstva za prebivalstvo obravnavanega območja. V tem času so se namreč obdelovalne površine povečale za 22,9 %. Nadpovprečno močan prirastek zaznamujejo hribovska območja na zahodu (Šentvid, Sv. Florjan, Skorno pri Šoštanju, Bele vode), pa tudi v gosto obljudenem gričevnatem in hribovitem obrobju na jugu Velenjske kotline so pomembne spremembe v rasti kmetijskih obdelovalnih površin (+ 36 %). Za drugo razdobje, ki zajema zadnjih sedem desetletij (1900 do 1969)¹⁴ je značilna izredno močna diferenciacija med posameznimi območji; obdelovalne površine so se le neznatno povečale samo na južnem gričevnatem območju (+ 1 %), na ostalih štirih območjih pa

¹² K obdelovalnim površinam prištevamo: njive, sadovnjake, vinograde, vrtove in travnike.

¹³ Podatki za zemljiške kulture za leto 1826 so povzeti iz protokolov franciscejskega katastra. Arhiv Slovenije. — Ustrezni podatki za leto 1900 so prevzeti iz: Leksikon občin na Štajerskem. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900, Dunaj 1904.

¹⁴ Podatki katastrskega urada v Velenju in Žalcu.

zmanjšale. V podrobnostih je podoba naslednja: komaj zaznavno povečanje ugotovimo v petih katastrskih občinah, v devetih primerih ugotavljamo stagnacijo, toda v več kot polovici katastrskih občin so se obdelovalne površine zmanjšale od 2 do 34 %. Procesu krčenja obdelovalnih površin so bila najintenzivneje podvržena hribovska območja (npr. Sentvid, Bele vode, Zavodnje, Lipje, Cirkovce). Seveda iz tega dogajanja niso bila izvzeta tudi nekatera ravninska območja, predvsem ne tista, kjer so nastajali novi stanovanjski deli, obrati predelovalnih neagrarnih dejavnosti (npr. k. o. Šoštanj, Škale, Velenje in druga).

V pojavu krčenja kmetijskih obdelovalnih površin se neposredno odraža pojemajoči pomen kmetijstva pa močna privlačnost drugih neagrarnih dejavnosti, predvsem gospodarskega značaja. Na račun pospešenega razvoja neruralnih gospodarskih vej postaja domačemu prebivalstvu kmečka zemlja, vsaj v nekaterih območjih, že v večje breme kot pa v gospodarsko korist. Toda v ravninskih območjih Velenjske kotline, kjer sta zrasli obe urbanski naselji, se je morala kmetijska zemlja sproti umikati naglemu širjenju zazidalnih območij. V zadnjem poldrugem stoletju so se zazidalne površine na območju velenjske občine povečale od 94,6 ha v letu 1826 na 166,5 ha v letu 1969, to je za 76 % (npr. v k. o. Velenje od 5,55 na 48,64 ha; Šoštanj od 4,06 na 19,58 ha, Topolšica od 5,84 na 9,05 ha, Družmirje od 3,79 na 8,66 ha, Šmartno ob Paki od 2,47 na 4,25 ha itd.). In k temu številu moramo pridejati še okrog 14 ha jezerskih vodnih površin v k. o. Škale in Velenje, ki so nastale zaradi ugreznanja tal nad nekdanjimi rudarskimi rovi. Vse to so le nekateri razlogi, ki so v vzročni povezanosti z zmanjševanjem deleža in obsega obdelovalnih površin. Neposredni vzrok temu procesu moramo iskati v nagli industrializaciji pokrajine, ki nudi domačemu in priseljenemu prebivalstvu ugodne možnosti za zaposlitev zunaj kmetijstva. Lažje delo in osemurni delavnik, zdravstveno in starostno zavarovanje in socialna zaščita, zagotovitev rednega mesečnega zaslužka, ki ni odvisen od vremenskih razmer, tako kot pridelek letine v kmetijstvu, in še vrsta drugih ugodnosti, ki jih neagrarne dejavnosti nudijo svojim zaposlencem in njihovim družinam, so pač najtehtnejši razlogi, ki privabljajo delovno silo s kmetij, kjer je vedno bolj primanjkuje. Zato se kmetije ponavadi v vedno večjem številu preusmerjajo v ekstenzivne oblike gospodarstva, pač v tisto smer kmetovanja, ki zahteva najmanj človeške delovne sile.

Za področje velenjske občine je značilno, da jo tudi v naravno-geografskem pogledu uvrščamo v izrazito p r e h o d n o območje, na katerem se prepletajo subalpske in subpanonske prvine naravnega okolja. In prav zato se tudi v oblikah kmečkega gospodarstva, še predvsem v nekdanjih, zrcalijo izrazite oblike prehodnega, na zahodu še alpskega, na vzhodu in jugu pa že panonskega obrobja. To se najlepše kaže v razširjenosti *vinogradov* oziroma *vinske trte*, ki danes zavzema še okrog 85 ha, kar predstavlja le 0,45 % vseh površin. Res je, da so nekdanj vinogradi zavzemali znatno večje površine: leta 1826 je nanje odpadlo 305 ha (ali 1,63 %); ob koncu prejšnjega stoletja celo 345 ha (1,85 %). Najizrazitejše vinogradniško območje je bilo v gričevnatem svetu okrog

Šmartnega ob Paki, kjer je bilo v začetku prejšnjega stoletja z vinsko trto zasejanih od 1,43 % (k. o. Veliki vrh) do 20,7 % (k. o. Gavce) celokupne površine. Leta 1826 je na območje ob spodnji Paki odpadlo 32 % vseh vinogradniških površin na obravnavanem predelu, in leta 1900 33,4 %, a v letu 1969 27,1 %. Tudi za gričevnati svet med Velenjem in Celjsko kotlino so bile značilne znatne vinogradniške površine (leta 1826 v povprečju 5,2 %, 1900 5,98 % površin tega območja), ki so se v zadnjih sedemdesetih letih skrčile skoraj za dve tretjini, a v zadnjem poldrugem stoletju le za nekaj manj (62,3 %). Na južno gričevnato območje je odpadla pretežna večina vinogradov z današnjega območja velenjske občine: 1826. leta 44 %, 1900 45,2 % in 1969. leta celo 60 %. Edinole na teh dveh območjih je pomenilo vinogradništvo, še prav posebno ob svoji kulminaciji konec prejšnjega in v začetku 20. stoletja, številnim kmečkim gospodarstvom pomembnejši vir dohodkov. Skoraj povsod drugod je bil vinski pridelek v pretežni meri namenjen le domačim potrebam. Res je tudi, da vinska trta v teh predelih nikdar ni bila močneje razširjena ne v nižjih in ne v višjih predelih. Podoba je, da svet zahodno od Velenja oziroma Šoštanja tudi v podnebnem pogledu ni več primeren za vinograde. Prav zato najdemo povsod tam na posameznih prisojahl še manjše krpe vinogradniških parcel.

Za proučitev usmeritve v kmetijskem gospodarstvu nam dokaj nazorno kažejo spremembe v obsegu *njivskih površin*. Ugotavljamo, da so se orne površine od zabeležb v franciscejskem katastru leta 1826 do danes zmanjšale za več kot eno četrtino. Ob tej ugotovitvi se nam ponuja še tale primerjava: od drugega desetletja preteklega stoletja, ko je po podatkih Schmutzovega leksikona¹⁵ živel na današnjem ozemlju velenjske občine 7.278 ljudi, do danes se je število prebivalstva povečalo za 278,5 %. Ob tem silnem porastu je vendarle treba stalno imeti pred očmi tudi spremembe v njegovi zaposlitveni strukturi. Dokler je dajalo predvsem kmetijstvo našemu področju osnovni pečat gospodarske usmerjenosti, dotlej opažamo, da se je dosledno povsod povečevalo število njivskih parcel in s tem tudi celotni obseg njivskih površin. V razdobju 1826—1900 so se njivske površine v povprečju povečale za 23,7 %, kar pomeni, da se je njihov delež v celokupnem zemljišču dvignil od 14,8 na 19 %, medtem ko danes znaša le še 11,35 %. Potemtakem se je v zadnjih sedemdesetih letih areal njiv zmanjšal za dve petini. Ali drugače zapisano: Še pred stopetdesetimi leti je bilo na območju velenjske občine 26,2 % več njivskih površin kot danes. Skoraj za polovico so se njivske površine zmanjšale na severovzhodnem planotastem območju velenjske občine, za tretjino v severnem in v zahodnem hribovskem območju, za četrtino v ravninskem predelu Velenjske kotline itd. Skratka, najobčutnejše nazadovanje njivskih površin je značilno ali za izrazito hribovska ali za urbanizirana območja. Seveda obstaja nekaj primerov, ki nas opozarjajo, da imajo danes več njivskih površin kot so jih imeli pred

¹⁵ C. Schmutz, Historisch topographisches Lexicon von Steiermark, I—IV., Graz 1822.

poldrugim stoletjem (npr. predvsem območje ob spodnji Paki kot celota, kjer znaša porast ornih površin 2,1 %).

Če je za obdobje 1826—1900 značilno naraščanje njivskih površin, pa ugotavljamo, da so se v zadnjih sedemdesetih letih zmanjšale za 40,3 %. Z izjemo k. o. Gavce, kjer je zaznaven rahel porast, so se njivske površine povsod drugod skrčile: spet najmočneje na severovzhodnem planotastem svetu (— 52 %), na severnem in zahodnem hribovskem območju (— 46 %) pa v ravninskem predelu Šaleške doline (— 41 %). Za tretjino manj njiv imajo tudi naselja na južnem gričevnatem obrobju, za dobro osmino manj njiv je tudi ob spodnji Paki.

Če že skušamo navesti vzroke, ki pogojujejo oziroma pospešujejo tu močnejše drugod spet slabotnejše krčenje njivskih površin, moramo na prvo mesto postaviti razmah neagrarnih dejavnosti, ki so v ugodnejših razmerah skoraj popolnoma zadušile ali vsaj zavrle razvoj kmetijskih, predvsem še kmečkih gospodarstev. V nekmetijskih dejavnostih so namreč močni zarodki preslojitvenih procesov, ki nenehno vplivajo na spremembe v socialni in gospodarski strukturi našega prebivalstva. Čim bolj oddaljena so naselja od Velenja ali Šoštanja oziroma čim slabša je prometna povezava z žarišči neagrarnih središč, tem večji delež kmetijskega prebivalstva je zanje značilen. Ker se tudi absolutno število kmečkega prebivalstva zmanjšuje skoraj po vseh naseljih, ni presenetljivo, da je na kmetijah iz leta v leto manjše število za delo sposobnih ljudi. Številna kmečka gospodarstva, še posebno tista na odročnih in zatišnih območjih, zaradi materialne pasivnosti in pomanjkanja ustrezne delovne sile niso več sposobna za rentabilno gospodarjenje na zemlji. Prvi znaki gospodarske preusmeritve kmetij se kažejo v poklicni zaposlitvi dela njihovega aktivnega prebivalstva in v ekstenzivnejših oblikah izrabe obdelovalnih zemljišč. Na tej stopnji preslojevanja kmečkega prebivalstva v druge (neagrarne) dejavnosti so pač najbolj vidno prizadete njivske površine. Ne menja se samo dosedanja funkcija ornih površin, ki so bile prvenstveno namenjene preskrbi domačega prebivalstva z vsemi osnovnimi prehrabnimi potrebščinami, temveč njihova temeljna izraba, ker se spreminjajo v travnate površine.

Pra naprotne razvojne težnje ugotavljamo pri *travniških površinah*. Njihov delež se je namreč v sklopu vaškega zemljišča povečeval iz obdobja v obdobje: leta 1826 so travniki zavzemali 12,6 % površin na današnjem območju velenjske občine, leta 1900 15,6 % in v letu 1969 17,4 %, kar pomeni, da je danes njihova površina za 37,2 % večja kot je bila v začetku preteklega stoletja. Proces ozelenjevanja je karakterističen za vsa območja Velenjske kotline. Vseeno velja poudariti, da je bil najintenzivnejši v odročnih hribovskih predelih, kjer se je obseg njivskih površin tudi najmočneje skrčil.

V zvezi z živinorejskimi površinami je potrebno poudariti, da so se *pašniške površine* močno skrčile, še posebno v zadnjih desetletjih. Površine *planin*, ki jih že srečujemo po zahodnem hribovskem obrobju, in *pašnikov* so se v preteklem stoletju povečale skoraj za štiri petine (od 1.699 ha na 3.049 ha), v tem stoletju pa zmanjšale za 64 %. Obseg njihove

skrčitve v zadnjem poldrugem stoletju znaša kar 35,5 %. V glavnem se je areal pašniškega sveta povečal predvsem v hribovitem svetu, medtem ko se je v nižjem in ravninskem predelu stalno krčil.

Razumljivo je, da je povečevanje in širjenje ene zemljiške kulture vedno potekalo na račun ustreznega zmanjševanja drugih, ponavadi v tistem času gospodarsko tudi manj pomembnih zemljišč. Obdelovalno oziroma kmetijsko zemljišče se je potemtakem širilo le na račun *gozdnih površin*, ki še danes v velenjski občini zavzemajo okrog 56 % površin (1826. leta 58,5 %, 1900 pa 45 %). Za razdobje 1826—1900 je značilno krčenje gozdnih površin, saj se je njihova površina v tem času zmanjšala za 23,3 %, medtem ko v zadnjih desetletjih prevladuje proces širjenja z gozdom zasajenih oziroma poraslih površin (1900—1969 + 24,5 %). Navkljub vsemu je danes za eno dvajsetino manj gozdov kot jih je bilo pred poldrugim stoletjem. V povprečju se je njihov areal najmočneje skrčil na ravninskem območju Šaleške doline (— 13 %), ob spodnjem toku Pake (— 11 %) ter na območju južnega gričevja (— 10 %), povečal pa na območju severovzhodnih planot, in sicer za 4,5 %. V podrobnem ugotavljamo, da so le redka območja, ki imajo danes več gozdov kot v letu 1826 (npr. k. o. Bevče, Lipje, Plešivec; Ravne, Rečica, Sv. Bric in Sv. Florjan).

V obdobju 1826—1900 so se gozdne površine po vseh katastrskih občinah zmanjšale, in sicer najmočneje v izrazito hribovskih območjih (npr. Šentvid, Bele vode), medtem ko so se v zadnjih sedemdesetih letih — z izjemo nekaterih urbaniziranih območij — skoraj povsod povečale. V tem času se je v Šentvidu in v Belih vodah areal gozdov skoraj podvojil¹⁶, za tretjino več gozdnih površin imajo še k. o. Cirkovce, Plešivec, Ravne, prirastek za eno četrtno znaša v k. o. Lipje, Sv. Florjan in Zavodnje.

Pri spreminjanju obsega posameznih zemljiških kultur (kategorij), predvsem pri krčenju gozdov na račun širjenja njivskega areala, je imelo *požigalništvo* izredno pomembno vlogo. Ta način pridobivanja novih poljedelskih površin bodisi v obliki »frat« bodisi v obliki »novin« je bil močno razširjen v zahodnem hribovskem predelu Šaleške doline (k. o. Bele vode, Šentvid in Zavodnje)¹⁷. Še v letih med obema vojnama so vsako leto požgali in z žitaricami posejali okrog 25 do 30 ha »novin«. Na osnovi podrobne proučitve ugotavlja prof. Marolt, da je bilo takih površin, ki so jih v desetletnih ali v petnajstletnih presledkih redno požgali, še okoli 180 ha v letih 1920 do 1935¹⁸. Zadnjo novino so na tem območju požgali šele leta 1948.

¹⁶ J. Marolt, Hribovske kmetije v zahodnem delu Šaleške doline. Celjski zbornik 1969—70, Celje 1970, str. 81.

¹⁷ A. Sore, Šaleška dolina. Geografski vestnik XXVII—XXVIII, Ljubljana 1957, str. 67. — A. Sore, Velenjska kotlina včeraj in danes, Celje 1963, str. 94. — J. Marolt, o. c., str. 81 in 85.

¹⁸ J. Marolt, Zapadno hribovsko področje Šaleške doline. Tipkopis; diplomsko delo na Oddelku za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1967; prim. str. 28—29.

Vzroke za nastanek in propad kmetovanja na »novinah« in »fratah« moramo iskati v spreminjajočih se družbenih in gospodarskih razmerah. Naraščanje števila prebivalstva po kmetijah hribovskih območij je imelo za posledico nastanek posebnega socialnega sloja kočarjev oziroma bajtarjev, to je kmečkega proletariata. Zanje ponavadi ni bilo več zadostnih in ustreznih površin rodovitnega obdelovalnega zemljišča. Prav zato so bili prisiljeni, da so si v gospodarjevih gozdovih ali na pašnikih v obliki »frat« ali »novin« pridobili skromne površine njivske zemlje za leto ali dve. Tudi gospodarji močnih hribovskih kmetij so si s požigalništvom oziroma požarjenjem pridobivali novih rodovitnih površin za setev žitaric, ki so na takem zemljišču dale tudi do štirikrat višji pridelek kot pa na ornih njivah¹⁹. Toda za vse to je bilo potrebno veliko število pridnih in krepkih delovnih rok²⁰, saj je bilo požarjenje eno izmed najtežjih kmečkih opravil v hribovskih območjih²¹. Z industrializacijo Šaleške doline je bila večjemu delu kmetij odvzeta mlada in vitalna, za delo najbolj sposobna delovna sila, tudi novi gozdarski predpisi iz prvega obdobja po drugi svetovni vojni²² so po svoje pripomogli k opustitvi požigalništva na obravnavanem območju.

III. Rast števila prebivalstva in hiš

Na spremembe velikostne kakor tudi socialne strukture zemljiških posestnikov je neposredno vplivala zaposlitev ljudi s kmetij v drugih, to je v neagrarnih dejavnostih. S tem se je tudi zmanjševal *delež kmetijskega prebivalstva*, kar pomeni, da se je število ljudi, katerih dohodek je bil neposredno odvisen od kmetijske proizvodnje, stalno zmanjševalo. Danes je v velenjski občini le še ena desetina kmetijskega prebivalstva, v SR Sloveniji celo 22,7 %²³. Po stopnji deagrarnosti je bila SR Slovenija v jeseni 1965 šele na tisti stopnji, na kateri je bila Velenjska kotlina že spomladi 1953, kar pomeni, da je velenjsko področje po stopnji deagrarnosti svojega prebivalstva za 12 let pred celotnim ozemljem naše republike. V razdobju 1953—1970 je bil proces deagrarnosti v SR Sloveniji za spoznanje intenzivnejši kot v Velenjski kotlini (znižanje kmetijskega prebivalstva je v SRS znašalo 36,5 %, oziroma 35,6 % v občini Velenje). Pripomniti moram, da je v zadnjem devetletnem razdobju

¹⁹ F. Baš, Pripombe k požigalništvu. Slovenski etnograf VI—VII, Ljubljana 1954, str. 89.

A. Šivic, Požiganje gozdnih frat. Slovenski etnograf VI—VII, Ljubljana 1954, str. 74.

²⁰ Prof. F. Baš je izračunal, da je bilo za pripravo enega orala »novine« (velne), ki bo rodila dve ali kvečjemu tri leta zapored, potrebnih kar 135 delovnih dni; pri ornem poljedelstvu pa le štiri dni. Prim. F. Baš: o. c., str. 89.

²¹ D. Predan, Požarjenje. Kotnikov zbornik. Narodopisni zapiski z Gornjegrajskega in Kozjanskega. Celje 1956; prim. str. 26.

²² A. Šivic, o. c., str. 78.

²³ a) Statistični letopis SR Slovenije 1970. Ljubljana 1970, prim. str. 56—57 in 60—61. — b) Poročila matičnih uradov o stanju registra prebivalstva na dan 31. marca 1970. Rokopisno gradivo Zavoda SRS za statistiko, Ljubljana.

(1961—70) deagrarizacija na območju velenjske občine (— 24,2 %) spet močnejša kot pa na ozemlju celotne SR Slovenije (— 20,5 %)²⁴.

Razslojevanje kmečkega oziroma sploh kmetijskega prebivalstva je potekalo po posameznih območjih obravnavanega področja dokaj različno. V tem pogledu so bila izrazito hribovska naselja tudi najmanj prizadeta. V njih je namreč še danes več kot polovica kmečkega prebivalstva. Tudi po posameznih območjih, na katera smo razdelili področje velenjske občine, je delež kmetijskega prebivalstva zelo raznolik: v ravninskem predelu znaša že komaj 5 % (leta 1953 še 16,5 %), v naseljih severnega in zahodnega hribovskega območja okrog 37 %. V drugih treh območjih se delež agrarnega prebivalstva giblje okrog ene četrtine, to je le nekaj malega nad slovenskim povprečjem.

Kljub različno močnemu deagrarizacijskemu procesu na posameznih območjih velenjske občine spoznavamo, da se odstotek kmečkega prebivalstva, ki dela in živi na določenem območju, v zadnjih skoraj dveh desetletjih ni bistveno spremenil. Še vedno odpade na ravninski predel Šaleške doline dobra tretjina vsega kmetijskega prebivalstva velenjske občine, na območje severovzhodnih planot skoraj ena osmina, na ostala tri območja po okrog 18 % (podobna prostorska porazdelitev je bila tudi v letu 1953 in 1961). To z drugimi besedami pomeni, da je bila intenzivnost deagrarizacije prebivalstva na vseh območjih velenjske občine bolj ali manj enakomerno razporejena v vseh obdobjih, ki jih v našem pregledu primerjamo med seboj.

Vendar nam podrobnejši vpogled v ustrezno statistično gradivo odkriva, da je bila intenzivnost zmanjševanja števila kmetijskega prebivalstva najizrazitejša na severovzhodnem planotastem svetu Velenjske kotline (po 2,5 % na leto), le nekaj nižja na območju spodnjega toka Pake (2,3 %), v ravninskem delu Šaleške doline (2,2 %). Toda precej slabotnejše nazadovanje je značilno za območje južnega gričevja (1,9 %) in za predel hribovskih naselij na severu in zahodu (1,65 %), kar je že tudi pod občinskim poprečjem (2,1 %). Poleg tega ugotavljamo, da se je število kmečkega prebivalstva v zadnjem obdobju (1961—1970) zmanjševalo hitreje (2,7 %) kot v prejšnjem osemletnem razdobju (1,9 % na leto). To pomeni, da so v letih 1961—70 močnejše kot kdajkoli poprej prisotne, tiste gospodarske in družbene težnje, ki pospešujejo preslojevanje kmečkega prebivalstva, njegovo »odlepljanje« od tradicionalne navezanosti na zemljo in kmečkega načina življenja. Vendar tudi v tem pojavu odkrivamo določena odstopanja. V naseljih severovzhodnega planotastega območja je značilno, da je kmečko prebivalstvo v letih 1953—61 močnejše nazadovalo (letno za 3,5 %) kot v naslednjem razdobju (2,2 %). Podobno se je dogajalo tudi v naseljih severnega in južnega hribovskega zaledja, le da je bil tod proces deagrarizacije slabotnejši (1,9 % oziroma 1,7 % na leto).

²⁴ Popis stanovništva 1953. Knjiga XIV, Beograd 1958. — Popis stanovništva 1961. Knjiga XIV, Beograd 1966.

Jakost deagrarizacije je bila v različnih tipih naselij tudi zelo različna.²⁵ V povojnih letih je število kmečkega prebivalstva v vaških naseljih pojemale v poprečju po 2 % na leto, v »mešanem« tipu naselij z 2,16 %, a v obeh mestnih naseljih kar po 3,36 %. Vendar je potrebno še opozoriti, da so bila kmečka naselja v velenjski občini šele v zadnjem devetletnem razdobju (1961—70) podvržena intenzivnejšemu deagrarizacijskemu procesu. V tem času se je število kmetijskega prebivalstva v njih zmanjšalo za 22,2 %, to je v poprečju po 2,47 % na leto. V začetku 1970. leta je bilo med prebivalstvom v vaških naseljih na področju velenjske občine še blizu 29 % kmetijskega prebivalstva, leta 1953 še vedno 47,2 %. Tudi v naseljih prehodnega tipa je še vedno okrog 16 % agrarnega prebivalstva (1953 25,3 %), a v obeh mestnih naseljih je delež kmetijskega prebivalstva že prav neznamenit (v letu 1970 0,44 %, v 1953. letu 2,9 %). Potemtakem je v letu 1970 odpadlo na vaška naselja 59,6 % vsega agrarnega prebivalstva velenj. občine (1953. leta 58 %; 1961. leta 58,1 %), na tip »mešanih« naselij 38,3 % (leta 1953 38,9 %, 1961. leta 36,3 %) ter na Šoštanj in Velenje le še 2,1 % (1953. leta 3,1 % in 1961. leta celo 5,6 %). Torej tudi v tem pogledu v primerjavi z letom 1953 ni prišlo do bistvenih razlik v deležu razporeditve kmetijskega prebivalstva po funkcijsko različnih tipih naselij.

Ob razčlenjevanju tega procesa nas navsezadnje zanima, v kakšni funkcijski medsebojni povezanosti so spremembe v številu kmetijskega prebivalstva na eni strani in kmetijskih površin na drugi. Na osnovi izračuna vidimo, da je korelacija med-navedenim dogajanjem pozitivna in izredno visoka (+ 0,935). To pomeni, da so spremembe v rasti kmetijskih površin v premem sorazmerju z gibanjem števila kmetijskega prebivalstva. Determinacijski koeficient, ki znaša v našem primeru 0,874, nam pokaže, da so spremembe (zmanjšanje) v kmetijskih površinah kar v 87,4 % odvisne od sprememb v kmetijskem prebivalstvu in da le ena osmina vzrokov za te spremembe odpade še na vrsto drugih dejavnikov.

Nadalje spoznavamo, da sta delež agrarnega prebivalstva in *rast števila prebivalstva* po naseljih velenjske občine v precejšnji skladnosti. V glavnem smemo trditi, da je bil prirastek števila prebivalstva v naseljih z nizkim deležem agrarnega prebivalstva močnejši kot v drugih. V zadnjih sto letih (1969—1970)²⁶ se je število prebivalstva na obravnavanem področju povečalo za 191,2 %, in sicer v vaških naseljih komaj za 29,9 %, v tipu »mešanih« naselij za 99,5 %, v Šoštanju ter v Velenju skupaj za več kot 13-krat. Vaška naselja so v glavnem podvržena

²⁵ Pri obdelavi podatkov popisa prebivalstva leta 1961 so naselja razdelili v tri skupine: kmečka, mešana in mestna. Pri tej klasifikaciji naselij je upoštevana kombinacija med velikostjo naselja (število prebivalstva) in odstotkom neagrarnega prebivalstva. Prim. grafično shemo in metodološko opombo: Popis stanovništva 1961. Knjiga XII, Migraciona obeležja. Beograd 1966, prim str. XIX—XX.

²⁶ Orts Repertorium des Herzogthumes Steiermark. Graz 1872. — Special Ortsrepertorium von Steiermark. Wien 1917. — Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine. Knjiga I, Stanovništvo po polu i domaćinstva. Beograd 1951. — Gl. opombo 23 b in 24.

stagnaciji: v njih je bila najintenzivnejša rast števila prebivalstva v povojnem obdobju kakor tudi v štirih desetletjih pred prvo svetovno vojno. Za naselja »mešanega« tipa ugotavljamo, da se je število prebivalstva v njih v zadnjih sto letih povečalo približno za toliko kolikor je znašal naravni prirastek prebivalstva v tem času. Prebivalstvo v teh naseljih je najhitreje naraščalo v letih 1869—1910 ter v obdobju med obema vojnama (+ 0,89 % letno); po drugi svetovni vojni imajo ta naselja že slabotnejši prirastek v številu prebivalstva kot pa kmečka. Potemtakem sta mestni naselji tisti, v katerih se akumulira pretežna večina prebivalstvenega prirastka v velenjski kotlini. V zadnjih sto letih je odpadlo na vaška naselja 7,8 % vsega prebivalstvenega prirastka na obravnavanem območju, na mesti je odpadlo kar 72 %, ena petina na prehodni tip naselij. Znatne razlike v rasti števila prebivalstva med posameznimi tipi naselij se pojavijo šele z močnejšim razvojem in s stopnjevano rastjo pomembnosti neagrarnih dejavnosti. Prav zato je bil prirastek prebivalstva v razdobju 1869 do 1910 mnogo bolj enakomerno kot kdaj koli kasneje porazdeljen med posamezne skupine naselij. Tedaj je namreč na vaška naselja odpadlo še 22,8 % celotnega napredka prebivalstva Velenjske kotline, v povojnem obdobju le še 5 %. Tedaj sta dobili mesti le 32,6 % od celotnega prirastka prebivalstva na obravnavanem področju, v povojnih letih pa kar 90,5 %. Vse do konca druge svetovne vojne so bila naselja »mešanega« tipa tista, v katerih se je kopičila velika večina prirastka števila prebivalstva, in sicer je v razdobju 1869—1910 odpadlo na njih 44,6 %, v letih 1910—1948 50,2 %, v dvaindvajsetletnem povojnem razdobju le še 4,5 %, to je že manj kot na izrazito kmečka naselja.

Tudi rast števila prebivalstva po posameznih območjih velenjske občine je bila zelo raznolika v zadnjih sto letih. Število prebivalstva v naseljih osrednjega ravninskega območja se je skoraj početverilo, za več kot polovico se je povečalo v naseljih ob spodnjem toku Pake (63 %) ter v južnem gričevnatem obrobju (55 %). V severovzhodnem planotastem območju se je prebivalstvo številčno povečalo za slabo tretjino, medtem ko je za hribovsko območje na severu in zahodu značilna stagnacija. Takšna regionalna diferenciranost v rasti števila prebivalstva je imela za posledico, da so naselja v ravninskem območju Velenjske kotline v zadnjih sto letih dobila kar 88,5 % od celotnega prebivalstvenega prirastka na današnjem območju velenjske občine (18.105 preb.), približno ena dvajsetina odpade na območje ob spodnji Paki in na južno kotlinsko obrobje.

V rasti števila prebivalstva po območjih velenjske občine zaznavamo še naslednje značilnosti: v prvem obdobju (1869—1910) še ni večjih razlik med njimi, z izjemo severnega in zahodnega hribovskega predela, kjer je zarisana že rahla depopulacija. Toda že v naslednjem razdobju (1910—1948) se pokažejo večje razlike: število prebivalstva je najmočnejše naraščalo v kotlinskem osredju (+46 %) in v naseljih na severovzhodnem planotastem svetu (+21 %), povsod drugod so opazne le rahle (pozitivne) spremembe. V povojnih letih (1948—70), ko je ne-

agrarno gospodarstvo v Velenjski kotlini doživelo izreden razmah, je razumljivo, da je spet najmočnejše naraščanje števila prebivalstva osredotočeno na osrednji kotlinski predel (v letnem povprečju 5,51 %); za dobro petino se je povečalo še v naseljih spodnjega toka Pake, za desetino v južnem gričevnatem obrobju, medtem ko so povsod drugod opazne že izrazite težnje po izseljevanju. Vse te navedbe v rasti števila prebivalstva nas ponovno opozarjajo, da se je izrazita diferenciacija med posameznimi območji obravnavanega področja, ki je nadvse heterogeno tako v naravnem kot v družbeno-geografskem pogledu, pričela z močnejšo uveljavitvijo neagrarnih dejavnosti, še prav posebno v zadnjih šestdesetih letih. Kolikor močnejše so postajale te dejavnosti, toliko večji učinek so imele na koncentracijo prebivalstva.

Potrebno je še odgovoriti na vprašanje, kakšna je bila dinamika rasti števila prebivalstva po naseljih Velenjske kotline. V zadnjih sto letih se je število prebivalstva najmočnejše zmanjšalo v izrazitih kmečkih naseljih ter v nekaterih odročnih predelih. Še do večje diferenciacije je prišlo v zadnjih šestdesetih letih. Poleg naselij, ki v zadnjih sto letih zaznamujejo izrazite depopulacijske ali vsaj stagnacijske težnje v rasti števila prebivalstva, se v desetletjih 20. stoletja pokaže še pri številnih drugih naseljih upad števila prebivalstva. Vsa naselja z depopulacijskimi težnjami stoje zunaj ravninskega dela Velenjske kotline in večina od njih je tudi odmaknjena od prometnega ožilja. Čeprav je prebivalstvo velenjske občine v zadnjih 22 letih poraslo za 71,5 % pa vendarle se je v 15 naseljih (od skupnega števila 42), predvsem v tistih, ki imajo pretežno še agrarni značaj, število prebivalstva znižalo, in sicer od 2,5 % do 26,6 %. Kotlinsko osredje s svojim najbližjim zaledjem, kamor se je v zadnjem času prenesel urbanizacijski vpliv, pa naselja ob prometnih žilah oziroma po dolinah, ki se pahljačasto stekajo proti kotlinskemu osredju, so potemtakem območja s hitro rastjo števila prebivalstva in naglih sprememb v naselbinski fiziognomiji kakor tudi v prenekaterih strukturah demografskega, socialnega in ekonomskega značaja.

Razvoj neagrarnih dejavnosti v Velenjski kotlini je imel pomembno vlogo pri *teritorialni rasti* in oblikovanju *naselij* oziroma pri *rasti števila hiš*²⁷. V zadnjih sto letih je bila rast števila hiš precej manjša od naraščanja števila prebivalstva, prav zato in zaradi gradnje večstanovanjskih blokov se je tudi število ljudi na hišo povečalo od 4,6 na 6,8. Število hiš v Šoštanju ter v Velenju se je v zadnjih sto letih povečalo sedemkratno, v naseljih »mešanega« tipa se je skoraj podvojilo, v vaških naseljih pa znaša porast le 11 %. Ugotovitev, ki smo jo podali za rast števila prebivalstva, je v glavnem veljavna tudi na teritorialno rast posameznih naselij. Pri tem je seveda potrebno naglasiti, da so stanovanjski kakor tudi

²⁷ Podatki za število hiš po naseljih so prevzeti iz ustreznih letnikov statističnega gradiva o popisu prebivalstva in rokopisnega gradiva Zavoda SR Slovenije za statistiko, Ljubljana. — Prim. tudi A. Sore, Nova velika dela v Saleški dolini. Geografski vestnik, XXXII — Melikov zbornik, str. 225—234, Ljubljana 1960. — Z. Zupančič, Velenjsko industrijsko žarišče in njegov razmah. Celjski zbornik 1961, str. 315—366, Celje 1961.

drugi gospodarski stavbni objekti trajnejšega pokrajinsko-fiziognomskega porekla. Zato se s spremembami gospodarskega razvoja počasneje kot na primer pri zemljiških kulturah ali pri posestno-socialni strukturi gospodarstev ali v različnih prebivalstvenih strukturah, pokažejo v naseljih nove smeri in oblike kot odmevi splošnega družbenega in gospodarskega napredka.

Prav zanimiva podoba rasti števila hiš se nam ponuja s pregledom po posameznih območjih. V zadnjih sto letih odpade kar 86 % prirastka v številu hiš na ravninski predel (prim. prebivalstvo), ena dvanajstina na naselja ob spodnjem porečju Pake, preostali delež (6 %) je razdeljen na druga tri območja. V razdobju 1869—1970 se je število hiš v ravninskem predelu Velenjske kotline več kot podvojilo, število hiš ob spodnji Paki se je povečalo za dve petini, za četrtno na severnem in zahodnem hribovskem območju, približno za desetino še na ostalih dveh območjih.

Nedvomno je rast števila hiš v močni odvisnosti od rasti števila prebivalstva. Tako lahko ugotovimo, da je korelacija med njima pozitivna in izredno visoka ($r = +0,975$).

Pregled po naseljih nas opozarja, da so se v zadnjih sto letih zmanjšala predvsem izrazito kmečka naselja. Tudi v zadnjih dveh desetletjih zaznamujemo v nekaterih naseljih (npr. Bele vode, Preloge, Silova, Škalske Cirkovce) upadanje števila hiš. Pri tem je treba tudi povedati, da bi bilo to nazadovanje še močnejše, ako ne bi bilo med zadnjo vojno opustošenj²⁸, in gradenj oziroma obnove v prvih povojnih letih.

Ako bi poskušali s poprečnim številom ljudi na hišo razmejiti kmečka naselja od drugih, ki so podvržena hitrejši deruralizaciji, ne bi dobili prave podobe o naši pokrajini. Ugotavljamo, da se tu in tam tudi v kmečkih naseljih povečuje število ljudi na hišo. Ta pojav je najbolj razširjen na območjih z izredno razdrobljeno zemljiško-posestno strukturo in seveda povsod tam, kjer je še mogoče dnevno nihanje (migracija) delovne sile med krajem stanovanja in krajem zaposlitve zunaj kmetijstva. Da se je v nekaterih kmečkih naseljih število ljudi na hišo povečalo, je razlog tudi v tem, da je bilo v preteklosti po vsorodnih območjih precejšnje število zidanic pa najsibo poseljenih ali vsaj občasno obljundenih z revnejšim slojem domačega prebivalstva. Poleg tega so številne hribovske kmetije, še posebno tiste na zahodnem področju Velenjske kotline, imele po več hiš oziroma bajt, ki jih danes nimajo več²⁹. V obilju stanovanjskih objektov oziroma v številu poslopij, ki so namenjena najrazličnejšim potrebam gospodarstva, se kaže nekdanja gospodarska moč

²⁸ S. Zrimec, Domovi v Sloveniji, porušeni 1941—1945. Geografski vestnik XX—XXI, str. 269—297, Ljubljana 1949.

²⁹ Na primer: v Belih vodah je imel okrog leta 1880 Andrej Drča-Razpotnik kar 9 stavb s hišnimi številkami, Sernoveršnik 6 hiš, po štiri poslopja s hišnimi številkami so imeli še Berložnik, Arelšek in Plešnik, štiri kmetije so imele po tri hiše itd. V k. o. Cirkovce so imeli trije zemljiški posestniki po 3 hiše, v k. o. Št. Vid sta imeli dve kmetiji po 4 hiše, ena pa tri, v Konovem pri Velenju je imel Berglez 4 hiše, skoraj vsi drugi zemljiški lastniki pa so imeli po dve hiši. V k. o. Zavodnje je imela Čertvežnikova kmetija 3 hiše, enajst drugih kmetij pa je bilo z dvema hišnima številkami.

hribovskih kmetij in njihove potrebe po tuji delovni sili. S stanovanji in manjšimi kosi obdelovalnega zemljišča je bilo mogoče družine brez posesti lažje in trdneje ter trajneje navezati na kmetijo. Prav s tem je bila kmetijam preko vsega leta zagotovljena prepotrebna delovna sila. Ta sloj kmečkega prebivalstva je bil že pred industrializacijo Velenjske kotline tako v gospodarskem kakor tudi v socialnem ter v stanovanjskem pogledu, skratka v vseh oblikah eksistenčnega boja, neposredno odvisen od svojega gospodarja, to je od zemljiškega posestnika.

Sklepne misli

Pregled nekaterih sestavin geografskega okolja, predvsem tistih, ki so neločljivo povezane z agrarno pokrajino, nam pokaže, da je prišlo v njih do korenitih sprememb v zadnjih desetletjih. Te nas opozarjajo, da kmečka gospodarstva kot neposredni sooblikovalci pokrajine vedno bolj in bolj izgubljajo svoj pomen. S tem, da njihova ekonomska moč pojenjuje, je oslabljen tudi njihov vpliv na preoblikovanje pokrajine. Današnji gospodarski razmah, ko prednjačijo industrijske in druge nekmetijske dejavnosti, prispeva s svojimi vplivi in učinki k rušenju podeželskega ambienta, ki se je ustvarjal in prilagojeval naravnemu okolju več stoletij. Čim močnejši je vpliv industrializacije, tem hitreje se podeželje korenito preobraža. Tam, kjer so ti vplivi zaradi najrazličnejših razlogov zavrti ali vsaj omejeni na preoblikovanje večjega števila pokrajinskih elementov, prihaja do številnih anahronizmov, ki se kažejo v avtarkični zaprtosti kmetij, v pojemanju njihove gospodarske moči, s čimer jim peša tudi njihova življenjska odpornost in neprilagodljivost sodobnim tokovom gospodarskega razvoja.

Razčlenitev nekaterih statističnih podatkov nam je pokazala, da proces industrializacije tudi na območju Velenjske kotline ni bil usklajen s počasnejšim tempom deruralizacije pokrajine. Prav v tem razkoraku moramo iskati motive za izredno naglo upadanje pomena kmetijske proizvodnje. Agrarne dejavnosti, ki so bile zakoreninjene v domačem okolju in katerih povojni razvoj je bil skozi daljše obdobje prepuščen različnim sredobežnim silam, ki so prinašale še večjo negotovost v jutrišnji dan kot pa je bila v današnjem, povzročale razkroj nekdanjih oblik kmetovanja in gospodarjenja na zemlji, tudi niso mogle slediti novim in vse večjim potrebam po preskrbi naglo rastočega števila prebivalstva. Prav zategadelj, ker se kmetije z mnogih območij velenjske občine tudi zaradi preslabotne lastne ekonomske moči niso mogle pravočasno preusmeriti v tržno proizvodnjo, so v svojem splošnem razvoju precej zaostale. Kmetije niso bile več sposobne niti članom svojih družin nuditi zadostnih sredstev za udobno življenje. Zato se ne čudimo, da je prenekatero kmečko gospodarstvo ostalo brez ustrezne delovne sile, a mnoga gospodarstva imajo le še starejšo delovno moč. Že leta 1960 je bilo 24,9 % zemljiških posestnikov stalno zaposlenih zunaj kmetije³⁰.

³⁰ Popis zasebnih kmetijskih gospodarstev 1960. Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.

Tedaj je bilo na področju velenjske občine le 13,8 % kmetij z zadostnim številom delovne sile, primanjkovalo jo je na petini kmetij. Skoraj polovica zemljiških lastnikov, in to največ iz nižjih skupin, je imela delovne sile več kot jo je potrebovala za obdelavo zemlje, zato se je je del zapostavil zunaj kmetijstva.

Ne moremo biti presenečeni, da je kmetijstvo v pravkar orisanem položaju povečini vztrajalo pri polikulturnem proizvodnem sistemu, in le v posameznih območjih moremo ugotoviti njegovo preusmeritev za potrebe tržne proizvodnje. Takšna spoznanja nam najbolj ilustrirajo podatki, ki pravijo, da je bila leta 1960 okrog polovica ornih površin zasejana z žitaricami, dobro petino so zavzemale krmilne rastline, desetino industrijski predelavi namenjeni pridelki, med katerimi je pretežna večina odpadla na hmelj, in 18 % njiv je bilo zasejanih z vrtninami. Čeprav podnebni pogoji ne ustrezajo najbolj gojenju in pridobivanju žitaric, saj so v hribovskih predelih že v prevladi jara žita, vseeno prideluje kar tri četrtine zemljiških posestnikov razne vrste žit. Okrog četrtna posestnikov ima industrijske rastline, okopavine pa prideluje na svojih njivah, kar 97 % zemljiških lastnikov, medtem ko krmilne rastline gojita več kot dve tretjini posestnikov.

Čeprav sodi velenjska občina kot celota med najbolj razvita območja na Slovenskem³¹, pri podrobnejšem pregledu navkljub vsemu spoznavamo, da so nekatera hribovska območja, še predvsem tista, ki nimajo sodobne cestne povezave z dolinami, gospodarsko izredno slabo razvita. Takšne primere nerazvitosti oziroma zaostalosti spoznavamo ob obisku Paškega Kozjaka in Graške gore pa tudi zahodno hribovsko območje ne kaže prevelikega napredka, temveč prej stagnacijo in nazadovanje v svojem gospodarskem razvoju³².

- Vplivi industrializacije na preoblikovanje agrarne pokrajine so zares številni. Tu bi bilo potrebno še posebej spregovoriti o pomenu gozdov ter o njihovi izrabi v industrijskem obdobju, iz katerega so se nam ohranile številne poseke, ki dajejo še danes pokrajini zelo vidna obeležja. Spregovoriti bi bilo potrebno o spremembi zunanje podobe hiše in gospodarskega poslopja ter o njegovi funkcionalni izrabi v današnjem času. Opozoriti bi veljalo na spremembe prehranjevalnega režima kmečkega ali vsaj po kmetijah živečega prebivalstva in na odnos današnje prehrane do sprememb v kmetijski proizvodnji. Podrobneje bi veljalo označiti takoiimenovane »agrarne škarje«, ki nam prikazujejo odnos med posameznimi skupinami zemljiških posestnikov in njim pripadajočim delom kmetijskega zemljišča. In ne nazadnje nas bi prav tako zanimala podrobnejša funkcijska klasifikacija naselij, saj so prav ta podvržena najbolj korenitim in kompleksnim fiziognomskim in strukturalnim spremembam.

³¹ M. Natek, Razvita in nerazvita območja na Slovenskem. Dialogi, št. 1, str. 5—15, Maribor 1970.

³² A. Sore, Geografija nekaterih delov celjske makroregije. Celjski zbornik 1969, posebna izdaja, Celje 1969; prim. str. 45—50.

V prispevku sem želel opozoriti le na nekatere procese v sodobnem preoblikovanju elementov agrarne pokrajine v Velenjski kotlini. Koliko so te spremembe specifične bodisi po svoji prostorski razsežnosti bodisi po intenziteti porajanja in preoblikovanja, na to bomo lahko odgovorili šele z nadaljnjim preučevanjem, ki bo zajelo širši prostor. Brez dvoma je vznik velenjskega rudarsko-industrijskega žarišča porajal skozi desetletja permanentno silo, ki je globoko posegla v preobrazbo tukajšnjega človeka in njegove pokrajine.

Zusammenfassung

DIE EINFLÜSSE DER INDUSTRIALISIERUNG AUF DIE LANDWIRTSCHAFTLICHE STRUKTUR DES BECKENS VON VELENJE

Das im östlichen Teil des slowenischen Voralpengebietes gelegene Becken von Velenje erfuhr in den letzten achtzig Jahren eine Reihe von außerordentlich einschneidenden physiognomischen Veränderungen. Die Gründe dafür sind in der Ausbeutung der dortigen reichen Lignitlager pliozänen Alters sowie in der Entstehung und Entwicklung verschiedener Industrien zu suchen, die sich die Nähe der thermoenergetischen Betriebsquelle, zum Teil auch das ungenützte Potential weiblicher Arbeitskräfte, vor allem aber das günstige Verkehrsnetz zunutze machten. In diesen maßgeblichen Faktoren der nichtagrarischen Wirtschaft sind die Richtungsgeber und Beschleuniger der Deagrarisierung und Urbanisierung sowie der Prozesse zu suchen, die die soziale und wirtschaftliche Struktur dieses Agrargebietes wesentlich verändert haben.

Der Autor analysiert und bespricht die Entwicklungstendenzen einiger agrargeographischer Elemente des Beckens. Im ersten Teil des Beitrags wird die »Entwicklung der Struktur des Grundeigentums von 1880 bis 1960« dargestellt. In diesem Zeitabschnitt hat sich die Zahl der Grundeigentümer im Bereich der Gemeinde Velenje um 26,8 % vermehrt, doch hat sich die Bodenfläche ihres Besitzes um 21,7 % verringert. Infolge dieser Veränderung verkleinerte sich die durchschnittliche Größe des Grundeigentums von 11,27 ha auf 6,93 ha.

Im zweiten Teil der Abhandlung werden die »Veränderungen der Bodenkategorien von 1826 bis 1969« besprochen. Im ersten Zeitabschnitt von 1826 bis 1900 vergrößerten sich die Anbauflächen um 23 %, in den letzten sieben Jahren verkleinerten sie sich aber um 7,1 %. Durch ähnliche Entwicklungsgänge sind auch die Veränderungen der einzelnen Bodenkulturen gekennzeichnet. Die Fläche der Weingärten wuchs bis 1900 stetig an — sie umfaßte in diesem Jahre 345 ha — seitdem ist sie jedoch um mehr als 75 % zurückgegangen. Die Ackerflächen haben sich in den letzten sieben Jahren um 40,3 % vermindert, doch ist die Wiesenfläche heute um 37 % größer als im Jahre 1826, während sich das Areal der Weiden und Almen von einst 3049 ha (1900) auf 1097 ha verringert hat. Die Waldflächen, die im behandelten Gebiet noch heutzutage 56 % der Gesamtfläche ausmachen (1826: 58,5 %, 1900: 45 %), haben sich in den letzten sieben Jahren um 24,5 % vergrößert. Das Niederbrennen von Waldland, das im westlichen bergigen Teil des Beckens von Velenje noch bis 1948 praktiziert wurde, war ein bemerkenswerter Regler der Rodungen und somit der Vergrößerung der Acker- und anderen Anbauflächen.

Der dritte Abschnitt behandelt das »Wachstum der Bevölkerungs- und der Häuserzahl der Siedlungen«. Im weiteren Bereich des Beckens von Velenje bildet die landwirtschaftliche Bevölkerung nur noch ein Zehntel der gesamten Einwohnerschaft. In den letzten sieben Jahren hat sich die Zahl der bäuerlichen Bevölkerung um 35,6 % verringert. Der Autor unterstreicht die Tatsache, daß zwischen den Veränderungen des landwirtschaftlichen Bevölkerungsstandes und dem Areal der Anbauflächen eine außergewöhnlich hohe Korrelation besteht (+ 0,935).

In den letzten hundert Jahren hat sich die Bevölkerungszahl im Gebiet der Gemeinde Velenje um 191 % vermehrt: den geringsten Zuwachs (+ 30 %) wiesen die bäuerlichen Siedlungen auf, den stärksten die städtischen Siedlungen Sošanj und Velenje (von 1079 auf 14.124 Einwohner, d. i. um 1210 %), während sich die Bevölkerungszahl im »gemischten«, d. h. Übergangstypus der Siedlungen nahezu verdoppelt hat. Die Häuserzahl hat sich in beiden Städten versiebenfacht, im gemischten Typus nahezu verdoppelt, während sie sich in den bäuerlichen Siedlungen bloß um 11 % vergrößert hat. Weiterhin werden in der Abhandlung auch die regionalen Unterschiede und bezeichnenden Eigenheiten der Entwicklung der behandelten agrarwirtschaftlichen Elemente des Gebiets besprochen. Der Autor ist der Meinung, daß durch das Aufkommen des bergbaulichen und industriellen Wirtschaftskerns von Velenje eine durch Jahrzehnte wirksame Kraft ausgelöst wurde, die die Umbildung der Agrarlandschaft und ihres Menschen tiefgreifend beeinflusst hat.

ZAPISKI

STALIŠČA KOROŠKIH STRANK GLEDE KULTURNE AVTONOMIJE ZA KOROŠKE SLOVENCE V LETIH 1925—1968

Med življenjskimi vprašanji koroških Slovencev v desetletju po plebiscitu nedvomno izstopa problematika uveljavitve tako imenovane kulturne avtonomije za slovenski koroški živelj. V neslovenski publicistiki vedno znova naletimo na trditve, da so bili glavni krivci tega, da ni prišlo do uveljavitve take avtonomije, koroški Slovenci sami, ker so zavrnilo takratno gesto večinskega naroda za ureditev manjšinskega vprašanja. Mnenje, da so Slovenci zavrnilo tedaj predloženi osnutek o avtonomiji, je bilo v zadnjem času najti tudi v slovenski literaturi.¹ Tudi po drugi svetovni vojni je oživela zamisel o kulturni avtonomiji za koroške Slovence, med drugim na znani seji koroškega deželnega zbora tik po pričetku londonske konference za sklenitev pogodbe o obnovitvi neodvisne avstrijske republike dne 28. januarja 1947, ko je bilo slovensko koroško vprašanje znova postavljeno pred mednarodno javnost.² Slovenci pri tej seji sicer niso sodelovali, pač pa je predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev dr. Valentin Inzko leta 1968 znova načel to vprašanje, vendar je doživel takojšnje odklonilno stališče večinskih političnih strank v deželi.

Ob pomanjkanju zadovoljivega in zaokroženega prikaza vprašanja uveljavitve posebne kulturne avtonomije za slovensko skupnost na Koroškem v dvajsetih letih se stavlja vprašanje, kateri faktorji so vodili v tem času k takemu predlogu, tudi h kasnejši prekinitvi razmišljanj o uveljavitvi kulturne avtonomije za slovensko manjšino. Žal za celotno podajo zadevne problematike še vedno ni dostopno osnovno gradivo, ki bi moglo odgovoriti na vsa zastavljena vprašanja. Tu gre predvsem za zapisnike sej zadevnega organa koroškega deželnega zbora (za tako imenovani šolski odbor), ki je razpravljal o zastavljenem vprašanju. Kljub temu pa pretes dostopne dokumentacije — mišljeni so predvsem sodasni odmevi takratnega tiska in spominsko gradivo — omogoča podajo najvažnejših elementov, predvsem odgovor na trditve o slovenski trmoglavosti, ki da je vodila k neuresničenju velikodušnega darila večine manjšini. Zagovornike takih trditvev zavrača že njihova lastna dokumentacija, ki kaže, da je bil predlog o uveljavitvi kulturne avtonomije v marsičem le taktično sredstvo; do predloga je prišlo predvsem na intervencijo jugoslovanskih Nemcev kot pomoč nemški manjšini pred jugoslovanskimi parlamentarnimi volitvami leta 1927.

V celoti moramo zgodovino predloga o kulturni avtonomiji v dvajsetih letih povezati še z notranjepolitičnim koroškim vprašanjem, namreč z nastopanjem vsega nemškega meščanskega bloka v deželi proti relativno najmočnejši politični stranki na Koroškem, proti socialni demokraciji. Takratno štajersko in koroško glasilo te stranke prča, da je od vseh večinskih strank sredi dvajsetih let ta stranka Slovencem še najbližja; vzrok temu je treba iskati predvsem v takratnem položaju, ko je po volitvah leta 1923 prešla iz večinske politične stranke v opozicijo in ob tej priložnosti izgubila tudi mesto deželnega glavarja. Za ocenjevanje vsakoletnih plebiscitnih proslav bi bilo vsekakor poučno stališče nekdanje koroške socialne demokracije po prehodu v opozicijo leta 1923. Tako je ob štiriletnici plebiscita 1924 glasilo te stranke (Arbeiterwille)

¹ Valentin Inzko, Koroški Slovenci v koroškem prostoru, Celovec, 1970, 18.

² R. B. Blatnik, Kampf um Kärntens Einheit nach 1945, v: Festschrift der Kultur Nachrichten aus Kärnten zum 10. Oktober 1970, Klagenfurt 1970.

opozarjalo, da bi smelo imeti praznovanje obletnice le značaj »pobratenja s Slovence«. Toda, kaj se dogaja, se je spraševal list, in ugotavljal: »Ne le, da imajo na plebiscitnih proslavah mnogokrat glavno besedo plebiscitni maroderji, ki s tem kompromitirajo plebiscitne slavnosti, jih smešijo ter usmerjajo naravnost v nacionalistične ekscese. Pri plebiscitnih proslavah se podajajo najbolj neumni nacionalistični govori, da se s tem provocira slovensko prebivalstvo«. List je dalje ugotavljal: »Ce je že perverzni nacionalizem zastopan pri taki plebiscitni slovesnosti, je namen slavlja vsakomur znan. S tem se želi pokazati Slovincem, kdo je gospodar v deželi«. In namen takih nastopov: »Slovence skušajo dražiti in oplasiti«, je bil odgovor Arbeiterwille. Socialnodemokratsko glasilo je tudi obsodilo udeležbo predstavnikov dežele na takih proslavah in poudarilo: »Nič ni bolj nevarnega za enotnost dežele kot take provokacije ob udeležbi najodgovornejših predstavnikov vlade«.³

Za ocenjevanje takratnih in sedanjih stališč nemškonacionalnih koroških krogov do slovenskega vprašanja in položaja slovenske manjšine na Koroškem sploh so iz tega časa poučna stališča socialne demokracije do osrednje protislovenske organizacije v deželi, do Kärntner Heimatbunda. Tako je 20. septembra 1925 (št. 260) Arbeiterwille obsojala zborovanje, ki ga je bila priredila v tistih dneh ta organizacija skupaj z mladinsko organizacijo Landjugend v Ledincah. List je to pot označil Kärntner Heimatbund za »bojno organizacijo Velikonemcev in Bauernbunda« (koroška nemško-liberalna stranka, kasneje preimenovana v Landbund). Med »velikonemške in kljukastokrižne« organizacije, ki so se zborovanja udeležile, je list štel tudi društvi Die Kärntner Landsmannschaft in Deutscher Schulverein — Südmark. Čez dva meseca je list orisal Kärntner Heimatbund za organizacijskega in publicističnega »krušnega očeta« narodnostnega hujskanja, ki »grozi zajeti nevaren obseg«. Arbeiterwille je tudi opozorila na veliko vplivnost te organizacije, saj se je Kärntner Heimatbund po navedbah tega lista spremenil v »resnično sovlado na Koroškem«.⁴ Arbeiterwille je v imenu socialnodemokratske stranke dalje zahtevala razpust te protislovenske in protisocialistične organizacije ter utemeljevala to zahtevo z značajem te organizacije ter z njeno povezanostjo z drugimi nemškonacionalističnimi in protisocialističnimi organizacijami.⁵

V letu 1925 imamo dalje edinstveno razpravo o slovenskem vprašanju na letnem občnem zboru koroške socialnodemokratske stranke, ko se je ta tega leta prvič in zadnjič dotaknila problematike koroškega slovenstva.⁶ Tej razpravi je sledilo istočasno (in polemično) razpravljanje o slovenskem vprašanju v strankinem glasilu, dejstvo, ki priča o živosti tega vprašanja v strankinih vrstah. Gotovo je, da je bilo prav to dejstvo eden vzgibov, ki je vodil 10. novembra tega leta k nujnemu predlogu koroške deželnozborske socialnodemokratske frakcije o ureditvi slovenskega vprašanja na Koroškem. Uvodoma je predlog, predložen deželnemu zboru, navajal, da je preteklo od (znane) obljube koroškega deželnega zbora iz septembra 1920 o zagotovitvi enakopravnosti in želja koroških Slovencev že pet let. Med drugim je predlog omenjal sile, ki delujejo proti manjšini, med tiskom nasprotnim koroškim Slovincem, pa posebej podčrtal glasilo Kärntner Heimatbunda »Mitteilungen des Heimatbundes«. Za ureditev slovenskega vprašanja so socialni demokrati predlagali izvolitev posebne pritožne komisije za Slovence, ki bi jo sestavljali deželnozborski poslanci. Izvolila naj bi se tudi komisija, ki bi se pod predsedstvom deželnega glavarja ukvarjala (»študirala«) z vprašanji slovenskih šol v deželi ter predložila prihodnjemu deželnemu zboru konkretne predloge za ureditev tega vprašanja. Obe komisiji bi imeli značaj odborov deželnega zbora.⁷ Po daljši debati je deželni zbor predlog socialnih demokratov osvojil ter delegiral v obe komisiji po enega predstavnika slovenske manjšine. V debati k predlogu je v imenu manjšine dr. Franc

³ Arbeiterwille, 9. 10. 1924, 279.

⁴ Prav tam, 2. 12. 1925, 532.

⁵ Prav tam, 25. 11. 1925, 325.

⁶ Prav tam, 7. 10. 1925, 267.

⁷ Prav tam, 12. 11. 1925, 315.

Petek poudaril, da slovenska stranka pozdravlja vsako akcijo, ki ima za cilj izboljšanje razmer in narodnostni mir v deželi. Dalje se je kritično dotaknil stališče meščanskega bloka, katerega predstavnik je med drugim zanikal trditve socialnodemokratskega predloga, da je že nastopil čas za ureditev slovenskega vprašanja v deželi. V poročilu o seji deželnega zbora pa je zanimiva opazka Arbeiterwille (in take najdemo še danes v koroškem tisku), da je dr. Petek, ko je govoril o pravici manjšine, postavil »vsekakor nič kaj primerno primerjavo z nemškima manjšinama na južnem Tirolskem in v Jugoslaviji«. ⁸ — V komisijo za pritožbe je deželni zbor delegiral ob predstavnikih meščanskega bloka in socialnih demokratov kot predstavnika manjšine Vinka Poljanca, v šolski odbor pa so prišli ob socialnem demokratu dr. Zeinitzerju kot predsedniku odbora, še zastopnik Landbunda M. Feinig, krščanski sociallec dr. Reinprecht, velikonemec dr. Dörflinger ter zastopnik manjšine dr. Franc Petek. Značilno za spremembo predloga koroških socialnih demokratov o ureditvi slovenskega vprašanja pa je, da so se ob glasovanju o tem predlogu velikonemci oddaljili iz deželnega zbora, stališče nemškonacionalnih krogov do socialnodemokratske pobude pa je jasno označil njihov takratni tisk za »strankarsko politično« gestjo, o usodi predloga pa zagotovil, da je sploh vprašljivo ali bo prišlo do njegove praktične izvedbe. ⁹

Se isto leto se je predlog socialnih demokratov povezal še s položajem jugoslovanskih Nemcev, predvsem tistih v Sloveniji, pač tistimi, ki so v marsičem nosili posledice delovanja protislovenskih krogov na Koroškem (in to predvsem na šolskem področju). Tako so konec novembra 1925 Nemci iz Slovenije posredovali pri odločujočih na Koroškem za ureditev položaja koroških Slovencev. ¹⁰ 16. januarja 1926 je intervenciji sledila spomenica Političnega in gospodarskega društva za Nemce v Sloveniji s pozivom zadevnim koroškim faktorjem, da bi z ureditvijo slovenskega položaja prispevali tudi k izboljšanju položaja nemške manjšine v Sloveniji. ¹¹ Ta poziv, do katerega je prišlo — kot smo videli — neodvisno od socialnodemokratske pobude, pa je imel za posledico vključitev te pobude v širšo zamisel o uveljavitvi posebne kulturne avtonomije za slovensko manjšino, saj se je ta zamisel spojila z idejo o taki avtonomiji, ki je prav ta čas prišla iz Estonske, z njo pa so se ukvarjali tudi tako imenovani Kongresi evropskih manjšin v Zenevi (predsednik teh kongresov je bil takratni slovenski zastopnik v rimskem parlamentu dr. Josip Vilfan). V prvotni obliki se je zamisel o kulturni avtonomiji dotikala ureditve manjšinskega vprašanja v tej baltiski republiki s tem, da je uveljavljala za manjšine poseben narodnostni kataster, v katerega so se mogli vpisati na podlagi izpovednega načela pripadniki vseh tamkaj priznanih manjšin: Svedi, Nemci in Rusi. Za izhodišče katastra so bile povzete splošne volilne liste, iz katerih so s sodelovanjem zastopnikov prizadete manjšine sestavljali spiske pripadnikov posamezne manjšine. Iz teh seznamov se je mogel sicer vsakdo izbrisati (načelo negativne opcije), mogel pa se je tudi vsakdo, ki je smatral, da spada k manjšini, ni pa bil vpisan v tako sestavljen register, prigrasiti k manjšini (načelo pozitivne opcije). V glavnem so bili tako sestavljeni nacionalni katastri na podlagi objektivnih znakov in na podlagi osebnih izjav, nasprotno pa je kasnejša koroška inačica zamisli o kulturni avtonomiji za slovensko manjšino skušala uveljaviti izključno subjektivni princip, katerega ozadje se je med razgovori za uresničitev te avtonomije kmalu pokazalo kot sredstvo za zmanjšanje odporne moči koroškega slovenstva. ¹² Z upravičenostjo lahko zapišemo, da nemško-koroška stran, z izjemo socialnih demokratov, v tem času ni bila pripravljena urediti narodnostni položaj koroškega slovenstva, še manj pa izpolniti obljub, danih Slovincem

⁸ Prav tam, 14. 11. 1925, 314.

⁹ Prim. Freie Stimmen, 21. 12. 1925, 165.

¹⁰ Tone Zorn, Koroški Slovenci v letih 1920—1930 (razdelek o kulturni avtonomiji) v: Koroški plebiscit, Ljubljana 1970.

¹¹ Prav tam.

¹² Prav tam.

pred plebiscitom leta 1920.¹³ Predvsem pa kaže ves zaplet (in razplet) tega vprašanja dejstvo, da je prišlo do razglabljanj o uveljavitvi kulturne avtonomije — kot opozarja dostopna dokumentacija — predvsem na pobudo jugoslovanskih Nemcev.

Tako postaja razumljivo, zakaj je februarja 1926 zajadral poziv jugoslovanskih Nemcev v novembra preteklega leta izvoljeni šolski odbor koroškega deželnega zbora. Znano je, da sta predstavnika slovenske manjšine, dr. Franc Petek in Ivan Starc aktivno sodelovala na sejah tega odbora novembra in decembra 1926. leta in februarja prihodnje leto, medtem ko pri dokončni formulaciji načrta kulturne avtonomije, očitno zaradi vrste manjšini nenaklonjenih stališč osnutka, nista več sodelovala.¹⁴ Neglede na to je bil 14. julija 1927 predložen koroškemu deželnemu zboru zakonski osnutek o kulturni avtonomiji, ki so ga podpisali načelniki vseh nemških političnih strank, zastopanih v deželnem zboru. — V prvem trenutku je predložitev zakonskega osnutka večinski koroški tisk pozdravil kot pot k »velikodušni rešitvi nemškega problema« v jugovzhodni Evropi¹⁵ ter ga povezal s tamkajšnjimi nemškimi manjšinami.¹⁶ Tisk je tudi poročal, da so bila v dneh pred predložitvijo zakonskega osnutka deželnemu zboru »pomembna pogajanja z manjšinskimi zastopniki iz drugih držav« o predloženem osnutku koroške kulturne avtonomije,¹⁷ kar očitno kaže, da je prišlo do predložitve osnutka koroškemu deželnemu zboru predvsem pod vplivom Nemcev, živečih zunaj meja obeh takrat nemških držav (Nemčije in Avstrije). Povezanost tega dejstva z apelom Nemcev iz Slovenije o ureditvi slovenskega vprašanja novembra 1925 je na dlani. Takratni tisk tudi kaže, da so koroški nemški nacionalci že v tem času postavili vrsto ugovorov, nanašajočih se na uvedbo morebitne kulturne avtonomije za slovensko koroško skupnost.¹⁸ Pri stališčih posameznih strank do tega vprašanja (stališča so se pokazala predvsem po jugoslovanskih parlamentarnih volitvah poleti 1927. leta) moramo predvsem ločiti stališča meščanskega tabora, ki je imel zamisel o kulturni avtonomiji za koroške Slovence le za taktično sredstvo, od socialnih demokratov, ki so se vendarle v določeni meri zavzemali za slovensko manjšino, izhajajoč pri tem iz potreb lastne politične stranke v deželi. Tako kot po drugi svetovni vojni koroški socialisti, so tudi njihovi predhodniki predvsem zavračali podžiganje nemškega nacionalizma, usmerjenega tako proti Slovencem, kot proti socialno demokratski stranki. Ob debati v koroškem deželnem zboru je socialno demokratska stranka 1927. leta z ureditvijo slovenskega vprašanja v deželi skušala doseči predvsem narodnostni mir v deželi, pri tem pa je strankin tisk poudarjal, da bo taka ureditev uspešna le, kolikor bosta pri tem sodelovali obe prizadeti strani, nemška in slovenska.¹⁹ Kako pa je stranka ocenjevala bodoči razvoj koroškega slovenstva, priča v njenem takratnem glasilu natis članka znanega nemškega socialističnega publicista Hermanna Wendla, namenjenega koroškemu vprašanju. V njem je Wendel zavračal pomisleke proti uvedbi posebnega narodnostnega katastra ter se zavzemal za zakonske sankcije pred »političnim in gospodarskim pritiskom močnejšega na šibkejšega« (ali v koroškem primeru večinskega naroda nad slovensko manjšino, op.). Tako kot današnji nasledniki socialnih demokratov, se je tudi Wendel zavzemal za izključno uvedbo subjektivnega principa kot edinega pokazatelja pripadnosti k posameznemu narodu ter za mirno asimilacijo slovenskega koroškega življa.²⁰

Da je imela predložitev zakonskega osnutka o kulturni avtonomiji na strani nemških meščanskih strank (ali vsaj dela teh) predvsem taktično ozadje, po-

¹³ Prav tam. Prim. predplebiscitni letak z avstrijske strani v. W. Neumann, Kärnten 1918—1920, Ereignisse-Dokumente-Bilder, Klagenfurt 1970, str. 55.

¹⁴ Dr. Franc Petek, Iz mojega življenja, Velikovec 1960. Tipkopisni spomini v redakciji in z opombami dr. Janka Pleterskega v arhivu Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

¹⁵ Kärntner Tagblatt, 13. 7. 1927, 195.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Freie Stimmen, 26. 8. 1927, 194.

¹⁹ Kärntner Volksblatt, 4. 9. 1927, 25.

²⁰ Prav tam, 28. 8. 1927, 24.

gojeno z jugoslovanskimi parlamentarnimi volitvami (11. septembra 1927) kaže dejstvo, da zasledimo kmalu po teh volitvah vzharno ugovarjanje nemških koroških nacionalistov proti predlogu kulturne avtonomije za slovensko manjšino, dejstvo, ki je zaenkrat še naletelo na obsodbo socialnih demokratov. Navzven se je to ugovarjanje pokazalo posebej na takratnem protestnem zborovanju nemških nacionalistov v Velikovcu, na katerem so sprejeli posebno resolucijo proti uveljavitvi kulturne avtonomije za koroške Slovence.²¹ Kot govornik je na zborovanju nastopil nedavno umrli protislovenski delavec in povojni deželnozborski poslanec ljudske stranke, ing. Valentin Mayrhofer. Posebej zanimiva pa je v socialnodemokratskem tisku bila ob zborovanju označitev glavnih protislovenskih koroških nasprotnikov, takrat združenih v liberalno usmerjeni stranki južnokoroških kmetov, v Landbundu. List jih je označil za »vindišarske (v pomenu »slovenske« op.) Germane«. Med nje je prištel znana nemška nacionalista slovenskega rodu J. Glantschniga in M. Feiniga ter istočasno pokazal na njuno slovensko poreklo: »Ceprav sta Slovenca, ali kot pravijo Korošci Vindišarja, in Slovenec udarja na dan pri vsaki njuni spregovorjeni besedi, se označujeta z nazivom 'domovini zvesta' za Germana in skušata prebivalstvu vsiliti mnenje, da so Slovenci boljši Nemci kot Slovenci«. Označil ju je tudi za renegata in »narodna razdiralca«. Dalje je list opozarjal, da so vse v deželnem zboru zastopane politične stranke, vključno Slovenci, sprejele julija meseca zakonski osnutek kulturne avtonomije za slovensko skupnost ter menil, da le »hipernemški nacionalci velikovškega in pliberškega okraja niso s tem zadovoljni«. Ob koncu pa je delavsko glasilo ironično priporočalo prirediteljem velikovškega zborovanja obisk pri slovenskem zastopniku v deželnem zboru dr. Francu Petku, ki da ni le odličen zdravnik, ampak bi jim mogel kot voditelj koroških Slovencev tudi dati pravilno diagnozo.²²

Stališča »domovini zvestih« (namreč tistih v nasprotju z narodno zavednimi Slovenci) do slovenskega vprašanja v drugi polovici leta 1927 pojasnjuje Mayrhoferjev govor na velikovškem zborovanju. Po njegovih besedah naj bi bila uveljavljena kulturna avtonomija za slovensko manjšino šele, ko bo tudi Jugoslavija izdala podoben zakon za Nemce, živeče v tej državi. Na zborovanju sprejeta resolucija pa je poudarjala, da je »predlog predloženega zakona o kulturni avtonomiji, namenjen Koroški slovenski stranki (!), nesprejemljiv za koroško prebivalstvo jezikovno mešanega območja«. Posebej pa je bila poudarjena ureditev slovenskega vprašanja s takim zakonom: »Ta zakon moramo odkloniti ter si pridržujemo (pravico) z delegacijo iz nekdanjega plebiscitnega ozemlja predati naše zahteve, na katerih bomo vztrajali...«²³ 22. oktobra se je tej zavrnutvi javno pridružil tudi Landbund, stranka Glantschniga in Feiniga,²⁴ njej pa so sledili ostali nemško-nacionalistični krogi. Med trditvami, s katerimi so ti krogi zavračali potrebo ureditve slovenskega vprašanja s pomočjo kulturne avtonomije, najdemo tudi take, kot jih še danes povzema večinski koroški tisk. Lahko ugotovimo, da se je že v tem času pojavila trditev, da gredo zahteve »Slovencev čez vsako razumljivo mejo« in da večinski narod v deželi ne more dovoliti, da bi »Slovenci postali nevaren tujek v deželi«, ²⁵ da bi bila teritorialna rešitev slovenskega vprašanja v okviru kulturne avtonomije Slovincem le v škodo, ker bi bili s tem izolirani ali pa pahnjeni v »geto« i. p. Dostopna dokumentacija opozarja, da so imeli v tem času koroški Slovenci v šolskem odboru deželnega zbora, ki se je po juliju 1927 še dalje ukvarjal z vprašanjem kulturne avtonomije, nekatere ugovore proti sprejetemu zakonskemu osnutku. Med ugovori je bilo tudi opozorilo, da je bil osnutek sprejet brez sodelovanja manjšine.²⁶ Manjšina je dalje zavračala izključno uporabo subjektivnega principa pri ugotavljanju narodnosti posameznika. Za usodo ure-

²¹ Prav tam, 2. 10. 1927, 29.

²² Prav tam.

²³ Freie Stimmen, 27. 9. 1927, 221.

²⁴ Allgemeine Bauern-Zeitung, 10. 4. 1928, 29.

²⁵ Freie Stimmen, 14. 6. 1923, 134.

²⁶ Allgemeine Bauern-Zeitung, 10. 1. 1928, 5.

ditve slovenskega manjšinskega vprašanja na Koroškem s pomočjo kulturne avtonomije pa je značilno, da je nemška stran v trenutku, ko je predstavnik manjšine v šolskem odboru deželnega zbora sprejel uveljavitev subjektivnega principa in s tem v bistvu zakonski osnutek o kulturni avtonomiji, postavili v ospredje manjšinsko šolsko vprašanje.²⁷ Dokumentacija tudi opozarja, da je slovenska stran do maja 1929 sprejela vrsto določil zakonskega osnutka, med njimi tudi vprašanje subjektivnega principa kot izključnega kriterija pripadnosti k slovenski narodnosti skupnosti, seveda z dodatnimi predlogi, ki naj bi preprečili zlorabo narodnega katastra za pritisk z nemške strani. Kljub temu pa so vse v deželnem zboru zastopane politične stranke večinskega naroda 17. maja 1929 s posebno izjavo pretrgale nadaljnje razgovore s slovensko stranjo za uresničitev kulturne avtonomije, krivdo za neuresničenje te zamisli pa prevrgle — na slovensko stran.²⁸ Še pred tem so se poleg političnih strank oglašala k vprašanju kulturne avtonomije tudi posamezna nemško-nacionalna društva, kot Deutscher Schulverein — Südmark, na občnem zboru, katerega so 1928. leta jasno očrtali, da se s kulturno avtonomijo ne bi smelo dopustiti »posiljevanje nemštvu prijaznega vindišarskega prebivalstva« s slovenske strani, upreti pa bi se bilo tudi »vsem iredentističnim prizadevanjem« koroških Slovencev, za uresničitev nemške misije na slovenskem delu Koroške pa zahtevali okrepitev nemških kulturnih ustanov na jezikovno mešanem delu dežele.²⁹ Kako so potekali razgovori o kulturni avtonomiji v šolskem odboru koroškega deželnega zbora, pa zgovorno priča nekrogolog za članom tega odbora Michaelom Feinigom, v katerem beremo, da se je Feinig ob razpravah o kulturni avtonomiji zavzemal za »interese dežele« in za »koroško enotno misel«.³⁰

Dejstvo, da je bila 1929 na strani većin. naroda pokopana misel kulturne avtonomije za slovensko skupnost na Koroškem, je imelo v prihodnjem obdobju za posledico vrsto intervencij zastopnikov nemških manjšin v tujini za ureditev slovenskega vprašanja, vendar do bistvenih premikov v tej problematiki ni več prišlo, deloma tudi pod vplivom spremenjenih razmer v prihodnjem obdobju.³¹ Ostaja več dokazil, da se je sredi tridesetih let takratni avtoritativni Schuschnigov režim sicer trudil doseči podporo slovenske manjšine, vendar dalje od diskusij ni prišlo, deloma tudi zaradi znanega »anšlusa« Avstrije k nacistični Nemčiji marca 1938. leta.

II

S strani koroških deželnih krogov se je vprašanje kulturne avtonomije za slovensko manjšino postavilo znova po drugi svetovni vojni na znani seji koroškega deželnega zbora 28. januarja 1947. leta. Med sporočili deželne vlade deželnemu zboru o ukrepih za zagotovitev enakopravnosti slovenske manjšine, namenjenimi očitno predvsem svetovni javnosti, najdemo tudi zagotovila o ukrepih za »pospeševanje (Förderung) kulturne avtonomije« za slovensko skupnost,³² vendar pa je, kot kaže vse postavljanje slovenskega vprašanja na Koroškem, ostalo to vprašanje odprto vse do danes. Vsekakor pa se je po drugi svetovni vojni postavilo prvič julija 1945 v odgovoru obeh vodilnih političnih strank na Koroškem, socialistične in ljudske na vlogo Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško o zagotovitvi enakopravnosti koroškemu slovenstvu. Odgovora sicer nista enaka, vendar pa sta bila očitno uglašena s takratnim zagotovitvijo britanske zasedbene oblasti, da je pripravljena »upoštevati kulturna prizadevanja slovenske manjšine«.³² Koroški socialisti so v od-

²⁷ Tone Zorn, cit. d.

²⁸ Prav tam. B. Grafenauer, Koroški zbornik, Ljubljana 1946, 268—272.

²⁹ Freie Stimmen, 20. 6. 1928, 139.

³⁰ Allgemeine Bauern-Zeitung, 19. 2. 1932, 8.

³¹ Die Nationalitäten in den Staaten Europas. Ergänzungen, Wien 1932.

³² gl. op. 2.

³³ Zadevno dokumentacijo hrani Inštitut za narodnostna vprašanja.

³⁴ Koroška kronika, 5. 3. 1946, 14; Die Neue Zeit, 16. 3. 1948, 36.

govoru sporočili, da so predložili britanskim zasedbenim oblastem načrt kulturne avtonomije za slovensko skupnost, za tako ureditev slovenskega vprašanja pa se je v odgovoru izrekla tudi ljudska stranka.³³ Brez otipljivega odmeva pri večinskih strankah (z izjemo zavrnitve) je bil apel slovenskega lista, (ki ga je izdajal slovenski oddelek britanske obveščevalne službe na Koroškem) večinskemu narodu po zagotovitvi enakih pravic, kot so jih v tem času postavljali Avstrijci za nemško govorečo manjšino na južnem Tirolskem.³⁴ Zavrjnjeni pa so bili še drugi predlogi slovenske strani, kot n. pr. tisti o ustanovitvi posebnega manjšinskega referata pri uradu koroškega deželnega glavarja.³⁵

Kljub večletnemu premoru se je vprašanje kulturne avtonomije znova postavilo januarja 1968, ko je Narodni svet koroških Slovencev predložil svoj novi program slovenski skupnosti na Koroškem v razpravo in premislek. Ob nadrobnejšem razčlenjevanju problematike slovenske manjšine je program po južnotirolskem vzoru podčrtoval težnjo po kulturni avtonomiji in po gospodarski samostojnosti slovenske skupnosti. Program je sicer zaradi neusklajenosti z osrednjo organizacijo naprednih Slovencev, z Zvezo slovenskih organizacij naletel na določeno kritiko v vrstah manjšine, predvsem pa je doživel takojšnjo zavrnitev večinske nemške koroške strani. Ob tej zavrnitvi je tisk poročal, da vsi »koroški politični tabori« večinskega naroda označujejo tako ureditev slovenskega vprašanja, kot ga predlaga program Narodnega sveta za utopično, saj bi zahteva po kulturni avtonomiji imela za posledico ustanovitev lastne slovenske »politične uprave (!)« v deželi.³⁶ Tisk je dalje zavračal enačenje slovenske manjšinske problematike na Koroškem s tisto na južnem Tirolskem,³⁷ med protiarگumentami nemške strani proti uveljavitvi kulturne avtonomije za slovensko manjšino pa najdemo tudi zagotovilo, da program Narodnega sveta ni v soglasju z manjšinskimi določili avstrijske državne pogodbe iz leta 1955, pa tudi trditev, da bi imela taka avtonomija za posledico ustanovitev nove, desete avstrijske zvezne dežele³⁸ ali pa izolacijo koroških Slovencev v poseben »geto«, do česar ne sme priti. — Kot ob podobnih priložnostih se je vzburla celotna koroška nemškonacionalistična stran, za katero je že sama misel na kulturno avtonomijo za slovensko manjšino nekaj neuresničljivega in neizvedljivega.

Tone Zorn

Zusammenfassung

DIE STANDPUNKTE DER KÄRNTNER POLITISCHEN PARTEIEN ÜBER DIE KULTURAUTONOMIE FÜR DIE KÄRNTNER SLOWENEN IN DEN JAHREN 1925—1968

Im Artikel behandelt der Autor die Problematik der sogenannten Kulturautonomie für die slowenische Minderheit in Kärnten, die als solche Mitte der zwanziger Jahre dieses Jahrhunderts zu Tage trat. Dieser Problematik folgt er bis zum Jahre 1968. Er stellt fest, dass die Frage in den zwanziger Jahren mit der Intervention der deutschen Minderheit in Jugoslawien, wie auch mit der allgemeinen politischen Entwicklung in Kärnten verbunden war. Die wichtigste Feststellung, welche die Erörterung dieser Frage ergab, ist die Tatsache, dass im Jahre 1927 die Übereichung des Vorschlages über die Kulturautonomie dem Kärntner Landtag in manchem nur ein taktisches

³⁵ Gl. Die Neue Zeit, 5. 1. 1951, 7.

³⁶ Salzburger Nachrichten, 8. 1. 1968, 5.

³⁷ Prav tam, 11. 1. 1968, 8.

³⁸ Die Presse, 15. 1. 1968, 5927.

³⁹ Prim. sodasni koroški tisk.

Mittel, zu welchem es nach der Intervention besonders der jugoslawischen Deutschen knapp vor den jugoslawischen Parlaments wahlen dieses Jahres kam. Besonders erwähnt sind im Artikel die Standpunkte der österreichischen Sozialdemokratie zu dieser Frage und deren Beziehung zur zentralen anti-slowenischen Organisation in Kärnten, zum Kärntner Heimatdienst.

Im besonderen Abschnitt ist der Entwurf der Kulturautonomie für die slowenische Minderheit nach dem zweiten Weltkrieg aufgezeigt.

ZGODOVINOPISJE — PREGLEDI IN PROBLEMI

NAŠE ZGODOVINOPISJE O RUDARSTVU IN FUŽINARSTVU NA SLOVENSKEM

(Pregled stanja)

Bistveni namen referata* ni to, da poda nekakšno bibliografijo o zgodovinskih delih glede našega rudarstva in fužinarstva (= montanisticuma), ampak to, da oriše splošne lastnosti dosedanjih historiografskih del, nakaže problematiko montanisticuma, ki še ni obdelana, opozori na nekaj ključnih vprašanj naše gospodarske zgodovine in da končno citira nekaj del, časopisov in statistik, ki niso »naši«, pa spadajo v »naše« območje dela.

Sistematiki na ljubo smo besedilo razdelili v tri poglavja. Prvo poglavje zgolj našteje rudnike in fužine, ki so predmet naše obravnave, in sicer tiste, ki so historično že obdelani, ter one, ki še čakajo na obdelavo. Drugo poglavje se dotakne treh izmed več problemov; prvi se imenuje »vprašanje industrializacije«, drugi »vprašanje industrijskega kapitala«, tretji podaja nekaj posebnosti montanisticuma, ki jih bo treba tudi opisati in ne prezreti. Pri »vprašanju industrializacije« gre predvsem za to, da čim prej vsaj v avstrijskem okviru dinamike montanske proizvodnje, njene modernizacije, njenih konjunktur in recesij itd. fiksiramo podobne elemente in eventualne posebnosti za slovensko ozemlje. Pri »vprašanju industrijskega kapitala« gre za to, da ugotovimo nacionalno poreklo kapitala (spričo slovenskega razvoja v 19. stoletju in v prvih 20. letih našega stoletja je poreklo imelo tudi nacionalno ost), njegovo strujanje in medsebojno povezovanje, njegovo investicijsko politiko. Tretji problem ima deskriptivni značaj in zahteva ozko specializacijo.

Prva dva problema sta z ozirom na obilico nanju se nanašajočih virov in literature še najmanj komplicirana, sta pa — po našem mnenju — temeljnega pomena za sestavitev dobre sinteze.

Tretje poglavje se dotakne virov in citira najnovejšo literaturo o našem montanisticumu, jo poskuša karakterizirati in vrednotiti.

Prvo poglavje. Z ozirom na »pomembnost«, to se pravi, z ozirom na dinamiko eksploatacije in proizvodnje, z ozirom na višino investiranega kapitala, na število delavstva in na vrednost proizvodnje smo zvrstili rudnike in fužine v tri skupine.

Prvo ali najnižjo skupino sestavljajo najbolj nedinamični rudniki in fužine, kot na primer rudniki za srebro, antimon, pirit, grafit. Ta skupina je vstopila v zgodovino sorazmerno pozno, v glavnem proti koncu 19. stoletja in pozneje. Eksploatacija se je omejevala na majhne in neredno nakopane količine, investiranega kapitala je bilo malo, število delavcev skrajno nizko. Navedbe v virih in literaturi so le občasne in historično-znanstvenega pregleda o tej skupini še nimamo. Ni nobene posebne škode, če bo omenjena skupina obdelana v naši historiografiji poslednja.

Druga skupina obsega podjetja, ki so pokazala precej večjo dinamiko in imela zato večji »narodnogospodarski« pomen; nekatera podjetja so znatno

* Op. uredništva: Referat je bil prebran na XV. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Velenju od 10. do 13. septembra 1970.

presejala krajevno-zgodovinski radij. Eksploatacija in predelava nekaterih rud je imela celo avstrijski ali še širši obseg. To skupino predstavljajo svinec, cink, baker, mangan.

Svinčeve rude, ki dostikrat nastopa tudi skupaj s cinkovo, je bilo še največ na robovih slovenske zemlje, na primer v Rablju, na Peci in okolici — itd. Tudi polvisokih peči za taljenje ter fužin za obdelavo surovega svınca je bilo največ na tem ozemlju. Svinčarstvo v teh predelih je že dobro obdelano, svinčarstvo v osrednjih delih Slovenije pa še čaka na obdelavo (Knapovže, Litija itd.). — Podobno je s cinkovo rudo, glede peči in fužin pa je prav obratno: na obrobju nekaj šibkih in kratkotrajnih, v središču so sčasoma nastale tri celó avstrijsko pomembne cinkarne. — Glede geografskih in geoloških posebnosti je bakrova ruda na istem: največ na obrobju, najmanj v središču. Ta središčni baker je historično najmanj raziskan. — Še najbolj poznamo historiat eksploatacije in predelave manganove rude. Omenjajo jo vedno v zvezi z železovo rudo na Gorenjskem in s plavžem na Javorniku. Tu pridobljeni mangan oziroma feromangan je imel celo več kot avstrijski sloves, saj je bil znan v znatnem delu Evrope. Poleg tega je izdatno lajšal nezavidljivo slab finančni položaj Kranjske industrijske družbe.

Tretja skupina obsega vodilne rudnike in fužine, torej tiste, ki so dajali osnovni ton našemu montanisticumu. To so premog, živo srebro in železo. S tem, da smo tu obrnili faksično zaporedje vstopanja teh treh dobrin v našo ekonomsko zgodovino, smo hoteli le namigniti na to, da je historiat premoga manj »problematičen« od historiat živega srebra in še manj od zgodovine železa. — Intenzivnost kopanja premoga in prodaje je naraščala vzporedno z razmahom industrializacije v Avstriji in Sloveniji. Ker je vladala za premog v glavnem ves čas konjunktura, opazimo v ospredju le dva znatnejša problema: vprašanje investicijskega kapitala in zajamčenje zadostnega števila rudarjev. — Tudi živo srebro ne pozna (vsaj generalno rečeno) težav s prodajo svojih proizvodov. Glavni je bil problem tehničnega značaja. Kamenina je imela namreč vse več kamenine; pridobivanje čistine iz nje je postajala bolj in bolj zapletena stvar. — Na tretje, najvišje in zato najbolj izpostavljeno mesto smo postavili železo. Ta montanistična dejavnost, tudi sicer najstarejša, je izrazito dinamična in zapletena, polna vzponov in pretresov ter ostre konkurence. Prav ta panoga montanisticuma je še najvidnejše stopala v povezavo z avstrijskim dogajanjem in bila tako hočeš nočeš deležnik tekme v evropskem merilu.

Drugo poglavje. Najprej bo treba odgovoriti na vprašanje, kolikšen je delež našega montanisticuma v industrializaciji Slovenije. Če terminus »industrializacija« pomeni vznik novih obratov, razširitev starih obratov, uvažanje tehničnih novosti, porast števila delavcev, povečanje industrijskega — in še posebej investicijskega — kapitala itd., potem bo treba res preveriti, komu pripada prvo mesto v tem procesu: ali tekstilni industriji ali montanisticumu — ali morda komu tretjemu.

Pospešena industrializacija pripada začetkom predmarčne dobe, vendar zaznavamo večjo konjunkturo šele nekako 20 let po likvidaciji Ilirskih provinc. Če se omejimo na montanisticum, moramo reči, da se je šele takrat pričela proizvodnja premoga sunkovito dvigati, dalje pomenijo ta leta tudi vznik in takojšnja konjunkturo za cink ter svinec v osrednji Sloveniji, tudi železo je mnogo pripomoglo k temu, da registriramo razmah montanisticuma nekako z letom 1836. Od 1800 do 1809 je nihala proizvodnja surovega železa v 11 visokih pečeh na Slovenskem med 1400 in 1900 tonami. Šele leta 1836 je preseгла 2600 ton, naslednjega leta pa dosegla v 16 visokih pečeh 3500 ton. V enem samem letu potemtakem povečanje za 33%! Višek klasičnega fužinarstva je bil dosežen prav leta 1862, ko je proizvodnja slovenskih visokih peči znesla skoraj 9000 ton surovega železa, od tega proizvodnja gorenjskih

visokih peči skoraj 75 %. Po tej 25 let trajajoči konjunkturi je prav hitro prišlo do recesije.

Podatki namreč kažejo, da se je pričel gospodarski liberalizem močneje uveljavljati v Avstriji in tudi na Slovenskem nekako 6 do 7 let po ukinitvi fevdalizma. Da bi že tako in tako močna koroška in štajerska železarska podjetja bila povsem sodobna in konkurenčno sposobna, so se pričela pospešeno modernizirati. To so zmogla, ker so se koncentrirala in ker so v obliki delniških družb imela večje finančno zaledje, poleg tega so seveda bazirala na močnih in izdatnih rudnikih železa. Na gozdnem železu temelječa slovenska podjetja, ki so poleg tega še naprej delovala individualno, so pričela zaostajati in se zadolževati. Tako so zgubila korak z naprednimi sosedi.

Sicer je res, da je leta 1871 znašala proizvodnja surovega železa na Slovenskem blizu 13.000 ton, toda $\frac{2}{3}$ te proizvodnje sta odpadli na moderni koksni plavž na Prevaljah, ki je talil skoraj izključno le še uvoženo koroško rudo! Proizvodnja gorenjskih visokih peči, nekdanjih stebrov klasičnega fužinarstva, je zdrknila na nivo proizvodnje v predmarčni dobi. Najhitreje sta se modernizirali podjetji na Prevaljah in v Štovah, najpočasneje pa Zoisovo in Ruardovo podjetje. Ta recesija, po eni strani hitro moderniziranje, po drugi strani zaostajanje železarskih podjetij, je potekalo pri nas prav v dobi tako imenovane »Gründomanie«, kratkega obdobja, ki nosi v sebi vse glavne elemente dinamičnega gospodarskega liberalizma; ta doktrina je brez omahovanja potisnila v stransko ulico vse, kar ni bilo izrazito rentabilno. Prehajanje iz kvantitete v kvaliteto — proces, ki se je pričel prav po znanem borznem polomu leta 1873 — naj ponazorimo s tabelo, ki velja za Avstrijo kot celoto:

Leto	Proizvodnja sur. železa	Padec proizv.	Število plavžev	Padec štev. plavžev
1847	163.000	23 %	160	
1849	125.000			
1858	245.000	9 %	160	
1859	220.000			
1862	255.000	30 %	155	30 %
1866	178.000			
1873	370.000	30 %	141	42 %
1877	260.000			
1884	540.000	10 %	75	5 %
1886	485.000			
1890	686.000	12 %	75	
1891	608.000			
1901	1.030.000	6 %	48	
1903	970.000			
1911	1.600.000		31	

Največja padca števila plavžev in proizvodnje surovega železa sta bila v prvi polovici šestdesetih in prvi polovici sedemdesetih let. Poznejši padci v proizvodnji so blažji. Ublažitev moramo pripisati tudi kartelnim pogodbam, ki so se sklepale po letu 1877. Zaradi domače in tuje konkurence je bila za proizvajalce železarskih izdelkov najrealnejša rešitev pač kartelna pogodba. Surovo železo sicer res ni bilo nikoli kartelirano, toda plavžem je bil določen domači kvantum zajamčen, z viškom so šli v izvoz, kjer je bila konkurenca v določenih delih Evrope in Levante še prosta.

Plavži na Slovenskem so glede nihanja proizvodnje približno držali korak z avstrijskim povprečjem do leta 1866, potem so korak zgubili in pričelo se je separatno nihanje. Le-to daje poseben pečat slovenski montanistični ter tudi politični in družbeni zgodovini. Oglejmo si to razpredelnico:

Leto	Proizvodnja sur. železa	Padec proizv.	Število plavžev	Ugašanje plavžev
1847	4.600		16	
1849	4.000	15 %		
1862	9.000		12	
1866	6.000	30 %	9	
1873	18.000			
1879	9.000	50 %	7	1883 Mislinja 1884 Gradac
1887	13.000			
1889	10.000	25 %		
1890	15.000			
1892	9.000	40 %		1891 Dvor, Boh. Bistrica
1897	2.500			1897 Prevalje, Sava
1899	57.000			
1901	36.000	37 %		1900 Fužina
1906	43.000			1903 Železniki, Kamna gorica
1907	73.000	40 % dvig!		1904 Javornik
1911	102.000	50 % dvig!		1908 Bajtiše

Izkop železove rude (v glavnem gozdno železo!) je tudi izkazoval stalni padec — z eno samo vmesno izjemo: leta 1873 je 500 rudarjev nakopalo 13.000 ton železove rude, leta 1887 kar 17.000 ton, leta 1889 je proizvodnja že padla na 7.000 ton, leta 1901 je 80 rudarjev nakopalo le še 1.000 ton; po tem letu je prenehala vsakršna rudokopna dejavnost glede železove rude (ne pa glede rjavega manganovca!).

Nekaj besed moramo spregovoriti še o industrijskem kapitalu. Avstrijski grosisti — pri nas pa slovenski grosisti — so bili glavni finančni faktor skozi vso predmarčno dobo vse tja do začetka 60. let, ko so dunajske grosiste pričele utesnjevati in tudi spodrivati bančne delniške družbe. Na Slovenskem so pričeli grosisti zgubljati vpliv 8—10 let pozneje. Višek aktivnosti so namreč dosegli v letih 1868—1872. V tem petletju se je ustanovila pri nas — in tudi v naši soseščini — vrsta montanskih delniških družb, ki je koncentrirala v svojih rokah po več manjših obratov in se istočasno (ali pa prav kmalu) obrnila glede kapitala na banke; grosisti so bili s tem potisnjeni na stranski tir.

Omenjeno petletje 1868—1872 prav gotovo zasluži specialno študijo, kjer naj bi bila v celoti zajeta udeležba bank pri formiranju industrijskih in rudarskih delniških družb, pri odobritvah investicijskih kapitalov in pri splošni gospodarski politiki. V naši domači literaturi je v tem smislu že marsikaj napisano, toda sistematično še ni nihče obdelal prodiranja tujega kapitala na slovensko ozemlje, formiranja domačih in tujih velikih delniških družb na pobudo bank, in podobno. Zaradi nezadostnega poznavanja tudi aktivnosti bank in njihove poslovne politike smo še vedno prikrajšani za marsikatero historično resnico. Tako na primer manj poznamo historiat dunajske Länderbanke kot pa historiat njenega montanskega podjetja, znanega z imenom

Avstrijsko-alpska montanska družba ali na kratko Alpinka (Österreichisch-Alpine Montangesellschaft). Vedeti moramo namreč, da so premiki, sporazumi ali nasprotovanja v bančnih in industrijskih vrhovih na Dunaju, v Parizu ali Berlinu pokazali čez čas direktno ali indirektno, tako ali drugače, svoj vpliv na dogajanja v montanisticumu slovenskega ozemlja. Naj tu namignem samo na pogajanja in težave pa tudi zavlačevanje glede pristanka za zgraditev veleželezarne v Skednju pri Trstu!

Za našo gospodarsko zgodovino je zelo pomembno, da se je eni izmed najmočnejših montanskih družb na absolutno slovenski zemlji, to je, Kranjski industrijski družbi (ki so jo ustanovili ljubljanski grosisti z nekaterimi industrialci), godilo najslabše. Investirala je namreč kapital v brezperspektivno gorenjsko rudarstvo in fužinarstvo, bazirajoče na klasični eksploataciji gozdenega železa, torej na formi in vsebini, ki sta svojo historično vlogo že odigrali. Gorenjsko fužinarstvo je namreč od leta 1863 nezadržno nazadovalo.

Na vprašanje, zakaj bodoči delničarji Kranjske industrijske družbe z drugimi premogovniškimi podjetniki vred niso investirali svojega kapitala v premogovnike osrednje Slovenije, ko je vendar vsem bilo jasno, da pomen in interes za premog naraščata in da bi investicije v te rudnike bile rentabilne, bo treba vsekakor odgovoriti. Tako pa je, na pobudo slovenskih podjetnikov, Trboveljsko premogokopno družbo v glavnem formiral in financiral dunajski bančni kapital, ki ga je sčasoma močno zamenjal francoski bančni kapital. Kmalu za temi dogodki je bila KID prisiljena, iskati investicijski kapital pri dveh dunajskih firmah; prek obeh je določen čas pozneje prišel na Jesenice in na Javornik berlinski bančni kapital. Ti trije tuji deležniki so se leta 1892 odločili, da bodo težišče plavžarstva in koksanja prenesli na morsko obalo pri Skednju in da bodo iz gorenjskih obratov naredili predelovalnice. Ko je zrasel plavž tam, je na nasprotnem robu slovenske zemlje ÖAMG ugasnila do takrat največji plavž na Slovenskem.

Ko študiramo zgodovino našega montanisticuma s stališča pronicanja tujega bančnega kapitala in njegove politike, se nam kar samo zastavi vprašanje: kaj pa domači kapital, torej kapital, ki je imel domicil na slovenski zemlji? Domači grosistični kapital in njegovo usodo smo že na kratko omenili. Pozneje je bilo nekaj poskusov, ustanoviti domače banke, toda finančno močna in trajnejša ni bila nobena. O domačih hranilnicah in posojilnicah v zvezi z industrializacijo ne moremo govoriti, ker jim statuti niso dovoljevali, pustiti agrar v nemar. Tako ostane Kranjska hranilnica in individualni kapital, ki so ga predstavljali Terpinc, Pongratz, Koslerji, Krisperji, Kalister, Gorup in še nekateri drugi. O Kranjski hranilnici in njenem odnosu do montanisticuma oziroma do industrije bo treba še spregovoriti; Terpinc se je osredotočil na papirništvo, Koslerji v pivovarništvo, Kalister in Gorup v pomorske posle in tamkajšnje banke, Pongratz je imel zelo razpršeno dejavnost.

Če gledamo neagrarnne gospodarske panoge v celoti, moramo sicer priznati vitalnost domačega kapitala spričo vse večjega pritiska tujega kapitala, toda v montanisticumu ni imel pomembnejše veljave. Obdržal je le srednja in manjša podjetja, pri čemer so izrazito prevladovala nemontanska podjetja.

Tretji problem drugega poglavja ima zelo specialistični značaj. Treba pa bo odgovoriti najmanj na naslednja štiri vprašanja:

1. Čeprav je zgodovina tehničnega napredka naših domačih rudnikov in fužin zelo v splošnem znana, pogrešamo res precizno, sistematično in pregledno razpravo z razpredelnico glede uvajanja dosežkov tehnične revolucije (parni stroji, parne stiskalnice, bagerji, vrtni stroji, črpalne naprave — in podobno), dalje pregled koncesij (in ukinitvev) za vse plavže, za ognje raznih kvalitet, za kladiva raznih dimenzij in funkcij ter hitrosti udarjanja — itd. Sicer najdemo mnogo podobnih podatkov razpršenih že v dosegljivi literaturi, vendar to, kar je objavljeno, ni vedno tudi zanesljivo.

2. V zvezi s tehničnim napredkom je vprašanje montanističnega šolstva. Vsi slovenski strokovnjaki, ki jih niti ni tako malo, ki so končali montanistične šole pred prevratom, so bili učenci avstrijskih šol (tre-

nutno ne vemo za nikogar, ki bi absolviral tuje šole) in so potem prakticirali po rudnikih in fužinah zunaj Slovenije. Nekateri so se pozneje zaposlili na domačem ozemlju, nekateri so ostali drugje. Prenekateri, ki se je vrnil, se je tu pokazal kot izvrsten organizator proizvodnje, kot izumitelj, kot dober svetovalec. Tudi njihovo delo (ne samo delo tujih strokovnjakov, zaposlenih pri nas) je pripomoglo k prosperiranju podjetij in k ustvarjanju solidne tradicije montanisticuma. Solstvu, strokovnjakom-domačinom in provinenci tujih strokovnjakov bo gotovo treba odmeriti v bodoče več prostora.

3. Rudarstvo, ki ima nekajstoletno tradicijo, je počasi prevzelo zaradi specifičnosti svojega dela določene šege in navade. Glede tega je doslej napisal članek o Rudarskem poklicnem znamenju kladivu in klinu le samoiniciativni Jože Gašpersič (Kronika X, 1962, str. 157—163), ne vemo še skoraj nič o razvoju svečanih rudarskih oblek in uniform, o posebni rudarski palici kot simbolu rudarske hierarhije, tudi kult zaščitnice rudarjev sv. Barbare ni raziskan, podobno tudi ne rudarski prapori, določene svečanosti (»skok čez kožo«) in pozdrav »Srečno« ter molitev pred odhodom v jamo. Marsikaj je podobno starih cehovskim navadam ali tudi baročnim dodatkom. Toda že bogati takšni srednjeevropski literaturi moremo še mi dodati svoj delež.

4. Ni nepomeben še način življenja rudarjev in njihovih družin. Gre za stanovanjsko kulturo, za način prehranjevanja, delitev in uporabo deputatnega premoga, za vrtičkarstvo in podobne drobne bonitete, za specialne rudniške zdravnike in lekarnarje — itd. Začetek je tu (npr. Franjo Baš, Iz zgodovine hiše v Kropi, ZČ VI-VII, 1952-53, str. 619—649), treba bo le nadaljevati. Drobni podatki o tem je v dosedanji literaturi precej, le da so raztreseni.

Tretje poglavje je res to, kar pravi naslov članka, to je, pregled stanja naše historiografije o montanisticumu na Slovenskem. Pri tem pregledu nam ne gre samo za golo poročilo o tem, kaj je že napisano in česa še nimamo, ampak tudi za oceno, karakteriziranje, vrednotenje konkretnih del in za njih sistematično razporeditev v določene tematske skupine. Omejujemo se seveda na elaborate, na naša historiografska dela, napisana po osvoboditvi.

Za domača dela o zgodovini slovenskega rudarstva in fužinarstva veljajo najprej naslednje štiri ugotovitve splošnega značaja: 1. Da so se naši zgodovinarji sorazmerno pozno, v glavnem v poslednjih desetletjih, lotili sistematične obdelave zgodovine montanisticuma (kar seveda ni nobeno naključje); 2. Da prevladujejo deskriptivno pisani teksti (kar je z ozirom na začetno stopnjo preučevanja razumljivo); 3. Da kljub izdatnosti arhivskega gradiva in obstoju publiciranega statističnega gradiva z značajem tiskanih virov mnogo del, upam si trditi da večina, ne temelji na sistematičnem pregledu in uporabi virov; zato je število šibkih mest sorazmerno veliko; 4. Da je v tem zgodovinopisju precej opazen delež zgodovinarjev-amaterjev (kar z obrnjenim smislom besed pomeni, da vzgoja poklicnih gospodarskih zgodovinarjev nikjer na svetu — tudi pri nas ne — ne poteka hitro, ker se le manjšina usmeri v specializirano panogo).

Na tem mestu se ne želim spuščati v podrobno naštevanje značaja in lokacije pisanih virov za naš montanisticum, ker bi nas obilica gradiva zapeljala predaleč. Lahko samo ponovimo že znano dejstvo, da je jedro teh arhivalij v Sloveniji in le del (čeprav ne tako neznamen del) v tujini. Za slovensko Koroško ga bomo študirali v Celovcu, za Idrijo, celjsko cinkarno ter erarne premogovnike na slovenskem Štajerskem na Dunaju (delno lahko tudi v Gradcu).

1. Tiskani viri. Hrbtnico tiskanih virov predstavljajo uradne in poluradne statistične publikacije. Podatke za slovensko ozemlje moramo resda iz njih še izluščiti, toda kot celota dajejo izvrsten pregled nad dogajanjem in problematiko v avstrijskem montanisticumu kot celoti. In dogajanje v domačem rudarstvu moramo dati vsekakor v ta avstrijski milje, če hočemo imeti iz tega kaj več kot lokalno zgodovino. Seveda so tudi krajevno-

zgodovinske študije brez tega miljeja lahko odlične kvalitete in morejo (če so grajene na virih itd.) odlično služiti kot osnova širše zasnovanim tekstom.

Glede tiskanih virov naj povemo, da se večina naših razprav ne opira na podatke, ki začno teči z obema serijama znanih *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie* (starejša za čas 1829[1819]—1853, mlajša za čas 1854—1865). Finančno ministrstvo je za leta 1855—1861 izdajalo poročila rudarskih glavarstev (za leta 1859—1861 zgolj tabele brez obširnejšega komentarja), od 1862 dalje pa je tekla serija imenitnih publikacij, ki je dolgo časa nosila skupni naslov *Der Bergwerks-Betrieb Österreichs* (poznejših sprememb v naslovu ne citiramo). Med poluradna statistična dela smemo šteti serijo brošur z naslovom *Erster (Zweiter, dritter...) Bericht des geognostisch-montanistischen Vereines für Steiermark, Graz 1852* — in dalje (poslednje ali dvanajsto poročilo Graz 1863).

Poseben odstavek moram posvetiti poluradni statistični knjigi, ker je med podobnimi deli nekaj specialnega in interesantnega. Osredotočena je na nek konkretni in zelo pereči problem: na prvo krizo v železarstvu po ukinitvi fevdalnega družbenega sistema! Stanje železarstva pred krizo, med njo in po njej kot tudi vzroke izvrstno prikaže *Bericht des statistischen Comiteés in Leoben über den Zustand der Eisen Industrie in Steiermark, Kärnten und Krain. Bruck a/d Mur, 1859*. Ta prva ad hoc publikacija ima podatke za leta 1850—1858.

2. Statistična literatura. Tu imamo v mislih predvsem dobro znano serijo publikacij s skupnim naslovom *Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik*, ki zajema čas 1850—1874. Ta serija temelji na obdelavi zgoraj citiranih uradnih statističnih podatkov; kdor pozna le-te, dobro čuti, da je serija *Mittheilungen* manj kvalitetna. S tem seveda nikakor ni rečeno, da jo smemo pri študiju zanemariti. Določene zvezke zanjo sta pisala znana *Joseph Rossiwall* in *Franz Friese* (ta je mnogo publiciral tudi samostojno, torej zunaj zbirke *Mittheilungen*, in je kvalitetnejši od *Rossiwalla*, se pravi, po konceptu širši in po podatkih bogatejši in točnejši). *Friese* je poleg tega še sestavljalce vrste montanističnih šematizmov, rudarskih koledarjev in podobnih statističnih del.

Se v sklop statističnih del moremo uvrstiti tudi poročila trgovskih in obrtnih zbornic, ki so pričela izhajati v petdesetih letih prejšnjega stoletja; ker so poročila tako že dobro znana, jih omenjam, ne pa podrobno citiram.

Nikakor ne smemo prezreti prvotno skromno začete, potem pa vse obsežnejše periodične publikacije, ki je polna statističnih, faktografskih in problemsko zastavljenih podatkov. To je znani *Compass. Finanzielles Jahrbuch für Oesterreich-Ungarn, I. Jgg; Wien 1868*.

3. Strokovni časopisi in časniki. Izvrstna dopolnila so sodasni strokovni časniki in gospodarski časopisi. Kronološko zaporedje izhajanja, časnikov in časopisov je naslednje:

Journal des österreichischen Lloyd, I. Jahrgang Triest 1836 — in dalje. *Journal* se sicer omejuje na pomorsko-prometne posle in probleme; za nas je interesanten zato, ker iz tega zornega kota daje podatke o montanisticumu in njegovih težavah.

Innerösterreichisches allgemeines Industrie- und Gewerbeblatt, I. Jgg Grätz 1839 — in dalje. Poleg tega, da se intenzivno ukvarja z napredkom notranjeavstrijskega rudarstva in industrije, ima še zelo interesantno prilogo z naslovom *Allgemeiner statistisch-topographischer und technischer Fabriks-Bilder-Atlas der österreichischen Monarchie... von Carl Frankenstein...* *Grätz 1843* — in dalje. Tu je v obliki slik objavljena velika kopica tehničnih izumov in industrijskih ter rudarskih strojev tistega časa; ne manjka tudi tekstnega dela.

Naslednji kvalitetni časopis je *Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, I. Jgg Wien 1853* — in dalje. Tu so statistični podatki, tehnične zboljšave v konkretnih obratih, problematika panoge kot take, tu so dalje obdelovane krize in konjunktore v proizvodnji, dvigi in padci cen za surovo

železo in druge proizvode, tu so končno in ne nazadnje podatki za delavsko vprašanje v okviru montanisticuma.

Za dopolnilo tega strokovnega časopisa moramo imeti Zeitschrift des berg- und hüttenmännischen Vereines für Kärnten, I. Jgg. Klagenfurt 1869 — in dalje.

4. Okvirna literatura. Tu želimo citirati samo dve zajetni deli. Historiat tehnične revolucije v splošnem in po posameznih državah; proizvodnjo in druge posebnosti rudarstva in fužinarstva prinaša še vedno izredno koristno delo, ki ga je spisal Ludwig Beck, Die Geschichte des Eisens in technischer und kulturgeschichtlicher Beziehung, Braunschweig; njen 4. del, izšel 1899, obravnava čas od 1801 do 1860, njen 5. del od tu dalje do konca 19. stoletja.

Osnovna in zelo pomembna, delno celo z značajem vira je uradna avstrijska publikacija z naslovom Verhandlungen der vom k. k. Handelsministerium veranstalteten Kartellenquete. VII, Eisenindustrie. Wien 1912. Tu beremo historiat odnosa državnih oblasti do kartelizacije v Avstriji, dalje o delu grupe parlamentarcev (med njimi dr. Janeza Ev. Kreka) za izdelavo kartelne zakonodaje, spoznamo historiat faktične aktivnosti podjetnikov okrog sklepanja kartelnih pogodb, dalje stališče delavskih organizacij do kartelov, itd. Literature o kartelih je sicer zelo veliko, vendar bi je tu ne navajali več.

5. Vprašanje kapitala. Nadaljna grupa problemov, ki ima tudi že izdatno publiciteto, nosi skupni naslov: Vprašanje financiranja montanisticuma in industrije. V tem področju je še vedno zelo uporabna študija Fritza G. Steinerja. Die Entwicklung des Mobilbankwesens in Österreich von den Anfängen bis zur Krise von 1873, Wien 1913 (Studien zur Sozial-, Wirtschafts- und Verwaltungsgeschichte, Bd VIII). V nekem smislu nadaljevanje študije in to tako glede razvoja bančništva kot interveniranja bank v industriji in montanisticumu je monografija Ein Jahrhundert Creditanstalt-Bankverein, Wien 1957. Zelo uporabno je tudi delo Heinricha Benedikta, Die wirtschaftliche Entwicklung in der Franz-Joseph-Zeit, Wien-München 1958 (Wiener historische Studien, Bd IV). Prav nič ne zaostaja Eduard März, Österreichische Industrie- und Bankpolitik in der Zeit Franz Josephs I, Wien-Frankfurt-Zürich 1968.

Izmed domačih del novejšega datuma naj omenim razpravo Draga Potočnika, Iz zgodovine ljubljanskih bank (Kronika sl. mest IV, 1937, str. 113, 169, 240) in svojo z naslovom Obdobje grosističnih tvrdk (1820—1870) (Kronika XII, 1964, str. 17—37). Vsebinsko sta obe razpravi, seveda v obrnjenem zaporedju, enota in dajeta pregled za čas od restavracije do prevrata.

6. Monografije o montanisticumu. S to točko tretjega poglavja zapuščamo citiranje okvirne literature in prehajamo v ožji krog del, ki obravnavajo rudarstvo in fužinarstvo na slovenskem ozemlju ali v njegovi neposredni okolici.

Rekli smo že, da je za najmanj dinamične rudnike in fužine najmanj virov in literature. Osnovne podatke imajo rudarske knjige in listine, tiskani viri imajo komajda kakšno skromno pripombo. Izmed literature je treba — seveda le za obröbje slovenske zemlje — upoštevati izmed trilogije Hermanna Wiessnerja s skupnim naslovom Geschichte des Kärntner Bergbaues njen I. del, ki ima podnaslov Geschichte des Kärntner Edelmetallbergbaues, Klagenfurt 1950 (Archiv..., 32. Bd).

Druga skupina rudnikov in fužin je obdelana bolje. Ker je bilo največ svinčeve, cinkove in bakrove rude na severnem obröbju slovenske zemlje, torej na Koroškem, je največ literature deželne koroške. Prednjači Hermann Wiessner z drugim delom citirane trilogije, ki ima podnaslov Geschichte des Kärntner Buntmetallbergbaues mit besonderer Berücksichtigung des Blei- und Zinkbergbaues, Klagenfurt 1951 (Archiv..., 36./37. Bd).

Izmed domačih tovrstnih del naj citiramo Ivana Mohoriča Industrializacija Mežiške doline, Maribor 1954 (Poljudnoznanstv. knjiga 4 Založbe Ob-

zorja), kjer so določeni odstavki posvečeni svincu in cinku in to predvsem na slovenskem Koroškem, manj na Kranjskem. V osrednjih delih Slovenije je manj pisanih kovin, zato pa izstopajo tri pomembne cinkarne. Le-te sem obdelal v krajšem članku, ki bo izšel v 3. zvezku letošnje Kronike. — Tako preostane le še obdelava svinca in bakra v osrednjih delih Slovenije.

Eksploatacija rjavega manganovca in proizvodnja mangana oziroma feromangana je ozko povezana z javorniškim plavžem. Vse to je dokaj obsežno popisal zlasti Ivan Mohorič. O tem več pri železarstvu.

Rudniki in fužine, ki so dajali osnovni ton zgodovini našega montanisticuma, so obdelani seveda daleč najboljše in najboljše. Prevladuje opis, problematika in specialni aspekti so v ozadju.

Najprej premog. Obsežno monografijo južnostajerskega dela Zasavja, ki vsebuje historiat naselbin v citiranem predelu pa tudi razrast premogovnikov in industrije, stavke premogovniških delavcev, pregled šolske zgodovine itd., je opisal Janko Orožen v svoji Zgodovini Trbovelj, Hrastnika in Dola, I, Od početka do 1918, Trbovlje 1958. Ker je pisec izpustil Zagorje, nima Zasavje kot premogovniška celota še svojega historiata, čeprav bi kot vodilno področje to zaslužilo.

Pač pa je v posebnem geografsko-urbanskem aspektu z močno historiografsko potezo obdelal Zasavje kot enoto Igor Vrišer v svoji za tisk prirejeni disertaciji Rudarskega mesta Zagorje, Trbovlje, Hrastnik, izšli v Ljubljani 1963.

Kot najnovejšo naj končno navedem še svojo monografijo, posvečeno premogovništvu. Zajema vse rudnike na slovenskem nacionalnem teritoriju (zabriše torej kolikor se dá oziroma sme deželne in siceršnje regionalne meje) in nakazuje določeno problematiko, ki je v zvezi s podjetniškim oziroma delniškim kapitalom in z investicijskim kapitalom, dalje se dotika gospodarskega liberalizma, kakor se kaže v premogovništvu na slovenskih tleh, govori o koncentraciji industrije in rudarstva — in podobno. Posebni odstavki so namenjeni določenemu aspektu delavskega vprašanja (porast števila rudarjev, razrast in funkcija bratovskih skladnic itd.), medtem ko se še posebej o periodizaciji dogajanja v premogovništvu ne govori, ker je gradivo obdelano in razvrščeno tako, da je to vprašanje le nakazano. Kajti premogovništvo je del celotne gospodarske zgodovine in ko bo znana in obdelana ta, bo lahko vprašanje periodizacije celo predmet samostojne študije. — Prvi del te moje monografije, omejene na fevdalni družbeni sistem, z naslovom Premogovništvo na slovenskem ozemlju do sredine 19. stoletja je izšel (kot skrajšana disertacija) v Zgodovin. časopisu XVIII, Ljubljana 1964, str. 7—74, njen drugi del v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja VIII—IX, Ljubljana 1968—1969, str. 3—102 in nosi naslov Premogovniki in njihovi rudarji v obdobju 1848—1918. Še posebej sem nekaj vprašanj iz starejše zgodovine položaja rudarjev v premogovniških obdelah v članku Rudarji v naših premogovniških ob koncu fevdalnega družbenega sistema (Prispevki za zgodovino delavskega gibanja IV, 1963, str. 79—93).

To so tri obsežnejša dela, medtem ko je študij krajevnozgodovinskega značaja seveda veliko več. Predvsem je tu Janko Orožen, ki je veliko pisal o južnostajerskih premogovniških v dva zbornika, v Celjskega in Savinjskega (O nastanku rudarstva in industrije v Celju in njegovem zaledju, Celjski zbornik 1951, Celje 1951, str. 53—66; Zgodovina premogovnika v Velenju, Celjski zbornik 1960, Celje 1960, str. 257—279; Kratka zgodovina rudarstva in industrije v Spodnji Savinjski dolini, Savinjski zbornik, Celje 1959, str. 213—230, in Savinjski zbornik, Celje 1960, str. 395—397). Za Kočevje prim. moj članek Iz zgodovine kočevskega premogovnika, ki je izšel v zborniku Rudarji ob 20-letnici kočevskega zbora, Kočevje 1963 (nepaginirano; izd. uredništvo »Obvestil«).

Tudi o eksploataciji živosrebrne rude in proizvodnji živega srebra, kar je poleg železa naša najstarejša montanska dejavnost, je izšlo že precej člankov in razprav. Vse te je v kompilacijskem stilu združil Ivan Mohorič

precej nekritično v svoji knjigi z naslovom Rudnik živega srebra v Idriji, Idrija 1960. Mnogo podatkov o rudniku ali o zadevah, ki so v zvezi z njim, objavljajo znani Idrijski razgledi od svojega prvega letnika (1956) dalje.

Neprimerno kvalitetnejša je disertacija Marije Verbičeve Idrijski rudnik do konca 16. stoletja, Ljubljana [(1966)], vendar se omejuje le na najstarejša in zato najslabše obdelana obdobja idrijskega rudnika. Podobno je tudi študija o idrijskem delavstvu omejila le na 16. stoletje (Idrijski delavec v 16. stoletju, Zgodovinski časopis VI—VII, 1952—1953, str 531—551). Čeprav ti dve deli ne sodita več v naš časovni okvir, smo ju morali omeniti, ker pomenita izhodiščno točko za vse bodoče znanstvene študije o idrijskem rudniku.

Končno naj omenimo še, da je Ivan Mohorič opisal manjši rudnik živo-srebrne rude blizu Sv. Ane nad Tržičem že pred Idrijo. Opis najdemo v 4. poglavju I. knjige Zgodovine obrti in industrije v Tržiču, Ljubljana 1957.

Po obsegu sicer manjši a po tehtnosti pomembni sta še dve specialni študiji, ki sta neločljivo povezani z zgodovino idrijskega rudnika. Prva je: Albert Struna, Idrijska »kamšt«, Ljubljana 1954 (Vodniki TMS, III), — druga pa: Stanislav Mazi, Klavže nad Idrijo, Ljubljana 1955 (Vodniki TMS, VI).

Seveda ni prav nobeno naključje, da je deležno najboljšejnje publicitete v naši montanski historiografiji ravno železarstvo. Vzrok je delno v tem, da je to naša najstarejša montanska dejavnost, delno v tem, da je precej množična, se pravi, tista veja gospodarske aktivnosti, ki je bila precej razširjena tudi med preprostimi ljudmi in to na velikih zemljepisnih področjih. Sicer je res, da je bilo premogovništvo postavim že ob koncu predmarčne dobe bolj »množično« od železarstva, vendar daje do tega časa osnovni ton našemu montanicumu prav železo. Ta tradicija je našla končno svoj odmev tudi v historiografiji. Morda ima kakšno vlogo mišljenje, da je taljenje železove rude in obdelava surovega železa »plemenitejša« ali »vrednejša« gospodarska dejavnost kot »enostavnejše« kopanje minerala premog.

Že v prejšnjih odstavkih smo opazili, da imajo nekatera dela močno potezo »deželno« koncipiranih razprav. To nas ne moti, tudi je popolnoma pravilno, da se obdeluje železarstvo v krajevnozgodovinskem konceptu. Laže bo, napisati deskriptivno »vseslovensko« sintezo našega železarstva kot pa obdelati tehnično revolucijo v železarstvu ali (kar je isto) obdelati probleme, ki sem jih nanizal v točki 1 na strani 6. Poskusa sinteze sem se sicer lotil v nalogi, oddani skladu Borisa Kidriča konec leta 1969 (Železarstvo in njegovo delavstvo v času od 1800 do 1918; tipkopis), vendar sem se tako rekoč pri vsakem napisanem odstavku vedno znova prepričal, da smo — ker nihče še ni sistematično pregledal vseh v poštev prihajajočih arhivalij z namenom, da se loti tehnične revolucije v železarstvu → še zelo daleč do zanesljive monografije o našem domačem železarstvu. Do takrat pa bomo uporabljali naslednja dela, sestavljena zaradi različnih avtorjev po različnih metodah dela:

Izmed starejših monografij še danes citiramo Alfons Müllnerjevo Geschichte des Eisens, Wien-Leipzig 1909, kjer je po sistemu krajevne zgodovine preprosto a zelo na široko obdelana zahodna polovica slovenske zemlje ali — našeto po deželah — Kranjska, Goriška in Istra. Če temu zajetnemu delu prištejemo III. del Wiessnerjeve trilogije z naslovom Kärntner Eisen (Klagenfurt 1953; Archiv..., 41. und 42. Band), dalje knjigo Gewerbliche Wirtschaft Kärntens von der Vorzeit bis zur Gegenwart, Klagenfurt 1953, od domačih del Ivana Mohoriča Industrializacijo Mežiške doline, potem smo železarstvo na Koroškem zadovoljivo obdelali. Brez zgodovine železarstva za prvo polovico 19. stoletja ni ostala niti slovenska Štajerska; le-to sem popisal v članku Vzpon in zaton spodnještajerskega fužinarstva, ki je izšel v Kroniki X, 1962, str. 144—156. Omejitev na slovenski okrožji Štajerske nima za osnovo želje po pisanju deželne zgodovine, ampak je razlog enostaven: edino ta del slovenske zemlje ni imel kolikor toliko podrobnega pregleda železarske zgodovine.

V vrsto monografij osnovnega pomena za študij avstrijskega železarstva sodita tudi monografiji, posvečeni Alpinki. Prva, tehtnejša, se glasi *Die Österreichisch-Alpine Montangesellschaft 1881—1951*, hgben von F. Erben, M. Löhr und H. Riehl, Wien 1931, — druga, za naše obdobje tudi sicer sekundarna pa je H. Strakele, *Die Österreichische Alpine Montangesellschaft*, Wien 1948.

Poudariti je treba dejstvo, da se pisci še in še vračajo k obdelavi gorejnškega železarstva, še posebej na historiat Kranjske industrijske družbe kot najbolj »domače« družbe. Vzrok za to geografsko usmeritev je mimo drugega morda tudi v tem, da je še največ ohranjenih arhivalij za ozemlje historične Kranjske (deponirane so v Ljubljani), za druge dežele in regije jih je znatno manj, jih sploh ni ali pa so v tujini. Tako na primer železarna Štore še danes nima historiata, za Prevalje in Ravne ter Črno je veliko virov v tujini, za graditev na primer železarskih obratov v Zagorju ob Savi je še nekaj dokumentov v arhivu premogovnika Zagorje — itd.

Z januarjem 1954 je naš neutrudni in neizčrpni zgodovinar-amater Ivan Mohorič datiral knjigo v obliki tipkopisa, ki jo je naslovil z *Zgodovina železarne Jesenice*, II. del (od 1869—1918). Medtem ko se v tipkopisu res omejuje na KID, se v knjigi, ki je bila dotiskana spomladi 1970 — a na knjižnem trgu je še ni — razširi skoraj na vso Gorenjsko in zajame čas od prazgodovine do danes. Ta knjiga nosi naslov *Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem*. Prva knjiga: *Doba šamoniklega železarstva*. Od podob do ugasnitve plavžev in opustitve rudarjenja na Karavankah (Ob 100-letnici železarne na Jesenicah).

Specialnih tematskih in krajevnozgodovinskih obdelav posameznih železarskih obratov je precej. Ne bi se zadrževali pri delih, ki vsebinsko sežejo v čas pred 19. stoletjem, ker to ni naloga tega referata (N. pr. Baš-Rekarjeva Slovenska peč, Ljubljana 1954; Josip Zontar, O našem starem žebjarstvu, Loški razgledi II, 1955; Marija Verbič, Bohinjsko rudarstvo..., Kronika IV, 1956; več člankov Jože Gašperšiča v Kronikah VII, 1959, VIII, 1960, X, 1962, Loški razgledi VI, 1959. Pač pa moramo tu spet citirati manj kvalitetnega Ivana Mohoriča, ki je najprej opisal železarno Gradac v Beli krajini (Kronika I, 1953, str. 183—190), potem plavž v Zeleznikih (Kronika II, 1954, str. 95—100), dalje fužine ob Bistrici pri Kamniku (Kronika III, 1955, str. 25—32, 93—99), končno opisal še fužine v Trziču na Gorenjskem v Zgodovini obrti in industrije v Trziču. I. knjiga, Ljubljana 1957, str. 55—205. — Drugi pisec, ki pa je — četudi zgodovinar-amater — veliko bolj originalno obdelal določene naloge, je Jože Gašperšič. V 19. stoletje posegajo: Vigenjc, Ljubljana 1956 (Vodniki TMS, VII), dalje Iz vigenjca in fužine v tovarno (Kronika XI, 1963, str. 148—166), končno Novo železarjenje v fužinah pod Jelovico v XIX. stoletju in njegov konec (Kronika XI, 1963, str. 12—22).

7. Splošna gospodarsko-zgodovinska dela. Pod to točko smo uvrstili literaturo, ki se tudi dotika montanisticuma, ni pa izključno posvečena njemu. Sèm uvrščena literatura je po strukturi zelo različna in obravnava rudarstvo in fužinarstvo iz različnih zornih kotov.

Najprej naj omenimo Ivana Slokarja zelo solidno *Geschichte der österreichischen Industrie und ihrer Förderung unter Kaiser Franz I*, Wien 1914, potem pa kvalitetno delo, ki ga je spisala Melitta Pivec-Stelè, *La vie économique des Provinces Illyriennes (1809—1813)*, Paris 1930 (Institut d'Études Slaves de l'Université de Paris, Colléction historique, VI). Obe deli temeljita po večini na študiju virov; prvo na dunajskih virih in ima »avstrijski okvir«, drugo na pariških in je izključno posvečeno teritoriju, ki je spadalo v francosko interesno sfero.

Sicer posega v zgodovino rudarstva in fužinarstva tudi knjiga Alberta Strune, *Vodni pogoni na Slovenskem (Gradivo za zgodovino)*, Ljubljana 1955, toda več kot šibka komplikacija to delo prav gotovo ni. Omenimo naj še Rudarstvo LR Slovenije, Ljubljana 1959, ki ga je spisal Ivan Češmiga. Za starejši čas pred prevratom delo ni kaj prida uporabno.

Historiat montanisticuma je vgrajen tudi v sintetične gospodarske zgodovine splošnega značaja. Take sinteze najnovejšega datuma so naslednja tri dela: Toussaint Hočevar, *The Structure of the Slovenian Economy 1948—1963*, New York 1965 (*Studia Slovenica*, V); naslednji je Bogo Grafenauer z razpravo *Ekonomika Slovenije*, objavljeno v 7. knjigi Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb 1968, str. 353—363; poslednji je Ferdo Gestrin, ki je za *Kroniko XVII*, 1969, str. 129—138, napisal *Oris gospodarstva na Slovenskem v prvem obdobju kapitalizma (do leta 1918)*. Velika prednost vseh treh sintez, ki vsaka iz svojega zornega kota obdeluje probleme, je ta, da niso običajne komplikacije, pač pa originalno zasnovani teksti.

Po naravi nastanka so kompilacije vsi pregledi jugoslovanske gospodarske zgodovine. Slovenska gospodarska zgodovina je razumljivo povsod tu del jugoslovanskega dogajanja. Problemi takih kompilacij so: iztrganost določenega ozemlja iz tistega »državnega« dogajanja, katerega del je bilo do 1918, periodizacija je akutni problem, nepoznavanje in zato neupoštevanje tujejezične literature je zelo opazna hiba. Ne glede na znatne faktografske napake je pri teh delih težava v tem, kako zadovoljivo vskladiti vsebinsko in formalno zelo heterogene razvoje. Pri teh naporih ne smemo prezreti tendence, da se končno vendarle že napiše nekaj sintetičnega, nekaj »jugoslovanskega«. Tak trud zasluži pohvalo. Morda bo kdaj spisana res dobra sinteza kot rezultat kolektivnega dela peščice znanstvenikov, trenutno pa se s tem vbadajo še vedno le posamezniki. Citiramo naj naslednja tri dela: Nikola Vučo, *Privredna istorija naroda FNRJ do prvog svetskog rata*, Beograd 1948; Vasilije Simić, *Istorijski razvoj našeg rudarstva*, Beograd 1951; Mijo Mirković, *Ekonomska istorija Jugoslavije*, Zagreb 1962 (Op.: Mirković je napisal več podobnih del).

Knjig, ki kakor koli vpletajo v svoj tekst gospodarsko zgodovino, ne upoštevamo več, ker kaj takega ne sodi v pričujoči pregled (Na primer *Zgodovina narodov Jugoslavije*, razne slovenske politične zgodovine in podobno).

Jože Sorn

DRUSTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI IN SIMPOZIJI

ZNANSTVENO POSVETOVANJE OB 100-LETNICI PARIŠKE KOMUNE V BEOGRADU OD 15. DO 17. MARCA 1971

Pri Inštitutu za zgodovino mednarodnega delavskega gibanja v Beogradu že nekaj let uspešno deluje tribuna Marx in sodobnost, ki prireja ob raznih prilikah znanstvena posvetovanja, posvečena življenju in delu klasikov marksizma. Simpozij ob 100-letnici pariške komune je bil že peti po vrsti. Organizatorji so si ga zamislili kot del znanstvenih priprav za drugi kongres samoupravljalcev v Sarajevu in zato je bil tematsko razdeljen v dva dela. V prvem delu so sodelovali predvsem zgodovinarji, ki so v svojih prispevkih obravnavali odmeve pariške komune v jugoslovanskih pokrajinah, v drugem pa so sociologi, filozofi, ekonomisti in pravniki prikazali rezultate svojih raziskovanj dosedanjih izkušenj delavskega in družbenega samoupravljanja v Jugoslaviji in po svetu. Prav ti prispevki in razprava, ki se je razvila nato, naj bi bili delež jugoslovanskih znanstvenikov k pripravam za sarajevski kongres. Že takoj v začetku moramo povedati, da so organizatorji dosegli svoj namen, saj so bili referati v tem delu posvetovanja zelo številni, razprava o njih pa zelo živahna, plodna in prizadeta. Udeleženci so si zelo odkrito izmenjavali svoja mnenja, dostikrat povsem nasprotujoča si, vendar so njihovi dialogi ostajali vedno na dostojni znanstveni višini. To velja zlasti za člane beograjske in zagrebške ekonomske šole.

Glede na to, da je bilo to znanstveno posvetovanje v Beogradu edino in hkrati osrednje jugoslovansko posvetovanje, posvečeno 100-letnici pariške komune, moramo priznati, da je bila udeležba jugoslovanskih zgodovinarjev, bodisi z referati, bodisi v razpravi prav pičla. Vsega skupaj je bilo referatov, ki so obravnavali odmeve dogodkov v Parizu ali po njihov pomen in vpliv v socialističnem gibanju, le devet. Marijan Britovšek in Dragutin Leković sta sodelovala z referatom, ki se medsebojno dobro dopolnjujeta. Britovšek je v svojem obdelal stališča Marxa, Engelsa in I. Internacijale do Komune. Ta vprašanja so danes že toliko pojasnjena, da avtor kljub svojemu dobremu poznavanju problemov in literature ni mogel podati bistveno novih ugotovitev. Leković v svojem prispevku z naslovom »Pariška komuna in njen pomen za socialistično gibanje v svetu« obravnava osnovna izhodišča komune. Njegova analiza ideoloških stališč glavnih skupin v vodstvu komune je poglobljena. Ob njej pa obenem proučuje tudi vzroke za njen padec. Vpliv njenih idej in izkušenj na socialistično gibanje po njenem krivavem koncu je prikazan le na kratko. Nekoliko bolj se poglobi v ozivljanje njenih naukov z delom Lenina in obeh ruskih revolucij.

Odmeve pariške komune v Srbiji in reakcijo vladajočih krogov je obdelala Ružica Guzina. Svoje sestavek je pregledno razdelila v tri poglavja. V prvem opisuje družbeno-ekonomske in politične razmere v Srbiji konec 60-tih let. Srbija je v tem času doživljala nadaljnje družbeno razslojevanje, ki se je zaradi izjemnih razmer odvijalo še vedno v glavnem na vasi. Prave, moderne buržoazije je bilo malo, močan je bil sloj birokracije in trgovcev, vendar so ideje liberalizma, ki so jih prvi prinesli v Srbijo študentje, šolani na raznih evropskih univerzah, našle svoje pristaše. Prav v letih tik pred pariško komuno začne delovati tudi Svetozar Marković in z njim na čelu se pojavlja v političnem življenju Srbije socialistično gibanje. V njem so

ideje pariške komune našle največ odmeva. Svetozar Marković začne takrat izdajati list Radenik, kjer je objavil vrsto svojih člankov o komuni. Avtorica poleg teh člankov navaja še nekaj drugih, med njimi članek Svetozarja Miletića in članke v listu Mlada Srbadija. Na drugi strani so vladajoči krogi in tisk, konservativni in liberalni, ostro napadali ideje komune in njene pristaje. V okviru te gonje je bil prepovedan tudi Markovičev Radenik. Posebej sta napisala sestavek o odmevih pariške komune v Vojvodini Cedomir Popov in Kalman Čehak. Ugotavljata, da se je tudi v Vojvodini javnost opredeljevala do komune glede na svoje razredne, politične in idejne interese. Večji del meščanstva je gledal na komuno z neodobravanjem. O komuni sta pisala oba konservativna lista — Srpski narod bolj redko, Narod pa je pariške dogodke obširno komentiral. Na drugi strani sta spremljala komuno tudi oba glasila levega krila meščanskega gibanja, Zastava in Pančevac. Prvemu je določal politično smer Svetozar Miletić, čeprav je bil takrat v zaporu. Zastava je imela na videz nedosledno stališče do komune. Bila ji je nasprotna, kadar se ji je zdelo, da komuna ogroža njene lastne buržoazne ideale, zanjo pa, kadar je videla v njej silo, sposobno prepričati zmago reakcije v Franciji. Pančevac, list blizu socialistom, je na svojih straneh izražal vse simpatije do komune. Avtorja ugotavljata, da sta imela Zastava in Pančevac skupaj z Markovičevim Radenikom najnaprednejše in najbolj zrelo stališče do pariške komune v južnoslovanski javnosti. Krajši sestavek o nekaterih diplomatskih podatkih o revolucionarnih idejah v Beogradu leta 1871 in 1872 je pripravil Andrija Lainović. Avtor je v njem opozoril na poročilo italijanskega poslanika v Beogradu zunanjemu ministerstvu v Rim oktobra 1871, v katerem obvešča o revolucionarni propagandi v Beogradu in posebno o listu Radenik in njegovi odkriti obrambi komune, ter na dokument iz leta 1872, v katerem italijanski notranji minister prosi italijanskega poslanika za informacije o revolucionarju Titu Zardanelliju, ki naj bi bil v Beogradu.

Vasilij Melik je pripravil sestavek »Slovenski in pariška komuna«, kjer je vsestransko osvetlil odmeve v slovenskem političnem prostoru. Slovenski tisk, zlasti Slovenski narod, je posvečal veliko pozornost dogodkom v Franciji. Skupno vsem poročilom je, da so prežeti z obsodbo komunardov, vendar Melik poudarja, da obsojajo tudi divjanje Thiersove vojske po padcu komune. Ob teh člankih so se pojavljali v listih tudi članki, v katerih so razmišljali o upravičenosti, smislu in bodočnosti delavskega gibanja. Ko primerja stališča v slovenskem katoliškem konservativnem in nemškem liberalnem taboru, ugotavlja avtor, da so si povsem nasprotna, eni krivijo za tako stanje stvari liberalizem, drugi klerikalizem, medtem ko se slovenski liberalci niso spuščali v te liberalno klerikalne obračune. Posebej moramo opozoriti na Melikovo analizo Zarnikove »socialno politične študije« Bivša pariška komuna in socializem in na njegovo ugotovitev, da to ni Zarnikov tekst, kot so to dosedaj mislili, temveč le njegov prevod in priredba nekaterih poglavij iz knjige Alberta Schäfflerja Kapitalizem in socializem. Na kratko se avtor dotakne tudi delovanja ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva v letu komune in odnosa slovenskega in nemškega meščanstva do njega. Jasna Fischer skuša v sestavku »France Železnikar in pariška komuna« še nekoliko bolj osvetliti vprašanje morebitnega Železnikarjevega sodelovanja v pariški vstaji. Iz Železnikarjevih izjav v preiskovalnem zaporu in pred sodiščem v celovškem procesu 1884. leta je razvidno, da je bil Železnikar takrat verjetno v Lyonu. Vsekakor pa njegove rokopisne beležke kažejo, da se je zanimal in navduševal za pariško komuno.

Stjepo Obad je v kratkem prispevku »Odmev pariške komune v strankarskem življenju Dalmacije« ugotovil, da so v ekonomsko in socialno zastali Dalmaciji odmevali dogodki v Franciji v časnikih, ki so novice povzemali po francoskih in drugih evropskih listih ter pri obeh dalmatinskih strankah, narodni in avtonomaški. Dimo Vujović pa je analiziral članke o pariški komuni, objavljene v tedniku Crnogorac, ki je vso pomlad 1871 zavzeto spremljal boj Parižanov.

Po poročilu Vere Mujbegović o teh referatih — organizator je določil posebne poročevalce za glavne skupine referatov, ki so bili prej razmnoženi, razdeljeni udeležencem in hotel tako prihraniti čas — naj bi se razvila razprava, ki pa je zaradi slabe udeležbe sploh ni bilo. Avtorji so le še nekoliko bolj pojasnili nekatera vprašanja, ki so jih obdelali v referatih. Edini tehtni prispevek v razpravi je bil Melikov, ki je postavil vprašanje sinteze odmevov pariške komune v Jugoslaviji.

Vsi prispevki s posvetovanja bodo objavljeni v reviji tribune Marx in sodobnost.

Jasna Fischer

OCENE IN POROČILA

U. Bahadır Alkım, *Anatolia I. From the beginnings to the end of the 2nd millenium B.C.* London, Barrie & Rockliff: The Cresset Press, 1969, 280 str., 61 barvnih in 97 črno-belih ilustracij, 1 kronološka tabela, zemljevid 8°.

V zadnjih petindvajsetih letih je arheologija Anatolije doživela presenettljiv vzpon. Pred drugo svetovno vojno so bila raziskana le redka najdišča (Bogazköy, Troja, Tarsus, Mersin, Alişar, Demirci Hüyük in še nekaj manjših). Obdobja paleolitika, neolitika in zgodnje bronaste dobe so bila praktično neznana. Šele s hetitsko dobo (srednja bronasta doba) je bila arheološka slika jasnejša.

Po drugi svetovni vojni pa se je aktivnost domačih turških in tujih arheoloških institucij v Anatoliji zelo okrepila. Skoraj vsako leto je prineslo kaj novega. Leta 1945 je H. T. Bossert v Karatepeju odkril feničansko-hieroglifno luvijsko bilingvo, ki je odločilno pomagala pri razvozljanju hetitskih hieroglifov. Pri izkopavanjih od 1947. leta dalje v jami Karain pri Antalyi je K. Kokten odkril vrsto paleolitskih plasti in prvega neandertalca v Anatoliji. Nadaljevala so se izkopavanja v Tarsusu (od 1946. leta dalje) in Metsinu (od 1946 dalje). Izkopavanje L. Woolleya v Tell Ačani (Alalah) med 1947-49 so osvetlila kulturne odnose med Anatolijo, Mezopotamijo in Sirijo od konca 3. do konca 2. tis. pr. n. e. L. 1948 so se nadaljevala pred vojno začeta izkopavanja v Kültepeju (karum Kaniš), ki so v mnogočem pojasnila razmere v Anatoliji v predhetitski in zgodnji hetitski dobi. Prav tako izkopavanja v Karahüyükü. Izkopavanja Beycesultana in Hacilarja so prikazala razvoj neolitika, halcolitika in zgodnje bronaste dobe v Anatoliji v popolnoma novi luči. Deutsche Orient Gesellschaft je nadaljevala (od leta 1952 dalje) izkopavanja v Bogazköyü. Našteli bi lahko še dolgo vrsto najdišč, kjer so se vršila oziroma se vršijo intenzivna izkopavanja. Leta 1964 jih je bilo 66, sedaj jih je gotovo precej več. Kartografiranih najdišč je okrog 600.

Vso to množico novih dognanj in podatkov je avtor, profesor na univerzi v Ankari, skušal strniti v pregledni in razumljivi obliki. Knjigo je razdelil na naslednja poglavja.

I.: Predzgodovinska in predklasična arheologija Male Azije (pregled zgodovine izkopavanj), str. 17—40. Avtor deli zgodovino raziskovanja Anatolije na obdobja: tri pripravljalna obdobja in obdobje temeljitih raziskovanj. Prvo pripravljalno obdobje naj bi bilo 19. stol., ko so popotniki zbirali topografske podatke in so se pričela prva izkopavanja (Troja, Bogazköy, Zincirli). Drugo pripravljalno obdobje naj bi bilo 1900—1918. Pričele so se prve sistematične raziskave v Bogazköyü, Sakçagözü, Karkemišu. Hrozny je v tem času razrešil uganko hetitščine in s tem postavil temelje hetitologiji. Tretja pripravljalna doba naj bi obsegala obdobje 1918—1945. Razvila se je hetitska arheologija in hetitsko jezikoslovje, odkrita je bila vrsta predklasičnih jezikov Anatolije. Pričela so se izkopavanja vrste pomembnih najdišč (1925 Kültepe, 1927-32 Alişar, 1934-39 Tarsus, itd.) in nadaljevala raziskovanja najdišč iz druge dobe (Bogazköy, Troja). Mlada turška država je v tem obdobju organizirala prve domače institucije, ki so se bavile z anatolsko arheologijo. Doba po drugi svetovni vojni (1945 dalje) pa naj bi bila doba temeljitega in vsesplošnega raziskovanja anatolske prazgodovine. V času, ko je avtor pisal knjigo, je bila toliko raziskana, da je lahko podal sliko razvoja kultur v vseh obdobjih in v vseh pokrajinah današnje Turčije.

II.: Anatolija v kameni dobi, str. 41—68. Paleolitik Anatolije je najbolj raziskan v južni Anatoliji v okolici Antalye. V jami Karain je bil najden molar Neandertalca in ostanki skeletov homo sapiensa. Stratigrafija najdišč obsega obdobja od spodnjega, preko srednjega do gornjega paleolitika. Kulture so približno paralelne evropskim. Najvažnejša najdišča so: Karain, Samandag, Magaračik in Beldibi.

O mezolitiku Anatolije vemo zaenkrat zelo malo. V jamah Karain, Beldibi in Belbaşı so arheologi našli nekaj mikrolitskega materiala.

Kdaj se je v Anatoliji pojavilo poljedelstvo točno še ne vemo. V prehodno razdobje naj bi sodila plast B v jami Beldibi. V Mersinu in v Hacilarju je bil odkrit predkeramični neolitik. Izkopavanja v Çatal Hüyük so popolnoma spremenila sliko neolitika Anatolije. Najdišče obsega 32 arov in je tako med največjimi najdišči te dobe sploh. Datirajo ga od 6800 pr. n. e. (plast XII) do 5700. Prebivalci Çatal Hüyüka so imeli visoko razvito poljedelstvo. Posebno pozornost je vzbudila njihova umetnost: kipci ljudi in živali, reliefi na zidovih »svetišč«, freske na zidovih, ki prikazujejo lovske in kulturne prizore. Kultura Hacilarja (I—IX) nadaljuje razvoj kulture Çatal Hüyüka, prav tako Suberde, 48 milj jugovzhodno od Konye. Poleg teh najdišč je bila izkopana še vrsta manjših (Görüklük Tepe, Tell ez-Zehab, itd.), ki dopolnjujejo sliko anatolskega neolitika, ki kulturno ni v ničemer zaostajal za sodobnimi kulturami Mezopotamije.

Izkopavanja v Hacilarju in Çatal Hüyük so delno razjasnila odnose med Kreto in Anatolijo. Evans in F. Matz sta domnevala, da je neolitska kultura v Knossosu prišla iz Anatolije. Njuni teoriji sta se izkazali kot pravilni. Freske v Knossosu in Çatal Hüyük se stilno in motivno v mnogočem ujemajo, prav tako je na Kreti in v Anatoliji razširjen kult »boginje matere«.

III.: Anatolija v halkolitiku, str. 69—80. V tem času so se v Anatolijo priselile različne kulturne skupine in nastala je vrsta lokalnih kultur. Nekatere, npr. kultura Konye in jugozahodno področje, ne kažejo nobenih tujih vplivov. Povezave z Mezopotamijo se kažejo v široki uporabi halafske in ubaidske keramike predvsem v vzhodni in jugozahodni Anatoliji. Cilicija se je tesneje povezala s Sirijo, severozahodna Anatolija pa je sprejemala vplive ostale Anatolije pa tudi Balkana in Obdonavja. Plemena, ki so na koncu halkolitika vdrla v Anatolijo so bila brahikefalna, starejše prebivalstvo pa dolihokefalno in mesokefalno.

IV.: Anatolija v zgodnji bronasti dobi, str. 81—128. Njen pričetek lahko postavimo v 31.—30. stol. pr. n. e. V tem času so prebivalci z rudami bogatih področij južne Anatolije pričeli taliti in obdelovati kovine. Pričela se je tudi trgovina z Mezopotamijo. Anatolija se je kulturno in družbeno razvila do stopnje, ko so se pojavile prve mestne države. Pisanih virov še ni, arheologija pa nam o tem prinaša dovolj dokazov. Primer središča take mestne države je Alishar. Mesto je obdajalo močno obzidje. Najdbe kažejo trgovske zveze s Sirijo in Mezopotamijo. Prav tako utrjeno mesto je bil Alaca Hüyük. Tako imenovani »kraljevski« grobovi nam z bogastvom pridatkov (razni okrasni in kulturni predmeti iz bronu in zlata, kipci živali, keramika) govorijo o visoki civilizaciji, ki se je razvila v osrednji Anatoliji, pa tudi o socialni diferenciaciji, saj najdemo poleg bogatih grobov tudi revne grobove z le nekaj lončenimi posodami. Podobno sliko nam dajo tudi druga večja najdišča: Kocumbeli, Yazir Hüyük, Beycesultan, Troja, itd. Posebej moramo omeniti Kültepe (nekdanji Kaniš). Stratigrafija najdišča sega od zgod. bron. dobe I do kasne bronaste dobe. Na koncu zgod. bron. dobe je tu bilo središče asirskih trgovskih postojank. V arhivih, ki so nam ohranjeni, je ohranjen bogat material o poslovanju asirskih trgovcev, pa tudi o političnih in gospodarskih razmerah v Anatoliji v tistem času. Če odštejemo na pol mitična poročila iz akadске dobe, so to prva pisana poročila o anatolski zgodovini.

V.: Anatolija v 2. tis. pr. n. e., str. 145—220. Na začetku 2. tis. je v Anatolijo vdrla več valov Indoevropskih narodov. Etnična struktura se je spremenila. Vseeno pa so se v srednji in kasni bronasti dobi ohranile lokalne

karakteristike, čeprav v ne tako izraziti obliki, kot v prejšnjih dobah. Z izjemo zahodnega področja, kjer ni bilo najdenih pisanih virov, Anatolija sedaj stopi v zgodovino. Na njenem področju se razvije hetitska država, doseže višek na koncu kasne bronaste dobe in ca. 1200 propade, s tem pa se tudi konča bronasta doba Anatolije.

Bibliografija (str. 241—259) je skrbno zbrana in zajema najvažnejša dela s področja anatolske arheologije in za hetitsko dobo tudi zgodovine. Dodana je še pregledna in natančna kronološka tabela ter zemljevid Anatolije z najvažnejšimi najdišči.

Knjiga je izšla v poljudnoznanstveni zbirki »Ancient civilizations« in je namenjena predvsem laikom, ki jih zanima arheologija in ki bi radi dobili splošne informacije o kulturnem razvoju določenega področja. Mislim, da pričujoče delo presega okvir take zbirke. Pisano je zgoščeno, v njej se tare podatkov o keramiki, orodju, stavbah, kronologijah, sosledju plasti in kronoloških povezavah znotraj Anatolije in s sosednjimi pokrajinami. Anatolijo je razdelil po pokrajinah (Cilicija, Hatay, jugovzhodna, centralna, vzhodna, severovzhodna, severna in zahodna Anatolija). V okviru vsake pokrajine pa našteje najdišča, značilna za dobo, ki jo obravnava, z vsa stratigrafijo in stratigrafskimi povezavami z okolico. Značilnosti dobe pa se dotakne le mimogrede. Laik, ki se bo prebil do konca knjige, jo bo zaprl z občutkom, da je arheologija Anatolije nekaj zelo zapletenega in navadnemu (nepoučenemu) smrtniku nerazumljiva.

S pridom pa bo po delu posegel arheolog. V njej so strnjeni vsi najnovejši podatki z izkopavanj in vsa najdišča, ki še niso dokončno raziskana, oziroma še ni izšla dokončna publikacija. Razvrščena so po dobah in pokrajinah. Poleg stratigrafije samega najdišča so podane paralele v materialu z drugimi anatolskimi najdišči. Tako najdišču da trdno kronološko oporo, obenem pa nakazuje kulturne povezave in vplive med posameznimi najdišči oziroma kulturnimi kompleksi. Arheologu ju podan izčrpen in podroben pregled razvoja anatolskih kultur od paleolitika do konca hetitske države.

Crnobe in barvne ilustracije prinašajo poleg že znanega materiala tudi mnogo novega, kar je bilo izkopanega v zadnjih petnajstih letih (npr. stenske slikarje in plastika iz Çatal Hüyük, pečati iz Kültepeja, drobna plastika iz Bogazköya, izkopavanja Tilmen Hüyük).

Kot je bilo že rečeno, knjiga ustreza bolj znanstvenim, kot poljudnoznanstvenim kriterijem in bi laiku bolj priporočali delo Horsta Klengla »Die Hethiter«, ki je izšlo l. 1970.

Marko Urbanija

Die mittelalterlichen Urbare des Benediktinerstiftes St. Paul in Kärnten 1289/90 und 1371/72. Herausgegeben von Walther Fresacher (Österreichische Urbare. Herausgegeben von der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. III. Abteilung. Urbare geistlicher Grundherrschaften. 3. Band. Die mittelalterlichen Stiftsurbare Kärntens. II. Teil. St. Paul 1289/90 und 1371/72). Wien 1968 — CVIII + 354 strani, 2 tabeli, 7 kart.

Izdaja šentpavelskih urbarjev sodi kot drugi del v skupino srednjeveških koroških cerkvenih urbarjev, katerih prvi del obsega krške urbarje, ki jih je 1951 izdal Hermann Wiessner (prim. M. Kos, ZČ, 17/1963, str. 269—275). Šentpavelski samostan je prednjačil po bogastvu med vsemi podobnimi ustanovami na Koroškem. Ščasoma si je pridobil obsežno posest, katere glavnina se je širila predvsem v območju Drave in je tako segala od Koroške daleč proti vzhodu na ozemlje Slovenske Štajerske; samostanu je pripadala tudi manjša posest v Furlaniji ter nekaj hub tudi na Kranjskem (v Šujici, Notranjih Goricah in Plešivici), vendar kranjska posest ni pognala globljih korenin. Dobršen del nekdanje šentpavelske posesti je danes vključen v našo državo. Objavljena, zelo dobro ohranjena urbarja sta nastala v razmaku dobrih osemdeset let in je

tako na osnovi njunih tekstov možno priti do vrste koristnih rezultatov, zlasti glede naseljevanja in družbenega položaja ondotnih podložnikov.

Kot pri vseh podobnih objavah je tudi izdaja šentpavelskih urbarjev razdeljena na tri osnovne dele. Uvodni razpravi slede teksti, tem pa registri.

V uvodni razpravi podaja avtor razvojno sliko posestnega stanja, govori o naselitvi, predstavlja upravno ureditev obsežne posesti, skuša rekonstruirati razvoj družbenega položaja podložnikov, hkrati pa obravnava podložniška bremena ter seznanja z vrsto dajatev, z merami in denarstvom.

Pri razpravljanju o razvoju družbenega položaja se je avtor razumljivo naslonil na svoje obsežno delo *Der Bauer in Kärnten* (Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, 31/1950, I. Die persönliche Stellung des Bauers in Kärnten, 39/1952, II. Das Freistiftsrecht, 43-44/1955, III. Das Kaufrecht). Tako vztraja tudi v tej ediciji na ugotovitvi, da je bilo kmečko prebivalstvo prvotno z malimi izjemami povsem nesvobodno, čemur sta že pred leti odločno ugovarjala tako Hauptmann (ZC, 5/1951, str. 186-191) kot Vilfan (ZC, 10-11/1956-1957, str. 354-367). Potrditev svoje teorije išče Fresacher tudi v tekstu objavljenih urbarjev.

Eno takih oporišč najde Fresacher v terminu *villa*, ki ga v registru tolmači kot dvor, območje dvora (Hof, Hofgebiet, str. 345). Po Fresacherjevem tolmačenju naj bi namreč že sama označba *villa* pomenila, da se je naselje razvilo iz dvora (str. XIX). Enako kot *villa* naj bi izšla iz nekdanjih dvorov tudi naselja, ki so sestavljena iz osebnega imena in *-dorf* (str. 7). Seveda drži, da so nekatera teh naselij res nastala na tak način — da so torej dvoru pripadajoče ozemlje razdelili na kmetije in tam naselili podložnike. Na tak nastanek meri npr. urbarialno ime *villa Trahouen* (1290 Dravski dvor, str. 10-11), ki pa 1371 nima pridevka *villa* (str. 120). Manj prepričljiv je že primer Kamnice (1290 *villa Gaemz*, str. 72). Po Fresacherju se nanaša naziv *villa* (= Hof) na dvor (*curtis*), ki ga je v letih 1096-1105 daroval samostanu sin njegovega ustanovitelja; do 1290 naj bi bil prvotni dvor že razdeljen, ostal pa je ondi še en dvor (*curia*), ki ga omenja urbar mimo 20 ondotnih *mansov* (str. 72-73). Prav nič pa niso prepričljivi nekateri drugi primeri naselij, ki jim urbar tudi dodaja termin *villa* (npr. *villa Wisen* = Činžat, str. 89, *villa Raest* = Ruše, str. 236). Da pomeni izraz *villa* v objavljenih urbarjih pač naselje, sledi povsem jasno iz primerov tega časa na drugih ozemljih (npr. na ozemlju loškega gospostva, kjer srečamo v urbarju iz 1291 to oznako v območjih, kjer prav gotovo nikdar ni bilo nikakega dvora, npr. po stirpnškem, strmiškem, rudenskem uradu v Selški dolini, P. Blaznik, Urbarji, freisinške škofije, 1963, str. 160-165).

Povsem nevzdržno je razlikovanje med pojmom *mansus* in *huba*. Po Fresacherjevi domnevi naj bi *mansi* predstavljali manjše iz pridorne zemlje izločene enote, ki bi jih kot gospodarsko neposredno dvorom podložne ohišnice obdelovali nesvobodnjaki, medtem ko naj bi bile *hube* večje kmetije, ki so bile z dvori le rahlo ali nič povezane. To domnevo sta pri nas zavrnila tako Hauptmann kot Vilfan (gl. zg.), odklanjajo jo pa tudi avstrijski zgodovinarji (npr. F. Posch, F. Tremel). Fresacher meni, da je našel v teh urbarialnih tekstih podkrepitev za svojo domnevo, da prvotno oba pojma nista pomenila isto. Tako navaja, da srečamo v urbarjih za razne pojme vedno le latinski izraz (npr. *curtis*, *curia*, pojmi za vrste žita itd.), le pri označevanju kmetij naletimo na *mansus* in *hubo*, torej na oznaki, ki da kažeta na nekdanjo razliko, ki je pa do časa nastanka objavljenih urbarjev zbledela (str. LVI).

V potrditev svoje teorije o razliki med *mansi* in *hubami* je Fresacher poklical na pomoč tudi poljsko razdelitev. Takole nekako pravi: Se v franciscjskem katastru je opaziti razliko pri poljski razdelitvi med zemljišči v območju dvora (nekdanja *villa*) in v območju hub. Pri prvih kaže poljska razdelitev jasne sledove razdelitve strnjenegega ozemlja okrog dvora, medtem ko sestavlja hubam pripadajoče zemljišče celoto, kar je posebno lepo razvidno npr. v uradih Lovrenc in na Remšniku, kjer so posamezne kmetije ločene med seboj po gozdu (str. LVII). Po tej razlagi bi torej izhajala iz dvorov kar po vrsti vsa naselja z izjemo tistih, kjer imajo kmetije svoja zemljišča v celkih. Z drugimi bese-

dami: iz dvorov naj bi se razvila velika večina naselij, ki so bila kolonizirana do začetka 14. stol. Da je taka razlaga nevzdržna, menda ni treba šele dokazovati.

O kolonizaciji izvemo iz uvodne razprave prav malo. Po avtorjevih besedah je gospostvo pritegnilo h krčenju razen slovenskih nesvobodnjakov iz sosednih koroških in štajerskih območij tudi mnogo nemških podložnikov. Po avtorjevem mnenju so posamezni raztreseni Nemci v krajih s slovensko večino sčasoma izginjali, kar pa ne velja za Labotsko dolino in srednjo Štajersko (str. LVIII—LIX). Pri tem se naslanja na Lamprechtove ugotovitve, do katerih je prišel na podlagi analize osebnih imen v obeh urbarjih v območju Remšnika (Der mittelalterliche Besitz des Stiftes St. Paul i. L. auf dem Remschnik, Carinthia I., 147/1957, str. 334—349). Po Lamprechtu izkazuje urbar iz 1290 na Remšniku, ki je razdeljen v dve skupini, naslednje stanje:

1. 18 nemških, 13 slovenskih, 6 cerkvenih imen

2. 27 nemških, 23 slovenskih, 7 cerkvenih imen.

Analiza kaže nekoliko drugačno sliko. Ze podatek o cerkvenih imenih ni točen. Pri prvi skupini namreč naletimo na ime Michahel 4-krat, Mathei 2, Rupertus 1, Martin 1, Georius 1, Stephanus 1, vseh je torej 10. V tej skupini srečamo vrsto izrazitih slovenskih imen, kot Jantschitz in Janschitz 5, Zebodein, Zobodein, Zwaentitz, Span, Pusnych, Scuonych, Goronschitz, Sidaer, Jur. Izrazito nemških imen je prav malo, kot Chrevtzaer, Prauhart. Do 18 nemških imen je prišel Lamprecht na ta način, da je štel v to vrsto vse Ulrike, Henrike, Hermane, Filipe, Ernste itd. (str. 47—52). — Tudi v drugi skupini položaj ni bistveno drugačen. Med podložniškimi imeni naletimo na oznake, kot Jelen, Gelen 2, Zobodinus, Zobodin 2, Lopancz, Zernvrich, Smerdinach, Lube 2, Cosiak, Jans, Poldrug, Puznik, Cuptzo, Juri, Podigriz, Zwet, medtem ko je najti tako izrazitih nemških imen, kot Choglaer, Vlrucus Ratisponensis, Ruthart, Rainhart prav malo; sicer pa srečamo imena, kot Ulrik, Konrad, Henrik, Herman. Močna prevlada izrazitih slovenskih imen nad izrazitimi nemškimi že sama po sebi zavrača sklepanje o narodnostni strukturi prebivalcev na Remšniku. Zaključki glede narodnostnega značaja naselnikov pa postanejo še bolj nevzdržni, če v statistiko ne pritegnemo indiferentnih imen, kot Ulrik, Henrik, Herman itd., ki jih je prav tako lahko nosil Slovenec kot Nемец, saj naletimo v virih celo na take primere, da so bile osebe z zares izrazitim nemškim imenom označene kot Slovenci (npr. 1002—1018 testes Sclauenice institutionis: Hartuuich, ... Reginpraecht..., Wolfram... Wolfhart, Sigihart, Fr. Kos, Gradio III, št. 11, str. 9).

Težišče knjige se seveda na objavi *tekstov*, ki je skrbno izdelana. Bogate opombe kažejo, da se je avtor zelo poglobil v svoje delo. Razmeroma malo imen je ostalo nelokaliziranih, saj je avtor pritegnil k razvozlanju težko določljivih imen tudi katastrske mape, ki so izredno važen pripomoček zlasti za ozemlje, kjer prevladujejo samotne kmetije. Zelo dobrodošle so mu bile seveda raziskave O. Lamprechta, ki je v vrsti člankov razrešil marsikatero nejasno lokalizacijo na šentpavelskih štajerskih posestvih. Uporabnost izdaje še povečujejo priložene vsebinsko in tehnično dobro izdelane karte. V prijetno razliko z nekaterimi podobnimi avstrijskimi izdajami je avtor dodal v opombah in registru (ne pa na kartah) tudi slovenska imena (zakaj z izrazom: slovanska?!), kolikor leže kraji v mejah naše države.

V naslednjem bi želel razjasniti nekatere nerešene lokalizacije. Pri tem se deloma naslanjam na rokopisno disertacijo J. Koropca, Zemljiške gosposčine v Dravski dolini do konca 16. stoletja, 1969. Kraj *Brezen, auf der Brezen* s 36 mansi postavlja Fresacher sklicujoč se na Lamprechta v območje Sv. Križa (str. 70), oziroma severozahodno od Maribora (str. 309). Koropec istoveti popolnoma pravilno urbarialno ime s krajem Šober (str. 12, 115). To lokalizacijo urbar iz 1772 sam dokazuje, ko pravi, da so bili gorščini podvrženi kmetje (*Nota, residentes in Schober im perkrecht*) potoma vpisani takoj za *officium Raerdt*, namesto da bi jih pritegnili v tekst v poglavju Bresing (str. 262). Franciscejska katastrska mapa navaja v kat. obč. Šober več domačij, katerih imena

lahko zasledujemo pray v čas teh dveh urbarjev. Med njimi je npr. kmet Brezner, pri katerem se je ohranilo urbarialno ime, ki je nekoč zajemalo širše območje. Med poimensko navedenimi podložniki srečamo 1290 tudi kmeta *Petrus in Inferno*; njegov naslednik je v katastrski mapi označen kot Peklar. L. 1372 je bil tod omenjen *Jacob der Werrschnach* (str. 260), v kat. mapi: Veršemnik; 1372: *Mikla Rabnikch, Nikla Rabnich* (str. 260, 261), v kat. mapi: Repnik. — Urbarialno ime *Glantz* (str. 78, 262), ki ga Fresacher istoveti s krajem Mesarovic, med Selnico in Bistrico zahodno od Maribora (str. 78, 318), je ohranjeno v nazivu Klanec, vzhodno od Spodnje Selnice. — Točneje nelokalizirano ime *Harde* (str. 78), in *Hard* (str. 265) postavlja Koropec v Dobravo, zahodno od Selnice (karta med str. 18—19). — *Woizke in dem Woizken* (str. 95), in *Woysken* (str. 254) je po Koropcu Bezjak ob zgornji Radoljni (str. 90, karta). In *der Ruobstat* (1290, str. 94), in *Ruostat* (1372, str. 218) išče Fresacher naslanjajoč se na Lamprechta na križišču potov proti Breznu in Fali ob potoku Slepnici severozahodno od Lovrenca; ime naj bi do danes propadlo (str. 94, 330). Kot je dognal Koropec, ustreza urbarialnemu imenu današnji Počivalnik južno od Rdečega brega pri Lovrencu (str. 90). — *Jans am Aichperg* (str. 95) v območju Rdečega brega je obdeloval kmetijo Dobnik, ki jo srečamo v kat. obč. Rdeči breg. — *Scherffenberg* (str. 212), Svibno pri Radečah seveda ne leži na Gorenskem. — *Janes* (nad imenom je pripisano *Grisolt*) *seroit de una huoba seu swayga in Monte*; kmetija je omenjena v naselju Spodnji Smolnik. Pravilno omenja Fresacher, da je najti v kat. mapi na tem mestu ime Grizold (str. 228). K temu bi še dodal, da srečamo v neposredni bližini Grizolda še kmeta Švajgerja in Gorjaka (prim. *swayga in Monte*). — *Janes underm Aychach* na Pohorju južno od Ruš (str. 239) je pač predhodnik kmeta Dobnika v kat. obč. Lobnica. — Nelokaliziran vinograd *Duerrenpach* nad Bezeno (str. 242) postavlja Koropec v Sušič (str. 75, karta). — Neugotovljena lokalizacija imena in *Gradin* v sklopu Selnice (str. 267) je po Koropcu lahko določljiva, saj se je do danes obdržala ista oblika *Gradin* v tem območju (str. 75, karta). — *Michel an der Moelw* (str. 289) v sklopu Vižinge je pač predhodnik kmeta Melavnika, na katero naletimo v kat. obč. Spodnja Vižinga. — *Jacob Lippnickg*, ki je sledil kmetu *Jacob-u am Ekk* v območju Vižinge (str. 292) je obdeloval kmetijo Lipnik, ki jo srečamo v kat. obč. Javnik. — *Maert am Peronich* na Remšniku (str. 295) je bil predhodnik kmeta Barnika v kat. obč. Ožbolt.

Izdaja šentpavelskih urbarjev je glede tekstne opreme in registrov prav gotovo vodilna med podobnimi publikacijami, ki jih je po zadnji vojni izdala avstrijska akademija znanosti.

Pavle Blaznik

Mavro Orbin, Kraljevstvo Slovena. Srpska književna zadruga, Beograd 1968, str. CLII + 475 (cirilica).

Zanimanje za stara zgodovinska dela se je v zadnjem času izredno povečalo. Posamezne založbe ponatiskujejo originalne izdaje v raznih tiskarskih tehnikah ali pa, kar se vse bolj pogosto dogaja, objavljajo celoten prevod nekega znamenitega vira. Če je kakšen vir zaslužil prevod, potem je to vsekako delo Dubrovčana Mavra Orbina.

Mavro Orbin je leta 1601 izdal v Pesaru (Italija) svoje znamenito delo »Il regno degli Slavi«. V tem delu je skušal prikazati zgodovino vseh Slovanov in še posebej zgodovino Južnih Slovanov. Vse Slovane je imel za en narod. Vanje je uvrstil tudi mnoga germanska in druga plemena. Bil je zastopnik avtohtone teorije. M. O. se je s svojim delom pojavil v času, ko se je naenkrat vzbudil interes za slovanske stvari. Evropa se je začela obracati proti vzhodu. Katoliška cerkev je to delala, da bi izgube, ki jih je povzročila reformacija, nadoknadila na račun pravoslavnega sveta. Ugotovitev, da Turčija ni nepremagljiva, je povzročilo, da se je evropska politika začela ponovno zanimati za balkanske narode.

Smisel in naloge historiografije je gledal Orbin z očmi humanistične historiografije. Nikola Radojčić je v Orbinu videl predvsem humanista, ki

je, čeprav strokovno slabo podkovan, imel resen namen, da se s svojo zgodovino Južnih Slovanov uvrsti med podobne zapadne pisce. Od Orbina izhaja močna struja dubrovniškega baročnega »slovinstva.« Zgodovinarji in pesniki, ki so široko razvili zastavo tega »slovinstva« so njegovi učenci in nasledniki (pod močnim vplivom »Kraljevstva Slovena« je nastala Gundulićeva pesnitev »Osman«).

V predgovoru sta objavljeni dve zanimivi študiji o avtorju in njegovem delu. Zela izčrpna in polna novih dognanj je razprava Miroslava Pantića »Mavro Orbin — život i rad«. Avtor skuša na podlagi razpoložljivih virov nanovo osvetliti življenjsko pot Mavra Orbina. Ugotavlja, da tajnost porekla Mavra Orbina ostane še naprej nepojasnjena. V megli ostaja tudi datum njegovega rojstva. Dokaže, da je pravilna oblika njegovega imena Mavar Orbin, kot so ga klicali Dubrovčani in kot se je sam podpisal na hrvaškem posvetilu svojega »Zrcala duhovnog«. Obliko Mavro Orbini je pisec uporabljal, ko je pisal v italijanščini. V življenju M. O. je mnogo nejasnosti. Bil je neuravnotežen in vihrava narava. Imel je veliko sporov s svojimi predstojniki. Kot benediktanec je deloval nekaj časa v samostanu sv. Marije na otoku Mljetu. Potoval je v Italijo, kjer je v benediktinskih samostanih prišel v stik z bogatimi bibliotekami, kar je nedvomno vplivalo na njegovo odločitev, da se posveti pisanju knjig. Ko se je proti koncu XVI. stol. vrnil v Dubrovnik, je postal opat samostana sv. Andrije na istoimenskem otoku. Kasneje postane opat benediktinskega samostana v Baču v Bački, kamor pa ni nikdar odšel. Usodno je njegovo drugo bivanje v Italiji. V Pesaru v znameniti biblioteki urbinskega vojvode Francesca Marije II. dela Rovere je zbral največ gradiva za svoje delo »Kraljevstvo Slovena«. Vstop v biblioteko mu je priboril vplivni in bogat dubrovniški plemič Marin Bobaljević, ki je v Pesaru živel kot begunec. M. Bobaljević je bil Orbinov mecen in je plačal ogromne stroške za natis »Kraljevstva Slovena«. Ko se je M. O. vrnil v Dubrovnik je obnovil spore s svojimi predstojniki in z dubrovniškim nadškofom. Nekaj časa je živel celo izven svojega reda. M. Pantić je ugotovil točen datum njegove smrti, zato je treba korigirati doslej znano letnico 1611. Na naslovni strani enega primerka »Kraljevstva Slovena« je nek anonim zapisal, da je umrl 30. XI. 1610. Zelo plastično oriše življenje v Dubrovniku v času, ko je deloval M. O. Lahko bi ta oris imenovali slike iz kulturnega in privatnega življenja Dubrovčanov.

Tej zelo izčrpni biografiji M. O. sledi analiza in ocena »Kraljevstva Slovanov«. Končno se dotakne Pantić tudi ostalih del M. O., ki pa imajo predvsem teološki značaj. Pri tem se posebej zaustavi pri edini knjigi, ki jo je pisal v domačem jeziku. Njegovo »Zrcalo duhovno« je izšlo 1614. leta v Rimu. Ni originalno delo, je prevod dela znanega teološkega pisca Angella Elli frančiškana iz Ellija pri Milanu. Uvodno posvetilo je naslovljeno na mecena, dubrovniškega trgovca Rada Sladoevića ter zasluži posebno pozornost. To posvetilo je v knjigi namreč Orbinov edini originalni tekst.

Esej Radova Samardžića »Kraljevstvo Slovana v razvitku srpske istoriografije« je razmišljanje o posebnih okoliščinah, ki so vplivale na začetke in razvoj srbskega zgodovinopisja. Opozori na vlogo, ki jo v tem razvoju igra M. O. Zaustavlja se pri ugotovitvah Stojana Novakovića in Nikola Radojčića ter razvija njune misli o mestu M. O. v srbski historiografiji naprej. Poudarja Radojčićevo ugotovitev, da je »Kraljevstvo Slovena« ohranilo svoj značaj »kao kariku u razvitku naše (tj. srbske) istoriografije i to veoma znamenite i s neobično važnim posledicama«. Srednjeveška srbska zgodovina v »Kraljevstvu Slovena« je obdelana na način, po katerem se je ločila od dotodanjih predstav. Orbin je odprl vrata zapadnim virom v srbsko historiografijo.

Orbinovo delo bi lahko označili kot kompilacijo. Zelo redko je vzel iz virov in literature, ki jo je uporabljal, posamezne informacije, da bi jih vključil v novo in originalno celoto in podal na ta način svoj prikaz dogodkov. Namesto tega je prevzel Orbin iz uporabljenih virov že izgotovljene, krajše ali daljše odlomke tekstov in jih razvrstil po svojem precej enostavnem na-

črtu. V vseh poglavjih je uporabljal isto shemo, a znotraj teh poglavij se je trudil, da spoštuje kronološki red.

Prevod z italijanskega originala je delo Zdravka Šundrice. Ugotovimo lahko, da je prevajavec odlično opravil težavno delo. Zal je njegov delež pri izdaji tega pomembnega dela za južnoslovansko zgodovino v knjigi premalo poudarjen.

Prvi dve poglavji »Kraljevstva Slovenov« nista objavljeni v celoti. F. Barišić je pripravil kratek povzetek prvega poglavja pod naslovom »Poreklo Slovena i razvoj njihova carstva« (v orig. str. 5—205). Ta del je posvečen pretežno izvenbalkanskim Slovanom, panslavistično usmerjen in pisan na podlagi nekritične literature. Rezultat je netočna, pravzaprav fantastična slika o »carstvu Slovanov«. Prvi del drugega poglavja pod naslovom »Istorija kraljeva Dalmacije i ostalih susednih zemalja Ilirika od 495 do 1161 godine« (v orig. str. 205—239) je izpuščeno. To poglavje je Orbinov italijanski prevod z latinskega originala tako imenovanega Letopisa popa Dukljanina. Ta vir je namreč prvi izdal M. Orbin. Po prevodu se vidi, da je imel pred seboj zelo dober in zanesljiv prepis, kajti Orbinov prevod je marsikje boljši kot Lučićev latinski tekst. Ker je ta vir danes dostopen v več kritičnih izdajah (npr v.. Mošin, Ljetopis Popa Dukljanina, Zagreb 1950), se redakciji ni zdelo potrebno, da ga ponovno prevede.

Prevod začne s stranjo 242 Orbinovega originala, to se pravi od poglavja, ki podrobno obravnava zgodovino južnoslovanskih dežel: Raške in Srbije, Bosne, Huma, Hrvatske in Bolgarije. V delu M. O. je zgodovina Srbov prvič napisana kot celota in vsestransko zastopana. S precej obsežnim prikazovanjem bolgarske zgodovine, prvim te vrste, je vplival tudi na začetek moderne bolgarske historiografije.

Ne smemo prezreti tudi deleža, ki ga ima pri izdaji te publikacije Sima Cirković. V dodatku je poskrbel za izčrpne komentarje k posameznim terminom, imenom in pojmom v delu M. O. Komentarji pomenijo izčrpno analizo teksta in predstavljajo izredno dragocen prispevek k prevodu teksta. Iz njih je razvidna prava vrednost Orbinovega dela za južnoslovansko zgodovino. S. Č. si prizadeva odgovoriti na vprašanja, od kod izhajajo Orbinove vesti. To je potrebno toliko bolj, ker nekateri Orbinovi viri niso ohranjeni in ima zato »Kraljevstvo Slovena« na nekaterih mestih vrednost primarnega vira.

Tudi Cirkovićev prispevek o virih, ki jih je uporabljal M. O. je vreden vse pozornosti. V uvodu svoje knjige o Slovanih navaja M. O. spisek avtorjev del, ki naj bi jih uporabljal, vendar to ne odgovarja bibliografiji v modernem smislu. Mnoge vire, ki jih je uporabljal, omenja Orbin tudi v tekstu. Cirković je skušal v svojem prispevku identificirati imena teh piscev in ugotoviti njihova dela. V Orbinovem spisku avtorjev so navedeni pisci, ki jih Orbin ni mogel čitati oziroma priti do njih. Na drugi strani pa v tekstu navaja znane vire, ki pa jih v spisku ne omenja. Cirković ugotavlja, da je ta spisek nastal po vzoru na podobne spiske v drugih sodobnih delih te vrste in da so posamezni deli spiska prepisani od drugod. S. Cirković opozarja tudi na omembo nekaterih domačih virov v Orbinovem delu, ki pa so do danes izgubljeni. Omenim naj še, da se je M. O. v svojem delu naslonil na ustno tradicijo. M. O. prikaže npr. kosovsko bitko z glavnimi elementi, ki jih imajo tudi narodne pesmi.

Po koncepciji in patriotski tendenci je Orbinovo delo močno vplivalo na poznejše generacije južnoslovanskih zgodovinarjev. Posebno močan je bil ta vpliv tedaj, ko je ruski diplomat, Srb Sava Vladislavić po nalogu ruskega carja Petra I objavil 1722 obsežen izvleček iz »Kraljevstva Slovenov«. Ugotovimo lahko, da je SKZ postopala pravilno, ko je med svoje knjižne publikacije uvrstila prevod Orbinovega »Kraljevstva Slovenov« na način, kot je opisan zgoraj. Vpliv, ki ga je to delo izvršilo na svetovno in naše zgodovino-pisje ter svetovno in našo književnost od časa, ko se je pojavilo do danes, je tako obsežen in tako globok, da ga ne moremo prezreti.

Ignacij Voje

Franc Babinger, Mehmed Osvajač in njegova doba. Matica Srpska, Novi Sad 1968, str. 476 (cirilica).

Redki so pri nas prevodi pomembnih tujih zgodovinskih publikacij, ki jim priznavajo v svetu mednarodni pomen. Zato moramo samo pozdraviti pripraviljenost Matice Srpske, da je uvrstila med svoje izdaje tudi edinstveno delo enega največjih zahodnoevropskih turkologov, nemškega zgodovinarja Franza Babingerja.

Franz Babinger, ki je bil na Münchenski univerzi profesor za kulturo Bližnjega Vzhoda in za turkologijo, je spadal med najznamenitejše osmaniste našega časa, bil je eden najboljših poznavalcev osmanske zgodovine in eden najplodnejših piscev s tega področja na Zahodu. Znanstveno delo F. B. je zelo obsežno. Poleg cele vrste pomembnih razprav in člankov, ki jih je objavil po raznih strokovnih revijah in časopisih, je treba posebej omeniti njegovo bibliografsko delo »Die Geschichtschreiber der Osmanen und Ihre Werke«, Leipzig 1927. To delo je neobhoden priročnik za vsakogar, ki se ukvarja s turško zgodovino.

Prevod »Mehmeda Osvajača«, ki predstavlja Babingerjevo najepohalnejše delo, je narejen po nemški izdaji »Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitwende«. II. Auflage, München 1959 (I. izdaja izšla leta 1953) z upoštevanjem dopolnitev v italijanski izdaji. Babingerjevo delo je prevedeno še v francoščino in italijanščino, v pripravi je tudi angleška izdaja. F. B. ni dočakal srbohrvatske izdaje, kajti povsem nepričakovano je umrl 23. junija 1967.

V evropskih jezikih je napisano doslej zelo majhno število biografij o znanih osebnostih islamskega Bližnjega Vzhoda iz obdobja srednjega veka. V srbohrvaščini pa ni bilo doslej nobenega takšnega dela. Zapadna orientalistika na splošno, a nemška še posebej, se ukvarja pretežno s filološkimi in literarnimi proučevanji, zanemarila pa je zgodovinske raziskave. Zato je delo o Mehmedu II. Osvojitelju, ki je nekakšna jubilejna izdaja povezana s petstoletnico osvojitve Carigrada (1453), sprejeto v svetu z veliko pozornostjo. Avtor v knjigi ne razpravlja le o delovanju in življenju sultana Mehmeda II, torej knjiga ni zamišljena ozko kot biografija ampak je v knjigi predstavljeno celotno obdobje, katerega glavna gonilna sila je Mehmed II. Knjiga predstavlja tudi za našo zgodovino izredno vrednost, ker zelo kompleksno prikazuje prodiranje Turkov v jugoslovanske dežele.

Babingerjevo delo je razdeljeno na 7 knjig. V uvodni prvi knjigi nas avtor seznani z dogodki v turški državi pred Mehmedovim prihodom na prestol. Zajame dober del vladavine Mehmedovega očeta Murata II. Posebno pozornost posveti tistim dogodkom, ki so povezani z evropskimi narodi. Opisuje Muratove vojaške pohode v Srbijo (prvi padec despotovine 1439) in Ogrsko. Bitko pri Varni leta 1444, ki ji posveti precej prostora, smatra kot enega najvažnejših dogodkov, ki je odločal o nadaljnji obrambni sposobnosti Evrope pred turškim prodiranjem. V tej knjigi spremlja Mehmeda od njegovega rojstva do končanega šolanja.

Druga knjiga začenja z letom 1451, to je z letom, ko stopi Mehmed na prestol. Neposredno temu dogodku je sledil napad na Carigrad. O samem obleganju ne govori veliko, o tem obstaja obsežna literatura, pač pa zelo detajlno opisuje razmere v mestu po turški osvojitvi. Naslednji cilj Mehmedovega udarca predstavlja Despotovina. Babinger kot vzrok napada sicer navaja neredno plačevanje povečanega tributa, vendar za to ni dokazov. Napad na Srbijo je po vsej verjetnosti predstavljal samo realizacijo Mehmedovih osvajalnih načrtov v zvezi z osvajanjem Ogrske. Podrobno in kritično prikazuje akcijo zapadnih držav za organiziranje odpora proti Turkom po padcu Carigrada.

Tretja knjiga je posvečena akcijam Djerdja Kastriotića Skenderbega v Albaniji. Ta je s svojimi uspešnimi akcijami proti Turkom navduševal zapadni svet in zaustavil Mehmedove vojaške akcije na drugih bojiščih. V tem poglavju je opisan tudi padec Despotovine in sultanove vojaške akcije na

morju. Te se končajo z zasedbo Trapezunta, zadnjega ostanka nekdanjega bizantinskega cesarstva.

Cetrta knjiga je namenjena podrobnemu opisu padca Bosne pod turško oblast. Tu so opisane tudi akcije ogrskega kralja Matije Korvina, katerih rezultat je zasedba Bosne in ustanovitev Jajačke in Srebreničke banovine. Tudi tu razpravlja o turških vojaških akcijah na morju. Največji uspeh je padeč Negroponta (1470), najvažnejše beneške postojanke na morju.

V peti knjigi obravnava F. Babinger razmere v Anadoliji in sultanov pohod proti odpadniku Uzunhasanu. Posebno pozornost posveti odnosom med Turčijo in Benečani. Beneška utrjena oporišča v Albaniji predstavljajo namreč zadnje ovire za nadaljnji prodor proti Zapadu. Da bi Turki čimbolj onemogočili akcije Benečanov, se pojavijo pred samim mestom. Ker je bila Beneška republika najbolj ranljiva s kopne strani, se povečajo turški vpadi v Furlanijo preko slovenskih dežel. Zelo podrobno obdela Babinger turške vpade na Kranjsko, Stajersko, Koroško in v Istro. Opis vpadov je povzel po razpravi Stanka Juga (»Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja«, GMDŠ, letnik XXIV, Ljubljana 1943, str. 2–60). V tem obdobju zadajo Turki tudi smrtni udarec genovski lavantinski trgovini. Avtor se dotakne tudi nekaterih vprašanj v zvezi z zakonodajo in gospodarstvom. Omenja začetek kovanja prvega osmanskega zlatega denarja.

Mir z beneško republiko 25. I. 1479 predstavlja uvod v šesto knjigo. Ta mirovna pogodba je bila sklenjena pod zelo težkimi pogoji za Benečane. Ko si je Mehmed II. zagotovil beneško pasivnost, je lahko nadaljeval z akcijami v sami Italiji. Gedik Ahmed paša se je izkrcal v Apuliji in zavzel važno postojanko Otrant. S tem je bil direktno ogrožen sam Rim. Brezuspešni so napadi na Rodos, ki ga brani viteški red Ivanovcev. Vse nadaljnje načrte, med njimi tudi zadnji azijski pohod z neznanim ciljem, je preprečila nenadna smrt Mehmeda Osvojitelja 3. maja 1481, ki je Zapadni Evropi prinesla veliko olajšanje.

Zadnja sedma knjiga je posvečena sultanu Mehmedu. Avtor skuša prikazati sultana Mehmeda kot vladarja in kot človeka. Govori o njegovih dobrih in slabih lastnostih in končno govori o njem kot književniku in ljubitelju klasične literature in umetnosti.

V poglavju o državi in družbi v času vlade Mehmeda II. govori avtor o sultanovi samovladi, o janičarjih in krvnem davku, rangih v vojski, o trgovini in državnem proračunu, davkih, monopolih, denarnem sistemu, administrativni razdelitvi, zemljiški posesti in zdravstvenih razmerah. Posebej obravnava umetnost, književnost in znanost in ugotavlja, da Mehmedova doba ni pustila nobenih pomembnih dosežkov v arhitekturi in gradbeništvu, čeprav je okrog sebe zbiral učene ljudi. To sedmo knjigo zaključuje z razpravo o odnosih Mehmeda do Zahoda. Ugotavlja, da ne smemo zapostavljati Mehmedove osebne sposobnosti, toda pri tem moramo upoštevati posebne razmere na Balkanskem polotoku in v zapadni Evropi, kjer je fevdalni separatizem zavzel takšen obseg, da Mehmedu ni bilo težko osvojiti ostankov balkanskih držav in resneje ogroziti Ogrske in habsburških dežel.

Babingerjevo delo je pisano brez znanstvenega aparata, prav tako avtor ni dodal spisov uporabljenih virov in literature. Vseeno lahko pri branju knjige ugotovimo, da je pisec v tekstu opozoril na vire, na katerih je temeljil svoja razpravljanja. Babinger je zbral ogromen material, ki pa obstaja iz drobnih, fragmentarnih podatkov. Uspel je, da ga je izoblikoval v dokaj enovito podobo. Njegov namen je bil, da ves material, poln dokumentacije in citatov, prilagodi širokemu krogu bralcev. Način njegovega podajanja je zelo interesanten, saj se njegovo delo o Mehmedu Osvojitelju bere kot roman.

Da je lahko avtor predstavil dobo Mehmeda, je moral pritegniti ne samo turške, arabske in perzijske vire, ki so raztreseni in celo kontradiktorni, temveč je moral pisec poznati tudi vse evropske jezike narodov, ki so bili pod turško oblastjo ali sosedje turškega imperija, da je lahko uporabljal vire, ki so nastali v teh sredinah, in novejšo literaturo. Vsekakor pa je pisec

zelo skrbno zbral pomanjkljivi material, ki se nahaja v turških arhivih. Kako je ta material pomanjkljiv najbolj dokazuje dejstvo, da do danes niso odkrili originalnega teksta, ki bi ga lastnoročno napisal Mehmed Osvojitelj. Jasno je, da je z ozirom na fragmentarnost podatkov, marsikje čutiti praznino.

Pomanjkanje citatov v knjigi je Babinger nameraval izpolniti na drug način. Vse uporabljeno arhivsko gradivo in druge vire je objavil v posebni knjigi (Quellen und Erläuterungen). Ta drugi del je namenjen izključno strokovnjakom zgodovinarjem. Mnogi viri so v tej knjigi prvič objavljeni, zato je ta publikacija še posebej dragocena.

Na koncu knjige je dodan index imen.

Ce primerjamo srbohrvatsko izdajo Matice Srbske z nemško originalno izdajo, moram dati dve pripombi. Originalna izdaja je bogato ilustrirana. V knjigi je na posebnih prilogah in med samim tekstom 34 slik in kart. Zelo poučni so zemljevidi in načrti trdnjav, zgradb in mest. Med drugim je Babinger objavil karto turških vpadov na Kranjsko, in Primorje, ki jo je povzel po Stanku Jugu (ga citira). Srbohrvatski prevod je brez ilustracij, kar je seveda velika pomanjkljivost in osiromašenje izdaje.

Druga pripomba je namenjena prevodu. Že bežna primerjava nemškega originala in srbohrvatskega prevoda nas opozori, da prevod ni točen in brezhiben. Prevajavec Tomislav Bekić ni bil povsem dorasel svoji nalogi. Opozoril bi le na tista mesta v prevodu, kjer Babinger opisuje turške vpade na slovenska tla in kjer se omenjajo razna slovenska krajevna imena. Prevajavec se ni potrudil, da bi našel ustrezno slovensko obliko ampak uporablja v večini primerov nemško obliko, kot jo je našel v originalni nemški izdaji. Slovensko obliko kraja uporablja le tam, kjer je Babinger v nemški izdaji omenil slovensko obliko v oklepaju.

Naravnost komičen je prevod na tistih mestih, kjer je v originalu za Kranjsko uporabljena nemška oblika »Krain«. Prevajavec to prevaja enostavno kot »Kranj«. Kot primer bi navedel sledeči stavek: original: »Über Krain und Istrien wird er nach Italien gehen, das er unterjohen will«, (str. 232) — prevod: »Preko Kranja in Istre će krenuti na Italiju, koju želi da podjarmi« (str. 186.). Le trikrat (sicer kar dvanajstkrat Kranj) najdemo obliko Kranjska (vendar te oblike ni v registru imen). Na str. 525 in 548 pride prevajavečva površnost še posebno do izraza. Na obeh straneh uporablja v istem odstavku obe obliki. Kot primer pomanjkljivega prevoda bi navedel str. 348: »Ni 1480. godina nije mogla proći a da Kranj in Stajerska nisu osetili bič turskih Sakomana... U isto vreme... upalo je u Korušku, profurivši bez zadržanja kroz Hrvatsku i skoro celu Kranjsku oko 16.000 trkača i palikuća«. Tu odstopa prevajavec od originala: »Auch das Jahr 1480 ging nicht zu Neige, ohne das Krain, Kärnten und Steiermark die Giessel der türhischen Sachmannen zu spüren bekomen«. (Str. 440.)

Navedel bi še eno mesto v prevodu (str. 298—299; original. str. 381—382), kjer je prevajavec pri slovenskih imenih popolnoma odpovedal: »Početkom jula upalo je oko 4500 ljudi, koji su dolazili iz Bosne, preko Hrvatske u Kranj (nach Krain). Pošto kot Brežica nisu mogli da predju preko Save, pošli su napred kroz dolinu Gurk (orig. Gurktal), pa preko Adalsberga (!) u vipašku dolinu (orig. »über Adelsberg ins Wippchtal« — preko Postojne v Vipavsko dolino) sve do blizu Gorice, pa su onda preko Loké (Babinger v originalu navede v oklepaju tudi slovensko obliko) dospeli do Ljubljane, gde so u pregradju spalili crkvu (orig. »wo sie in der Vorstadt die Peterskerke niederbrannten« — mislim da ni nepomembno, da gre za Šempetrsko cerkev). Preko Kočevja i doline Kupe odjahali su potom natrag u Hrvatsku. Drugi deo, koji se bio odvojio, prešao je kod Gurkfelda (Krškega) na levu obalu Save, te je tu opustošio i ucenio okolinu Planine, Rogatice (v originalu Rohitsch, v oklepaju tudi slovensko ime Rogatec) Krapine i Zagreba izmedju 15. i 25. jula 1476, pa se onda okrenuo, prokrstaro dolinom Save uzvodno do Sevnice (v orig. Lichtenwald, v oklepaju tudi slovensko ime), gde se i susreo sa onom

grupom koja se vraćala iz Kranja (aus Krain) i otišao, ne nailazeći ni na kakav odpor, u Hrvatsku.

No stvar nije ostala na ovom pljačkaškom upadu, jer je 10. oktobra usledio nov upad u Kranj (Kranjsko!). »Trkači« (v orig. die Renner) se, medjutim, tamo nisu dugo zadržali, već su pošli preko Bele Peči (v orig. Weissenfels, v oklepaju tudi slovensko ime; na str. 315 uporabljaja prevajavec samo nemško obliko »Vajsenfels«) u Korušku. Pošto su smelo prošli kroz pogranično područje, koje se smatralo potpuno neprohodnim za konjenike, pojavili su se na zaprepašćenje stanovnika iznenada v Tarvisu (v orig. in Tarvis; Trbiž) i Arnoldštajnu (v orig. Arnoldstein; Podklošter pri Beljaku). Preko Filaha (v prevodu v oklepaju Beljaka) prodro je jedan deo na Osijačkom jezeru (v orig. Ossiacher See; Osojsko jezero) v dolinu Gurk (v orig. ins Gurktal; v dolino Krke). Drugi deo dolazio je duž jezera Vert (v orig. längs des Wörther See; ob Vrbskem jezeru; na str. 315 prevoda »okolinom Vertskog jezera«) preko Klagenfurta (v prevodu v oklepaju Celovca), gde su predgradja nestala u ognju, sve do Svetog Paula i Svetog Andrije u dolini Levant. Pet dana trajali su plačke i pohara Koruške a onda su konjanici, natovoreni svakovrsnim plenom, pojurili preko Vindišgreca (Slovenj Gradca) Celja i Gurkfelda (Krškega) u Hrvatsku i dalje u Bosnu.« Vsak komentar k tako pomanjkljivemu prevodu je seveda odveć. Prevajalec bi lahko našel v raznih priročnikih, repertorijih slovenske oblike krajevnih imen, lahko pa bi vzal v roke tudi Jugovo disertacijo o turških vpadih, ki jo je Babinger na navedenih mestih upošteval. Na podoben način uporabljaja prevajavec za Metliko obliko »Medling« (str. 231) za Radgono dosledno »Radkersburg« (str. 296, 348), za Brežice Ran (str. 296, »kod Rana su i Kranjci pristigli...«), za Gospo-svetsko polje »Colfeld« (str. 315), za prelaz Ljubelj »Lojblski klanac« (str. 315) itd.

Mislím, da je odlično Babingerjevo delo o Mehmedu Osvojitelju v srbo-hrvatski izdaji zaradi slabega prevoda izgubilo mnogo svoje vrednosti.

Ignacij Vojc

Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Die Vorträge des 1. Internationaler Grazer Symposions zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Südosteuropas (5. bis 10. Oktober 1970). Herausgegeben von Othmar Pickl. Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Band 1, Graz 1971, str. 366.

V organizaciji oddelka za gospodarsko in socialno zgodovino historičnega inštituta graške univerze, ki ga vodi znani gospodarski zgodovinar univ. prof. dr. Othmar Pickl, je bil v oktobru preteklega leta večji mednarodni simpozij pod naslovom Prvi mednarodni graški simpozij gospodarske in socialne zgodovine jugovzhodne Evrope. Cilj simpozija je bil proučevanja gospodarskih in družbenih posledic turških vojn na širšem ozemlju srednje in jugovzhodne Evrope, ki so ga prireditelji kratko, a ne povsem točno, označili kot jugovzhodno Evropo. Na njem je prebralo svoje prispevke 18 referentov iz Avstrije, Francije, Jugoslavije, Ogrske, Poljske in ZR Nemčije; povabljeni so bili še historiki iz Češkoslovaške, DR Nemčije, Italije in Romunije, ki pa se simpozija niso udeležili. Taka oblika sodelovanja zgodovinarjev v mednarodnih okvirih, kjer se obravnava določena problematika širšega prostora, se mi zdi izredno koristna, če ne za zgodovinsko znanost vedno bolj pogosto celo že nujna. To je pokazal s svojimi rezultati tudi ta simpozij. Plod dela simpozija je tudi dovolj zajetna in po svoji vsebini zanimiva in bogata zgoraj navedena knjiga, ki je izšla dobrega pol leta po simpoziju v založbi zgoraj navedenega inštituta in v redakciji O. Pickla, ki je bil tudi organizator simpozija. V naslednjem želim to po svoji vsebini zelo bogato knjigo nekoliko podrobneje prikazati.

Vsebina v knjigi zajetih referatov, 18 po številu, se med seboj sicer precej razlikuje in se razprave dotikajo po pomenu in širini precej različnih

vprašanj. Toda knjiga vendar daje vtis celote zaradi tega, ker mnoge razprave povezuje ista metoda in isto področje problematike, ki jo nakazuje naslov knjige oziroma zbornika razprav. Slednja je pokazala, kako mnogovrstne so posledice, kako raznovrstni so vplivi turških vojn na razvoj vanje neposredno zajetih dežel. Pri tem ne gre toliko za posledice samih vojaških dogodkov, ki prinašajo s seboj lahko nenadne, velike spremembe zlasti v političnem dogajanju v najkrajšem času, kakor pa za posledice na gospodarskem in socialnem razvoju, torej za posledice v razvoju tistih zgodovinskih struktur, ki se mnogo počasneje spreminjajo. Ob tej knjigi se zlasti pri zahodnih avtorjih precej jasno kažejo vplivi pariške šole F. Braudela in njegovih pogledov na zgodovino, pogledov, ki sicer izhajajo iz sociološke šole Annalesov, a so v mnogočem poglobljeni in dopolnjeni. Knjiga je torej tudi s te strani zelo zanimiva.

Same razprave bi mogle po vsebini in po zajeti problematiki (a tudi po pomembnosti) povezati v več grup. Kot uvodno grupo razprav bi mogli označiti prispevek H. Kellenbenza, predstojnika seminarja za gospodarsko in socialno zgodovino na univerzi Erlangen-Nürnberg, o gospodarskih povezavah jugovzhodne Evrope in povezanosti tega prostora z evropskim gospodarstvom nasploh (Südosteuropa im Rahmen der europäischen Gesamtwirtschaft, str. 27—58). V razpravi imajo zelo pomembno mesto tudi jugoslovanske dežele in avtorju, ki je zelo na široko, čeprav v sintetični obliki, zajel problematiko neagrarnega gospodarstva, je še posebej šteti v dobro uporabo vseh bistvenih del jugoslovanske historiografije s tega področja zgodovine. Sem sodi razprava I. Boga, direktorja seminarja za socialno in gospodarsko zgodovino na univerzi v Marburgu an der Lahn, v kateri je prikazal na podlagi virov iz arhiva Dvorne komore na Dunaju problematiko financiranja vojne in oskrbo vojske na primeru predračunov za oskrbo vojske na Ogrskem v 1689. letu (Türkenkrieg und Agrarwirtschaft, str. 13—26). Bolj plastično kot s temi podatki avtor skoraj ne bi mogel prikazati vso široko problematiko, ki se je tedaj povezovala s financiranjem in oskrbo armade v vsakdanjem življenju. K tej uvodni grupi razprav gre tudi prispevek F. Braunsteina iz Pariza o odnosih med Benetkami in Turčijo (Venedig und der Türke [1480—1570], str. 59—70). V njej je prikazal tedanjo »oboroženo« nevtalnost Benetk v odnosu do Turčije in njene napore, da obdrži svojo posest in prevlado v trgovini v Levantu.

Najpomembnejša grupa razprav obravnava vpliv turških vojn na trgovino, na prenašanje prometnih poti, na spremembe v strukturi trgovskega blaga, na gospodarsko in socialno strukturo mest oz. tržnih naselbin, na njihovo kulturo, še posebej pa se dotakne problema kontinuitete in hitrosti ter tendenc spreminjanj gospodarskih in družbenih struktur pod turško oblast došlih dežel. Osrednja, najboljšežnejša in za nas vsekakor najbolj interesantna razprava v tej skupini in tudi v celi knjigi je razprava O. Pickla, Die Auswirkungen der Türkenkriege auf den Handel zwischen Ungarn und Italien im 16. Jahrhundert (str. 71—129). V njej je dal avtor pravzaprav sintezo svojih dosedanjih raziskav o tem problemu. Poglavitne ugotovitve iz razprave bi na kratko lahko strnili v naslednje: Zunanja trgovina Ogrske se je v obravnavanem obdobju usmerjala prvenstveno na zahod v širšem pomenu besede. Velik del te trgovine se je usmerjal tudi proti jugozahodu v Italijo, zlasti v Benetke in v Marke, prek slovenskega ozemlja po tako imenovani »ljubljski« poti (Gorica—Col—Logatec—Ljubljana—Ptuj — prek Ormoža ali Vražđina—Nedelišče — dalje na Ogrsko) ali po takoimenovani »postojnski« poti (Postojna—Lož—Novo mesto—Zagreb—Koprivnica—Kaniža — dalje na Ogrsko). V to trgovino, ki jo v smeri proti Italiji, če gledamo celotno stoletje kot celoto, v glavnem obvladajo italijanski trgovci, so, zlasti sprva, v precejšnji meri posegali tudi trgovci iz Ljubljane in Ptuja, a med njimi so bili mnogi tudi tedaj doseljeni trgovci italijanskega porekla. Trgovci in družbe iz Italije imajo torej to trgovino v svojih rokah. Ta trgovina, predvsem z živino in s kožami v smeri Italije in z blagom iz Italije proti Ogrski, zaradi

turških vojn in turške zasedbe velikega dela Ogrske ni utrpela daljši čas trajajočih posledic, čeprav so seveda posamezni turški pohodi, kot npr. 1526, 1529, 1532, vplivali začasno na obseg trgovine. Prvo večjo spremembo doživlja ta trgovina od začetka druge polovice 16. stoletja, ko se je zaradi povišanih prometnih trgovskih pristojbin, zlasti na tridesetninskih postajah na meji med ogrskimi in avstrijskimi deželami, še posebej pristojbin na kože, a tudi iz drugih vzrokov začela trgovina s tem blagom usmerjati na druge poti, še posebej prek turških, bosenskih pokrajin proti morju in posebej proti Dubrovniku. Zaradi tega se je seveda tudi trgovina z italijanskim blagom proti Ogrski — zlasti s suknom in tekstilijami nasploh — začela prenašati na iste poti. Po okoli l. 1555, naj bi po avtorjevem mnenju obe poti čez slovensko ozemlje izgubili že precej trgovine s kožami v eno in z italijanskim blagom v drugo smer.

Okoli 70-ih let 16. stoletja, ko so se pglavitna tržišča za živino na Ogrskem prenesla na ozemlje severno od Blatnega jezera, je upadla nekoliko tudi trgovina z živino proti Italiji. Vendar pa padec nikakor ni bil tolikšen, kakor ga kažejo podatki tridesetninskih postaj na območju tako imenovane slavonske tridesetnine in jo je dokazovala starejša literatura. Avtor je to zelo prepričljivo dokazal. To je bil tudi čas, ko je beneška družba za nakup živali (Compagnia del partito della beccaria) pridobivala vedno večji monopol v tej trgovini z Ogrsko, ki se mu trgovci iz Ljubljane in Ptuja niso mogli postavljati po robu, in ko se je tudi trgovina z italijanskim blagom na Ogrsko prek slovenskih dežel precej zmanjšala zavoljo tega, ker je družba živino v vedno večji meri plačevala v gotovini. Zato naj bi se iz Ljubljane in Ptuja tam naseljeni italijanski trgovci v tem času začeli izseljevati. Toda konec 16. stoletja pade iz različnih vzrokov tudi trgovina z ogrsko živino na obeh ozemlju grofov Zrinjskih na Bakar in Bakarac in druga pristanišča. Prenos tega važnega dela trgovine med Ogrsko in Italijo na druge poti, ki so ga povzročili zlasti fiskalni in trgovsko politični motivi, ne pa toliko vojaški vzroki, je močno negativno vplival na razvoj trgovine v slovenskih deželah, konec je bilo cvetoče dobe ljubljanske in postonjske poti.

Ob ysem tem je avtor dal toliko kvantitativnih podatkov tudi za trgovino na naših tleh, da dobimo iz njegove razprave še mnogo jasnejšo predstavo o tej gospodarski panogi na Slovenskem v obravnavanem času, kakor pa smo jo že imeli.

Avtorjev prikaz razvoja v glavnem potrjujejo tudi raziskave slovenske historiografije in podatki, ki jih dajejo viri v naših arhivih. Vendar naj tu navedem nekoliko dopolnil in manjših korektur z vidika razvoja trgovine na naših tleh nasploh. Neposredni trgovini slovenskih dežel z Italijo moramo v večji meri slediti vsaj od konca 14. stoletja dalje in je bila to za dolga stoletja najvažnejša trgovska smer večjega dela slovenskega ozemlja. Zavoljo te povezave in zaradi drugih vzrokov se od istega časa dalje usmerjajo v Italijo in se tam začasno ali za stalno, v mestih in na podeželju, naseljujejo med drugimi tudi sorazmerno dovolj številni ljudje iz Slovenije, kar seveda na svoj način to trgovsko povezavo potrjuje. Zato je tudi povsem razumljiva vloga, ki jo imata neko dobo Ljubljana in Ptuj tudi v mednarodni trgovini s kožami in živino iz Ogrske proti Italiji v obravnavanem času. Od tod že od konca 15. stoletja vesti o trgovcih iz obeh mest — tudi o italijanskih trgovcih, ki so se naselili v Ljubljano in Ptuj zaradi te trgovine — in ki so trgovali zlasti s kožami v Pesaru, Fanu in drugih italijanskih mestih. Toda ta trgovina je začela upadati zavoljo povečanih prometnih trgovinskih pristojbin že od začetka 40-ih let 16. stoletja dalje (prim. AS, S. a. F 281 f 1385—1539 sept. 15; prav tam F 207 — 1544 marec 15) in ne šele od okoli 1555 dalje, kakor trdi avtor (str. 95 sl.). Že tedaj se je začela usmerjati trgovina s kožami iz Ogrske proti Italiji po drugih poteh proti pristaniščema Novi in Bakar in zlasti prek Bosne v Dubrovnik (prim. AS, S. a. F 207 f 785 — 1544 april 28). Zato vsekakor prav v tem času začinjajo izginjati podatki o prodaji kož, ki so

jih posredovali ljubljanski in ptujski trgovci svojim trgovskim partnerjem v Pesaru. Torej je postaviti upadanje trgovine s kožami prek slovenskih dežel in prestavitev poti iz Ogrske v Italijo za to trgovino na turško ozemlje vsaj že desetletje prej, kakor trdi avtor (str. 114). S tem razvojem je vsekakor povezan tudi padec vloge in pomena Novega mesta kot trgovskega središča, ki je bil ob svojem razcvetu v 15. in prvi polovici 16. stoletja povezan s to mednarodno trgovino. Pri tem razvoju pa nikakor ne smemo pozabiti tudi dejstva, da je del živine in kož, ki jih na poti proti Italiji zaznamujejo mitninski viri na Slovenskem in tudi podatki v Italiji, vsekakor tudi domačega, deželnega izvora. Ponekod viri to celo izrecno navajajo (prim. mitninsko knjigo iz Bače leta 1536; AS, S. a. F 207 f. 402 — 1536 nov. 15). Prenos trgovine z živino konec 16. stoletja pa je vsekakor eden važnih vzrokov za daljšo dobo let trajajoči regres gospodarstva na Slovenskem, ki ga pa podrobneje nismo poznali.

Med manjšimi problemi naj omenim še naslednje. Ko avtor omenja privilegij skladišnega prava Ptuj in Ljubljani leta 1503, bi bilo vsekakor nujno povedati, da so ga za Ljubljano že desetletje pozneje ukinili, ker je ljubljanskim trgovcem prinesel več škode kakor pa koristi (str. 77). Dalje, italijanski trgovci, ki so se naseljevali v Ljubljani in Ptuj, so bili deloma res po svojem izvoru iz področja Bergama, toda v slovenske dežele so prihajali v veliki meri prek Pesara, kar še posebej kaže vlogo Pesara v trgovini s slovenskimi kraji v tem času. To je bilo treba omeniti, da se ne bi iz besedila dobil vtis, da se je tudi trgovina teh trgovcev usmerjala proti Bergamu. Vötsch pač niso Vodice, marveč Bača, ki je tedaj spadala pod ljubljanski višji urad (pozneje pod goriški) (str. 108). Tudi se ne bi povsem strinjal z avtorjevo trditvijo v op. 132 (str. 115), da so mnogi kranjski kmetje okoli 1586 opustili trgovino s soljo zaradi velikéga dviga cene soli, ki je kmečki trg ni več zmogel. To je vsekakor povzročilo precej težav kmečkim tovarnikom pri razpečevanju soli, vendar podatki na splošno ne govoré o upadu solne trgovine v tem času.

Vse te pripombe nikakor ne zmanjšujejo pomembnosti te izredno vsebinsko bogate in sijajno koncipirane razprave, s katero je pisec tudi slovenske dežele na široko povezal v mednarodni tok takratne trgovine.

Naslednje razprave iz te skupine obravnavajo probleme iz gospodarske in družbene zgodovine Ogrske, tako obseg zahodno ogrske trgovine (H. Prickler, Das Volumen des westlichen ungarischen Aussenhandels vom 16. Jahrhundert bis 1700, str. 131—144), vpliv turških vojn na osrednja ogrska mesta (A. Kubinyi, Die Auswirkungen der Türkenkriege aus die zentralen Städte Ungarns bis 1541, str. 201—219), razvoj trgovine v zahodnem delu Panonske nižine pod turško oblastjo v 17. stoletju (L. Rúzsás, Die Entwicklung der Marktflecken Transdanubiens unter der Türkenherrschaft im 17. Jahrhundert, str. 221—234), vprašanje kontinuitete gospodarske strukture ogrskih trgov pod turško oblastjo (F. Szakály, Zur Kontinuitätsfrage der Wirtschaftsstruktur in den ungarischen Marktflecken unter der Türkenherrschaft, str. 235—272), problematiko »graničarjev« in vpliva na družbo ter vojsko (I. N. Kiss, Gesellschaft und Heer in Ungarn im Zeitalter der Türkenkriege (Das Soldatenbauernstum), str. 273—296). Ob teh razpravah je zanimivo slediti relacijam med kontinuiteto in spremembami v zgodovinskem razvoju; dajejo pa ne samo ilustrativno podobo Ogrske v obravnavanih vsebinskih in časovnih mejah, marveč prikažejo tudi pomen in vlogo srbskega in drugega jugoslovanskega življa v njenem razvoju. Poljsko trgovino oziroma spremembe v njej v času turških vojn 16. in 17. stoletja ter turški vpliv na meščansko kulturo na primeru Krakova obravnavata dve razpravi (J. M. Malecki, Die Wandlungen im Krakauer und polnischen aHndel zur Zeit der Türkenkriege des 16. und 17. Jahrhunderts, str. 145—151, in J. Bieniarz, Die türkischen Einflüsse in der bürgerlichen Kultur Krakaus im 17. Jahrhundert, str. 152—158). Obrobno, vendar po svoje zanimivo vprašanje obravnava razprava o vplivu turških vojn na vojaško angaziranje Frankfurta v protiturških vojnah (F. Lerner,

Die Auswirkungen der Türkenkriege auf die Reichsstadt Frankfurt am Main, str. 159—175).

Za nas posebej zanimive so nadaljnje tri razprave, katerih avtorji so jugoslovanski zgodovinarji, ki so solelovali na simpoziju. S. Vilfan je v svoji razpravi (Die wirtschaftliche Auswirkungen der Türkenkriege aus der Sicht der Ranzinierungen, der Steuern und der Preisbewegung, str. 177—199) prikazal na eni strani problem vojne kot sredstva za pridobivanje in človeka-ujetnika kot blago, za katerega se zahteva odškodnina, kakor se pač to kaže v turških vojnah. Pritegniti pa bi bilo treba v razpravo tudi podatke o ujetih trgovcih iz naših krajev, za katere so Turki prav tako zahtevali in dobivali odškodnino. Na drugi strani pa se je avtor izredno zanimivo lotil problema dviga davkov in naraščanja cen ter njunih korelacij pod vplivom turških vojn. Naš najboljši sedanji poznavalec Vojne krajine F. Moacanin je prispeval sumarni prikaz problema zemljiške posesti graničarjev v hrvatski in slavonski Vojni krajini (Das Problem des Grundbesitzes der Militärbevölkerung an der kroatischen und slawonischen Grenze, str. 297—307), a profesor sarajevske filozofske fakultete M. Vasić je opisal gospodarske spremembe, ki so zajele proti Ogrski meječe predele v Bosni in Srbiji v času turških vojn v letih 1480 do 1536 (Der Einfluss der Türkenkriege auf die Wirtschaft des osmanischen Grenzgebietes in Serbien und Bosnien (1480—1536), str. 308—318).

V zadnjo skupino razprav moramo šteti prispevek o produkciji železa v Erzbergu, ki ga je napisal znani avstrijski gospodarski zgodovinar F. Tremel (Die Eisenproduktion auf dem steirischen Erzberg im 16. Jahrhundert, str. 319—332), in dve krajši razpravi iz problematike denarja. Ena o vplivu turških vojn in turške stiske na kovanje novcev (P. W. Roth, Münzwesen und Türkennot, str. 333—337), druga o denarnem obtoku v 16. stoletju na podlagi številnih najdišč novcev na ozemlju sedanje Avstrije, pri čemer so uporabili komputersko tehniko in metodo (P. Cerwenka, Der Münzumlauflauf zur Türkenzeit. Der Einsatz der Computertechnik in der historischen Forschung (erläutert an der Auswertung der österreichischen Münzfunde des 16. Jahrhunderts von ca. 60.000 Stück, str. 338—345).

Knjiga, ki je prva v svoji seriji, je opremljena s številnimi reprodukcijami in zemljevidi, ki vsebino posameznih razprav smiselno dopolnjujejo, dodano pa ji je tudi krajevno in osebno kazalo.

Ferdo Gestrin

Arhivi v Sloveniji, Ljubljana 1970. Sestavila in uredila s sodelovanjem arhivov Jože Zontar in Sergij Vilfan. Str. 64.

Pred nekaj leti je Arhivsko društvo za Slovenijo izdalo knjižico z naslovom »Arhivi«. Od pisarne do zakladnice zgodovine (Ljubljana 1967, str. 56), konec lanskega leta pa je isti izdajatelj objavil novo podobno publikacijo z zgornjim naslovom. S to serijo, knjižice se bodo verjetno v daljših ali krajših presledkih še izdajale, je začelo zelo delavno Arhivsko društvo za Slovenijo pod raznimi vidiki seznanjati z nalogami arhivov, popularizirati njihovo dejavnost oziroma dejavnost arhivskih delavcev v SRS, hkrati pa med najširšimi krogi bralcev vzbujati smisel in razumevanje za pomembnost arhivskega gradiva kot kulturne dediščine preteklosti.

Ce je prva publikacija prikazovala javnosti zlasti pomen arhivskega gradiva kot zakladnice za spoznavanje zgodovinskega razvoja slovenskega naroda in pomen arhivov kot institucij, ki to bogastvo zbirajo, hranijo, urejajo, pripravljajo in dajejo v znanstveno uporabo itd., pa je v tem delu težišče vsebine na prikazu samih arhivov v Sloveniji. Po orisu družbene vloge arhivov, opisu zgodovine znanstvene uporabe arhivskega gradiva in razvoja vede o arhivih (arhivistike) preide besedilo na jedro vsebine, ki so jo želeli avtorji posredovati.

Gre tu predvsem za prikaz tega, kako so arhivi kot institucije na Slovenskem nastajali in se razvijali do današnjih dni, kakšno je sedanje stanje

arhivskega omrežja, kako doteka gradivo v arhive in s kakšnimi zgradbami oziroma kapacitetami razpolagajo te pomembne kulturne in hkrati — po značaju dela — tudi znanstvene ustanove. Vsekakor je treba poudariti, da arhivi — to sledi iz opisa — v Sloveniji nimajo niti ene moderne, posebej za arhivske namene zidane stavbe, marveč so locirani v starih, le deloma svojih stavbah. Tudi glede tehničnih pripomočkov so vsi arhivi še zelo na slabem in močno zaostajajo za tujimi, a tudi mnogimi drugimi jugoslovanskimi arhivi. Prav ta del materialne baze slovenskih arhivov je v največjem nesorazmerju s sicer visoko strokovno ravnijo arhivskih ustanov, ki so se po osvoboditvi zelo razvile.

Posebej so se pisci dotaknili strokovnih nalog arhivov in v njih zaposlenih arhivskih delavcev (teh je še vedno premalo, čeprav se je od osvoboditve sem njihovo število nekajkrat povečalo) na področju znanosti in širše prosvetne dejavnosti. Ugotoviti je treba, da so arhivi v naši kulturni sredini, čeprav je njihova poglobljena naloga priprava gradiva za znanstveno uporabo, uspešno posegli tudi na področje znanstvene dejavnosti. Objavljajo rezultate lastnih znanstvenih raziskav, organizirajo posamezne znanstvene raziskave in skrbe za objavljanje arhivskega gradiva.

Publikacijo, ki je zelo smiselno ilustrirana, dopolnjujejo pregled vseh arhivskih ustanov v SRS in opis njihovega najvažnejšega gradiva, ki ga hranijo, dalje izbrana bibliografija del in razprav o arhivih, oris njihovih neposrednih nalog, dejavnosti in strokovne problematike.

Delo je pisano v poljudni, širokemu krogu bralcev dostopni obliki, je privlačno opremljeno, in prepričani smo, da bo imelo v javnosti precejšen in ugoden odmev. S tem pa bo publikacija dosegla svoj namen.

Ferdo Gestrin

TRGOVINA IN RUDARSTVO V NAŠIH DISERTACIJAH

Ob petdeseti obletnici svojega obstoja je izdala in založila Univerza v Ljubljani *Bibliografijo doktorskih disertacij univerze in drugih visokošolskih in znanstvenih ustanov v Ljubljani 1920—1968*, ki jo je sestavil Jože Kokolet. O tem, kako potrebno je tako delo, ne bi izgubljali besed, ker so bibliografije tista osnovna pomagala. — Kokoletova o disertacijah ima pri vsem tem še poseben pomen, — brez katerih si kakor invalid brez desne roke.

Ce bi na podlagi te bibliografije sestavljali razne statistike, bi prišli do prav zanimivih rezultatov. Tako bi videli, da je ljubljanska univerza podelila čast doktorja znanosti v teh 50 letih svojega obstoja povprečno letno nekaj več kot 13 kandidatom. Če si rezultate pogledamo bolj iz bližine, pa vidimo, da krivulja zelo niha: leta 1965 so kandidati obranili kar 97 disertacij (To je maksimum v vsej zgodovini naše univerze in sovpada z dozorelostjo generacije, ki je bila rojena tik pred okupacijo Jugoslavije), za kar je bilo v času med obema vojnama potrebnih približno 14 let. Pri tem seveda nismo upoštevali bistveno pomembnega dejstva, da je visokošolcev danes nekajkrat več kot pa takrat in da je število takih zavodov večje kot nekoč. V času stare Jugoslavije je največ kandidatov — in sicer 14 — doktoriralo leta 1923, medtem ko zaznamuje leto 1939 le 12 disertacij. Če določimo jesen 1945, ko so se ponovno odprla vrata univerze, kot cezuro med starejšimi in mlajšimi disertacijami, opazimo naravnost presenetljivo dejstvo: prav med okupacijo, ko je bilo število slušateljev najnižje, je bilo število obramb najvišje. Po 17 disertacij registrirata leti 1941 in 1944! Gre verjetno za generacijo, ki je bila rojena med prvo svetovno vojno in je med okupacijo dozorela do doktorske stopnje.

Ce bi s to statistiko še nadaljevali, bi lahko videli, katera fakulteta daje povprečno največ doktorjev, katera zaznamuje ostre dvige in padce predloženih disertacij, kakšna so sorazmerja med posameznimi fakultetami oziroma med posameznimi visokimi šolami — itd. Vsekakor pa bi dobili najrealnejšo

sliko o odnosu med diplomanti in doktorandi, če bi za vsako leto posebej delili število diplomantov s številom doktorandov. Po tem postopku izračunani kvocient (osipa med študijsko dobo seveda nikjer ne upoštevamo) bi bil še najzanesljivejši pokazatelj znanstvenih ambicij vseh, ki so dokončali študije na ljubljanski univerzi (tistih, ki so doktorirali na tujih univerzah, citirana bibliografija seveda ne obsega).

Predvsem nas tu zanimajo disertacije s področja zgodovine. Kokole jih je registriral na straneh 152—156 svoje bibliografije. Pregled te skupine disertacij pove, da so v petdesetih letih obstoja naše domače univerze obravnali kandidati 25 disertacij ali povprečno vsako drugo leto po eno disertacijo (14 obramb v 23 letih po osvoboditvi, 11 obramb v času od ustanovitve univerze do osvoboditve ali v 27 letih).

Za starejšo skupino disertacij je karakteristično, da je manj proučevala politično zgodovino in neagrarne panoge gospodarstva, za mlajšo pa to, da se ne ukvarja več intenzivno s kolonizacijo, kmečkimi upori, turškimi vpadi itd., ker je prenesla težišče na politično zgodovino, na trgovino, rudarstvo, na delavske strokovne organizacije itd. Medtem ko je prva skupina izdatneje posegala v srednji vek vključno s 16. stoletjem, pa je za drugo grupo disertacij karakteristična dominacija tém iz nove in najnovejše dobe.

Tu moremo izreči določeno mnenje le o štirih disertacijah iz tiste neagrarne gospodarske zgodovine, ki se ji starejša skupina doktorandov ni utegnila približati, ker je študirala in reševala druge pereče znanstvene probleme, mlajša skupina pa se je že mogla lotiti in jo — kot nadaljevanje disertacij — še obdeluje.

Ne samo univerzitetni predpis o tem, da morajo biti disertacije originalni teksti, pisani z vso znanstveno zavzetostjo in znanstveno-tehnično pedantnostjo, ampak tudi strogi subjektivni kriterij naših univerzitetnih učiteljev (kritičnost, vestnost, poznavanje problematike) so porok za to, da so vse disertacije na primerno visoki kvalitetni ravni. Pri tem namreč ne gre samo za to, da se s takšnim kriterijem ohrani ugled univerze in njenih učiteljev, ampak enostavno za to, da se v stavbo naše historične znanosti vzida res kvalitetne kamne, ki naj vzdrže vsak pritisk.

Obrambe omenjenih štirih disertacij so bile v letih 1960, 1962, 1964, 1966. Prva razprava nosi naslov *Ferdo Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja* (265 strani tipkopisa). Pri roki imamo glede naslova nespremenjeno, sicer pa nekoliko razširjeno disertacijo, ki je bila publicirana pod okriljem slovenske Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani 1965. — Druga se glasi *Jože Šorn, Premogovništvo na Slovenskem do sredine 19. stoletja* (223 strani). V krajši obliki je sicer izšla v *Zgodovinskem časopisu* XVIII, 1964, toda tu upoštevamo tipkopis, ki je bil predložen filozofski fakulteti. — Tretjo disertacijo je predložil *Ignacij Voje, Kreditna trgovina Dubrovnika v srednjem veku* (439 strani). K obravnavanju smo pritegnili tipkopisni izvod. — Četrto inavguralno disertacijo predstavlja razprava z naslovom *Marija Verbič, Idrijski rudnik do konca 16. stoletja* (201 tipkopisna stran).

Na osnovi študija do sedaj neuporabljenih virov, dalje publiciranega gradiva, končno tudi literature (ta je imela do Gestrinove sinteze precej fragmentarni karakter) je uspelo Ferdu Gestrinu spisati monografijo, s katero je pravzaprav obrnil nov list v poznavanju zgodovine o trgovini slovenskega zaledja s primorskimi mesti v časovnem razponu, ki obsega kar tri stoletja. Za to trgovino smo sicer vedeli in jo — smem reči — kolikor toliko poznali, toda z obsegom po blagovno-kvantitetni plati, s tehniko trgovskega poslovanja, s trgovskimi potmi in oblikami prometa itd. nas je dodobra seznanil šele Gestrin. Ta razprava nikakor ni v sebi zaključena medievalna študija, ampak naravnost izhodiščna točka za študij gospodarske povezave, predvsem trgovske povezave slovenskega zaledja prek obmorskih mest s svetom od povečanja trgovine, ki pričinja nekako z letom 1720.

Ko so Habsburžani razširili meje svoje države do obal severnega Jadrana, so postali neposreden sosed beneške republike, toda republike, ki je absolutno obvladala pomorsko trgovino in politiko v vsem Jadranskem morju. Habsburžani so bili prešibki, da bi mogli v sorazmerno kratkem času potisniti soseda v defenzivo. Gestrin sicer zasleduje razmerje sil med obema državama, toda veliko bolj ga privlačuje tisto elementarno menjavanje gospodarskih dobrin ali trgovina, ki sledi svoji lastni zakonitosti in ji je »visoka politika« nekaj sekundarnega razen kolikor ta ne posega direktno v trgovsko poslovanje in trgovsko politiko.

Italijanske države so bile prvovrsten kupec blaga tudi s slovenskega ozemlja. Na ta način so prihajali naši trgovci v tesne stike z gibčnimi romanskimi poslovnimi ljudmi in se gotovo naučili od njih, predvsem od Benečanov, tehnike poslovanja. Ne moremo presoditi, če je bila južnonemška tehnika razvitejša in obsežnejša od benečanske, vsekakor pa je Gestrin dokazal, da je ogromen del trgovine gravitiral na apeninski polotok in da je slovenski trgovec via facti prevzel trgovske uzance Romanov, da pa je moral obvladati tudi prakso južnonemškega trgovskega sveta, če je hotel uspešno kupčevati.

Naslednja disertacija posega v osvetlitev začetka obratovanja slovenskih premogovnikov. Tema je v ozki zvezi z generalnim naslovom »Industrializacija Slovenije«. Videti je, da je študija le začetek ali prvi del elaborata, ki naj obdela vse premogovništvo v okviru habsburške monarhije, da pa je tudi del celotne rudarske dejavnosti na našem teritoriju. K delu so bile pritegnjene domače arhivalije in tiste tuje, ki jih danes hranijo arhivi v Celovcu, Gradcu in pa zlasti na Dunaju.

Voje je med slovenskimi zgodovinarji najvnetejši če že ne edini preučevalec virov, ki jih hrani Dubrovniški državni arhiv. Zato ni prav nobeno naključje, da je njegova disertacija grajena prav na teh virih. Za témo si je izbral do sedaj zelo šibko študirano kreditno trgovino v Dubrovniku med leti 1282 in 1481. Oblike kreditnega poslovanja so se razvile predvsem v italijanskih komunah (najstarejše tozadevne knjige hrani Genova; ohranjene so od 1155 dalje), močan odmev pa so našle tudi v Dubrovniku. — Voje najprej podrobno obravnava razvoj dubrovniške kreditne listine kot dokumenta, zatem obsežno analizira oblike kreditnega poslovanja; seznanjati nas tudi z roki za vračanje kreditov, s problemom obresti in s sankcijami v primeru zastanka s plačilom. — Kreditna trgovina v Dubrovniku je dosegla največji obseg med leti 1450 in 1459, torej v času, ko se je tudi sukno dubrovniških manufaktur dobro prodajalo, saj so se s prihodom Turkov na Balkan odprle Dubrovniku izredne možnosti za trgovanje z lastnimi tkaninami.

Prav tako del ali začetek monografije iz zgodovine našega rudarstva je razprava o idrijskem rudniku živega srebra. Avtorica je uporabljala tudi tuje vire, ker je hotela čim precizneje odgovoriti na vprašanja, ki so ostala nerešena, to je, kdaj je rudnik pričel z obratovanjem, kako je z rudarskimi družbami, ki so eksploatirale rudo oziroma živo srebro, kakšna je bila uprava podjetja in podobno. Do sedaj sta bila namreč izčrpno obdelana le dva problema: trgovina z živim srebrom ter gospodarski in socialni položaj idrijskega delavstva.

Avtorici je prav gotovo lepo uspelo odgovoriti na zastavljena vprašanja. Poleg tega pa je njena razprava polna izredno koristnih podatkov o tehniki trgovskega poslovanja južnonemških trgovcev z živim srebrom. Obdelana so trgovska pota živega srebra prek Kranjske do najbližjih skladišč v Benetkah, Trstu, Kranju, Beljaku, koroškem St. Vidu itd., pota po Evropi pa je že pred leti obdelal Strieder.

Določene karakteristike se bodo kdaj pozneje prav gotovo dale obdelati v skupni razpravi. Tu mislimo na primer na obvezno preskrbo vseh rudnikov na Slovenskem z žitom, na udeležbo kranjskih in drugih »slovenskih« plemičev pri raznih rudnikih, odnos podjetnikov do rudarjev in oblike socialnega zavarovanja, vprašanje gozdov itd. Določeni problemi so namreč skupni vsem

rudnikom. Verbičeva je k rešitvi teh problemov dodala v disertaciji svoj prav znatni delež.

Ta razprava še ni objavljena, treba pa je vsekakor misliti na to, da se jo publicira, ker tipkopijsni izvodi pač niso dostopni širšemu krogu zgodovinarjev in siceršnjih interesentov. Ta minus gre prav gotovo v škodo uveljavljanja naše zgodovinske znanosti doma in v svetu.

Jože Sorn

Klausjürgen Miersch, *Die Arbeiterpresse der Jahre 1869 bis 1889 als Kampfmittel der österreichischen Sozialdemokratie* (Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich, 6). Wien, Europa-Verlag 1969., IX + 203 str.

V seriji publikacij dunajske Delovne skupine za zgodovino delavskega gibanja v Avstriji je ta monografija že druga, ki se je razvila iz disertacije. Prva je že 1964 izišla H. Mommsenova *Die Nationalitätenfrage im habsburgische Vielvölkerstaat*. K. Miersch je svoje doktorsko tezo zagovarjal leta 1968 na filozofski fakulteti univerze v Kölnu pri prof. Adamu Wandruszki. S svojim delom, ki je po tematiki prav gotovo bolj redko obravnavano, je Miersch pomembno dopolnil zgodovinopisje o začetkih delavskega gibanja v Avstriji, obdobje do Hainfelda, ali junaškega razdobja kot ga je označil Viktor Adler. Standardno in še vedno nepreseženo delo Lidwiga Brüglja *Geschichte der österreichischen Sozialdemokratie* je zlasti z novimi arhivskimi podatki zelo dosti izpopolnil Herbert Steiner v svojem delu *Die Arbeiterbewegung Österreichs 1867—1889*, iz aspekta obravnavanja nacionalnega vprašanja Hans Mommsen, zdaj pa je temu dodal še Miersch zelo temeljito delo o delavskem tisku.

Delavski tisk je nedvomno igral prvovrstno vlogo v propagandi delavskega gibanja, ki je bilo takrat pravzaprav še pollegalno, vlada pa je s tem, da je dovoljevala vsaj delavske liste posredno priznavala tudi delavsko stranko in ji omogočila agitacijo. Obravnavano delo je zanimivo in pomembno tudi za slovenskega bralca, saj so delavci na Slovenskem brali nemške delavske časopise, ker svojih niso imeli, in vanje tudi pisali, ne sicer načelnih in teoretičnih člankov pač pa poročila o delovanju svojih delavsko-izobraževalnih društev. Poudarim naj, da v tem obdobju avstrijsko delavsko časopisje v nemškem jeziku sorazmerno niti ni tako malo pisalo o delavskem gibanju v slovenskih deželah in je zategadelj to časopisje tudi pomemben vir za spoznavanje slovenskega socialističnega gibanja vsaj v prvem razdobju, torej do osnovanja JSDS, ko so domači viri malo ohranjeni.

Avtor je monografijo napisal z vso akribijo, pedantnostjo in s prav municioznim poznavanjem virov in literature. Žal le, da se je omejil samo na delavski tisk v nemškem jeziku, ne pa tudi v jezikih drugih narodov. Res je sicer, da je bil center predvsem v nemško govorečem delu Cislitvanije, toda vsaj češko delavsko gibanje je bilo že tako pomembno, da brez upoštevanja njegovih listov precej zbledi podoba o razvoju celotnega gibanja. Po mnenju avtorja lahko razdelimo razvoj delavskega tiska v obravnavanem obdobju na sedem razdobj, ki istočasno ustrezajo tudi dogodkom v strankini zgodovini: 1. 1867—1869, ko je delavstvo v smislu društvenega zakona še brez svojih političnih organizacij in brez lastnega tiska. Glasniki delavstva so zato nekateri liberalno-demokratski listi, zlasti *Konstitutionalle Vorstadtzeitung*. 2. 1869—1873, obdobje, ko je socialnodemokratska stranka dobila svoja prva lastna lista *Volksstimme* in *Volkswille*. Začela se je tudi že notranje-strankarska opozicijska publiciteta kot posledica Reinthalove odcepitve. 3. 1873—1877 je obdobje prve velike strankarske razcepitve in obe frakciji dobila svoje lastne organe, tako Scheujeva skupina *Gleichheit*, Oberwinderjeva pa *Volkswille*, *Zeit* in *Agitator*. 4. 1877—1879/80 obdobje, ko se stranka vsaj v glavnem spet združi. Tedaj izhaja tudi več glasil paralelno: *Sozialpolitische Rundschau*, *Sozialist*. 5. 1880/81—1884 je razdobje drugega velikega

razcepa. Radikali imajo glasilo Zukunft, zmerni pa Wahrheit. 6. 1884—1886 je čas, ko je avstrijsko delavsko gibanje močno upadlo. Še naprej izhaja Wahrheit ter brnski Volksfreund, ki simbolizirata komaj še obstoječo stranko. 7. 1886—1889 je obdobje Adlerjevega prizadevanja za ponovno enotnost delavskega gibanja. Glavno vlogo v tem prizadevanju ima Adlerjeva Gleichheit.

Že v revolucijskem letu 1848 imamo vrsto časopisov, ki imajo v sebi zamatke delavske publicitete n. pr. Das Wiener Allgemeine Arbeiterblatt, Der Radikale, Arbeiter-Zeitung, Der Proletarier. Morda bi se na tradiciji demokratično svobodnjaškega časopisnega znanja in združeno s prvimi boječimi prizadevanji proletarske žurnalistike razvil avtonomen delavski tisk, da niso prišli vmes dogodki dunajskega oktobra in s tem zadušitev celotnega tiska sploh. Delavstvo je vseskozi, odkar je z začetkom leta 1869 dobilo svoj organ in kljub temu, da je bil vsak delavski list mnogokrat konfisciran, da Arbeiter Zeitung, ki izhaja še danes. Čim je bil prepovedan ali je prenehal se je stalno boril z zakonom o kaviciji in »stemplu« ter z denarnimi težavami; sklenjeno ohranilo izhajanje svojega glasila do leta 1889, ko začenja izhajati izhajati en list, ga je že zamenjal nov ali pa je začel izhajati vzporedno. Samo v času 1885/86 ni na Dunaju izhajal strankin list, vendar je to vrzel takoj zapolnil brnski Volksfreund.

V delavskem tisku padeta v oči dva glavna agitatorska elementa: na eni strani je vodil delavski tisk permanenten boj proti neproletarskemu razrednemu sovražniku, na drugi strani pa se v njem kritično in polemično zrcalijo vsi osebni in principielni spori znotraj lastne stranke. Ne gre pustiti vnemar, da so notranja strankarska nasprotja dosegla tak razmah, da se je »razredni sovražnik« kar čutil izzvanega, da je propagandistično vpadel v tako nastalo vrzel in da je, kar je še nevarnejše, prišlo do zbežnosti v lastnih vrstah, ki je še bolj omajala že tako nestabilno mlado stranko. Značilno za obravnavano socialistično publicistiko je stereotipno poudarjanje principialnega, pomanjkanje pripravljenosti na kompromise in trdno vztrajanje na določenih predstavah, kar je temu tisku dalo šablono monotonije. Proletarska publicistika je seveda ozko povezana z razvojem socialističnega delavskega gibanja sploh in zato tudi dopolnjuje in pojasnjuje same dogodke v strankarski zgodovini. V ideološkem pogledu je vladala prva leta prava zmeda. Med seboj se prepletajo krščanske predstave z modernimi socialističnimi, ravno tako kot tudi ideja prosvetljenstva s pojmovanji framasonstva. Ideološka razjasnitev v delavskem tisku se opaža v letih 1877/78, ko Lassalla nadomesti Marx, to pa se zgodi s tem, da stopi na publicistično polje spretno pero čistega marksista Kautskega. Z ustanovitvijo stranke v Hainfeldu se začne novo obdobje v delavskem gibanju in tudi v sami monarhiji, ko dobi, po besedah Cortija, posebno življenje mnogonacionalne monarhije spremenjeno podobo.

Nazadnje je avtor dodal še dodatek o agitaciji med kmečkim prebivalstvom, ki pa je bila zelo primitivna in siromašna, saj je v vseh listih v dvajsetih letih našel le osem člankov, ki se ukvarjajo s kmečkim vprašanjem. Seveda ni mogel ugotoviti kaj drugega kot že znano dejstvo, da proletariat v mestih ni imel razumevanja za agrarne probleme, niti jih ni poznal in je s tem, da je zanemaril propagando v to smer, spregledal Marxovo pojmovanje še iz Kapitala, ko pravi, da se poljedelski proletariat ne sme ločiti od industrijskega.

Franc Rozman

Koroški plebiscit. Razprave in članki. Uredili: Janko Pleterski, Lojze Ude in Tone Zorn. Izdala Slovenska matica 1970, str. 560, 9 zemljevidov in slikovno gradivo.

Zbornik »Koroški plebiscit«, ki ga je ob petdeseti obletnici plebiscitnega glasovanja izdala Slovenska matica s pomočjo sklada Borisa Kidriča in na vzpodbudo Inštituta za narodnostna vprašanja, je, kot omenja tudi uvodna

beseda »že drugi zbornik razprav, ki obravnavajo narodnostno razmerje na Koroškem«. Leta 1946 je Državna založba Slovenije izdala »Koroški zbornik« (660 strani leksikonskega formata uredili so ga Bogo Grafenauer, Lojze Ude in Maks Veselko), ki pa je bil po uredniški zamisli obrnjen k podobi Koroške v celoti tako v zgodovinskem pregledu (ta zajema čas od slovenske naselitve do konca druge svetovne vojne) kot v razpravah, ki so ta pregled dopolnile še z geografske, jezikoslovne in etnografske strani. Predplebiscitnih in plebiscitnih dogodkov 1918—20 in njihovih posledic sta se neposredno dotaknili le dve razpravi, ki ju v dopolnjeni in razširjeni obliki vsebuje tudi novi zbornik o koroškem plebiscitu; to sta Boga Grafenauerja: Vprašanje jugoslovansko-avstrijske meje na mirovni konferenci in Ivana Tomšiča: Plebiscit na Koroškem s prave strani. Lojze Ude je že v uvodni besedi v »Koroški zbornik« opozoril na nastalo vrzel, ko je zapisal, »da tudi v tem zborniku še ni temeljiteje in kritične razprave o plebiscitni borbi iz 1918—20. Medtem, ko imajo Nemci o tem številno literaturo, je vse, kar se je doslej o tem pisalo pri nas, zelo fragmentarno in miselno nedognano«. Štiriindvajset let po prvem zborniku razprav o značilnostih in preteklosti razmerij v koroškem prostoru zbornik »Koroški plebiscit« logično dopolnjuje že začeto razkrivanje koroške zgodovine, s svojim spraševanjem o sami naravi plebiscitne odločitve, nemško-slovenskem odnosu na Koroškem in vzrokih, ki so privedli do za Slovence negativnega plebiscitnega izida, pa odpira še številna splošna vprašanja o nacionalni zavesti in političnih, socialnih in gospodarskih elementih v odnosih med narodi. Zdi se, da so ta vprašanja tako v sodobnem jugoslovanskem kot koroškem trenutku še posebej aktualna.

Zbornik »Koroški plebiscit« vsebuje dvanajst razprav devetih avtorjev in sicer: F. Zwittra: Etnične in družbene osnove koroškega vprašanja, J. Pleterškega: Slovenska Koroška pred prvo svetovno vojno, J. Pleterškega: Koroški Slovenci med prvo svetovno vojno, L. Udet: Vojaški boji na Koroškem v letu 1918—1919, J. Pleterškega: O značaju in prvih plebiscitnih odločitvah, J. Felaherja: Slovenska zahodna Ziljska dolina v prevratnih dneh 1918—1919 — Zgodovinska resnica o 24. novembru 1918 v Št. Štefanu, T. Zorna: Prispevek k vprašanju jugoslovanske uprave v plebiscitni coni A, B. Grafenauerja: Slovenska Koroška v diplomatski igri 1919, I. Tomšiča: Problemi sodobnega meddržavnega plebiscita in koroški plebiscit 1920, D. Druškoviča: Različnost dveh pisateljskih sporočil, T. Zorna: Koroški Slovenci v letih 1920—30 in T. Zorna: Tiskani viri in literatura o koroškem plebiscitnem obdobju (s komentarjem). Vse razprave (razen zadnje) so povzete v angleščini in nemščini; morda avstrijska znanstvena kritika plebiscitnega zbornika ne bo tako molče prezrla kot je »Koroški zbornik«.

Zwittrava razprava, ki ji za kratkim uredniškim pojasnilom pripada uvodno mesto v plebiscitnem zborniku, seže globje, kot bi bilo mogoče skleniti iz njenega naslova. Koroško problematiko obravnava v širšem časovnem in evropskem okviru ter se dotika splošnih vprašanj postanka modernih narodov in razpravljanj o »historičnih« in »nehistoričnih« narodih. Močno strnjeno zasleduje nastajanje spoznanja o skupni zgodovinski, etnični in kulturni usodi vsega slovenskega prostora, v tej zvezi pa tudi tendenčno težnjo, da se slovenske prebivalce Koroške prikaže kot posebno etnično skupino (Vindišarji) in tako poudari njegovo prvenstveno pokrajinsko pripadnost. S postavitvijo slovenskega narodnega in koroškega vprašanja v širši okvir mednacionalnih odnosov v Evropi (predvsem v XIX. in v začetku XX. stoletja) potrdi dr. Zwitter svoje že večkrat zapisano spoznanje, »da je koroško vprašanje, a tudi slovensko narodnostno vprašanje v dobi med sredo XIX. stoletja in prvo svetovno vojno zelo izrazit primer konflikta med etnično grupo mase prebivalstva in etnično grupo višjih socialnih slojev«. Germanizacija na Koroškem se običajno omejuje na neagrarna področja, ugotovitev, ki danes ob vse dinamičnejšem spreminjanju strukture agrarnih področij in stapljanja kmečkega prebivalstva z mestom in industrijo posebej vzpodbuja k razmišljanju. V zborniku to vprašanje na žalost ni doživelo temeljitejše

obravnave, kar je verjetno mogoče pojasniti predvsem z njegovo tematsko usmeritvijo.

Tri razprave, ki jih je v zbornik prispeval J. Pleterški se časovno in vsebinsko dopolnjujejo. V prikazu slovenske politike na Koroškem od 1848 do prve svetovne vojne povzema Pleterški že znana dejstva in poglobitve ugotovitve dosedanjih zgodovinskih del o tem vprašanju. Slovensko Koroško med prvo svetovno vojno zasleduje v dveh plasteh: s prikazom nemškega političnega pritiska in politike nemških meščanskih strank, ki so se v času vojne vse intenzivneje usmerjale k veliko nemškim načrtom in izključevanju slovenskih političnih prizadevanj iz aktivnega političnega prostora, na drugi strani pa prikazom prav teh političnih prizadevanj, ki so kljubovala nemškemu pritiskom in od spomladi 1918 — kot v ostalih slovenskih deželah v monarhiji — doživela velik razmah v gibanju za program majske deklaracije Jugoslovanskega kluba. Samo plebiscitno odločitev obravnava Pleterški v tretjem prispevku in podrobneje analizira propagandno gradivo obeh strani. V razpravi ugotavlja, da je »plebiscit po zamisli in odločitvi velikih držav narodnostno pripadnost docela izločil, je ni niti evidentiral in je vsakega posameznika postavil pred čisto osebno, tajno odločitev, ki je imela značaj glasovanja na političnih, strankarskih volitvah«. Glavna misel jugoslovanske propagande je bila, da morajo Slovenci glasovati v soglasju s svojo narodnostjo za svojo narodno državo. Avstrijska propaganda (tudi socialno-demokratska) pa je Slovence zagotavljala v novi republiki popolno nacionalno svobodo in avtonomijo (»Slovenci! Slovenke! Ostanite na Koroškem! Videli boste, da bomo še Slovence na Kranjskem preživeli!«) in je prikazovala kraljevino SHS kot državo socialnih nasprotij in neenakosti. V tem smislu pa je postala negativna odločitev za SHS odločitev za državno in ne narodno pripadnost. Po avtorjevih ugotovitvah je skoraj 10.500 Slovencev glasovalo za Avstrijo, od teh več kot polovica pod vplivom avstrijske socialne-demokracije, vsi pa v prepričanju, da bo nova avstrijska republika zagotovila dvojezičnost Koroške brez nadaljnega boja za nacionalne pravice (kot je zagotovil tudi koroški deželni zbor 28. septembra 1920).

Diplomatsko igro ob vprašanju jugoslovansko-avstrijske meje na mirovni konferenci je osvetlil B. Grafenauer v razpravi, ki je od prve objave v »Koroškem zborniku« doživela le manjše spremembe in dopolnitve glede na novo dostopno gradivo. B. Grafenbauer ostaja pri vseh svojih že zapisanih ocenah političnih in diplomatskih vzrokov za negativni izid plebiscitnega glasovanja, med katere prišteva nespretno in neobjeljeno politiko slovenske vlade v Ljubljani, razmeroma majhno zanimanje Pašičeve politike za severno-zahodno mejo pred samo mirovno konferenco, na konferenci pa nenaklonjenost velikih sil jugoslovanskim predlogom in rešitvam, predvsem nenaklonjenost Italije; zadnjo trditev o nenaklonjenosti Italije jugoslovanskim zahtevam poizkuša v zadnjem času predvsem na podlagi že znanih Wuttejevih tez in ocen na Koroškem zopet izpodbijati W. Neumann v svojem delu »Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918—1920. — Legende und Tatschen«, ki je izšlo v Celovcu z letnico 1970.

Slika Koroške v plebiscitnem obdobju logično izpopolnjujeta Udetova razprava o oboroženih bojih in že v Kroniki objavljen Felaherjev prispevek o istem obdobju v Ziljski dolini; T. Zorn razpravlja še o jugoslovanski upravi v coni A. I. Tomšič pa v svoji razpravi ugotavlja določene nekorektnosti pri sami plebiscitni izvedbi. S plebiscitno odločitvijo začrtana meja je pokazala za Slovence negativne posledice že v prvem desetletju po plebiscitu, saj je nemška Koroška pozabila na zagotovila slovenskemu prebivalstvu, ki jih omenja J. Pleterški. To prvo desetletje koroških Slovencev v prvi avstrijski republiki je obdelal T. Zorn.

Posebno mesto v plebiscitnem zborniku pa pripada Druškovičevi razpravi: »Različnost dveh pisateljskih sporočil« s katero zbornik zapušča dogajanja v širšem koroškem političnem prostoru in se poizkuša približati odmevu teh dogodkov v pričevanju dveh njihovih spremljevalcev. Druškovičeva pri-

merjava Prežihove »Požganice« in Perkonigovih »Patriotov«, dveh romanov, ki sta vzporedno nastajala med obema vojnama in, ki oba — vsak na svoj način — popisujeta plebiscitni koroški svet, teži v prvi vrsti k razkrivanju Prežihovega in Perkonigovega individualnega razumevanja narodnih in socialnih razmerij v koroškem prostoru. Druškovič tako poseže na razmeroma veliko Perkonigovo ozkost, regionalno patriotičnost in v določeni meri celo navezanost na že preživele tradicionalne vrednosti; spoznanje, ki verjetno ne velja le za Perkoniga, pač pa za nemško Koroško v celoti in, ki načenja vprašanje o posledicah »rešitve« koroškega vprašanja tudi za miselnost nemške večine.

V zborniku »Koroški plebiscit« zbrane razprave so tako širše razprle spraševanje o vzrokih, sami naravi in posledicah plebiscitne odločitve. Mestoma so načele številna nova vprašanja, ki jih zbornik še ne razrešuje, predvsem tista, ki se s spreminjanjem socialne in gospodarske strukture vasi povsem na novo odpirajo. Ze s samim odpiranjem in načenjanjem novih vprašanj pa je zbornik »Koroški plebiscit« tudi presegel svojo tematsko usmeritev.

Peter Vodopivec

Koroška in koroški Slovenci. Zbornik poljudnoznanstvenih in leposlovnih spisov. Uredili: dr. Vladimir Klemenčič, dr. Janko Pleterski, dr. Tone Zorn in dr. Janko Kos. Izdala založba »Obzorja« v Mariboru 1971, str. 389 + 1 zemljevid.

Z zbornikom »Koroška in koroški Slovenci« smo dobili poljudno sestavljen prikaz pretekle in sodobne podobe slovenske Koroške, ki je namenjen najširšemu krogu bralcev. Zamisel za tak zbornik je zrasla — kot omenja Vladimir Klemenčič v uvodni besedi — iz vedno večjega zanimanja za problematiko Slovencev, ki so jih državne meje ločile od matičnega slovenskega prostora in so danes izpostavljeni različnim oblikam nacionalnih pritiskov; med glavnimi pobudniki zanj je bil Odbor koroških partizanov. Uredniški odbor je zbornik razdelil v tri med seboj ločene oddelke (geografsko-socialnega, zgodovinskega in leposlovnega) in je pritegnil k sodelovanju pisce različnih strok iz SR Slovenije in slovenskega dela avstrijske Koroške: zgodovinarje, slaviste, geografе, etnoloге in umetnostne zgodovinarje. Tako se v zborniku vrsti šestindvajset avtorjev z enaintridesetimi poljudnoznanstvenimi prispevki, ki jih dopoljujejo še kratki izbori pesmi ali odlomki proznih del dvanajstih preteklih in sodobnih koroških ustvarjalcev. S spretno uredniško organizacijo je uspelo zasnovati pestro sliko koroškega sveta in razkriti njegovo tesno zvezanost s celotnim slovenskim prostorom in slovensko zgodovino.

V geografsko-socialni oddelk zbornika je prispevalo razprave pet avtorjev in jih je mogoče razdeliti v dva dela: v prvem dr. S. Ilesič in dr. I. Gams obravnavata zunanjo, pokrajinsko podobo Koroške, medtem, ko je drugi obravnavan predvsem k njenim gospodarskim in socialnim značilnostim. O teh značilnostih pišejo dr. J. Medved v svojem prispevku o koroškem kmetijstvu, dr. M. Jeršič, ki se dotika problematike vpliva odprtosti meja na prostransko mobilnost prebivalstva Koroške in SR Slovenije in dr. V. Klemenčič, ki pokaže na nekatere bistvene značilnosti spreminjanja gospodarske in socialne strukture na Koroškem (stopnjevan razvoj nekmetijskih dejavnosti, povečanja števila delovnih mest predvsem tercialnih dejavnosti, intenzivnejše izseljevanje in odpiranje delovnih mest za nekmečke poklice itd.) in opozarja na posledice, ki jih bo tako spreminjanje imelo za Slovence na Koroškem.

Zgodovinski del začena kratek uvodni zapis, ki ga je prispeval dr. F. Zwitter in, ki strnjeno povzema glavne značilnosti preteklosti Slovencev na Koroškem. Slede prispevki dr. J. Šašlja, dr. B. Grafenauerja, dr. J. Pleterskega, dr. V. Melika, L. Udeta in dr. T. Zorna, ki se dopolnjujejo v zaokrožen oris celotne Koroške zgodovine od poselitve koroškega prostora (še pred prihodom Slovanov), prek države karantanskih Slovencev (s prikazom ustoj-

ličevanja koroških vojvod), kmečkih uporov, narodne prebuditve 1848, slovenske koroške politike v stari Avstriji, plebiscitnega obdobja do druge svetovne vojne in položaja Slovencev v drugi avstrijski republiki. Zdi se, da je glavno misel tega le 143 strani dolgega zgodovinskega pregleda povzel B. Grafenauer v kratkem odstavku, v katerem naglaša, »da so koroški Slovenci v vseh obdobjih preteklosti preživljali prav tiste zghodovinske spremembe, zmage in udarce v življenjskem in narodnem boju za obstanek kot Slovenci v katerikoli drugi slovenski pokrajini. Dolga stoletja je bilo pri njih središče slovenske zgodovine in še pred sto leti je bilo med koroškimi Slovenci za ves slovenski narod pomembno kulturno središče«.

Zgodovinsko sliko, kot so jo orisali prispevki omenjenih avtorjev, dopolnjujejo dr. Tischlerjev prikaz nastanka in delovanja slovenske gimnacije v Celovcu, zgodovinski pregled slovenskega časnikarstva na Koroškem, ki ga je prispeval dr. F. Vatovec, M. Juterškov zapis o umetnosti na Koroškem in kratek prispevek Z. Weissove o slovenskem slikarju Valentinu Omanu.

»Koroški delež v slovenski književnosti« je naslov uvodne razprave v tretji jezikovno-leposlovni oddelek zbornika, ki jo je prispeval r. F. Sušnik. Njen naslov pa tudi opredeljuje usmeritev vsega tretjega oddelka in Sušnikova začetna misel: »Ob rojstvu pisane slovenske besede je bila Koroška«, njegovo izhodišče. Tako piše dr. F. Tomšič o začetkih slovenskega pismstva in deležu Koroške pri nastanku brižinskih spomenikov, dr. T. Logar pa o slovenskih koroških narečjih in njihovi povezanosti z celotnim slovenskim jezikovnim razvojem. Dr. P. Zablatnik je v kratkem prispevku načel vprašanje o koroškem ljudskem pesništvu, posebej pa je orisal koroškega bukovnika A. S. Drabosnjaka, Dr. A. Slodnjak piše o Urbanu Jarniku, dr. F. Bernik o Antonu Janežiču, dr. J. Mahnič o Franu Ellerju, D. Druškovič o Prežihovem Vorancu in dr. R. Vosperek o slovenski književnosti na Koroškem po drugi svetovni vojni. Med temi prispevki o posameznih ustvarjalcih koroškega pismstva so kratki odlomki njihovih proznih del ali izbor njihovih pesmi; tako so predstavljeni A. S. Drabosnjak, Urban Jarnik, J. Stefan, F. Eller, J. Sket in Prežihov Voranc, od živečih pa M. Hartmanova, V. Poljanšek, A. Kokot, M. Maček, B. Kostanek, N. Darle in G. Janusch. Jezikovno-leposlovni del zbornika zaokroži Paternujeva razprava »Problem dveh tipov slovenske književnosti s posebnim oziranjem na njen koroški del«, v kateri avtor poudarja, da tudi slovenske koroške književnosti ni mogoče »ločiti v poseben literarni organizem«, saj je doživljala »v bistvu enako usodo kot vsa slovenska književnost«. Tako sta tudi na Koroškem nastajala dva tipa slovenske književnosti in vzporedno živita vse do danes: »na eni strani domačijska književnost, namenjena zabavi in prosveti najširših ljudskih slojev — na drugi strani višja, zahtevnejša književnost, ki teži k razvitejšim tokovom evropskih literatur«.

V dodatku sledita Spomenica koroških Slovencev zvezni vladi republike Avstrije z dne 11. oktobra 1955 in Klemenčičev zemljevid o deležu slovenskega prebivalstva na jezikovno mešanem ozemlju južne Koroške po popisu leta 1951. Zbornik »Koroška in koroški Slovenci« tako logično sklene svoje sporočilo.

Peter Vodopivec

Claudia Crömer, Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärntens 1918—1920.

Klagenfurt 1970. Hgg. vom Geschichtsverein für Kärnten. Aus Forschung und Kunst, Bd. 7, urednik G. Moro. 269 str.

Delo Claudije Kromer (objavljeno obenem v Cariniji št. I., 168, 1970, str. 3—269) je le nekoliko predelana diserfacija, dopolnjena z objavami nekaj poročil Milesove komisije ter zapisnikov štirih sej teritorialne komisije v Parizu 1919 po akth ameriških arhivov. Nastanek knjige kot disertacije se pozna tudi po nekako umetno odrezani temi, odmerjeni le po tem, kar se je dalo

odkriti v pred poldrugim desetletjem odprtih ameriških arhivih za zgodovino mirovne konference v Parizu. To je delu dalo neizogibno delno enostransko smer, razumljivo pri kompleksnem razdeljevanju dela v inštitutskem raziskovanju s pomočjo večjega števila kandidatov za doktorat, manj smiselno pa pri objavi takšnega dela samega zase izven inštitutskih serij objav. Ker je bila zadnja široka obravnava koroškega vprašanja na pariški konferenci z nemške strani Wuttejeva knjiga iz l. 1945, je bila seveda obnovitev tega študija že nujno potrebna — ne glede na mnogovrstno problematičnost Wuttejevega dela o teh vprašanjih (še posebej po l. 1938, ko se je že poprejšnja tendenčnost v nekaterih pogledih še močno povečala) — saj je v zadnjem četrstoletju izšla dolga vrsta objav virov in novih obravnav, ki so v celoti ali delno posvečene tudi temu vprašanju.

Ze v tem pogledu pa je videti pri Kromerjevi enostransko znanje in zanimanje. Zdi se — po citiranih delih — da ne obvlada nobenega slovanskega (tudi ne slovenskega) jezika, kar je seveda kar se le da neprimerno za obravnavanje vprašanja, za katerega tečejo v takšnih jezikih prav tako pomembni viri, kakor so tisti, ki jih je Kromerjeva iskala v ZDA. Takšno samozadovoljstvo z jezikovnim neznanjem, ki žal pri koroških zgodovinarjih ni tako redko, je mogoče karakterizirati le kot znanstveno nevestnost (kako bi le sodili o zgodovinarju starega veka, ki bi obravnaval stična vprašanja med Grki in Rimljani, pa bi znal le grški ali le latinski jezik, pa ne obeh?!).

Kromerjeva navaja izmed novih objav virov pet del (večinoma s po več zvezki) — tri ameriška in po eno francosko in britansko (pri zadnji objavi dokumentov je prezrla, da je nekaj aktov v zvezi z »jeseniškim trikotnikom« še v 3. knjigi prve serije!); poleg tega je delala v koroškem deželnem arhivu, dunajskem »avstrijskem hišnem, dvornem in državnem arhivu« ter v štirih ameriških ustanovah, ki hranijo arhivsko blago ali osebne korespondence za to dobo (v nacionalnem arhivu in kongresni biblioteki v Washingtonu, arhivu Harvardske univerze in biblioteki Yale univerze). Poglavitna vrednost knjige je prav v izčrpnih uporabi ameriškega arhivskega gradiva, s pomočjo katerega je avtorica izpopolnila zlasti vrzeli v našem dosedanjem poznanju dela teritorialne komisije (čeprav pri teh novostih res ne gre za nobeno *bistveno* novost, ki bi v temelju spreminjala to, kar smo že vedeli o poteku pogajanj). Seveda pa je bilo v letih 1918—1920 koroško vprašanje prav tako slovensko in jugoslovansko kot nemškokoroško in avstrijsko in bi avtorica morala pritegniti k obravnavi tudi jugoslovanske vire — če že zaradi pomanjkljivega jezikovnega znanja ali česar koli drugega ni delala v naših arhivih, vsaj v že objavljenem obsegu; očitno pa ne pozna niti obeh temeljnih publikacij, objave zapisnikov sej jugoslovanske delegacije v Parizu (obj. Krizman in Hrabak 1960) ter gradiva o nastanku jugoslovanske države v l. 1918 (obj. Janković in Krizman 1964), da molčimo o množici drugih manjših publikacij virov v različnih časopisih in zbornikih (gl. navedbe v moji razpravi v zborniku Koroški plebiscit, 1970, str. 366—374). Posebna enostranost je značilna tudi glede navedene uporabljene literature, v kateri ob številnem nemškem drobižu manjkajo celo temeljna dela slovenske znanosti o istih vprašanjih (n. pr. dela Frana Zwitterja o koroškem vprašanju, dela B. Grafenauerja in J. Pleterskega o etnični strukturi in politični usmerjenosti koroških Slovencev, Bezlajev kritični pretes Kranzmayerjevega dela o koroških krajevnih imenih, Kosove in moje analize kneževine Karantanije ob delih Moroja in Klebla o istem vprašanju itd., sicer pa niti Koroški zbornik, 1946, v literaturi ni naveden, čeprav ga je Barker že 1960 označil kot »an indispensable source for any study of the Carinthian Slovenian problem«, v The Slovenes of Carinthia, New York — Washington, 1960, str. 243 sl.). Žal se koroški nemški zgodovinarji ne zavedajo, da pomeni že od eruditske tehnike 17. stoletja naprej takšno spregledovanje bistvenih relevantnih del tolikšno napako znanstvenega dela, da takšna značilnost potiska zgodovinske spise v drugovrstno znanstveno literaturo: uporabni so zaradi novega gradiva, ki je v njih, ne pa pri obravnavanju bistvenih vprašanj, ki jih načenjajo na zastareli ali celo tendenčno

prirežani ravni. S tem pa si znanstvenik sam jemlje možnost polnovrednega nastopa in veljavnosti v znanstvenem svetu in razpravljanju.

Tudi Kromerjevi je takšen postopek v tolikšni meri zožil obzorje nje-nega znanja koroške zgodovine, da ni mogla resno in po resničnosti preteklih obdobj presojati marsičesa, kar je bilo napisanega o koroškem vprašanju v arhivskih aktih in korespondenci pred dobrimi petdesetimi leti. Marsikje, kjer bi moralo biti dvignjeno razpravljanje na raven samostojnega znanja o stvareh, se zadržuje le na stopnji referata o prebranem, resno analizo pa zamenjujejo le prepogosto bolj politične kot znanstvene pripombe (in še te marsikje le v smislu preprostih miselnih shem, kakršne so se izoblikovale med koroškimi Nemci pod vplivom tendenčne publicistike iz časov plebiscitnega boja in desetletij po plebiscitu, ne pa po treznem študiju vse kompleksnosti koroškega vprašanja in različnih oblik in obdobj sožitja dveh narodnosti na Koroškem).

Iz te temeljne metodične nedozorelosti izvira marsikatera konkretna slabost knjige. Tako avtorica sama sploh ni opredelila temeljev koroškega vprašanja v l. 1918—1920 — ki ga obravnava glede ameriških pogledov nanj — tj. etnične sestavljenosti dežele iz slovenskega in nemškega dela, kar je po-tem, ko se je pod pritiskom nerešenega nacionalnega vprašanja v njej in v imenu zahteve po *narodnostni* samoodločbi med 28. oktobrom in 1. novembrom 1918 zrušila dvojna monarhija, neizogibno uokvirjalo *slovenski* del dežele v program združene Slovenije, medtem ko je nemška stran branila — ne glede na formalno obliko svojega stališča — v resnici nadaljnji obstoj historične, etnično nehomogene celote v interesu nemške večine v deželi, ki je hotela obdržati pod oblastjo večine še vnaprej tudi slovenski del pokrajine. »Svoboda« nerazdeljene Koroške v geslu »Kärnten frei und ungeteilt« je bila izključno svoboda za nemško večino. Resnico te trditve je zgodovina nekolikokrat potrdila po plebiscitu in jo v mnogočem žal potrjuje tudi resničnost našega časa z vsemi neizpolnjenimi dolžnostmi Avstrije, prevzetimi v 7. členu pogodbe o njeni vzpostavitvi iz l. 1955. Izhodišče koroškega deželnega odbora v proglasitvi dežele za »nedeljivo« (25. X. 1918) je bila trditev, »da Slovenci na Koroškem z izjemo Jezerskega nimajo strnjeno naseljenega ozemlja«, kar Kromerjeva po publicistiki avstrijske propagande iz l. 1919 dopolnjuje s trditvijo: »Noben del dežele se ji ne sme odvzeti, ne da bi bila s tem resno ogrožena eksistenca preostale dežele« (str. 84). Zdi se, da se ne zaveda, da s tem sama navaja dokaz, da je bilo vse govorenje o »samoodločbi« za koroške Nemce le prazna fraza, v bistvenem nasprotju z navedenim izhodiščem in sprejeto le v skrajni zadregi kot reševanje težnje po oblasti nad slovenskim delom dežele v korist »preostalega« (tj. nemškega) dela dežele in ne kot zahteva po uresničevanju pravic koroških Slovencev po resničnem svobodnem odločanju o njihovi bodočnosti. Pri tem celo — zdi se da tudi brez zavesti o pomenu tega za vso problematiko, ki jo obravnava (in posebej za stališča Milesove komisije!) — sama navaja stališče mirovne konference, ki naravnost zavrača navedeno izhodišče koroških Nemcev v boju za oblast nad koroškimi Slovenci: »S svojo razmejitvijo (sc. med conama A in B) razlikujejo (zavezniške) sile zelo jasno etnično demarkacijsko črto, ki jo sestavljajo Krka, Glina, Glanfurt in Vrbsko jezero. Slovenski element dominira na jugu in vzhodu od te črte, nemški element na zahodu in severu... Vsaka od obeh con... obstoji iz skoraj homogenega prebivalstva in se more v primeru delitve kotline gospodarsko relativno lahko prilagoditi državi, ki ji pripade« (str. 218 sl.). Stališče, ki ga je zavzela uradno konferenca po tako dolgotrajnem razpravljanju o koroškem vprašanju, je namreč direktno nasprotno po Milesovem poročilu posredovanim stališčem koroških Nemcev, ki pa so postala v resnici izhodišče za oblikovanje določb senžermenske mirovne pogodbe o koroškem plebiscitu.

Prav zato se zdi, da avtorica ne pozna dovolj niti virov niti literature o etnični sestavi prebivalstva na Koroškem. Tako n. pr. pozna Czoernigovo anketo še vedno le po Wüttejevi razpravi iz l. 1906 (in to 20 let po objavi njenega fragmenta, ohranjenega prav za Koroško); statističnih virov sama

sploh ni uporabljala in na edinem mestu, kjer o tem ne povzema le podatkov publicistike ali aktov in kjer podaja lastno številko o deležu Slovencev v prebivalstvu cone A (str. 222) po štetju l. 1910, je podatek napačen (79 % namesto okr. 69 %). Prav tako se zdi, da ne pozna sama Umlaufovega dela Die Österreichisch-Ungarische Monarchie (Geographisch-statistisches Handbuch, 1897³), ki ga je uporabljal Seymour kot »standardno delo avstrijske geografije« (str. 32, op. 82), kajti sicer bi vedela, da je v tem delu ponazorjena etnična struktura dvojne monarhije še vedno s posnetkom še nekoliko v nemško korist poenostavljene Czoernigove karte, ki je na Koroškem naravnost narekovala od Sveč v Rožu proti vzhodu mejo po Dravi, tako da se takšnemu prvotnemu Seymourjevemu predlogu ne bi mogla čuditi (str. 53). Prav tako ob boljšem poznanju literature, ki so jo uporabljali izvedenci v l. 1918/19, ne bi prišlo do težkega nesporazuma v zvezi z Niederlejevimi besedami, da je »danes kraj na jugu te črte ponemčen«, češ da to odpravlja »pristojnost njegove meje« na Koroškem (južno od Celovca—Krka—Djekše—Krčanje—Grebinj), kajti pri Niederleju se nanaša ta pripomba le na ozemlje na *Stajerskem* med črtama Arnfels—Ehrenhausen—Obegg na severu ter Kaplja—Pesnica—Klanec—Spičnik—Ceršak—Kresnice—Svečina na jugu (Slovanski svet, str. 114). Podobnih stvari je še več, nekatere so povezane celo s poglobitnimi vprašanji, o katerih avtorica razpravlja (npr. avstrijski predlog o delitvi plebiscitnih con 6. avgusta 1919 bodisi v obliki glasovanja po občinah, bodisi v delitvijo plebiscitne cone A v štiri cone [str. 218], ki ga avtorica sicer označuje kot »fatalni učinek strahu, moralnega zloma Korošcev po njihovem vojaškem porazu« — prav nič pa se ne zaveda, kaj pomenijo sama dejstva in ta označba za vrednost poprejšnje trmaste obrambe stališč publicistike ter Milesove komisije).

Kromerjeva je po pravici posvetila Coolidgejevi in Milesovi komisiji in drugi aktivnosti četrtno svoje knjige (str. 45—110, 223—240). Brez dvoma je namreč preprečila koroškim Slovincem pridružitve k Jugoslaviji v veliki meri prav sprememba ameriškega stališča v nemško-avstrijsko korist, zvezana s tem delovanjem. Če gledamo na koroško vprašanje z ameriškega stališča, ima zaradi tega Milesova komisija vprav *ključni* pomen, ki se je glede na veljavo ZDA na konferenci v Parizu izrazil tudi v razvoju koroškega vprašanja nasploh. Zato je toliko težje, da je prav v tem pogledu prikaz Kromerjeve v več pogledih bistveno napačen (gotovo zaradi površnosti pri analizi podatkov, s katerimi je razpolagala):

a) Kar si je Kromerjeva sama izpisala iz različnih virov o Coolidgejevem delovanju, je najučinkovitejša zavrnitev njene teze — povzete po koroški publicistiki — da je bil v koroškem vprašanju *nepristranski* razsodnik ali posredovalec; njegovo pristranost še potrjujejo podatki s slovenske strani, ki jih avtorica ne pozna. Za uresničevanje Milesovega predloga je brez dvoma uporabil pritisk na slovensko stran, avtorica pa sama ugotavlja, »da je vedno vnovič poskušal... rešiti ozemlje za Avstrijo...« (97). Očitno je to posebej spričo etničnega značaja ozemlja, za katero je šlo na Koroškem, izrazita pristranost v nemško korist, ob kateri se da govoriti kvečjemu o uspehu nemško-koroških diplomatskih posredovalcev pri njem (Peter-Pirkham) pa seveda o pogojih, ki jih je za takšno Coolidgejevo stališče ustvarilo njegovo poprejšnje poznanje Dunaja in predvojne Avstrije, nikakor pa tega ni mogoče spremeniti v dokaz »pravičnosti« rešitve koroškega vprašanja 1919/1920, kar želi Kromerjeva.

b) Do Milesove komisije ni prišlo na pobudo Milesa samega kot nepristranskega opazovalca pogajanj v Gradcu januarja 1919, marveč je šlo — kot je naravnost povedal resnični avtor te pobude Peter-Pirkham — za spretno igro koroških Nemcev, po večnem pravilu takšnih pogajanj prav gotovo namerjeno v lastno korist, saj je izvirala od njih tudi blokada pogajanj (z ultimativno zahtevo po izpraznitivi ozemlja severno od Drave in zahodno od Borovnice), ki je bila podlaga za Peter-Pirkhamov predlog. Sprememba stališča koroške deželne vlade že med delom komisije na terenu (Peter-Pirkham je

kot koroški predstavnik sprva pristajal na prepustitev Podjunè pod oblast slovenske vlade, na zahtevo koroške deželne vlade pa je moral stališče spremeniti in zahtevati kot demarkacijsko črto južno deželno mejo) in uspešnost te zahteve pri večini članov Milesove komisije dokazuje tudi pri njenem delu pristranski vpliv nemških faktorjev. Prav to kaže tudi njena argumentacija, ki je povzeta v celoti po sodobnih nemških publicističnih stališčih, nekatere njene točke pa so takšne, da niso mogle samostojno nastati pri ljudeh, ki niso znali slovenski (posebej teorija o posebni etnični skupini Vendov na Koroškem, ki da se razlikuje od Slovencev).

c) Avtorica napačno povzema pogoje, ki jih je za svoje delo kot obvezen okvir sprejela Milesova komisija. Njen povzetek, da zaradi začasnosti demarkacijske črte ni treba poskušati »bei der Ziehung der Demarkationslinie alle Details der schwierigen Frage der Nationalität zu berücksichtigen« (51), v bistveni točki prikriva resnični tekst predloga (»dass bei deren Festlegung kein Versuch gemacht zu werden braucht, sich allen Details der schwierigen Nationalitätenfrage anzupassen, dass aber andererseits diese Linie die Frage in grossen Zügen berücksichtigen muss« Wutte, Kärntner Freiheitskampf, 1943, 151). Poleg te omejitve, ki si jo je naložil (s sprejetjem Peter-Pirkhmanove sugestije!) Miles sam, avtorica prav tako sploh ne omenja omejitve, ki jo je predstavljal komisiji pri njenem delovanju sporazum, ki so ga podpisali predstavniki koroške deželne vlade, avstrijskega zunanjega ministrstva in slovenske pokrajinske vlade in po katerem »sollte Kärnten durch die von der amerikanischen Kommission bestimmte Demarkationslinie provisorisch in 2 Verwaltungsgebiete geteilt werden und die Landesregierung in Klagenfurt sowie die Landesregierung in Laibach, jede in dem ihr zukommenden Gebiete, die Gesamtverwaltung ausüben« (Wutte, str. 152). Zaradi uvodne določbe graškega sporazuma, da je pogoj za njegovo izpolnitev »die Zustimmung... der kompetenten Stellen beider Teile«, so bili namreč ti sporazumi med obema strankama za Milesovo komisijo obvezna omejitev pri njenem delu. Avtorica ni le te omejitve prezrla, marveč celo omalovažuje Kernerjevo sklicevanje nanjo kot neutemeljeno!

d) Zahteva koroške deželne vlade po vsej deželi (gl. pod b) je torej pomenila prelomitev pravkar prevzete obveznosti; prav tako pomeni neupoštevanje te omejitve in lasne obveznosti, da mora biti upoštevano »narodnostno stanje v velikih črtah« (čemur bi ustrezala za Slovence kvečjemu meja na Dravi, ki je ustrezala tudi po mnenju vseh treh podpisnikov večinskega mnenja Milesovim pogojem »jasne zemljepisne meje«!) zlorabo zaupanja s strani večine komisije, kajti slovenska stran je bila pridobljena za sporazum s pogoji, ki jih je Miles sam predložil in jih hkrati s še dvema članoma komisije potem ni upošteval. Kriterij »narodnostnega stanja« je večina zamenjala s kriteriji gospodarske nedeljivosti dežele, ki jih v graškem sporazumu ni bilo.

e) Prav takšno zlorabo zaupanja s strani večine komisije — glede na obveznosti, ki si jih je komisija naložila že z graškim sporazumom — je pomenil njen takojšnji predlog za dokončno mejo na podlagi začasne demarkacijske črte, da sploh ne govorimo o Milesovem trmasto zagrizenem prizadevanju v prid tega predloga, (ki ga je prav tako vneto podpiral tudi s sporazumom prav tako zvezani Coolidge).

f) Kritika Kernerjevih stališč pri avtorici (str. 67) je torej v nasprotju z dejstvi, prav tako pa je v zvezi z delom komisije značilen spregled dejstva, da je rezultat Kernerjevega preiskovanja potrdil tudi poznejši zgodovinski razvoj: ne le rezultat plebiscita južno od Drave, kjer je dobila Jugoslavija večino glasovnic, marveč tudi narodnostni razvoj v Mežiški dolini. Sklicevanje avtorice na to, da v Rožu (tj. na ozemlju, ki so ga pravkar zasedli Nemci z oboroženo silo!) ni mogla komisija ugotoviti »nobenega primera projugoslovanskih strellov s strani slovenskega prebivalstva« (str. 64), je pa za življenje pod nasprotnikovo okupacijo pač skrajno naivno sprenevedanje.

Avtorično navdušeno ocenjevanje dela večine Milesove komisije (61—65) torej ni utemeljeno z ugotovitvami ob primerjanju njenih stališč z zgodovinsko resničnostjo (do česar se avtorica v knjigi ne povzpne nikjer), marveč z

identičnostjo političnih stališč, ki izhajajo tako pri avtorici kot pri Coolidgeju in Milesu iz stališč nemške publicistike v letih 1914 do 1919 in iz njene zgodovinske mitologije. Kritika Kernerja je tendenčna in nevzdržna, ovržena tako po plebiscitnem rezultatu južno od Drave kot po dokazu Mežiške doline (z večjim odstotkom nemško govorečega prebivalstva po štetju 1910 kot ga je imela Podjuna: razmerje je 17 oz. 15 odstotkov), da so bili statistični podatki v največji meri navadna prevara števnege postopka (da ne gre za obratno statistično prevaro jugoslovanskih štetij, so po pričevanju Maierja-Kaibitscha ugotovili Nemci sami po aprilu 1941). Tudi glede poskusa jugozahodnega zavezniškega poveljstva, ki je bilo v francoskih rokah, da bi s svojo (»francosko«) komisijo poseglo v določitev demarkacijske črte, kot jo je uspelo določiti na Štajerskem, avtorica ne razume, da bi bil takšen poseg bistveno bolj razumljiv in politično utemeljen kot samozvani Coolidgejev akt: šlo je za urejanje vojaškega vprašanja na sektorju, v katerem je gledalo jugovzhodno poveljstvo skrajni severozahodni del svojega podrejenega območja, torej ozemlja pod svojim vojaškim nadzorstvom. Tak poskus bi bil torej vsekakor bistveno bolj koherenten po skladnosti vprašanja s funkcijo razsodnika, kot pa je bil poseg izključno študijske komisije brez vsakršne vojaške ali diplomatske funkcije ali pooblastila v stvari vojaškega nadzorstva (posebej ker ZDA na tem ozemlju niso imele v vojaških stvareh nobene posebne kompetence). Prav značilen pa je bil Coolidgejev in Kingov strah, da bi francoska komisija presojala vrašanje demarkacijske črte tudi po gospodarskih in političnih aspektih — ki so bili vsi uporabljeni v nemško korist v mnenju večine Milesove komisije! — drugače kakor Milesova komisija (str. 103) ali da bi celo »Francози poskusili kolikor mogoče pritegniti tudi etnično presojanje« (str. 106), čeprav naj bi bila demarkacijska črta »čisto vojaško vprašanje«. Vse to kaže, da sta se oba pač zavedala slabe utemeljenosti Milesovega večinskega mnenja v življenjski resničnosti na Koroškem.

Pri obravnavanju koroškega vprašanja na pariški konferenci sami (str. 111—220, 241—258) so novosti, ki jih je dodalo avtoričino raziskovanje v ameriških arhivov, omejene le na podatke o delu teritorialne komisije in zlasti njenih podkomisij marca, maja in konec avgusta (še le podatki o delu koordinacijske komisije so pokazali, kako je prišlo do predloga o plebiscitu na Štajerskem, drugi podatki pa, kako je bila pripravljena njegova zavrnitev!), poleg tega pa še na nekatere novosti o razpravljanih znotraj ameriške delegacije. O meritornem odločanju v svetu zunanjih ministrov, svetu desetorice in vrhovnem svetu štirih ni nobene bistvene novosti. Glede na vire, ki so že objavljeni in na razpolago (ter delno tudi že obdelani), knjiga zaostaja za stanjem današnje znanosti zlasti v dveh pogledih: Za potek pogajanj so bile bistvene tudi jugoslovanske intervencije, ki jih avtorica delno ne pozna in jih delno pušča vnetar, čeprav stopnjo jugoslovanske obveščenosti in prav tako možnost vplivanja na velike časnike gotovo precenjuje (str. 111 sl., 116), prvo vsaj do 2. junija; celo podatek o sestavi jugoslovanske delegacije (str. 114) je napačen (med opolnomočene delegate je spadal tudi dr. Žolger). Prav tako so nepopolne informacije o delu francoske delegacije in so zato nekatera dejstva manj jasna, kot so že danes po objavljenih virih (npr. o obnovitvi razpravljanja o koroškem vprašanju v drugi polovici maja na vseh ravneh s posredovanjem Tardieuja in Clemenceauja; o vsem tem in drugem sem pisal v razpravi Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919, v zborniku Koroški plebiscit, 1970, 295—378, kjer so navedeni konkretniji podatki in viri zanje, tako da vsega tega tu ni treba podrobneje navajati).

Poglavitna stvarna zgodovinska slabost avtoričinega razpravljanja je z ene strani v omejitvi avtonice le na koroški del severne slovenske meje, z druge strani pa v nepoznanju celotnega italijanskega političnega stališča (tako do obstoja jugoslovanske države kot do uporabe plebiscitarnih odločitev) ter zato

tudi v njegovem napačnem ocenjevanju (prav to pa je kot »teza« tudi ena izmed glavnih »novosti« njene knjige).¹

Za velesile je bila meja med Slovenijo in avstrijsko Koroško le del severne meje Slovenije (ali Jugoslavije) od Prekmurja do črte londonskega pakta. Naj navedem le tri primere za pomen te povezanosti pri pariških pogajanjih 1919: Podlaga za večinski majski predlog velesil o severni slovenski meji je bil tipični kompromisni sporazum o celoti te meje med ameriškimi in angleškimi delegati v teritorialni komisiji; prvi so proti svojemu prvotnemu stališču pristali na jugoslovansko pripadnost Maribora, drugi na madžarsko posest Prekmurja ter na avstrijsko pripadnost Mežiške doline (o kateri je angleška delegacija že 2. marca omahovala, ali naj se da Jugoslaviji ali ne). Iz tega prvotnega kompromisa (str. 132) so se z njegovimi modifikacijami in s postopnimi manjšimi koncesijami z ene ali druge strani izoblikovali poznejši končni sklepi konference o koroškem plebiscitu. Drugi primer te vrste je avstrijski predlog za razdelitev plebiscitne cone A na Koroškem (po Dravi, Borovnici in Krki). Avtorica ga razlaga le z obupom Korošcev po vojaškem porazu. Tudi ob tem predlogu pa gre za širši predlog: modifikacije določb o Koroški so obenem most do predloga o spremembi določb pogodbe o meji na Štajerskem, o plebiscitu na Štajerskem ter delitvi plebiscitnega ozemlja v tri cone (meja na Dravi bi tudi tu gotovo odzvela Maribor Sloveniji). Prav tako je mogel biti jugoslovanski odgovor — in to je tretji primer — na ta predlog le negativen. Predlog o plebiscitu na Štajerskem je bilo mnogo lažje zavrniti, če so ostale vse določbe predložene pogodbe nespremenjene; sprejem dravske meje med conami na Koroškem bi pač otežil odklonitev iste meje na Štajerskem. Ker avtorica teh zgodovinskih zvez celotne meje pri razpravljanju v Parizu ni upoštevala, je ostalo to, kar sem navedel, in še marsikaj drugega v njeni knjigi nejasno.

Končno je tu sporna teza. Kromerjeva je sicer neke povsem pravilno zapisala: »Italija brez Wilsona kot tudi obratno Wilson brez Italije ne bi mogla nič opraviti v zadevi Koroške« (str. 122). Zdi se pa, da je pri konkretnem razpravljanju o poteku pogajanj to temeljno pravilno ugotovitev pozabila. Tu so dvignjene ZDA v nepristranskega (kljub Milesovemu poročilu, ki je bilo podlaga za trmasto Wilsonovo vztrajanje, zvezano prejkone že z njegovo tragično boleznijo) podpornika Avstrije v koroškem vprašanju, in takorekoč vsa zasluga za končno formulacijo določb v mirovni pogodbi naj bi šla skoraj le njim. Italija je potisnjena mnogo niže — ne le zaradi tega, ker se je borila za Avstrijo pod perspektivo lastnih koristi, marveč ker so njeni delegati včasih sodili o avstrijskih koristih drugače kot ameriški — in v temeljni navedeni ugotovitvi izraženi pomen italijanskega zavzemanja za Avstrijo sploh ne pride do veljave. Tudi uveljavitev plebiscita kot sredstva za razsodbo o pripadnosti slovenskega ozemlja na Koroškem se povezuje predvsem z ameriško politiko.

Resnica je v več stvarih drugačna. Pri presoji podlag za mejo med kriteriji izvedencev italijanske in ameriške delegacije pač ni bilo bistvenih razlik. Prvi so se sklicevali zlasti na prometne zveze, drugi na prirodno geografijo (naravna meja na Karavankah) — v bistvu torej oboji na pokrajino, ne glede na človeka v njej. Bistveno so se razlikovali od teh stališč le francoski in večkrat tudi angleški delegati, ki so upoštevali kot bistven sestavni del sporne pokrajine tudi ljudi v njej, tj. etnično strukturo dežele in očitno nevarnost za narodnostno enakopravnost Slovencev na Koroškem, ki so jo spričevale statistične spremembe zadnjih desetletij, šolska ureditev ipd. (in treba je reči, da sta zlasti nacistično gibanje na Koroškem že od 1934 naprej in prav tako »anšlus« in njemu sledeča rajhovska politika ob podpori znatnega dela koroških nemških nacionalistov to presojanje povsem opravičila, podobno kot potrjuje njegovo pravilnost tudi marsikaj v razmerju do Slovencev na Koroškem v naših dneh). Tudi plebiscit ni bil prvotna namera delegacije ZDA, marveč rezultat nezaupanja francoske in angleške delegacije glede trditev ameriških predstav-

¹ Ponavlja jo brez kakega bistvenega dopolnila v razpravi »Italien und die Frage Kärnten 1919 bis 1920«, v publikaciji »Südkärntens«, Kärntner Museumsschriften I, Klagenfurt 1970, str. 67-82.

nikov v teritorialni komisiji; šele odkar se je pokazala takšna preiskava kot največ, kar je mogla doseči delegacija ZDA v prid koroškim Nemcem, so postali ameriški predstavniki poglaviti zagovornik te rešitve in takšnih njenih podrobnejših določb, kakršne so zagotavljale nemški strani čim večje upanje na uspeh (čeprav je pokazal plebiscit rezultat, da je bilo Kernerjevo presojanje simpatij za Jugoslavijo oz. Avstrijo pravilnejše kot poročilo večine Milesove komisije, to prav zaradi določb o načinu izvedbe plebiscita ni moglo priti do veljave: tendenčno Milesovo poročilo je s podporo ameriških delegatov že opravilo svoje in preprečilo učinkovito preverjanje svojih trditev).

Ceprav je za delegacijo ZDA nasploh res značilno zagovarjanje nemške teze o koroškem vprašanju (kakršno so ji uspeli podvreči koroški predstavniki s posredovanjem večine Milesove komisije), vendar avtorica tudi to podobo preveč poenostavlja. Ze stališče ZDA o vprašanju severne slovenske meje januarja 1919 (pred Milesovo komisijo) prča, da je njeno poznejše stališče izraz zelo kompleksnih pojavov, ne pa preprost rezultat splošnih ameriških načelnih stališč o sklepanju miru v Evropi. Poleg tega ni res, da npr. Johnson ni v nobenem pogledu vplival na Wilsona (str. 184), ko je predsednik vendar prav pod vtisom njegovega memoranduma sprejel delitev plebiscitnega ozemlja v dve coni, kar naj bi vendarle omogočilo Slovincem samim izbiranje med narodnostno pripadnostjo in večjimi gospodarskimi ugodnostmi; za pristransko naklonjenost Seymourja je gotovo značilna ostra obsodba te predsednikove odločitve (»als eine Verleugnung der bisher in der Kärntner Frage verfolgten Prinzipien der amerikanischen Delegation«, str. 187), ki je imela le namen, da prepreči, da bi o slovenski usodi odločali Nemci. Zaradi različnih poročil v virih je še vedno odprto vprašanje, ali vendarle ni tudi Wilson pristal na odstranitev določb o Celovski kotlini iz predloga mirovne pogodbe 2. junija (str. 179 in 187 sl. avtorica drugačnih sporočil, kot da je to napravil Clemenceau na svojo roko, ne navaja!); vsekakor ni šlo za nepripravljeno odstranitev, kajti v izročenem predlogu je bilo z natisnjenim besedilom označeno vprašanje Celovske kotline kot pridržano (Réserve). K vsemu temu pa je vendarle treba ugotoviti, da je delegacija ZDA (tako Wilson kakor zunanji minister Lansing sta to večkrat izrecno povedala) gledala v Jugoslaviji zavezniško državo, v Avstriji pa zakonitega dediča premaganega sovražnika; prav to kaže, da je koroško vprašanje v kompleksu jugoslovanskih mej za ZDA specifično in da je bilo stališče ZDA glede njega res rezultat prav posebnega povezovanja konkretnih dogodkov in vplivov.

Pri Italiji je bila stvar povsem drugačna in Kromerjeva le zaradi osamitve koroškega vprašanja od celotne italijanske politike nasproti jugoslovanski državi ter ker ne skuša razumeti splošnih italijanskih političnih stališč na konferenci ni spoznala, da je italijanska politika zvezana z avstrijsko-koroško mnogo tesneje kakor politika ZDA. Koroški Nemci so se spričo italijanske pomoči in diplomatske podpore (pošiljka orožja pred aprilskimi boji, italijanski nastop ob majski jugoslovanski ofenzivi; italijanska opozorila in zahteve ob obeh priložnostih na pariški konferenci, medtem ko sta bila Wilson in Lansing ob tem precej bolj zadržana) kar najtesneje povezali z italijansko politiko v znamenju uporabe sile proti Slovincem oz. Jugoslovanom. Dolga vrsta dejstev (uporaba posredovanja italijanskega oficirja, da ni prišlo do podpisa določb o premirju na pogajanju v Kranju v začetku junija 1919; telegram koroških članov avstrijske delegacije v Parizu 3. junija koroški deželni vladi, ki je posebej opozarjal le na zagotovitev posredovanja Segreja pri določbah o plebiscitu; italijanska stališča pri razpravi o načinu izvedbe plebiscita 17. do 21. junija, ki so bila Avstriji bolj naklonjena kot soglasna priporočila drugih treh velesil; Schumyjevo pričevanje o italijanskem kanalu informacij za avstrijsko delegacijo v Parizu; dokazano sodelovanje italijanske delegacije z avstrijsko glede zahteve po plebiscitu na Štajerskem konec avgusta itd.) dokazuje, da je bila Italija tista država, na katero se je Avstrija med mirovno konferenco v Parizu bolj opirala (in ne delegacija ZDA). Prav tako so italijanski delegati na vseh ravneh razpravljanja praviloma postavljali glede jugoslovanske meje

za Avstrijo za spoznanje ugodnejše predloge kakor delegati ZDA in so to priložnostno celo utemeljevali z izrecno izjavo, da zanje Jugoslavija ni nič bolj prijateljska država kakor Avstrija.

Seveda je res, da je Italija z vsem tem zasledovala svoje lastne koristi, toda te niso bile zvezane le s to ali drugo prometno žilo (na katere je Italija sicer polagala precej teže), marveč s težnjo po razkroju ali vsaj čim večji oslavitvi nove jugoslovanske države, zaradi česar je Italija načrtno nasprotovala Jugoslaviji na vseh njenih mejah, ker je upala zasejati s tem eksplozivno nasprotje med narode, združene v novi državi. Nasprotovanje Jugoslaviji, ki je bilo omejeno v delegaciji ZDA na kakega posameznika (Coolidge) in je postalo odločujoče le v koroškem vprašanju zaradi sovpadanja posebnih zgodovinskih dogodkov januarja in februarja 1919, je bilo pri italijanski politiki splošno in utemeljeno v splošni politiki Italije na Jadranu in v njegovem severnem primorju. Res pa so hoteli Italijani (prav tako kakor večina Milesove komisije, izražajoč težnje celovške vlade!) doseči za Avstrijo neposreden uspeh, ki ne bi bil pogojen s plebiscitom. Bili so načelen nasprotnik plebiscitarnih odločitev, ne le zaradi tega, ker so z njimi mogli priti v nevarnost kompromisi med velikimi silami in odločilnost njihove volje, marveč tudi zato, ker so vedeli, da bi ob plebiscitarni odločitvi gotovo izgubili ozemlje, ki so si ga sami hoteli prisvojiti od Jugoslavije na podlagi londonskega pakta in za katerega je Jugoslavija zahtevala plebiscit kot primerno sredstvo za odločitev o pripadnosti ozemlja, spornega med zavezniki. Očitno so Italijani sodili, da je glede zavednosti slovenskega prebivalstva na Koroškem podoben položaj kot v Primorju. Tudi nasprotovanje plebiscitu na ozemlju, kjer so po statističnih podatkih imeli Slovenci večino, je torej po italijanskih pogledih pomenilo podporo Avstriji, ne pa kaj drugega. S tem prepričanjem je bilo utemeljeno tudi kratkotrajno omahovanje italijanske delegacije (19.—20.-maja) glede meje na Karavankah, ko so francoski in angleški delegati v celoti podprli novi jugoslovanski predlog o meji južno od Celovca, omahovanje pa se je videlo tudi med predstavniki ZDA (Johnson): v tem položaju so skušali italijanski predstavniki (prepričani o za Avstrijo neugodnem rezultatu bodočega plebiscita na ozemlju s slovensko večino prebivalstva; to mnenje je izrazil Orlando na seji vrhovnega sveta še 7. junija) rešiti Avstriji vsaj zahodni del ozemlja, ki so ga zahtevali Jugoslovani. Italijansko prepričanje ni tako presenetljivo, kakor sodi danes koroško zgodovinopisje spričo plebiscitnega rezultata 1920 — julija 1919 so podobno mislili o plebiscitnem rezultatu v coni A tudi Korošci sami (Wutte, n.d., str. 314 sl.). Rezultat plebiscita je sicer pokazal, da je bil za ozemlje severno od Drave strah nepotreben, za področje južno od Drave pa je bil vsekakor opravičen. Trditev, da bi šlo Italiji pri tem le za lastne koristi ne glede na koristi Avstrije (str. 164 sl., gl. še 250—258, kjer so stališča znatno manj preprosta kakor v avtoričinem povzetku), pa je gotovo neutemeljena. Zavrača jo že vsa poznejša politika italijanske delegacije, posebej še vnovično sproženje vse meje v Mežiški dolini in na Štajerskem konec avgusta.

Posebno vlogo v takšnem presojanju (in celo obsojanju) italijanske politike na konferenci ima »jeseniški trikotnik«, pod katerim pa v Parizu očitno niso mislili le na Radovljiški kot na Gorenjskem, marveč tudi na Trbiž in na zgornji Rož zahodno od tunela ter spodnjo Ziljo (koder sta tekli za Italijo pomembni železnici); to kaže namreč tudi število slovenskega prebivalstva (okr. 50.000), ki so ga za to ozemlje navajali, in prav to ozemlje je označeval z imenom »jeseniški trikot« v svojih polemikah zoper italijanske predloge tudi Wilson. Že od konference v Parizu 1919 je bila znana italijanska želja, da ne bi bilo to ozemlje v rokah Jugoslavije, šele lanska Neumannova objava avstrijskih dokumentov (Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918—1920, str. 154) pa je pokazala, da tudi koroški Nemci vsaj ne bi nasprotovali, če bi kranjski del tega ozemlja pripadel Italiji in ne Jugoslaviji. Obe Jugoslaviji nasprotujoči stranki pa sta težko zahtevali tedaj to ozemlje zase — koroški Nemci še za spoznanje teže. Celovška vlada je namreč stavila zahtevo po oblasti nad koroškimi Slovenci le na eno samo karto: na naravno mejo na

Karavankah; zahteva po koraku na drugo stran Karavank pa bi tej karti vzela vso prepričljivost. Italiji je bilo na poti drugačno dejstvo: že črta londonskega pakta je veljala kot krivično raztegovanje italijanske oblasti na neitalijansko ozemlje, kar je izzivalo odpor pri ZDA, medtem ko sta jo Francija in Velika Britanija podpirali le, ker sta bili s podpisom londonske pogodbe to dolžni. Vendar pa pri »jeseniškem trikotniku« ne gre za stvar, ki bi se pojavila naenkrat konec maja kot kompenzacija za koroško izgubo vzhodnega dela slovenskega ozemlja na Koroškem, marveč za zahtevo, ki so jo v skriti obliki (»rezerviranega ozemlja«, na katerem je imela Italija svoje interese) prijavi- li že pri prvi razpravi o avstrijsko-jugoslovanski meji v teritorialni komisiji 2. marca 1919. Pač pa je Kromerjeva spregledala v britanski objavi dokumentov za pariško mirovno konferenco, da se je Italija uradno s svojim predlogom tej zahtevi — po neuspelem poskusu njegove uveljavitve v zmanjšani obliki in v svojo (ne več avstrijsko) korist — konec avgusta in v začetku septembra izrecno odpovedala. Seveda pa je tudi pri koroških Nemcih ostala ta vzdržnost v veljavi vsaj za zagovornike nacionalističnih stališč proti Slovincem le do prve ugodne drugačne priložnosti (prim. zahtevo Adriaticusa, 1925, po Radovljiskem okraju; prav tako je po aprilu 1941 za Paschingerja in Wutteja izginil pomen Karavank kot južne koroške naravne meje).

Novost Kromerjeve so v primerjavi s tem, kar je v istem smislu kot ona poznal in uporabil že Wutte, sorazmerno skromne. Res je bil Wutte bolj tendenčen in ostrejši. Vsaj v enem pogledu pa je konfrontiranje lastnih ugotovitev v Wuttejevimi ugotovitvami in interpretacijami ugodnejše. Tudi pri Wutteju so številne sporne in tendenčno izkrivljene teze in trditve, toda za njimi se čuti celotno znanje, zaradi česar prevzema seveda za vse svoje trditve polno odgovornost. Pri Kromerjevi pa nadomešča to poznanje pogosto naivno verovanje v nauke publicistike, brez preverjanja po virih, za kar pa je vsaj soodgovoren pri tem delu tudi »doktorski oče«, ne le »doktor« sam.

Bogo Grafenauer

Wilhelm Neumann, Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918—1920. Legenden und Tatsachen. Das Kärntner Landesarchiv, 2. Band, Klagenfurt 1970. Verlag des Kärntner Landesarchivs, 154 str. (9—49 razprava, 53—154 dokumenti).

Odkar je Neumann, današnji direktor koroškega deželnega arhiva, pred poldrugim desetletjem opozoril nase z razpravo o turških vpadih na Koroško (SOF 14, 1955) in nato nadaljeval z delom zlasti na srednjeveški in zgodnje-novoveški koroški zgodovini, je obveljal kot vesten in kritičen raziskovalec, ki spada med prve sodobne koroške zgodovinarje, ne glede na to da ima za zgodovino Slovencev na Koroškem zelo slab posluh in da je hitro podlegel nekaterim tendenčnim koncepcijam nemškonacionalistične historiografije na Koroškem (prim. ZČ 15, 1961, 219—223), čeprav so povsem neutemeljene. Ob tej knjigi pa sem bil vendar v dveh pogledih neprijetno presenečen: z ene strani po nekritičnosti do Wuttejevega dela v četrt stoletja med plebiscitom in 1945, z druge strani po zanemarjanju analize dokumentov, ki jih je objavil v prilogi k svoji razpravi. Tudi sicer je v tem delu zastavljeno njegovo razpravljanje manj široko ali vsaj manj skrbno, kot je bilo navadno v Neumannovih delih o starejši zgodovini.

Ze povzdigovanje Wutteja v vzornega zgodovinarja »sodobne zgodovine« je glede na njegovo prav s tem obdobjem zvezano tendenčno zagnanost in neredko izkrivljanje resnice (prim. kot primer dela o etnični strukturi na Koroškem po 1920, teorijo o Windischarjih, teorijo o od zunaj vnešenem slovenskem narodnem prebujenju na Koroškem, dejstvom nasprotujočo razlago populacijskih premikov na Koroškem po 1910 itd. itd.) ter glede na njegovo vnetost za eno izmed skrajnih političnih smeri (za vse nemško nacionalistično na sploh in na Koroškem posebej) v lastnem času pri kritičnem zgodovinarju vsaj zelo težko razumljivo. Naj navedem kot dokument za svojo trditev navedek

iz Wuttejevega uvoda v zbornik »Kärnten, 1200 Jahre Grenzland des Reiches«, ki je bil maja 1945 v tisku v Ljubljani za »Institut der Kärntnerforschung der Universität Graz in Klagenfurt« ter so se ohranili le njegovi korekturni odtisi v stolpcih. Tezo, da Koroška ni bila nikdar slovenska, marveč že od zgodnjega srednjega veka naprej »germanischer und deutscher Volks- und Sprachboden«, ki jo ponavlja v različnih variacijah, sklepa z oznāčbo »naravne in zgodovinske naloge Koroške«: »*treuer Wächter zu sein an Deutschlands Südgrenze*. Das ist des Kärntners heilige Pflicht. Diese Pflicht erfüllt zu haben, ist sein Stolz, sie im Großdeutschen Reiche Adolf Hitlers erfüllen zu dürfen, seine Freude, sie auch in Zukunft zu erfüllen, sein Wille« (obe mesti podčrtal Wutte sam). Sposobnost, napisati te besede konec 1944, govori več kot debele knjige o »sposobnosti« avtorja za znanstveno raziskovanje sodobne zgodovine, ki mnogo bolj kakor obravnavanje odmaknjenih obdobj zahteva trezno analizo, zadržanost do sodobnih političnih variacijah, sklepa z oznāčbo »naravne in vzravan hrbet pred sodobnimi »veličinami«. Mesto je toliko bolj pomembno, ker je napisano neposredno po največjem Wuttejevem delu te vrste (Kärntner Freiheitskampf, 1945²) in ker je ves uvod miselno s to knjigo ozko povezan, dopolnjen le še z mislijo, da je »danes ozki jugoslovanski nasip med Karavankami in Jadranom razbit; okno proti jugu je odprto. Koroška stoji pred novimi velikimi nalogami«. Prav duh tega uvoda se ne kaže, v Wuttejevi veliki knjigi samo v uvodu, marveč tudi v njenem besedilu v različnih materialno neresničnih trditvah, nepopolnih informacijah in tendenčnih interpretacijah. Že zaradi tega je v spisu, kritičnega zgodovinarja docela razumljiva trditev, da je ta knjiga »die abschließende wissenschaftliche Darstellung dieses Ereignisses« (str. 18), še bolj nesmiselna pa postane, če pregledujemo, kar so k tej problematiki prinesle nove publikacije ob 50-letnici plebiscita, ne le zbornik Koroški plebiscit (MS, 1970); marveč v nekaj podrobnostih tudi disertacija Kromerjeve in akti, ki jih je objavil Neumann sam iz koroškega deželnega gradiva v tej knjigi. Le eno je res: da je Wuttejeva informiranost glede virov koroškega deželnega (in morda tudi dunajskega državnega) arhiva popolnejša kot pri vseh drugih zgodovinarjih, ki so doslej pisali o teh vprašanjih. Nerazumljivo pa postane zopet, da more zgodovinar Neumannove kakovosti uporabo teh arhivalij po enem samem zgodovinarju (tudi če pri njegovem delu ne bi imeli pridržkov, kakršne nam vsiljuje Wuttejevo delo) izenačiti z »odprtostjo arhiva« (str. 35), še celo ker je on sam odrekel uporabo teh arhivalij znanstvenemu delavcu iz Ljubljane in v svojem pismu pripomnil, »da bodo tudi po poteku 50-letne zapore veljale za uporabo bistvene in neobičajne omejitve« (Koroški plebiscit, str. 6). Kako je mogoče združiti s tem pismom trditve istega moža, da vdira »klic po odprtju arhivov« (der Ruf nach Öffnung der Archive) »skozi odprta vrata« (man rennt hier offene Türen ein)?!

Brez dvoma ima Neumann prav, ko trdi, da je oboroženi boj koroških Nemcev (ki pa ga seveda glede na etnični značaj ozemlja, za katerega je boj tekkel, ni mogoče imenovati »*Abwehrkampf*«, marveč kvečjemu »*Wiedereroberungskampf*«) bistveni sestavni del borbe, ki je zadržala skoraj vse koroške Slovence pod nemško oblastjo ter jim je preprečila osvoboditev po koncu prve svetovne vojne. Vojaški dogodki in diplomatske akcije so bili res neločljivo povezani med seboj. Kljub temu pa je res, da tako Wutte kot Neumann prištevata oboroženemu boju stvari, ki ne spadajo več vanj. Milesove komisije niso sprožili le januarski boji, marveč šele koroško blokiranje dogovora o premirju s svojo ultimativno zahtevo; vsebina poročila večine Milesove komisije (ki je bilo Wutteju glede celotnega teksta še neznano) se bolj kot na boje sklicuje na druge komponente koroškega vprašanja, ki so bile delno resnični rezultati zgodovine (zlasti od 1848 naprej), delno pa polresnice in neresnice nemške koroške propagande. Podlaga za spremembo stališča ZDA glede koroškega vprašanja je bila torej gotovo razdeljena med vojaško in politično-diplomatsko akcijo in ne enostranska zasluga bojev. Boji od tega časa naprej pa na meritorno vprašanje koroškega vprašanja v Parizu res

niso imeli nobenega bistvenega vpliva več in v toliko ima Neck, zoper kate-
rega Neumann polemizira, gotovo prav. V toliko je tudi opravičena trditev,
da je v Wuttejevem delu ta stran glede na svoj pomen res preveč poudarjena
(Neumannova trditev, da ji je posvetil le 80 od 483 str., je namreč sporna:
v knjigi se nanaša na relevantno obdobje od zloma dvojne monarhije do pod-
pisa mirovne pogodbe le 273 str.; če računamo k vojaškim dogodkom še bese-
dilo o vojaški organizaciji, kar je najbrže opravičeno, obravnava vojaško
stran vprašanja 126 str., medtem ko se jih nanaša na diplomatske korake
okr. 90 in še 47 str. dokumentov v prilogah izven besedila).

Neumannova težnja, da bi dokazal čim manjšo vrednost vloge Italije kot
podpornika koroške strani, greši v tem pogledu še mnogo bolj kakor Kro-
merjeva, tudi glede materialne resničnosti podatkov. Italijanska vloga pri
doseganju za Avstrijo ugodnih določb mirovne pogodbe je potisnjena tu po-
polnoma v ozadje (medtem ko je pri Kromerjevi vendarle v marsičem raz-
vidna), zlasti še, ker je Neumann podaljšal kratkotrajni nihljaj italijanske
politike (19.—20. maja) zaradi Vanutellijeve izjave avstrijskemu predstavniku
v Parizu (Eichhoffu) 24. avgusta 1920 (gl. str. 134—138) kot *politiko Italije* v ko-
roškem vprašanju prav do zadnjega časa pred plebiscitom (str. 37). Italiji je
šlo pri tem vselej za to, da zagotovi Avstriji vso Koroško (in če mogoče tudi
Dravsko dolino z Mariborom na Štajerskem, kar je skušala doseči še avgusta
1919!) in k temu še kranjski del jeseniškega trikotnika. Majski nihljaj te
politike je edino izraz strahu, da bi Avstrija izgubila vse, in poskus, da se ta
izguba zmanjša na čim manjši obseg in seveda na način, ki bi čim bolj zado-
voljil tudi ves čas izražene težnje Italije po čim močnejši povezavi z Avstrijo.
Pri tem pa se je Italija jeseniškemu trikotniku formalno odrekla z izjavo
vsem trem prizadetim velesilam že pred podpisom senžermenske pogodbe
(gl. Documents on British Foreign Policy 1919—1939, I/3, str. 43—46, 49—50,
53—55, 117—127). Vanutelli je torej izražal osebno mnenje (ki ga je zagovarjal
tudi na konferenci 1919), poleg tega pa kvečjemu sondiral mnenje avstrijske
diplomacije, ki je prav tedaj vnovič sama izražala skrb glede rezultatov
plebiscita v coni A (gl. str. 130—135). Polemika proti Necku torej strelja vi-
soko preko cilja, čeprav je res, da je del trditev zgodovinopisja, ki jih
Neumann navaja, zavrnil opravičeno.

Glede trditev, ki so se ponavljale v zgodovinopisju ter v koroški publi-
cistiki, naj bi Renner dajal v zadnjem letu pred plebiscitom pobudo za rešitev
pripadnosti cone A s pogajanjem z Jugoslavijo in z razdelitvijo z mejo na
Dravi, kažejo dokumenti, ki jih objavlja Neumann v prilogi, da gre za
neutemeljeno legendo. Vsaj uradno z avstrijske strani očitno ni bil postavljen
takšen predlog, čeprav so res do sestanka v Šentvidu ob Glini 28. julija
1920 zaradi pobud z drugih strani (tudi neposredne jugoslovanske) v dunajski
vladi tehtali umestnost takšnega koraka, ki ga pa niso hoteli začeti brez
soglasja koroških predstavnikov in deželne vlade. Zaradi izrecne izjave
dr. Žerjava na seji slovenske pokrajinske vlade (14. novembra 1919) pa le
ni mogoče izključiti možnosti, da se je Renner v ustnem razgovoru z jugo-
slovanskim predstavnikom na Dunaju na povsem neobvezen način dotaknil
vprašanja neposrednega sporazumevanja; gotovo pa brez kakršnihkoli kon-
kretnih predlogov bodisi o načinu sporazumevanja bodisi o meji.

Posebej pomembna pa je objava celotnega zapisnika sestanka v Šentvidu.
Zelo živo dokazuje, da je Wutte iz dokumentacije izbral le to, kar je šlo
v okvir njegovih tez in namenov dokazovanja. Prav ob tem postaja očitno,
kolikšnega pomena bi bila uporaba arhivskega gradiva v koroškem deželnem
arhivu za razjasnitev odprtih vprašanj, ki jih različni znanstveniki slutijo,
nanje pa brez virov ni mogoče odgovoriti.

Takoj po plebiscitu napravljeni pretres podatkov o glasovalcih v veli-
kovškem okraju je bil podlaga za pogosto v publicistiki ponovljene trditve,
da so bili v zadnjem času pred plebiscitom neposredno v Celovcu pri ple-
biscitni komisiji (torej brez možnosti preverjanja po občinah, kot je bilo
predpisano) vpisani v seznam glasovalcev ljudje, ki so se že zdavnaj pred

plebiscitom izselili in torej niso ustrezali vsem pogojem za glasovalno pravico (stalno bivališče 1. I. 1919). Zapisnik dokazuje, da se je to res zgodilo (str. 90 sl., 107) in da so koroški Nemci s to akcijo, za katero so imeli pripravljeno vse že konec julija, načrtno počakali do časa, ko tega ni bilo mogoče več izpeljati po običajnem postopku in ob kontroli domačinov o vpisanih glasovalcih. Dodani seznam, ki so ga tedaj predložili Rennerju, celo omogoča ocenitev učinka te prelomitve določb pogodbe. Ob plebiscitu je bilo dobrih 3000 glasovalnih upravičencev več kot po tem seznamu. Čeprav te razlike ni mogoče v celoti pripisovati le tem vpisom v nasprotju z določbami pogodbe, pa je vendar že 2000 takšnih glasovalcev zmanjšalo delež za Jugoslavijo oddanih glasov od 43 % na doseženih 40,96 %. Že 43 % pa bi bilo vidno preko meje, za katero je Renner predvideval potrebo arbitražne razdelitve plebiscitnega ozemlja, zlasti še, ker je delež novih glasovalcev sorazmerno precej višji v predelu južno od Drave kakor severno od te reke; večina južno od Drave za Jugoslavijo bi torej bila precej občutnejša, kakor je bila v resnici.

Drugo, kar velja poudariti, je sklep, da se je treba pri agitaciji izogibati protislovenskemu nasprotju (str. 107) in obratno poudarjati čim bolj manjšinsko varstvo (Gröger: Es ist immer hinzuweisen auf den Schutz der Minderheit, str. 112). To poudarjam, ker je nadvse značilno za poplebiscitno zlorabo zaupanja s strani deželne nemške večine glede politike proti Slovincem, prav tako pa za Wuttejevo konstrukcijo »vindišarske teorije« prav na podlagi plebiscitne odločitve vsakega posameznika, kar je očitno s temi stališči v enakem nasprotju kot z že znanimi gesli, ki so jih koroški Nemci širili v plebiscitni coni A, ki jih pa na lanski plebiscitni razstavi ni bilo videti, čeprav je Neumann za svojo publikacijo letakov razpolagal vsaj z enim zelo jasnim letakom iz te vrste (Kärnten 1918—1920, Ereignisse — Dokumente — Bilder, 1970, str. 55).

Bogo Grafenauer

Erwin Steinböck, Die Kämpfe im Raum Völkermarkt 1918/19.
Wien 1969, 48 strani.

Kot trinajsti zvezek vojaškozgodovinskih spisov, ki jih izdaja Militärwissenschaftliches Institut na Dunaju, je izšel spis o bojih pri Velikovcu leta 1918/19. Steinböck je leta 1965 med publikacijami avstrijskega instituta za novejšo zgodovino objavil že spis »Die Volkswehr in Kärnten«.

Po kratkih uvodnih besedah o razpadu Avstro-Ogrske in o njegovih posledicah za Koroško (str. 1—3) opisuje Steinböck v okviru vojaškega dogajanja na Koroškem leta 1918/19 predvsem boje pri Velikovcu. A tudi boje pri Velikovcu. Steinböck bolj našteva kakor opisuje, omejujoč se pretežno na navajanje datumov, krajev in vojaških enot, ki so v teh bojih nastopale, z njihovimi komandanti. Le tu in tam tudi komentira, označuje.

Opis okvirnega položaja bojev na Koroškem ob razpadu Avstro-Ogrske ne ustreza dejanskemu položaju. Narodnega sveta za Kranjsko (Nationalrat Krains, str. 1) npr. ni bilo, bil je narodni svet za Slovenijo in Istro s svojimi deželnimi slovenskimi narodnimi sveti za Koroško, Štajersko, Goriško in Trst. Narodni svet za Slovenijo in Istro je bil tišči, ki je za vse Slovence zasnovo ustanovitev Narodnega Vijeća v Zagrebu ter sodeloval pri ustanovitvi Države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Avstrijski zgodovinarji so pri opisovanju zgodovinskega dogajanja na ozemlju, kjer mejijo Nemci na Slovence, to je na nekdanjem Koroškem in Štajerskem, zelo splošno nagnjeni k regionalnemu obravnavanju razmejitvenega vprašanja: deželna skupnost je vrednotno še danes nadrejena narodni skupnosti. Seveda so zastopali to stališče le v deželah, kjer so bili Nemci v večini, ne pa npr. na Češkem.

In stalno govore o narodnostno mešanem ozemlju ter o težavnosti razmejitve zaradi te mešanosti. Steinböck pravi, »da je ta mešanost oteževala, če že ne onemogočala pravično razmejitev« (1). Te težave pa je povzročalo

predvsem velenemško nacionalistično razpoloženo in usmerjeno meščanstvo, ki je zaradi svojih gospodarskih in političnih oblastnih pozicij v trgih in mestih sredi sicer strnjenege slovenskega ozemlja, številčno, v veliki manjšini, odreklo Slovencem pravico do združitve v lastni upravni enoti, leta 1918 pa do združitve v Sloveniji kot sestavnem delu Jugoslavije. To velja za vso Štajersko do današnje državne meje, za Koroško pa v času oboroženega in plebiscitnega boja še za vso plebiscitno cono A, za velik del tudi plebiscitne B — cone in za Ziljsko dolino. Razen tega Slovenci upravičeno govorimo o nasilni germanizaciji vsaj od sredine 19. stoletja dalje in je bil regionalni koroški in štajerski patriotizem zgolj sredstvo velenemškega imperializma, germanizacije, s katerim je zatiral in z različnimi metodami razkrajal slovenski osvobodilni nacionalizem. Ne poznam avstrijskega zgodovinarja, ki bi to jasno, pošteno priznal. Ali molče ali pa govore o naravnem razvoju, o naravnem razvoju v tem smislu, da je naravno, da slabotni podlegajo močnejšim in da temu pač ni pomoči. Steinböck, kakor kaže, o tem še ni razmišljal in sprejema zgodovinsko filozofijo avstrijskega zgodovinopisja, kakršna pač še danes je.

Steinböck pa je po svojem političnem prepričanju očitno avstrijski socialist današnjega tipa. S simpatijami piše o Volkswehr (Vw), po zamisli tedanjih socialdemokratov, Juliusa Deutscha, avstrijski redni vojski tistih let. Poudarja prvenstvene zasluge in številnejše žrtve Vw za Koroško stvar v bojih leta 1918/19, to je pred zaslugami in žrtvami Alarmkompanien, Heimwehr (Hw), katerih sicer ne zanika. Popolnoma molči o protestih ali pomislekih posameznih vojaških svetov in enot Vw proti napadalnim akcijam na koroško slovensko ozemlje ali vsaj proti ofenzivnim akcijam na južni breg Drave. O tem vzemo nekaj le iz spisov koroškega hišnega zgodovinarja dr. Martina Wutteja in vojaškega zgodovinarja generala Siegmunda Knausa, ki so izšli v letih 1941 do 1943, torej za časa nacizma, ko je bilo treba pokazati na »nepatriotsko«, protimperialistično miselnost in ravnanje nekaterih socialdemokratskih vojaških svetov. Omenjam jih v spisu »Vojaški boji na Koroškem leta 1918/19« (zbornik Koroški plebiscit, npr. str. 164, 172, 185). Steinböck omenja le svarilo avstrijskega kanclerja Rennerja in vojnega ministra Deutscha proti nadaljevanju ofenzive koroškega nemškega vojaštva preko Drave v začetku maja 1919, a pri tem zamolči nasprotovanje beljaškega vojaškega sveta (19). V nasprotju s celotno zgodovinsko resnico in očitno s tekmovalnim namenom v poudarjanju zaslug za »nedeljivo, svobodno Koroško« današnji socialistični tisk molči o vsem, kar bi utegnilo zmanjšati te njihove zasluge. Se danes se boje očitkov nemških nacionalistov, nacistov, da niso bili vsi koroški nemško avstrijski socialdemokrati brezpogojno za »nedeljivo, svobodno« Koroško.

Od kod podatek, da je bilo v novembru na Kranjskem 9000 vojakov, 234 strojnih pušk in 537 topov (3), Steinböck ne pove. Takega jugoslovanskega uradnega vira sploh ne more biti.

Med trditvami važnejšega značaja je napačna trditev, da je prekoračenje Drave, zasedba Velikovca 30. novembra 1918 po Malgaju, pomenilo kršitev boroveljskega dogovora Lavrič-Hülgerth 19. novembra 1918 (5). Ta dogovor je izrečno veljal le za odsek od Zilje do Breze, od 26. novembra dalje pa celo le do Frajbaha. Malgaj ni bil pod Lavričevim poveljstvom, temveč pod Maistrovim. Več o tem v »Vojaških bojih na Koroškem leta 1918/19«, zbornik Koroški plebiscit.

Za drugimi koroškimi nemškimi zgodovinarji in publicisti ponavlja Steinböck lahkotno trditev o »natančnem, trudapolnem in nepristranskem delu« ameriške študijske komisije na Dunaju (10). V nasprotju s svoje nalogo, določeno ji od ameriške delegacije na pariški mirovni konferenci, se je ta komisija na prošnjo koroške deželne vlade oziroma avstrijskega sekretariata za zunanje zadeve vsilila (nepriustranost!) kot arbiter za določitev demarkacijske črte, ki bi morala biti po povodu in prvotnem namenu razmejitvena črta med dvema vojaškima zasedbama, ne pa izdelan predlog za državno

mejo, za kar ta komisija še celo ni bila kompetentna. Štirje člani te študijske komisije so se nato pod predsedstvom podpolkovnika Milesa z avtomobili vozili po koroških cestah in z značilno ameriško brezčutnostjo za nacionalna vprašanja v Evropi, brez poznanja zgodovinsko razvojnega položaja posebej koroških Slovencev, pod vtisom raznih nemških napisov, spraševali ljudi (natančnost in trudapolnost!) ter so nato trije člani te komisije predlagali kar Karavanke za demarkacijsko črto, eden pa Dravo. Najobširnejši spis o delu te komisije je knjiga Kromerjeve »Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärnten 1918—1920« s podatki, ki logično narekujejo očitek pristranosti in površnosti, ne pa pohvalo »natančnosti, trudapolnosti in nepristranosti«. Kromerjeva piše seveda s hvaležnostjo koroškega velenemškega nacionalističnega patriotizma. Temeljito kritično analizo dela te komisije podaja Bogo Grafenauer v svoji razpravi »Slovenska Koroška v diplomatski igri« v zborniku Koroški plebiscit. Glede vsiljivosti uide tudi Steinböcku priznanje: »Ko je grozilo, da se pogajanja razbijejo, sta se vmešala (mischen sich) dva člana ameriške komisije.« (10) Dobro preračunan predlog koroške deželne vlade, pristranska nediscipliniranost in vnetost vodje ameriške študijske komisije Coolidgea in plašnost slovenske narodne vlade, ki se ni upala zameriti Američanom, to so bili dejavniki tega za »pravično« mejo na Koroškem tako dalekosežnega nastopa in poročila ameriške študijske komisije. Govoriti o »natančnem, trudapolnem in nepristranskem delu« te komisije je neresno in nepošteno, je ena od tistih trditev avstrijskega zgodovino-pisja, ki ga v obravnavanju koroškega vprašanja karakterizira kot reakcionarno patriotično, neobjektivno. Naj v zvezi s to ameriško študijsko komisijo pripomnim nekaj še k Steinböckovi trditvi na str. 31: »Obrambni boj je opozoril svet na koroško vprašanje in je avstrijskim politikom omogočil, da so, oprti na ta dejstva, dosegli, da je prišel koroški plebiscit v mirovno pogodbo«. Dejansko se imajo avstrijski politiki predvsem Milesovemu poročilu zahvaliti, da je senžermenska pogodba določila koroški plebiscit.

Z nevednostjo in lahkomišelnostjo govori Steinböck v zvezi z Milesovo akcijo o »krvavih, proti Avstriji naperjenih dogodkih 27. januarja 1919 v Mariboru« (10). Slovenica non leguntur. Tudi za Steinböcka velja ta očitek. Neglede na to pa bi moral Steinböck tudi sicer vedeti, da je bilo poleg večine mariborskega nemškega meščanstva tudi delavstvo pod vodstvom nemško-avstrijske socialdemokracije tisti čas odločno pangermansko in ne avstrijsko nacionalno usmerjeno. V demonstracijah 27. januarja 1919 je tudi delavstvo nastopilo s razvitimi frankfurtaricami. Godbe v demonstracijskem sprevodu so igrale »Deutschland, Deutschland über alles«. Demonstranti so hoteli zavzeti mariborski magistrat in razorožiti policijo ter vojaštvo, ki je stražilo magistrat. Prvi strel je po pričevanju neoporečnih prič padel iz vrst demonstrantov. Ko bi Steinböck vedel vsaj to, kar ve Kromerjeva, ki v zvezi s temi demonstracijami opozarja na to, da so bili tudi Američani, ki so bili 27. januarja v Mariboru (Miles in še trije drugi člani študijske komisije na Dunaju) izjavili, da je policija začela streljati šele, ko so demonstranti podrli na tla policijskega častnika (55—56). Več in natančneje o teh demonstracijah je v spisu »Boj za Maribor in Štajersko Podravje«, ZČ XV, stran 138—143.

Od važnejših napačnih Steinböckovih trditev naj omenim še trditev, da se je ofenziva slovenske vojske konec aprila 1919 začela »interessanterweise« brez vednosti komande dravske divizijske oblasti (13). Tako zatrjujejo sicer tudi mnogi jugoslovanski pisci (npr. Andrejka, Seručar, Stambolič), Wutte pa v tem primeru pravi: »Nobenega dvoma ni, da napad Jugoslovanov 29. aprila ni bil ljudska vstaja, temveč vojaško podjetje, ki se je izvršilo z dovoljenjem ljubljanske vlade in komande dravske divizije. (Kärntens Freiheitskampf, stran 213). Več o tem v zborniku Koroški plebiscit, str. 176—177.

Kršitve premirja očita Steinböck samo slovenski vojski (11—12). Nasilna dejanja je zagrešilo samo slovensko vojaštvo in to predvsem vojaštvo pod poveljstvom generala Maistra (30), česar ne trdi niti Wutte. Resen pisec, vojaški strokovnjak, bi se moral takih očitno pristranskih, politično tendenčnih

trditev izogibati. O premirju in vojaškem nasilstvu pišem jaz v razpravi: »Vojaški boji na Koroškem leta 1918/19«, zbornik Koroški plebiscit, stran 173—175 in 180, 186, 188 ter 205, op. 100 in 101.

Napačna je trditev, da je bilo med Srbi, ki so bili zajeti 15. decembra 1918 pri Grabštanju, 100 Slovencev. V poročilu poveljnika teh Srbov, kaptana Milovana Milosavljevića, komandantu 26. srbskega pešpolka (arhiv Vojno-istorijskega instituta JLA) govori le o 1. in 4. četi tretjega baona — 287 ljudi, Nemška poročila iz tistega časa govore o preoblečenih Slovencih v tem oddelku zaradi tega, da bi laže opravičila zajetje in razorožitev tega oddelka, če bi intervenirala srbska vrhovna komanda ali beograjska vlada.

Od manj važnih napačnih, zmotnih ali nasprotujočih si trditev naj navedem le te:

Lavrič je s svojimi prostovoljci prekoratil Ljubelj 18. novembra 1918 zvečer in ne 19. novembra. — Prvi je okrepil Malgajev oddelek pri Velikovcu baon celjskega pp in ne slovenskega planinskega polka. — Poveljnik jugoslovske posadke v Št. Pavlu je bil nadporočnik Jurko in ne Gjurković (8). Slovenec, ki se je izdajal za Srba. — V spisu »Die Volkswehr in Kärnten«, stran 74, govori Steinböck o drugem ponesrečnem napadu na Velikovec 12. in 15. januarja 1919, v tem spisu pa o »opuščenem napadu« v teh dneh (9). — Steinböck trdi, da je bil Malgaj potem, ko je moral na povelje iz Ljubljane zapustiti Velikovec in iti v Guštanj, poveljnik šestim stotnijam. Malgaj je v Guštanju vezhal vojaštvo, v boju pri Guštanju 6. maja 1919 pa je imel le 40 mož. — Cilj jugoslovske vojske v ofenzivi od 28. maja do 6. junija 1919 ni bil doseči demarkacijsko črto, to je zasedbeno črto po stanju 14. januarja 1919, temveč črto po v Kranju 6. junija sklenjenem premirju.

Pri naštevanju bojev, vojaških enot, ki so v teh bojih nastopale, med kratkim opisom nekaterih bojev, vojaških enot, ki so v teh bojih nastopale, med kratkim opisom nekaterih bojev, kar vse je glavna vsebina Steinböckovega spisa, pa je navedenih več dejstev, s katerimi se more okoristiti tudi slovenski zgodovinar, ker ga ali potrjujejo o resničnosti tega, kar je tudi že sam ugotovil ali ker so zanj čisto nova, doslej še neznana dejstva, okoliščine:

Po Steinböcku so padli prvi strelji v bojih na Koroškem 17. novembra 1918 na ljubeljskem prelazu (3). S slovenske strani so mogli biti to le strelji trziških prostovoljcev, ki so 14. novembra zasedli Ljubelj. — Prvi jugoslovanski mrtvec v koroških bojih je bil po Steinböcku Srb (7). — Po sklepu koroškega začasnega deželnega zbora 5. decembra 1918, naj se koroške nemške čete ne upirajo le tistemu vojaštvu, ki se more izkazati kot antantno. Steinböck izrečno pravi, da bi bile od jugoslovskega vojaštva take antantne čete »nur nachweisbar serbische Truppen« (6).

Zanimivo je, da kakor Wutte in Knaus tudi Steinböck imenuje ljubeljsko skupino prostovoljcev »Die heilige Legion« (14). Že tedaj smo vedeli, da jo Nemci tako imenujejo.

Steinböckov opis bojev pri Velikovcu dokazuje, da slovenska poročila o izrednih začetnih uspehih slovenske ofenzive 29. aprila 1919 z zahodnega loka velikovškega mostišča proti Krki niso pretirana. Ne soglašajo sicer z vsemi trditvami slovenskih poročil, navaja pa, da so slovenske čete, prvenstveno celjski pp, pri Malem Št. Vidu dosegle Krko in da so koroške nemške čete zapustile topove pri Tinjah, Grabštanju in pri Brezju (14). Steinböck govori o znatnih izgubah celjskega pešpolka. V zgodovini tega polka (arhiv Vojno-istorijskega instituta JLA v Beogradu) navaja Slekovec, da je bilo okrog 80 mrtvih, 60 ranjenih, 9 častnikov ter 200 drugih vojakov pa ujetih (18). Številka o mrtvih je pretirana.

Pri umiku slovenskih čet od Krke proti Velikovcu nazaj so streljale tudi ženske, pripoveduje Steinböck (15), v vseh bojih na Koroškem pa se je borila tudi žandarmerija (16). Na jugoslovanski strani žandarmerija ni spadala pod vojaško poveljstvo.

Vw je bila redna avstrijska vojska na podlagi prostovoljne prijave. V primeru potrebe pa je imela država po zakonu z dne 6. februarja 1919 pra-

vico vpoklicati nekatere letnike kot vojaške obvezance. Po tem zakonu je centralna vlada 15. aprila 1919 pooblastila koroško deželno vlado, da vpokliče letnike 1896 do 1900, 14 dni nato pa še letnike 1877 do 1899, torej skupno 28 letnikov (15). Dejansko so maja 1919 vpoklicali le letnike 1896 do 1900. Steinböck pravi, da se je od pričakovanih 25.000 do 30.000 (?) odzvalo pozivu 11.000 od katerih pa je 4.500 bilo že ob vpoklicu uvrščenih v Hw, 2.200 je bilo službovanja oproščenih, 1.900 se je odstranilo in ostalo je le 790 mož (25). V pričakovanju jugoslovanske ofenzive je torej koroški patriotizem močno popustil. Steinböck omenja tudi slabo stran Hw organizacije. Njene enote so bile preveč krajevno zainteresirane.

Razmeroma zelo obširno opisuje Steinböck tudi boje na labotskem odseku, kjer je v jugoslovanski ofenzivi od 28. maja do 6. junija 1919 operiral labotski odred — mariborski in tržaški pp — pod poveljstvom generala Maistra. Od vseh odsekov so bili na tem odseku v začetnih dneh ofenzive najhujši boji. Razmeroma številne nemške čete na tem odseku so nudile trd odpor. Šele, ko se je pri Dravogradu prepeljal na severni breg Drave del koroškega odreda, je bil ta odpor zlomljen. Prve so se začele razkrajati Hw kompanije in maršformacije. Poveljstvo nemških labotskih čet je nato 5. junija na svojo roko, mimo koroškega deželnega poveljstva, zaprosilo generala Maistra, ki je bil ta dan v St. Andražu za premirje, ki ga je Maister dovolil. Izročiti pa so morale nemške čete 650 pušk, 4 strojne puške in 4 topove (29).

Zanimivo je, da je koroški parlamentarec že 31. maja opozoril generala Jančkovića na pariško »zapoved«, da se morajo jugoslovanske čete umakniti s plebiscitnega ozemlja. Tudi od Steinböcka je torej potrjena nepravilnost Wuttejeve trditve, da avstrijska vojaška delegacija, ki je v začetku junija prišla v Kranj pogajati se za premirje, ni vedela za to zahtevo.

Po Steinböcku so bili zadnji boji na Koroškem 6. junija 1919 pri Mostiču in na Djekšah (29). Ob koncu navaja Steinböck tudi izgube v bojih na Koroškem na eni kakor na drugi strani. Jugoslovani da so imeli 154 mrtvih. Ta številka je očitno posneta po Andrejkovem spisu v zborniku »Slovenci v desetletju 1918—1928«, stran 288—292, ki pa ni popoln. Dejansko ge za večje število in bo treba to poglavje nekomu še obdelati.

Še nekaj drugih novih ali zanimivih, verjetnih, toda manj važnih podatkov je v Steinböckovem spisu.

Ko sem Steinböckov spis prebral, nisem imel namenja pisati recenzije. Na željo uredništva ZC pa sem se je lotil, ker poleg upoštevnihih navedb na razmeroma majhnem prostoru še v letu 1969 ponavlja tudi celo vrsto napačnih, nekritično patriotičnih, politično tendenčnih trditev avstrijskega zgodovinopisja preteklih desetletij ali gre z molkom preko važnih dejstev.

Lojze Ude

KOROŠKA PUBLICISTIKA IN PLEBISCIT

(Izbor)

1. Ob vrsti del neslovenskih avtorjev, posvečenih petdesetletnici koroškega plebiscita, je izšlo na Koroškem tudi več del publicističnega značaja, ki vsebinsko večinoma ne prinašajo mnogo novega, so pa zanimiv dokument časa, v katerem so nastali. Gotovo v ta okvir spadajo zapisi, objavljeni v vodilnem koroškem tisku na predvečer lanskega 10. oktobra. Njihov razvid kaže, da je še največ novosti prispeval navzven neodvisni dnevnik *Kleine Zeitung*, ki je (podobno kot ostali dnevnik) povezal plebiscitno odločitev leta 1920 s ponovnim odprtjem koroškega vprašanja po drugi svetovni vojni. Med članki, objavljenimi v tem listu naj omenimo današnji očrt koroškega slovenstva, ki ga je prispeval dr. Reginald Vospersnik. Podobno kot del publicistike je tudi *Kleine Zeitung* prinesla odlomek iz spominov dr. Hansa Steina-cherja, pripravljenih leta 1945 in ponovno predelanih v današnjo preobleko za petdesetletnico plebiscita. Vsebinsko pa je nedvomno najbolj bogat in vse-

binsko zanimiv prispevek dr. Manfreda Rauchensteinerja, drugače pisca obsežnega dela o zaključnih vojaških operacijah na območju Avstrije ob koncu druge svetovne vojne (Krieg in Österreich 1945). Njegov prispevek podaja objektivno, čeprav vsebinsko ne dovolj celostno in dognano podobo dogajanja na Koroškem od zloma nacizma pa tja do leta 1950 in to s stališča odprtega koroškega vprašanja. Gotovo je, da se v krajšem zapisu ne more zajeti vsa zadevna problematika; med večja opozorila k Rauchensteinerjevemu prispevku je vsekakor šteti vprašanje tako imenovane »Zveze avstrijskih Slovencev« iz let 1945 in 1946. Rauchensteiner ob tem vprašanju očitno zastopa mnenje o »Zvezi« kot izključno slovenski organizaciji. Vendar pa je obsežnejši pretres dostopne dokumentacije, ki ga je podpisani pripravil za še neizdano razpravo (disertacijo) v politični orientaciji koroških Slovencev in o boju za mejo v letih 1945—1950 pokazal, da je bila »Zveza« izključno delo takratnih krogov koroške deželne vlade, ne pa slovenskega političnega gibanja v deželi. Pokazalo se je tudi, da je bila »Zveza« mrtvorjeno dete, ki je kljub vsestranski podpori deželnih oblasti kmalu odmrlo, zajemalo pa naj bi tako koroške Slovence, kot tudi nekompromitirane južnokoroške Nemce(!). Zanimivo je, da najdemo enega vodilnih članov »Zveze avstrijskih Slovencev« (Petschniga iz rožanskih Podgorij) v drugi polovici petdesetih let v okviru »Bunda der Windischen«, vendar to pot ne več kot deklariranega Slovenca, ampak kot nasprotnika prizadevanj slovenske skupnosti.

Glasilu ljudske stranke na Koroškem, Volkszeitung, je 9. oktobra 1970 v posebni prilogi namejeni petdesetletnici plebiscita uvodoma povzelo kroniko predplebiscitnega in plebiscitnega dogajanja vse do ustanovitve slovenskega Narodnega sveta avgusta 1918 pa tja do dokončne objave plebiscitnih rezultatov 13. oktobra 1920. leta. Za razumevanje takratne nemške protijugoslovansko usmerjene propagandne dejavnosti so v listu vsekakor koristni življenjski orisi tistih koroških umetnikov, ki so aktivno sodelovali v tej propagandni dejavnosti na nemški strani. Ostali prispevki o plebiscitnem času očitno ne presegajo ravni, kakršno najdemo ob podobnih priložnostih v koroškem tisku. Izjema bo pač ob dr. Gruberju odlomek iz dela Claudije Kromer o ZDA in koroškem vprašanju v letih 1918—1920 in o znani Milsovi misiji na Koroškem v začetku leta 1919. Podobno kot Rauchensteiner se je v Volkszeitung oglasil h koroškemu vprašanju po drugi svetovni vojni tudi takratni zunanji minister obnovljene avstrijske republike dr. Karel Gruber. Vrednost njegovega prispevka je predvsem v memoarskem povzemanju poveljnih pogajanj za sklenitev avstrijske državne pogodbe in to s stališča jugoslovanske zahteve po priključitvi južne Koroške matičnemu narodu. Med nadrobnostmi, ki jih Gruber podaja, naj opozorimo na ponovitev podatka (Die Presse, 21. 8. 1966), da je skupina avstrijskih emigrantov (očitno ob koncu druge svetovne vojne) v posebni spomenici predlagala priključitev južne Tirolske Avstriji in to v zameno za prepustitev južne Koroške Jugoslaviji. Za prončevalca poveljnega koroškega razvoja bodo vsekakor zanimiva Gruberjeva opozorila na avstrijska stališča na pogajanjih za sklenitev avstrijske državne pogodbe po letu 1947. Posebej je omenjen tudi uspeh takratne jugoslovanske diplomacije, ki je ob teh pogajanjih dosegla odstop prvega poveljnega koroškega deželnega glavarja Hansa Piescha. V glavnem pa se Gruberjev članek vključuje v njegovo memoarsko delo Zwischen Befreiung und Freiheit, Wien 1953. S slovenske strani je v to število Volkszeitung prispeval dr. Valentin Inzko članek o koroških Slovencih, plebiscitu, vlogi 10. oktobra in v tem okviru o nemško-slovenskem sodelovanju.

V tretjem koroškem vodilnem tedniku, socialistični Kärntner Tageszeitung z istega dne predvsem izstopa članek o pregledu plebiscitne problematike, ki ga je pripravil ravnatelj koroškega deželnega arhiva dr. Wilhelm Neumann. V njem zastopa avtor mnenje o takratnem narodnostno mešanem značaju južnega dela Koroške, sicer z rastočim deležem slovenskega prebivalstva na jugu proti Karavankam, vendar očitno brez ostro določljive prostorske delitve slovensko in nemško govorečih Korošcev. V celoti pa prispevek

ne prehaja tradicionalnega koroškega zgodovinopisja o plebiscitni problematiki. — Očitno je, da je jubilejna številka Kärntner Tageszeitung v primerjavi z ostalima dnevnikoma bolj zazrta v sedanost in v zdajšnje (predvsem gospodarske) probleme ter v vprašanja slovenske manjšine. Med slednimi prispevki je za proučevanje stališč socialistične stranke do slovenskega vprašanja zlasti zanimiv tisti Trude Polly o problematiki in položaju koroškega slovenstva, še zlasti na šolskem področju.

2. Reprezentativna publikacija koroške deželne vlade iz lanskega leta Das ist Kärnten ima predvsem nalogo tujemu obiskovalcu predstaviti Koroško. Iz historičnega področja so za informacijo koristni krajši zgoščeni prerezi posameznih vprašanj, obdobj in področij. Med njimi je tudi (sicer edini) zapis o slovenski kulturni tvornosti na Koroškem (gre za krajši oris dr. Erich Prunca o slovenskem ljudskem in umetnem pesništvu, časovno zajet do konca 19. stoletja). Posebej zanimiv pa je publikaciji priložen izbor literature o Koroški. Za presojo stališč večinske koroške strani do slovenskega zgodovinopisja pa je ob tem pregledu vsekakor značilno, da je iz izbora izpadla celotna slovenska produkcija o koroški narodnostni problematiki od 15. stoletja dalje, pač pa je za novejši čas v izbor prišlo nekaj prispevkov slovenskih koroških avtorjev v nemškem jeziku.

3. Posebno mesto med publikacijami, posvečenimi koroškemu plebiscitu gre nedvomno tistim, ki so jih izdale različne (tudi nemško nacionalne) organizacije. Med slednje vsekakor spada posebna številka graškega mesečnika Die Aula, njej pa se pridružujeta oktobrska številka vseh koroških nemško-nacionalnih organizacij Die Kärntner Landsmannschaft der Festschrift, der Kultur Nachrichten aus Kärnten, ki ga je izdala oficijozna koroška deželna kulturna organizacija. — V lansko oktobrsko številko Landsmannschafta nas uvaja povzdignjeni oris koroških obrambnih bojev dr. Hansa Steinacherja. Za razumevanje stališč koroškega zgodovinopisja do tega vprašanja pa v zborniku izstopa prispevek dr. Wilhelma Neumannu, ki kaže, da zgodovinopisje še ni prestopilo Rubikona tez dr. Martina Wutteja o plebiscitnem času in o njegovih strokovno oporečnih narodnostnih razglabljanjih. V prispevku dr. Neumann posebej povzema propagandno dejavnost obeh spornih strani v plebiscitnem času, za odnos do slovenskega vprašanja pa značilno povzema vindišarsko teorijo, kar velja še zlasti za čas po drugi svetovni vojni. Za študij odnosa vodilnih plasti večinskega naroda na Koroškem do slovenskih sodeželanov so v spisu značilna in zanimiva razglabljanja o današnjem položaju manjšine, saj zajemajo vrsto trditev nemških nacionalnih krogov o slovenskem vprašanju. Za izdajatelje zbornika (med drugim je Die Kärntner Landsmannschaft tudi glasilo »Bunda der Windischen«) in za njihova stališča do vprašanj slovenske koroške skupnosti je v zborniku značilen ponatis daljšega članka dr. Martina Wutteja Deutsch-Windisch-Slowenisch iz leta 1927, s katerim sta skušala pisec in takratni Kärntner Heimatbund utemeljiti »vindišarsko teorijo« ter z njo preprečiti (ali vsaj skrajno zožiti) v takratnem času aktualno vprašanje uveljavitve kulturne avtonomije za slovensko manjšino. Tudi ne preseneča članek načelnika »Bunda der Windischen« dr. Valentina Einspielerja o slovenski manjšini in o učnem jeziku na obveznih šolah na območju južne Koroške (nekoliko spremenjeno inačico članka najdemo še v Festschriftu der Kultur Nachrichten), vsekakor zanimiv prikaz s stališča enega vodilnih slovenskih oponentov v preteklih letih, ter odprave obveznega dvojezičnega šolstva leta 1958 še posebej. V zborniku je zajet tudi članek dr. Walterja Fresacherja o kosezih (o tem vprašanju je dr. Fresacher v preteklem letu izdal posebno publikacijo).

V zborniku Kultur Nachrichten aus Kärnten vpeljuje v historičnem delu krajši zgodovinski pregled Koroške Hermanna Braumüllerja ter oris plebiscitnega obdobja, pač vprašanja, ki se ju je avtor (ne le priložnostno) že večkrat dotaknil. Kot v oktobrski številki Die Kärntner Landsmannschaft, najdemo tudi v tem zborniku več ponatisov člankov o koroškem vprašanju (tako Vinzenza Schumyja o pariških mirovnih pogajanjih po prvi svetovni vojni,

življenjepis Martina Wutteja, prispevek Viktorja Paschingerja o geografski enotnosti Koroške i. dr.). Dva članka o koroških bojih ter o vprašanju Koroške v letih 1918—1920 s stališča Američanov je zborniku prispevala avtorica obsežnega dela o tej problematiki (delo je izšlo leta 1970) Claudia Kromer. Za spoznavanje delovanja Kärntner Heimatdiensta v plebiscitnem obdobju je zanimiv informativni prispevek Hansa Steinacherja o delovanju te organizacije v letih 1919—1920, seveda pa s tem zadevna problematika še zdaleč ni izčrpana. Podobno kot v dnevnem tisku, najdemo tudi v tem zborniku prispevek R. B. Blatnika o boju za koroško enotnost po letu 1945. V okvir tega boja vključuje avtor tudi znano sejo koroškega deželnega zbora tik po pričetku pariške konference za sklenitev avstrijske državne pogodbe januarja 1947. leta, na kateri so vse takrat v tem deželnem predstavniškem telesu zastopane politične stranke poudarile vrsto ukrepov za ureditev položaja koroških Slovencev, med njimi na področju jezika in kulturne avtonomije. Kot je znano, dalj od obljub ni prišlo, nasprotno, v letih po dosegi popolne avstrijske suverenosti je prišlo celo do zoževanja dotedanjih pravic manjšine.

4. Tipično publicistično delo je knjiga Josepha Grobauerja *Bekehrnis* zu rot-weiss-rot. Kärntens Freiheitskampf 1918—1920, Dunaj 1970 (samozaložba). Za stališča avtorja je dovolj značilna opazka, da so slovenski oboženi oddelki vkorakali na Koroško leta 1918 »pod vodstvom šovinističnih oficirjev«. Kot del periodičnega tiska tudi ta knjižica sega v čas po drugi svetovni vojni.

Tože Zorn

Dr. Hans Steinacher, In Kärntens Freiheitskampf. Klagenfurt 1970, 8°, str. 452, ilstr.

Med deli posvečenimi koroškemu plebiscitu ob petdesetletnici tega dogodka zavzema Steinacherjeva knjiga spominov posebno mesto. In to ne le zaradi avtorjeve izrazite vloge v letih 1918—1920, ampak tudi zaradi spremenjenega koncepta spominov, saj je uvodoma omenjena Steinacherjeva knjiga (ne da bi to bilo posebej omenjeno), le predelava tiste iz leta 1945. — Steinacherjeva življenjska pot je bila prikazana že na drugem mestu (Hans-Adolf Jacobson, Hans Steinacher, Bundesleiter des VDA 1933—1937, Boppard am Rhein 1970 ter ocena tega dela, ki jo je pripravil Lojze Ude za Naše razglede, 26. 3. 1971, št. 6) tako, da se na tem mestu dotikamo izključno obeh redakcij (verzij) spominov iz let 1943 in 1970. Ob primerjavi je prvi vidni razloček že v naslovu. Medtem ko nosi prva redakcija naslov »Zmaga v nemški noči« (I), je naslov predelanega ponatisa prirejen današnjemu času (II). Slednje dejstvo se je pokazalo tudi ob Steinacherjevi smrti januarja letos, ko je večinski koroški tisk v nasprotju z usmeritvijo koroškega nemštva po prvi svetovni vojni, predvsem pa Steinacherja samega, skušal prekonstruirati velikonemške pokojnikove usmeritve iz let 1918—1920 v smeri proavstrijstva. Še posebej toplo je bilo ob tej priložnosti pisanje koroških socialistov (gl. Kärntner Tageszeitung, 12. januarja 1971, št. 7).

Vsaki memoarski zapisi odpirajo vprašanje avtorjevih izhodišč in z njimi vred vprašanje objektivnega (oziroma subjektivnega) zajetja posameznega dogajanja ali pa spominov v celoti. Še posebej velja to za presojo spominov, ki so nam na voljo v različnih inačicah, ali pa celo napisani iz različnih izhodišč, kot je to primer s Steinacherjevimi. Vse, kar danes vemo o avtorjevemu življenju in idejnemu razvoju ter o plebiscitnem času še posebej, nas nujno vodi k zaključku večje avtentičnosti za verzijo iz leta 1943. Očitno je avtentičnost teh stališč priznavala po drugi svetovni vojni tudi uradna avstrijska stran, saj podpisane niso poznani njeni ugovori na jugoslovansko argumentacijo, slonečo prav na velikonemških citatih »Zmage v nemški noči«.

Ob primerjavi obeh redakcij izpada dejstvo, da so vsa taka opozorila, izjave in pripombe (vključno s protisemitskimi) izpadle iz druge verzije. Primeri: Iz razumljivih vzrokov se uvoda v obe knjigi povsem ločita, izpadle pa so tudi navedbe povezane z nemštvom (npr. I, str. 41 in II, str. ista),

ali pa je na posameznih mestih »nemštvo nadomeščeno z »avstrijstvom«. Pomnoma je izpadel tudi velikoneški govor, ki ga je Steinacher imel v Celovcu dne 4. januarja 1919 (I, str. 118—119), v celoti tipični primer prekonstrukcije, prirejene sedanji politični situaciji. Tako poučna predelava teksta (med drugim izstopa ob navedbi o javnem priznavanju v plebiscitnem času »k nemštvu« (I, str. 286) v javno priznavanje h Koroški in Avstriji (II, str. 287). Ob teh manjših retušah najdemo v redakciji II nekaj novih vstavkov, tako o znanem Karlu Fritzu, ki ga Steinacher prišteva k »vindišarskim Korošcem«. Ob njem tudi odkritosrčno (II, str. 235/6) kaže na raznarodovalno vlogo nekdanje utrakvistične šole ko pravi, da se je Fritz šele v šoli naučil nemškega jezika, medtem ko je od doma prinesel samo vindišarsko govorico (pač v pomenu slovenskega narečja). Za današnje razumevanje v dnevni politiki in pri napadih na Slovence tolikokrat zlorabljene oznake o »domovinski zvestobi« (heimattreu) s katero na Koroškem ob Nemcih najraje označujejo Nemcem vdane ali pa narodnostno odtujene Korošce slovenskega jezika v nasprotju z »nacionalnimi« (= narodno zavednimi, iredentističnimi, jugoslovansko usmerjenimi, komunističnimi...) Slovenci, je zanimiva Steinacherjeva nadrobnost, da je bil v plebiscitnem času avtor tega izraza »heimattreu« on sam. Po njegovem je ta izraz zajel Nemce in nemško misleče (I, str. 246/7, II, 248). Za proučevanje ne le predplebiscitne propagandne dejavnosti na nemški strani, pa tudi Steinacherjevih stališč v redakciji spominov iz leta 1970 (II, str. 251) se avtor to pot postavlja za izdajatelja lista Die Kärntner Landsmannschaft in za pisca skoro vseh njegovih uvodnikov. V celoti pa se Steinacher v obeh redakcijah kaže kot zagovornik vindišarske teorije; za spoznavanje tega »vprašanja« pa je gotovo zanimivo opozorilo (I, str. 347, II, str. 385), da je v plebiscitnem času deloval v okviru Kärntner Heimatdiensta poseben »vindišarski oddelek«, namenjen plebiscitni propagandi, v katerem pa so delovali — kranjski Nemci!

Ne da bi se spuščali v še nadrobnejšo primerjavo in analizo obeh redakcij Steinacherjevih spominov, se ustavimo še pri eni spremembi, ki očitno govori sama zase. Medtem ko avtor v prvi redakciji (str. 372) poudarja zasluge Aloisa Maier-Kaibitscha v plebiscitnem času za koroško nemštvo, jih v predelanih spominih deloma odklanja (II, 382). V celoti pa ništa obe redakciji (oziroma vsaka posebej) le dokument časa v katerem sta izšli, ampak tudi kažeta na avtorjevo prilagodljivost vsakokratnemu političnemu položaju, tako 1943. leta nacizmu in 1970. obstoječi koroški stvarnosti.

Tone Zorn

Dr. Metod Mikuž, **Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja**. Ljubljana 1970, 287 str.

Prešernova družba je zadnji dve leti posvetila v svojih rednih letnih zbirkah zgodovini Slovencev precejšnjo pozornost. Leta 1969 je izdala Zgodovino slovenskega naroda (229 str.), v kateri je prof. Branko Božič na kratko prikazal pogloblitve dogodke in razvojne posebnosti v slovenski zgodovini od naselitve Slovanov do prve ustave FLRJ in pariške mirovne konference, naslednje leto pa je uvrstila v svojo zbirko že knjigo dr. Metoda Mikuža, Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja.

Pisec je svoje delo razdelil v tri velika obdobja, in sicer prvo od 27. aprila 1941 do kapitulacije Italije (str. 5—127), drugo etapo je sklenil s I. zasedanjem SNOS (str. 129—190), v tretjem delu pa je obdelal razvoj NOB od februarja 1944 do osvoboditve (str. 191—260). V vsakem velikem obdobju je najprej prikazal politično in vojaško dogajanje, ki je bilo odločilnega pomena za razvoj narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, posebej pa je prikazal še pogloblitve rezultate razvoja NOB po posameznih pokrajinah (v ljubljanski pokrajini, na Gorenjskem, na Štajerskem, na Koroškem in na Primorskem). Doselej je dr. Mikuž v svojem Pregledu NOB v Sloveniji I in II (Ljubljana 1960, 1961), že precej nadrobno obdelal obdobje od okupacije do kapitulacije Italije, medtem ko za čas od jeseni 1943 do osvoboditve še nismo

imeli obširnejšega pregleda razvoja narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. Pripomniti pa moramo, da pisec v svoje novo delo ni le na kratko povzel svojih ugotovitev iz obeh omenjenih knjig, temveč jih je mestoma dopolnil s podatki iz arhivskega gradiva, ki je dostopno šele v zadnjem času. Zlasti je z novimi viri bolje osvetlil prizadevanja in metode nemškega okupatorja za uničenje slovenskega naroda. V skladu s poglavitnim ciljem svojega dela, ki »hoče pokazati prav za prav samo to, da se je boril ves slovenski narod, večinski del vključen v OF, manjšina pa izven nje in proti lastnemu narodu« je prikazal posebej tudi razvoj bele in plave garde ter izdajalskih formacij, ki so nastale po kapitulaciji Italije (slovensko domobranstvo, slovenski narodni varnostni zbor in gorenjsko domobranstvo). V zadnjem četrtem delu knjige (str. 261 do 287) je pisec na kratko prikazal še razvoj partizanskega gospodarstva, sodstva, sanitete in tiska.

Zgodovina slovenskega osvobodilnega gibanja je skoraj v celoti rezultat piščevega dolgoletnega preučevanja arhivskega gradiva. Veliko pomembnih dogodkov je ilustriral s kratkimi dobesednimi navedbami iz virov, s čimer je omogočil bralcem, da si sami neposredno ustvarijo sodbo o njih. Obseg pregleda je piscu narekoval značaj knjižnih zbirk Prešernove družbe in zato prostor ni dopuščal nadrobnejšega razčlenjevanja celotne problematike NOB v Sloveniji. Poudariti pa moramo, da je pisec kljub temu uspel pokazati tudi razlike v razsežnosti, oblikah in načinu narodnoosvobodilnega boja v posameznih slovenskih pokrajinah. Z Mikuževim delom smo dobili ob 25-letnici osvoboditve prvi obsežnejši pregled razvoja narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. Na tolikšno zamudo je vplivalo zlasti dejstvo, da je bilo treba veliko časa za proučevanje ogromnega arhivskega gradiva in drugih virov, mimo tega pa je bilo pisanje prvega celotnega pregleda prelomne dobe v slovenski zgodovini tudi zelo težka naloga. Dr. Metod Mikuž je s svojim novim delom spet izpopolnil vrzel v slovenskem zgodovinopisju najnovejše dobe.

Mirko Stiplovšek

BIBLIOGRAFIJA

NOVE KNJIGE V NARODNI IN UNIVERZITETNI KNJIŽNICI, KNJIŽNICI SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI, KNJIŽNICI ODDELKA ZA ZGODOVINO FILOZOFSKE FAKULTETE IN KNJIŽNICI INSTITUTE ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA V LJUBLJANI

Pregled tuje zgodovinske literature nabavljene v letu 1970 v Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK), knjižnici Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), knjižnici oddelka za zgodovino filozofske fakultete (FF) ter knjižnici Inštituta za narodnostna vprašanja (INV) je sestavljen po istih principih kot prejšnja leta. Ker knjižnica SAZU iz objektivnih razlogov leta 1969 ni bila vključena, prinaša letošnji pregled tudi knjige, ki jih je SAZU nabavila leta 1969.

Bibliografski pregled obsega 712 knjig in je urejen tako, da začenja s pomožnimi zgodovinskimi vedami, sledijo bibliografije, splošna dela (razni zgodovinski priročniki, enciklopedije, atlasi itd. ter dela, ki jih ni mogoče uvrstiti pod eno državo), nato navajamo literaturo o Sloveniji in Slovencih ne glede na državne meje, sledijo pa dela po državah, začenjamo z Jugoslavijo in končujemo z izvenevropskimi kontinenti. Za lažje iskanje navajamo abecedni seznam držav in kontinentov, ki so posebej zajeti s številko odstavka:

Afrika 29 — Albanija 12 — Avstrija s habsburško monarhijo kot celoto 6 — Azija 28 — Belgija 25 — Bizantinsko cesarstvo 14 — Bližnji vzhod in arabske države 25 — Bolgarija 11 — Češkoslovaška 7 — Francija 22 — Grčija 13 — Irska 21 — Italija 9 — Japonska 27 — Jugoslavija 5 — Kitajska 26 — Latinska Amerika 31 — Madžarska s staro Ogrsko kot celoto 8 — Nemčija 19 — Nova Zelandija 32 — Poljska 18 — Romunija 10 — Sovjetska zveza 17 — Stari vzhod 15 — Španija 24 — Turčija 16 — Velika Britanija 20 — Združene države Amerike 30.

Bibliografski pregled so sestavili dr. Melitta Pivec-Stelè za knjige iz SAZU, Miloš Rybář za knjige iz NUK, Mara Mervič za knjige INV in Olga Janša za knjige oddelka za zgodovino FF.

1. Pomožne zgodovinske vede

Diringer, David: Writing. 78 fotogr., 49 line drawings and 3 maps. (Reprint.) London (1965). 261 str. 8°. (Ancient peoples and places. 25.) NUK 146887 — History and the concept of time. (Middletown) 1966. (IV) + 78 str. 8°. (History and theory. 6.) NUK II 196030 — Numismatische Literatur Osteuropas und des Balkans. H. 1-2: Graz 1960—1963. NUK II 198414.

2. Bibliografije

Bibliographie d'études balkaniques 1966, (Elaborée par: V. Traikov [idr.]) Sofia, Académie Bulgare des sciences, Institut d'études balkaniques 1968. 4°. (Ciklost.) SAZU II 53872 H — Bibliographie der Schweizergeschichte. Bibliographie de l'histoire Suisse. Hrsg. von der Schweizerischen Landesbibliothek. Jg. 1967. Zürich 1968. 8°. NUK 185398 — Bibliography of works in the philosophy of history... Vol. 1958—1961. — (Suppl. to Bibliography of works in the

philosophy of history 1945—1957. Compl. by M. Nowicki. Vol. 1962—1965. Compl. by Lewis D. Wurgaft. Bibliography of signed works by Elie Halévy. Compl. by Melvin Richter. — Gravenhage 1964—(1967). (History and theory. 3, 7.) NUK II 196030 — Institut zachodni, Poznań. Katalog wydawnictw (1945—1969.) (Opracowali: Teresa Otto & Władisław Tomaszewski.) Poznań (1970.) 80 str. 8°. INV A 235 — **Istorija srednih vekov**. Bibliografičeskij ukazatel' literatury, izdannoj v SSSR. Pod redakc. K. S. Simona i E. A. Nersesovoj. T.1.I. 1918—1957. Moskva, Moskovskij universitet 1968. 4° (cir.) SAZU 53899 H — **Koszyk, Kurt & Gerhard Eisteld**: Die Presse der deutschen Sozialdemokratie. Eine Bibliographie. Hannover, Literatur und Zeitgeschehen (1966). XIII + 404 str. 8°. (Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Friedrich-Ebert-Stiftung. B.) SAZU 56975 H — **Mahmudov, G. Z.**: A. S. Sumbatzade. Bibliografija. Baku, Akademija nauk Azerbajdžanskoj SSR 1967.) 46 + (II) str. 8°. (cir.) Dejateli nauki i kul'tury Azerbajdžana.) SAZU 58133 H — **Neuhauser, Walter**: Deutsch-tirolische Bibliographie für das Jahr 1961, 1962, 1963. Innsbruck & Wien, Tyrolia Verl. 1964, 1966, 1969. (Tiroler Bibliographien. 2, 3, 4.) Beihefte zur Tiroler Heimat.) INV B 1864 — **Le science historique bulgare 1965—1969**. Bibliographie. T. 2. Publiée à l'occasion du XIIIe Congrès international des sciences historiques-Moscou 1970. (Par) Lilija Kirkova. Sofia, Academie Bulgare des sciences. Institut d'histoire. 1970. 472 str. 8°. (Études historiques. 5. t. Suppl.) INV B 1905 — **Stock, Karl F.**: Bibliographien, Sammelbibliographien und andere bibliographischen Hilfsmittel der Steiermark. Bad Godesberg, Institut für Landeskunde 1969. (Berichte zur deutschen Landeskunde. Sonderband 13). FF C 3256.

3. Splošna dela

Abriss der Geschichte aussereuropäischer Kulturen (Oldenbourg Abriss der Weltgeschichte). München, R. Oldenbourg (1961—1964). Bd. I. Amerika, Australien, Ozeanien, Arktis, Afrika, Die islamischen Völker am Mittelmeer und im Nahen Osten, Indien, Indonesien, Tibet. 1961. II. Nord- und Innerasien, China, Korea, Japan. 1964. FF D 4014 — **Actes du premier congrès international des études balkaniques et sud-est européennes**. 3—4. Sofia, Association internationale d'études... 1969 8°. SAZU 55044 H — **Adam, Antoine**: Le mouvement philosophique dans la première moitié du XVIIIe siècle. Paris, Société d'édition d'enseignement supérieur 1967. 286 str. 8°. NUK F 2 ADA — **Adel und Kirche**. Gerd Tellenbach zum 65. Geburtstag dargebracht von Freunden und Schülern. Hrsg. von Josef Fleckenstein und Karl Schmid. Freiburg (i. d. S.), Herder (1968). VIII + 587 + (II) str. + 1 pril. 8°. FF D 4011 — **Agassi, Joseph**: Towards an historiography of science. 's-Gravenhage 1963. VIII + 117 str. 8°. (History and theory. 2.) NUK II 196030 — **Alfaric, Prosper**: Origines sociales du christianisme. Ouvrage inédit présenté par Jacqueline Marchand. Préface de Jean Sarrailh. Paris, Editions de l'Union rationaliste (1959). VII + 389 + (I) str. + 1 pril. 8°. Z 2 zvd. NUK 205245 — **Averbuh, Mihail Solomonovič**: Vojna i narodonaselenie v dokapitalističeskij obščestvah. Opyt istoriko-demografičeskogo issledovanija. Moskva, »Nauka« 1970. 214 str. 8°. (cir.) SAZU 57364 H — **Babinger, Franz**: Aufsätze und Anhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante. Bd 1—2. München. 1962—1966. 8°. (Südosteuropa. 3, 8.) NUK 157352 — **Bang, Gustav**: Krize u evropskoj istoriji. 2. izd. S engl.: L. Petrovič. Cleveland, O., Knjižara Radničke borbe 1936. 66 str. 8°. NUK 146942 — **Barbance, Marthe**, Vie commerciale de la route du Cap Horn au XIXe siècle. L'armement A.-D. Bordes et fils. Paris 1969. 372 + (I) str. + pril. 4°. (Ports — routes — trafics. 27.) NUK F 9 II BAR — **Bauer, Eddy**: Storia controversa della seconda guerra mondiale 1939—1945. Vol. 7: Fine 1944—1945. (Trad. dall'orig. francese a cura di Achille e Rosanna Pelà.) Ed. italiana a cura di Ettore Musco. Novara, Istituto Geografico De Agostini (1969.) 387 str. + kt. 4°. Ilustr. INV C 389 — **Bernal, John Desmond**: Science in history. Vol. 1—4. (Harmondsworth 1969.) 8°. (Pelican books. A. 994—997.) NUK 66939 — **Beiträge**

zur Südosteuropa-Forschung. Anlässlich des I. Internationalen Balkanologienkongresses in Sofia 26. VIII.—1. X. 1966. Hrsg. vom Arbeitskreis Südosteuropa-Forschung bei d. Deutschen Forschungsgemeinschaft. (Red.: Alois Schmaus.) München, Trofenik (1966). VIII + 469 str. 8°. NUK 195722, FF D 3876 — **Bohmann**, Alfred: Menschen und Grenzen. Bd. 2.: Bevölkerung und Nationalitäten in Südosteuropa. Köln, Wissenschaft u. Politik (1969.) 397 str. 8°. INV B 1858 — **Bouquet**, Alan Coates: Sacred books of the world. A companion source-book to comparative religion. London, Cassell (1962). 343 str. 8°. (The Belle sauvage library.) NUK 202906 — **Brinton**, Crane & John B. Christopher & Robert Lee Wolff: Civilization in the West. (3. print.) Englewood Cliffs, N. J.; Prentice-Hall (1965). XVI + 717 str. + pril. 8°. Ilustr. NUK 208470 — **Brodskij**, Boris Ionovič: Pokinutye goroda. (Moskva, Sovetskij hudožnik 1965.) 148 + (III) str. 8°. (cir.) (Stanicy istorii iskusstv.) Ilustr. NUK 203960 — **Brückner**, Gottfried: Der Bürger als Bürgersoldat. Ein Beitrag zur Sozialgeschichte des Bürgertums und der bürgerlichen Gesellschaft des 19. Jahrhunderts. Dargestellt an den Bürgermilitärinstitutionen der Königreiche Bayern und Hannover und des Grossherzogtums Baden... Bonn, (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität) 1968. 280 + (II) str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 57205 H — **Bumke**, Joachim: Studien zum Ritterbegriff im 12. und 15. Jahrhundert. Heidelberg 1964. 170 str. 8°. (Euphorion. Beihefte. I.) NUK 208467 — **Bury**, John Bognell: The invasion of Europe by the barbarians. New York, Russell & Russell 1963. XII + 296 str. 8°. NUK 207516 — **Channu**, Pierre: Conquête et exploitation des nouveaux mondes. (:XVIIe siècle.) Par Pierre Channu. Paris 1969. 445 + (I) str. 8°. (Nouvelle Clio. L'histoire et ses problèmes. 26 bis.) Z zvd. NUK 9 NOU/26 — **Chronica** minora saec. IV. V. VI. VII. Edidit Theodorus Mommsen. Ed. nova. Vol. 1—3. Berolini 1961. 4°. (Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi 500 ad annum 1500. Auctor/es/ antiquissim/i. 9. 11, 13.) NUK 30521 — **Il Concilio Vaticano II**. Cronache... Vol. 5. Quarto periodo. 1965. Roma (1969). NUK 207987 — **Deljusin**, Lev Petrovič: Spor o socializme. Iz istorii obščestvenno-političeskoj mysli Kitaja v načale 20-h godov. Moskva, »Nauka« 1970. 92 str. 8°. (cir.) SAZU 59268 H — **Directory** of European Foundations. Edit. by Giovanni Agnelli. Torino, (t. Ranzani e Aglieri) 1969. 550 + (I) str. 8°. SAZU 55906 H — **Döllinger**, Ignaz: Das Papsttum (Unveränderter reprografischer Nachdruck der Ausgabe München 1892). Darmstadt. Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1969. XIX + 579 str. 8°. FF C 3237 — **Droz**, Jacques: Le socialisme démocratique 1864—1960. Paris, Armand Colin 1966. 360 str. 8°. (Collection U. Série »Histoire contemporaine«.) z zvd. NUK 209136 — **Duroselle**, Jean Baptiste: L'età contemporanea. Parte I.: Le due guerre mondiali (:1914—1945.). Con 76 tav. fuori testo. (Trad. di Aldo Agosti.) (Torino), UTET (1969.) XX + 558 str. 8°. (Nuova storia universale dei popoli e della civiltà. 13.) INV B 1846 — **Dvorník**, František: Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance. Prague 1933. X + 443 str. 8°. (Byzantinoslavica. Supplementa. 1.) SAZU 55176 H — **Elenchus** fontium historiae urbanae. Ed. C. van de Kieft & J. F. Niermeijer. Vol. I. Lieden, Brill 1967. FF D 3970 — **Eutropius**: Breviarium ab urbe condita cum versionibus Graecis et Pauli Landolfique additamentatis. Recensuit et adnotavit H. Droysen. Ed. nova. Berolini 1961. (IV) + 430 str. 4°. (Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi 500 usque ad annum 1500. Auctor/es/ antiquissim/i. 2.) NUK 30521 — **Filosofskie** problemy istoričeskoj nauki. (Otvetstv. redakt.: A. V. Gulyga [idr.]) Moskva. »Nauka« 1969. 318 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 55323 H — **Franz**, Leonhard: Die Kultur der Urzeit Europas. Mit 238 Abb. Frankfurt am Main (1969). VII + 400 str. 4°. (Handbuch der Kulturgeschichte. Abt. II. [1].) NUK Č II 131843 — **Flugschriften** aus den ersten Jahren der Reformation. Hrsg. von Otto Clemen. Bd 1—4. Nieuwkoop, B. De Graaf 1967. 8°. NUK 210998 — **Germanen-Slawen-Deutsche**. Forschungen zu ihrer Ethnogenese. (Protokoll der IV. Tagung der Fachgruppe Ur- und Frühgeschichte vom 7.—10. November 1966 in Potsdam.) Redaktionsleitung: Bernhard Gramsch. Mit 10 Abb.u.2 Taf. 2. unveränd. Aufl. Berlin, Akademie-Verlag 1969. 135 str. 8°. SAZU 55940 H —

Godechot, Jacques: L'Europe et l'Amérique à l'époque napoléonienne. (:1800—1815:). Paris 1967. (IV) + 365 + (I) str. 8°. (Nouvelle Clío. L'histoire et ses problèmes. 37.) Illustré. NUK F 9 NOU/37 — **Grazer** und Münchener balkanologische Studien. I. Zweite Grazer Balkanologen-Tagung 1966 »Das orientalische Element am Balkan«. — II. Münchener Studien zur Geschichte und Volkskunde der Balkan-Länder. (Red.: Walther Wünsch u. Hans Joachim Kissling.) München 1967. 182 + (I) str. + 1 pril. 8°. (Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Orients. 2.) Illustr. NUK 207708 — **Hachmann, Rolf:** Die Goten und Skandinavien. Berlin, Gruyter & co. 1970. XIII + 584 str. 8°. Illustr. (Quellen und Forschungen zur Sprach- und Kulturgeschichte der germanischen Völker. N. F.). FF D 4004 — **Haller, Johannes & Heinrich Dannenbauer:** Der Eintritt der Germanen in die Geschichte. 4. Aufl. Berlin, Gruyter & co. 1970. 136 str. 8°. FF B 774 — **Istoričeskaja nauka i nekotorye problemy sovremennosti. Staty i obsuždenija.** (Redakc. koll.: M. Ja. Gefer [idr.]) Moskva, »Nauka« 1969. 429 str. 8°. (cir.) SAZU 55322 H — **Istorija južnyh i zapadnyh Slavjan.** (Redakc. koll.: I. M. Beljavskaia [idr.]) Moskva, Moskovskij universitet 1969. 536 str. 4°. (cir.) Illustr. SAZU II 57351 H — **Istoriografija novogo vremeni stran Evropy i Ameriki...** (Pod red.: B. G. Vebera [itd.]) (Moskva, Moskovskij universitet) 1967. 670 + (I) str. 4°. (cir.) NUK II 198248 — **Handbuch der europäischen Volksgruppen.** Im Auftrage der Föderalistischen Union europäischer Volksgruppen unter ihren Generalsekretär Povel Skadegard, bearb. von Manfred Straka. Wien-Stuttgart, W. Braumüller (1970.) VIII + 658 str. + 2 kt. 8°. (Ethnos. 8.) INV B 870 — **Hensel, Witold:** Die Slawen im frühen Mittelalter. (Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna.) Ihre materielle Kultur. Deutsche Ausg. besorgt von Siegfried Epperlein. Mit 3. Taf. u. 391 Abb. (Ins Deutsche übertr. von Waldemar Hein.) Berlin, Akademie-Verl 1965. XVI + 508 str. 8°. NUK 210291 — **Hérésies et sociétés dans l'Europe préindustrielle 11e—18e siècles.** Communications et débats du Colloque de Royaumont présentés par Jacques le Goff. Paris, Mouton & co. 1968. (IV) + 484 str. 8°. (Civilisations et sociétés 10.). FF D 5871 — **Hertling, Ludwig:** Geschichte der katholischen Kirche. Mit 1 Bidtaf. 4., verbess. und erg. Aufl. Berlin, Morus-Verl. (1967). 503 str. 8°. NUK 210761 — **The High Middle Ages. 1000—1300. Sources in Western Civilization.** Edit. by Bryce D. Lyon. (New York, The Free Press of Glencoe 1964.) IX + 273 str. 8°. Naslov čez obe strani. SAZU 55624 H — **A history of the world in the twentieth century.** London, Pan books Ltd. 1970. (2. Ed.). Part 1. By D. C. Watt: 1899—1918. Part 2. By Frank Spencer: 1918—1945. Part 3. By Neville Brown: 1945—1968. FF B 772 — **Hübinger, Paul Egon:** Zur Frage der Periodengrenze zwischen Altertum und Mittelalter. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1969. XV + 366 str. 8°. FF C 3258 — **Huohes, Glen:** The story of the theatre. A short history of theatrical art from its beginnings to the present day. New York (itd.), French 1935. XIII + 422 str. + pril. 8°. NUK 206540 — **Irving, Edward B.:** Introduction to Beowulf. New Jersey, Prentice Hall (1969). 112 str. 8°. FF C 3258 — **Istočnikovedenie. Teoretičeskije i metodičeskije problemy.** (Redakc. koll.: S. O. Šmidt [otvetstv. redakt. [idr.]]) Moskva, »Nauka« 1969. 512 str. + corr. 8°. (cir.), SAZU 54980 H — **Jaroslav'.** Očerki po istorii goroda (:XI v. - oktjabr', 1947 g.:) ([Avt.]: P. Andreev [idr.]) Jaroslav', Jaroslav. knižnoe izdat. 1954. 538 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 55777 H — **Key monuments of the history of architecture.** Ed. by Henry A. Millon. Text. ed Englewood Cliffs. N. J. & Prentice-Hall. New York, Abrams (1964). 536 str. + corr. 4°. Illustr. NUK II 197742 — **Kindermann, Heinz:** Theatergeschichte Europas. Bd. 5. Von der Aufklärung zur Romantik. (:T.2.:) Bd 6. Romantik. Bd 7. Realismus. Bd 8. Naturalismus und impressionismus. T. 1. Deutschland, Österreich, Schweiz. Salzburg (1962-68). 8°. NUK 137064 — **Kirche und Synagoge.** Handbuch zur Geschichte von Christen und Juden. Darstellung mit Quellen. Hrsg. von Karl Heinrich Rengstorff und Siegfried Kortzfleisch. Bd 1. Stuttgart (1968). NUK 210019 — **Der Kleine Pauly.** Lexikon der Antike. Bd 3. Iuppiter bis Nasidienus. Stuttgart 1969. 8°. NUK C 202703 — **Kleine slavische Biographie.**

(Bearb. [von]: Helene Auzinger [itd.]) Wiesbaden, Harrassowitz 1958. VIII + 832 str. 8°. NUK B 193001 — **Kloss**, Heinz: Grundfrage der Ethnopolitik im 20. Jahrhundert. Die Sprachgemeinschaft zwischen Recht und Gewalt. Wien-Stuttgart, W. Braumüller; Bad Godesberg, Wissenschaftliches Archiv (1969.) 624 str. 8°. (Ethnos. 7.) INV B 870 — **Kölmel**, Wilhelm: Regimen Christianum. Weg und Ergebnisse des Gewaltverhältnisses und des Gewaltverständnisses (8. bis 14. Jahrhundert). Berlin, Gruyter & co. 1970. 661 str. 8°. FF D 4009 — **Komarov**, Sergej Vasil'evič: Istorija zarubežnogo kino. T. 1. Nemoe kino. (Moskva 1965.) (cir.) 8°. NUK 203950 — **Komintern** i Vostok. Bor'ba za leninskiju strategiju i taktiku v nacional'no-osvoboditel'nom dviženii. (Redakc. koll. L. P. Deljusin [idr.]) Moskva, »Nauka« 1969. 512 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54994 H — **Kovalev**, Sergej Ivanovič: Osnovnye voprosy proishozhdenija hristianstva. Pod obščej red. V. V. Struve. (Sost. i avtor vstupitel'noj stat'i M. M. Kublanov.) Moskva & Leningrad, »Nauka« 1964. 257 + (II) str. + 1 sl. + corr. 8°. (cir.) NUK 203943 — **Krahe**, Hans: Die Sprache der Illyrier. T. 2. De Simone Carlo: Die Messapischen Inschriften und ihre Chronologie. — **Untermann**, Jürgen: Die messapischen Personenamen. Wiesbaden 1964. 4°. NUK II 151745 — **Kulturgeschichte** der Welt. Hrsg. von Hermann Bockhoff und Fritz Winzer. Bd (1.) Abendland. (2. Aufl.) Bd (2.) Asien, Afrika, Amerika. Braunschweig 1963—1966. 4°. NUK II 197349 — **Künssberg**, Eberhard Fhr. von: Rechtsgeschichte und Volkskunde. Bearb. von Pavlos Tzermias. Köln & Graz 1965. (VIII) + 97 str. pril. 8°. (Rechtshistorische Arbeiten. 3.) NUK 208559 — **Lacko**, Michal: Saints Cyril and Methodius. Rome, Slovak Editions »Sts. Cyril and Methodius« 1965. 235 str. + pril. 8°. Ilustr. NUK 146916 — **Lacroix**, Jean: Maurice Blondel. Sa vie, son oeuvre avec un exposé de sa philosophie par Jean Lacroix. Paris, Presses Universitaires de France 1965. (IV) + 140 str. 8°. (Philosophes.) NUK F 2 LAC — **Le Goff**, Jacques: La civilisation de l'Occident médiéval. 246 heliogr., 8 pl. en coul., 71 cartes et plans. (Paris), Arthaud 1964. 693 + (II) str. + pril. 4°. (Les grandes civilisations. 3.) NUK F 9 II GRA/5 — **Lenin** v bor'be za revoljucionnyj Internacional. Moskva, »Nauka« 1970. 670 str. 8° (cir.) SAZU 59297 H — **Luth**, Paul: Geschichte der Geriatrie. Dreitausend Jahre Physiologie, Pathologie und Therapie des alten Menschen. Stuttgart, Ferdinand Enke 1965. VIII + 271 str. 8°. NUK 207953 — **Lutz**, Heinrich: Christianitas afflicta. Europa, das Reich und die päpstliche Politik im Niedergang der Hegemonie Kaiser Karls V. (:1552—1556.) Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht (1964). 522 str. 8°. NUK 210576 — **Marrou**, Henri: Augustinus in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Aus dem Französischen übertr. von Christine Muthesius. Den dokumentarischen und bibliographischen Anhang bearb. Paul Raabe. 51.—55. Tsd.) (Reinbek bei Hamburg 1965.) 178 str. 8°. (Rowohlt's Monographien. 8.) Ilustr. NUK 161827 — **Mannhardt**, Johann Wilhelm: Bausteine zur Volkswissenschaft. Aufsätze und Reden. Im Auftrag von Schülern und Mitarbeitern der Deutschen Burse zu Marburg ausgewählt und hrsg. von Manfred Straka, Stuttgart, G. Fischer 1965. VI + (II) + 253 str. 8°. INV B 1802 — **Major peace treaties** of modern history 1648—1967. With an introd. essay by Arnold Toynbee. Ed.: Fred L. Israel. Commentaries by Emanuel Chill. Vol. 1—4. New York, Chelsea house & McGraw-Hill 1967. 8°. NUK 211345 — **Mathew**, David: Ethiopia. The study of a polity 1540—1935. London, Eyre & Spottiswoode (1947). IX + 254 str. + pril. 8°. SAZU 58146 H — **Mauro**, Frédéric: Le XVIe siècle européen, aspects économiques. Paris 1966. (IV) + 388 str. 8°. (Nouvelle Clio. L'histoire et ses problèmes. 32.) Ilustr. — NUK F 9 NOU/32 — **Mehl**, Erwin: Grundriss der Weltgeschichte des Schifarens. Der Weg eines steinzeitlichen Jagdgerätes zum modernen Sportgerät. T 1. Von der Steinzeit bis zum Beginn der schigeschichtlichen Neuzeit (1860). Schorndorf bei Stuttgart (1964). 8°. (Beiträge zur Lehre und Forschung der Leibeseziehung. 10.) NUK 203378 — **Meinecke**, Friedrich: Zur Geschichte der Geschichtsschreibung. Hrsg. Eberhard Kessel. München, B. Oldenbourg Verlag 1968. XXXIX + 486 str. 8°. FF C 3259 — **Meinhold**, Peter: Geschichte der kirchlichen Historiographie. Bd 1-2. München 1967. 8° (Orbis Academicus. III. 5. NUK

156217 — Mesnard, Pierre: Kierkegaard. Sa vie, son oeuvre avec un exposé de sa philosophie par Pierre Mesnard. Paris, Presses Universitaires de France 1963. (IV) + 100 str. 8°. (Philosophes.) NUK F 2 MES — **Michel, Henri**: La seconde guerre mondiale. Vol. 1-2. Paris, Presses Universitaires de France 1968—1969. 4°. (Peuples et civilisations. 21.) NUK F 9 II PEU/21 — **Mihajlov, Mihail Ivanovič**: Istorija Sojuza komunistov. Moskva, »Nauka« 1968. (III) + 562 + (III) str. + 2 pril. 8° (cir.) SAZU 54099 H — **Mirskij, Georgij Il'ič**: Armija i politika v stranah Azii i Afriki. Moskva, Nauka 1970, 348 + (IV) str. 8°. (cir.) SAZU 58519 H — **Mourre, Michel**: Dictionnaire d'histoire universelle. Vol. 1-2. Paris, Editions Universitaires 1968. Ilustr. 4°. NUK F 1 II MOU — **Musikgeschichte** in Bildern. Bd 3. Musik des Mittelalters und der Renaissance. Lfg. 3. Leipzig (1969). 4° NUK II 152694 — **Na Severo-zapadnom fronte 1941—1945**. Pod redakc. ... P. A. Zilina. Moskva, »Nauka« 1969. 446 + (II) str. + 2 zvd. 8°. (cir.) Ilustr. (Vtoraja mirovaja vojna v issledovanijah, vospominanijah, dokumentah.) SAZU 56046 H — **Nacional'no-osvoboditel'noe dvizenie južnyh slavjan**. Moskva 1966. 226 + (II) str. 4°. (cir.) (Učenyje zapiski Instituta slavjanovedenija. 30.) NUK II 151768 — **Nacionalistu** talka hitlerininkams Vilnius, (Mintis) 1970. 185 + (III) str. 8°. SAZU 59161 H — **Narody protiv rasizma**. (Redakc. koll.: A. V. Efimov (otvetstv. redakt.), I. R. Grigulevič & E. L. Nitoburg.) Moskva, »Nauka« 1970. 230 + (II) str. 8°. (cir.) (Rasizm v stranah »svobodnoga mira« i novyj etap bor'by protiv nego.) SAZU 59254 H — **Neher, André**: Moses in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Aus dem Französischen übertr. von Stefanie Neumann, Rainer Specht. Die Zeugnisse und die Bibliographie besorgte Helmut Riege.) (Reinbek bei Hamburg 1964.) 174 str. 8°. (Rowohlts Monographien. 94.) Ilustr. NUK 161827 — **Nikitin, Sergej Aleksandrovič**: Očerki po istorii Južnyh Slavjan i rusko-balkanskih svjazej v 50—70-e gody XIX v. Moskva, Nauka 1970. 328 str. 8°. (cir.) SAZU 58295 H — **Osvoboždenie jugo-vostočnoj i central'noj Evropy vojskami 2-go i 3-go ukrajinskih frontov. 1944—1945**. Moskva, Nauka 1970. 674 + (II) str. + pril. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 59446 H — **Passigli, Stefano**: Emigrazione e comportamento politico. Bologna, »Il Mulino« (1969). VIII + 252 str. 8°. (Studi e ricerche.) INV B 1801 — **Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft**. Neue Bearb. ... hrsg. von Georg Wissowa. Stuttgart 1956—1968. 8°. NUK C 54937 VII F d. — **Pervyj Internacional**. (Pod red. I. A. Bah, L. I. Gol'mana, V. E. Kuninoj.) Č. 1. 1864—1870. Moskva 1964. 8°. (cir.) NUK 206501 — **Piper, Otto**: Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Neue, verbess. u. erw. Aufl. Frankfurt, Weidlich; München, Piper & Co. (1967). XX + 711 str. 4°. NUK II 198474 — **Pirenne, Henri**: Histoire économique et sociale du moyen âge. Nouv. éd. rev. et mise à jour par Hans Van Werveke. Paris, Presses Universitaires de France 1969. VIII + 238 + (I) str. 4°. NUK F 9 II PIR — **Problems of Contemporary History**. 1. Prague, Historický ústav 1968. 8°. SAZU 55068 H — **Prutz, Hans**: Kulturgeschichte der Kreuzzüge. (Reprogr. Nachdr. der Ausgabe Berlin 1883.) Hildesheim, Georg Olms 1964. XXXI + 642 str. 8°. NUK 208589 — **Rabočee dvizenie v stranah Azii i severnoj Afriki na sovremennom etape**. (Koll. avt.: A. A. Iskenderov (idr.) Moskva, »Nauka« 1969. 368 str. 8°. (cir.) SAZU 55654 H — **Rabočij Klass i antiimperialističeskaja revolucija v Azii, Afrike i Latinskoj Amerike**. (Redakc. koll.: A. A. Kucenkov (otvetstv. redakt.) V. I. Iljušenko, V. A. Martynov.) Moskva, »Nauka« 1969. 374 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 56984 H — **Razvitie kapitalizma i nacional'nye dvizenija v slavjanskih stranah**. (Otvetstv. redakt. V. N. Frejdzon.) Moskva, »Nauka« 1970. 363 str. 8°. (cir.) SAZU 54719 H — **Razvivajuščiesja strany v mirovoj politike**. (Sostav. bibliogr.: E. I. Selezneva.) Moskva, »Nauka«. 1970. 260 str. 8°. (cir.) SAZU 58216 H — **Reformation in Eupora**. (Hrsg. von Oskar Thulin. Mit Beiträgen von James Atkinson (itd.) Leipzig, Edition 1967.) 352 str. 8°. Ilustr. NUK 209495 — **Rubin, Berthold**: Das Zeitalter Justinians. Berlin, Walter de Gruyter & co. 1960. Bd. I. FF D 5891 — **Rynne, Xavier**: Vatican council II. New York, Ferrar, Straus and Giroux (1968). VII + 596 str. 8°. NUK 210530 — **Salis, Jean Rudolf von**: Die Ursachen des Ersten Weltkrieges. Stuttgart, Seewald

(1964). 117 str. 8° NUK 202283 — **Sasaki**, Chiyoko: Der Nomonhan Konflikt. Das fernöstliche Vorspiel zum Zweiten Weltkrieg... Bonn, (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität) 1968. (II) + 282 str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 57175 H — **Schering**, Arnold: Tabellen zur Musikgeschichte. Ein Hilfsbuch beim Studium der Musikgeschichte. 5. Aufl. bis zur Gewenwart erg. von Hans Joachim Moser. Mit e. Reg. Wiesbaden, Breitkopf Härtel 1962. (VII) + 174 + (I) str. 8°. NUK M 195514 — **Schipperges**, Heinrich: 5000 (Fünftausend) Jahre Chirurgie. Magie — Handwerk — Wissenschaft. (Mit 9 Bild. im Text u. 26 Fotos auf 16 Taf.) Stuttgart, Kosmos (1967). 96 str. 8°. (Kosmos-Bibliothek.) NUK 204509 — **Schramm**, Percy Ernst: Beiträge zur allgemeinen Geschichte. Stuttgart, A. Hiersemann 1968. T. I. Von der Spätantike bis zum Tode Karls des Grossen (814). II. Vom Tode Karls des Grossen (814) bis zum Anfang des 10. Jahrhunderts. FF D 3972 — **Schröder**, Hans-Christoph: Sozialismus und Imperialismus. Die Auseinandersetzung der deutschen Sozialdemokratie mit dem Imperialismusproblem und der »Weltpolitik« vor 1914. T. 1. Hannover, Literatur u. Zeitgeschehen (1968). 8°. (Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Friedrich Ebert-Stiftung. B.) SAZU 56974 H — **Sevost'janov**, Grigorij Nikolaevič: Diplomatičeskaja istorija vojny na Tihom okeane. Ot Pirl-Harbora do Kaira. Moskva, Nauka 1969. 648 str. + 2 pril. 8°. (cir.) SAZU 54296 H — **Silvester II.** — papež: Die Briefsammlung Gerberts von Reims. Bearb. von Fritz Weigle. Berlin (itt.) 1966. (V) + 286 str. 4°. (Monumenta Germaniae historica. Die deutschen Geschichtsquellen des Mittelalters. 500—1500. Die Briefe der deutschen Kaiserzeit. 2.) NUK II 166727 — **Smirin**, Moisej Mendelevič: K istorii rannego kapitalizma v germanskij zemljah (:XV-XVI vv.:). Moskva, »Nauka« 1969. 406 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54394 H — **Sojuz kommunistov** — predsestvennik Internacionala. (:Sbornik dokumentov.:) (Pod red. E. P. Kandelja i S. Z. Leviovoj.) Moskva, »Mysl'« 1964. 422 + (I) str. 8°. (cir.) NUK 203630 — **Some Pathways in Twentieth-Century History. Essays in honor of Reginald Charles McGrane.** Edit. by Daniel R. Beaver. Detroit, Univ. of Cincinnati-Wayne State University Press 1969. 314 str. + 1 pril. 8°. SAZU 55050 H — **Specht**, Reiner: René Descartes in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Die Zeittafel, Zeugnisse und Bibliographie besorgte Helmut Riege.) (Reinbek bei Hamburg 1966.) 184 + (I) str. 8°. (Rowohlts Monographien. 117.) Ilustr. — NUK 161827 — **Spuler**, Bertold: The Muslim world. A historical survey. Leiden, Brill 1969. Part II. The Mongol period. 125 str. + zvd. 8°. FF D 3971 — **Die Stadt in Südosteuropa. Struktur und Geschichte.** 8. Internationale Gesellschaft gemeinsam veranstaltet mit dem Südost-Institut vom 25. bis 28. Oktober 1966 auf Burg Liebenzell. (Red.: Klaus-Detlev Grothusen.) München 1968. 182 + (I) str. 8°. (Südosteuropa-Jahrbuch. 8.) NUK 158905 — **Stenzel**, Edmund E.: Abhandlungen und Untersuchungen zur mittelalterlichen Geschichte. Köln & Graz, Böhlau 1960. XI + 392 str. 8°. FF D 4017 — **Stojanović**, Mihailo D.: The great powers and the Balkans 1875—1878. (Reprint.) Cambridge, The University Press 1968. XI + 296 str. 8°. NUK 216844 — **Střední a jihovýchodní Evropa ve válce a v revoluci 1939—1945.** Praha, Academia 1969. 564 str. 8°. SAZU 55452 H — **Teoretičeskije i istoriografičeskije problemy genezisa kapitalizma.** Materialy naučnoj sessii, sostojavšejsia v Moskve 11—13 maja 1966 g. Moskva, »Nauka« 1969. 278 str. 8°. (cir.) SAZU 55680 H — **Thomson** E. A.: The Visigoths in the time of Ulfila. Oxford, Clarendon press 1966. XXIII + 174 str. 8°. FF C 3253 — **Tokarev**, Sergej Aleksandrovič: Religija v istorii narodov mira. Izd. 2. ispr. i dop. Moskva, (Politizdat) 1965. 624 str. 8°. (cir.) Ilustr. NUK 206497 — **Tresmontant**, Claude: Paulus in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Aus dem Französischen übertr. von Oswalt von No-stitz. Den dokumentarischen und bibliographischen Anhang bearb. Paul Raabe. 28.—32. Tsd.) (Reinbek bei Hamburg 1965.) 175 str. 8°. (Rowohlts Monographien. 23.) Ilustr. NUK 161827 — **Vajnštejn**, Osip L'vovič: Zapadnoevropejskaja srednevekovaja istoriografija. Moskva & Leningrad, »Nauka« 1964. 484 str. + corr. 8°. (cir.) NUK 203947 — **Velikaja oktjabr'skaja socialističeskaja revolucija i nacional'no-osvoboditel'noe dvizenie narodov Azii, Afriki i La-**

tinskoj Ameriki. Meždunarodnaja naučnaja konferencija. Baku. 1967. (Red. Ju. V. Gankovskij.) Moskva, »Nauka« 1969. 400 str. 8°. (cir.) SAZU 54310 H — **Velikaja** oktjabr'skaja socialističeskaja revolucija i mirovaja socialističeskaja sistema. Materialy naučnoj konferencii. (Redkol. G. M. Sorokin [idr.].) Moskva, »Nauka« 1969. 472 str. 8°. (cir.) SAZU 54508 H — **V. I. Lenin** i problemy istorii. (Otv. red. N. E. Nosov.) Leningrad, Nauka 1970. 434 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 58499 H — **Wakefield**, Walter & Austin P. Evans: Heresies of the high middle ages. New York & London, Columbia university press 1969. 865 str. 8°. FF D 4003 — **Wiadomości** historyczno-dydaktyczne. Lwow, Polskie towarzystwo historyczne 1933—1937. 8°. R. 1. 1933. Z. 1, 2. 2. 1934. Z. 1-3/4. 3. 1935. Z. 1/2-3/4. 4. 1936. Z. 1-4. 5. 1937. Z. 1-4. SAZU 56008 H — **Zajavlenie** o rase i rasovyh predrassudkah, Pariž, 26 sentjabra 1967 goda. Paris, Organizacija ob 'edinehnyh nacij po voprosam obrazovanija, nauki i kultury 1967. (7) str. 4°. (cir.) (Čelni nasl.) SAZU II 57694 H — **Zernack**, Klaus: Die burgstädtlichen Volksversammlungen bei den Ost- und Westslaven. Studien zur verfassungsgeschichtlichen Bedeutung des Veče. Wiesbaden 1967. (VI) + 318 str. 8° (Ost-europastudien der Hochschulen des Landes Hessen. I. 35.) NUK 158626.

4. Slovenija in Slovenci brez ozira na državne meje

Abhandlungen über die slowenische Reformation. Literatur — Geschichte — Sprache — Stilart — Musik — Lexikographie — Theologie — Bibliographie. (Red.: Branko Berčič.) München, Trofenik 1968. 268 + 84 str. 8°. (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen. 1.) Ilustr. NUK 209691 — **Batović**, Šime: Sépultures de la peuplade illyrienne des Liburnes. Bonn 1962. (I) str. + f. 31—40. 4°. (Inventaria archaeologica. Jugoslavija. 4.) Ilustr. NUK II 167012 — **Bazovica**. 6. IX. 1950. — 6. IX. 1970. (Trst, Tržaški tisk — T.T.T. 1970.) 44 + (I) ovoj. nasl. 8°. Ilustr. SAZU 59415 H, NUK 221543 — **Benco**, Silvio: Il pittore Giuseppe Tominz. Str. 702—712. 4°. Ilustr. NUK II 197868 — **Felicijan**, Joseph: The genesis of the contractual theory and the installation of the dukes of Carinthia. (V Celovcu, Družba sv. Mohorja) 1967. 144 + (I) str. 8°. Ilustr. NUK 209067 — **Freisinger** Denkmäler. Brižinski spomeniki. Monumenta Frisingensia. Literatur — Geschichte — Sprache — Stilart — Texte — Bibliographie. (Red.: Jože Pogačnik.) München, Trofenik 1968. (X) + 285 str. 8°. (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen. 2.) NUK 209691 — **Iz** Knjige Aula IV. (Trst, Tržaški tisk — Z.T.T. 1970.) 419 + (I) str. 8°. Ilustr. Iz: Primorskega dnevnika. SAZU. 59432 H, NUK 221569 — **Jezernik**, Maksimilijan: Frederick Baraga. A portret of the first Bishop of Marquette based on the archives of the Congregatio de Propaganda Fide. New York & Washington 1968. 156 str. 8°. (Studia Slovenica. 7.) NUK 178432 — **Kako** se bojo prebivalci Rožne doline pri ljudskem glasovanju odločili? B.k.t. (1920). 7 str. 8°. (Ov. nasl.) NUK 193416 — **Kärntner** — frei und ungeteilt. Festschrift der »Kulturnachrichten aus Kärnten« zur 50. Wiederkehr des Tages der Kärntner Volksabstimmung am 10. Oktober 1920. (Klagenfurt, Verband f. Kultur- und Heimatpflege Kärntens) 1970. (II) + 120 str. 4°. Ilustr. INV C 396 — **Klinec**, Rudolf: Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe. Gorica, Goriška Mohorjeva družba 1967. 246 str. 8°. Ilustr. INV B 1781 — **Kromer**, Karl & Stane Gabrovec: L'art des situles dans les sépultures hallstattiennes en Slovénie. Préface de Jože Kastelic. Bonn 1962. (I) str. + f. 41—46. 4°. (Inventaria archaeologica. Jugoslavija. 5.) Ilustr. NUK II 167012 — **Kumer**, Mirko: Po sili vojak. Pot koroškega Slovenca skozi drugo svetovno vojno. V Celovcu, Družba sv. Mohorja 1969. 312 str. + pril. 8°. INV B 1768, NUK 219049 — **Livingston**, Robert Gerald: The Carinthian Slovenes. A Historical Study of Provincial Loyalty. (Cambridge) 1953. (XII) + IV + 165 + XVI str. (= IV + 165 + XVI f.) + 4 kt. 4°. (Xeroxkopija.) Diss. Harvard Univ., Cambridge 1953. INV C 388 — **Moodie**, A. E.: Slovenia an Area of Strain. (Dr. Krek's Speech.) London 1943. 24 + (I ovoj.)

str. 8°. Ilustr. (Yugoslav Documents. 4.) SAZU 55101 H — **Moritsch, Andreass:** Das neue Triester Hinterland. Zur wirtschaftlichen und sozialen Entwicklung vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Wien [itd.], H. Böhlau 1969. 160 str. + sl. + 5 kt. 8°. (Wiener Archiv f. Geschichte des Slawentums und Osteuropas. 7.) INV B 1305, FF D 3979 — **Neumann, Wilhelm:** Kärnten 1918—1920. Ergebnisse-Dokumente-Bilder. Klagenfurt, Landesmuseum f. Kärnten 1970. 142 str. 8°. p. f. (Buchreihe des Landesmuseums f. Kärnten. 29.) INV C 23 — **Novak, Bogdan:** Trieste 1941—1954. The ethnic, political and ideological struggle. Chicago and London, The University of Chicago Press (1970). XX + 526 str. 8°. INV B 1860 — **Ob 100-letnici ustanovitve slovenske čitalnice.** (1868)—1968. (Ur. odbor: Robert Hlavaty [itd.].) (Opčine, Slovensko prosvetno društvo Tabor 1968.) 39 str. 8°. Ilustr. NUK 205939 — **Reven, Zdravko:** Gospa Sveta. Zgodovina in znamenitosti starodavne Marijine božje poti. V Celovcu, Družba sv. Mohorja 1966. 32 + (II ov.) str. 8°. Ilustr. NUK 193417, FF B 759 — **Rožman, Gregorij:** Duhovne misli. Prir. Filip Zakelj. 1. d. V Celovcu, Družba sv. Mohorja 1969. 207 str. 8°. INV B 1769, NUK D 219444 — **(Sechshundertvierzig)** 640 Jahre Gottschee. Festschrift zur 640-Jahrfeier der Gottscheer, Sindelfingen 27./28. Juni 1970. — Klagenfurt 1./2. August 1970. (Hrsg.: Gottscheer Landsmannschaft in Deutschland ... Arbeitsgemeinschaft der Gottscheer Landsmannschaften.) (Ulm/Donau-Klagenfurt) 1970. 55 + (V) str. 8°. Ilustr. INV B 1872 — **Sfiligoj, Avgust:** Slovenska demokratska zveza v Gorici 1947—1969. Gorica, samozal. 1969. 195 str. 8°. INV B 1772, NUK 230122 — **Skalička, Jiří:** Abbé Martin Kuralt e jeho Severomoravská internace: (Šumperk, b. t. 1969). Str. 37—41. 8°. (Čelni nasl.) 1 sl. Iz: Severní Morava. Sv. 17. 1969. SAZU 57853 H — **Stabéj, Jože:** Über die Anfänge der slowenischen Lexikographie. (München, Trofenik 1968.) Str. 124—134. 8°. (Čelni nasl.) Iz: Abhandlungen über die slowenische Reformation, 1968. SAZU 55054 H — **Stare, France:** Tombes plates à urne à Dobova en Slovénie et à Velika Gorica en Croatie. Bonn 1957. (3 str. = f.) + 10 f. 4°. (Inventaria archaeologica. Jugoslavija 1.) NUK II 167012 — **Steinacher Hans:** In Kärntens Freiheitskampf. Meine Erinnerungen an Kärntens Ringen um Freiheit und Einheit in den Abwehrkämpfen 1918/19 und die Volksabstimmung 1920. Klagenfurt. J. Heyn (1970.) 452 + (IV) str. + sl. 8°. INV B 1881 — **Steinböck, Erwin:** Die Kämpfe in Raum Völkermarkt 1918/19. (Wien, Österreichische Bundesverl. f. Unterricht, Wissenschaft u. Kunst 1969.) 46 + (II) str. 8°. (Ov. nasl.) (Militärhistorische Schriftenreihe. 13.) FF C 3236. INV B 1600 — **Šašel, Jaroslav:** Keltisches Portorium in den Ostalpen (:zu Plin. n. h. III 128:). Str. 198—204. 8°. NUK 209721 — **Veiter, Theodor:** Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich. Mit einer ethnosoziologischen Grundlegung und einem Anhang (:Materialien:). Wien-Stuttgart, W. Braumüller (1970.) XXV + 890 str. 8°. INV B 1883 — **The Yugoslav-Italian Frontier (:Trieste and Hinterland:).** (With a foreword by John Parker.) London (1945). 56 str. 8° Ilustr. (Yugoslav Documents. 3.) SAZU 55101 H — **Zakrajšek, Kazimir OFM:** Ko smo šli v morje bridkosti. Washington, D.C., b.t. 1942. 207 str. 8°. NUK 153457.

5. Jugoslavija

Aymard, Maurice: Venise, Raguse et le comerce du blé pendant la seconde moitié du XVIe siècle. Paris, S.E.V.P.E.N. 1966. 179 + (VI) str. 4°. (Ports. — Routes — Trafics. 20.) NUK F 9 II AYM — **Chiopris, Fulvio:** Calvario adriatico. (Milano), Ed. del Borghese (1969.) 195 + (XII) str. 8°. (I libri del Borghese. 87.) INV B 791 — **Čović, Borivoj:** Donja Dolina — nécropole de l'âge du fer. Bonn 1961. (I) str. + f. 21—30. 4°. (Inventaria archaeologica. Jugoslavija. 3.) Ilustr. NUK II 167012 — **Fast, Howard:** The incredible Tito. (New York, N. Y., Magazine house 1944.) 41 str. 4°. Ilustr. NUK II 151940 — **Frejdzon, Vladimir Izrailovič:** Bor'ba horvatskogo naroda za nacional'nuju svobodu. Po'dem osvoboditel'nogo dviženija v 1859—1873 gg. Istorija, ideologija, poli-

tičeskie partii. Moskva, »Nauka« 1970. 264 + (II) str. 8° (cir.) SAZU 57461 H — **Garašanin, Milutin & Draga Garašanin**: Sépultures de l'âge des métaux en Serbie. Bonn 1958. (I) str. + f. 11—20. 4°. (Inventaria archaeologica. Jugoslavia. 2.) Ilustr. NUK II 167012 — **Globokar, Tatjana**: Die Integrationsrolle des jugoslawischen Landverkehrsnetzes und sein Ausbau in den Jahren 1919—1939. Diss. Freie Universität Berlin. Köln, Freie Universität Berlin 1970. 112 str. 8°. FF C 3258 — **Grothusen, Klaus-Detlev**: Entstehung und Geschichte Zagrebs bis zum Ausgang des 14. Jahrhunderts. Ein Beitrag zum Städtewesen Südosteuropas im Mittelalter. Wiesbaden 1967. 326 str. 8°. (Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen. I. 37.) NUK 158626 — **Kohout, Luboš**: Specifika socialistického vývoje Jugoslávie 1941—1956. Praha 1968. 150 + (I) str. 8°. (Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia. 25.) NUK 157837 — **Lederer, Ivo John**: Yugoslavia at the Paris peace conference. A study in frontiermaking. New Haven and London, Yale University Press 1963. XV + 351 str. + pril. 8°. NUK 211110, FF D 4010 — **Marić, Mihailo**: Kral' bez trónu. (Kralj i vlada v emigraciji. Zo srbochorvátskeho orig. preložila Viera Fejdiová.) Bratislava, Vydateľstvo politickej literatúry 1968. 401 + (I) str. + pril. 8°. Ilustr. NUK 206570 — **Mestrovic, Ivan**: Uspomene na politické ljude i dogadjaje. Buenos Aires 1961. 417 + (I) str. 8°. (Knjižnica Hrvatske revije. 5.) NUK D 194776 — **Ormos Mária**: Merénylet Marseille-ben. (Népszervi történelem.) (Budapest), Kossuth 1968. 225 + (II) str. 8°. Ilustr. [Atentat v Marseillesu]. SAZU 54666 H — **Pavlović, Stevan K.**: Dedijer's Rood to Sarajevo, London, (t. Eastern Press) 1969. Str. 150—156. 8°. (Ovoj. nasl.) Iz: Survey, No. 66, January 1968. SAZU 56918 H — **Pavlović, Stevan K.**: Knowledge & Prejudice in Dedijer's »Sarajevo«. Windsor, b. t. 1968. 4°. (Iz): »Glas Kanadskih Srba«, XXXV/1968, pp. 36, 37, 48, 51, 54.) SAZU II 52253 H — **Pavlović, Stevan K.**: Two Letters Concerning the »Salonica Trial«. (London, b. t. 1969). Str. 479—483. 8°. (Iz: The Slavonic and East European Review, XLVII/109, 1969.) SAZU 57254 H — **Pisarev, Jurij Alekseevič**: Serbija i Černogorija v prvoj mirovoj vojne. Moskva, »Nauka« 1968. 376 str. + corr. 8° (cir.) SAZU 53965 H — **Shoup, Paul**: Communism and the Yugoslav National Question. New York and London, Columbia Univ. Press 1968. (XII) + 308 str. 8°. INV B 1776 — **Tennyson, Hallam**: Tito lifts the curtain. The story of Yugoslavia today. London (itd.) Rider and comp. (1955). 240 str. + pril. 8°. NUK 153458 — **Todo- rović, Jovan**: Rospi Čuprija — nécropole de l'époque de la tène à Beograd. Bonn 1963. (I) str. + f. 47—56. 4°. (Inventaria archaeologica. Jugoslavia. 6.) Ilustr. NUK 167012 — **Vetera monumenta Słavorum Meridionalium historiam illustrantia. Maximam partem nondum ed. ex tabulariis Vaticanis. Deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustinò Theiner. Reprod. phototypica editionis 1865—1875. T. 1—2. Osnabrück 1968. NUK II 199426 — Wilkes J. J.: Dalmatia. London, Routledge & Kenan Paul (1969). XXVII + 572 str. + pril. 8°. FF D 3974.**

6. Avstrija s habsburško monarhijo kot celoto

Appelt, Heinrich & Gerhard Fferschy: Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark. Wien, A. Holzhauser Nfg. 1960—1967. Bd. IV. Lfg. 1. (:1260—1265:), 2. (:1266—1270:), 3. (:1270—1276:). FF E 589 — **Borodajkewicz, Taras**: Saint-Germain. Diktat gegen Selbstbestimmung mit Kartenskizzen, Zweifarbenkarte u. Zeittafel 1918—1921. Wien, (»Österreichische Landsmannschaft«) 1969. 48 str. 8°. (Eckartschriften. 31.) INV A 28 — Das Deutschtum im Wirtschaftshaushalte Österreichs, (Ein Ausbaueversuch der Schrift »Deutschböhmen als Wirtschaftsgrossmacht« für ganz Österreich.) Reichenberg, Rud. Gersabek & Co. 1905—1907. 8°. p. f. 1. Der Besitzstand der Deutschen in Österreich. 1905. 2. Die Abgabenleistungen der Deutschen in Österreich an den Staat. 1906. 3. Schubert, Anton: Die Leistungen des Staates an die Deutschen Öster-

reichs. 1907. SAZU 56588 H — **Ebendorfer**, Thomas: Chronica Austriae. Hrgb. von Alphons Lhotsky. Berlin & Zürich, Weidmannsche Verlagsbuchhandlung 1967. (III) + CXX + 684 str. 80. (Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum. N. s. Tomus XIII). FF C 5240 — **Festschrift** 150 Jahre Joanneum 1811—1961. Im Auftrag der Steiermärkischen Landesregierung aus Anlass der 150-Jahr-Feier der Steiermärkischen Landesmuseums Joanneum und der Steiermärkischen Landesbibliothek herausgegeben. Red. von Bertold Sutter. Graz (1969.) 427 str. + sl. 8°. (Joannea. 2.) INV B 1826, NUK 231587 — **Fichtenau**, Heinrich & Erich Zöllner: Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich. Ergänzende Quellen 976—1194. Wien, A. Holzhausens Nachfolger 1968. Bd. IV. FFE 594 — **Görlich**, Ernest Joseph & Felix Romanik: Geschichte Österreichs. Mit 16 Dokumentar- Kunstdruckbildern. Innsbruck (itd.), Tyrolia Verl. (1970.) 624 str. 8°. INV B 1850 — **Görlich**, Ernest Joseph: Die österreichische Nation und der Widerstand. Wien (itd.), Europa Verl. (1967.) 47 str. 8°. (Monographien zur Zeitgeschichte. [13.]) INV B 1548 — **Grader** Franz: Kärnten in der Literatur. Autoren- und Schrifttumsverzeichnis Klagenfurt, Carinthia 1960. 88 str. 8°. Illustr. SAZU 53668 H — **Gutkas**, Karl & Alois Brusati & Erika Weinzierl: Österreich 1945—1970. 25 Jahre Zweite Republik. Wien u. München, Österreichischer Bundesverl. f. Unterricht, Wissenschaft u. Kunst (1970.) (XII) + 364 str. 8°. (Schriften zur Erwachsenenbildung in Österreich. 21.) INV B 195 — **Halmer**, Felix: Burgendarstellung und Burgenforschung. (:Unter besonderer Berücksichtigung von Niederösterreich:). (Graz, b. t.) 1961. 8 str. 8°. (Čelni naslov) Iz: Mitteilungen des Steirischen Burgenvereins. Jg. 10. 1961. SAZU 55856 H — **Hampel-Kallbrunner**, Gertraud: Beiträge zur Geschichte der Kleiderordnungen mit besonderer Berücksichtigung Österreichs. Wien 1962. 85 str. + 1 pril. 8°. (Wiener Dissertationen aus dem Gebiete der Geschichte. 1.) NUK 209610 — **Handbuch** der historischen Stätten Österreich. 2. Bd.: Alpenländer mit Südtirol. In Zusammenarbeit mit den Archivdirektoren H. Bachmann, H. Klein, G. Moro (itd.) hrsg. von Franz Huter. Mit 7 Kt., 11 Stadtpl. u. 6 Fürsten- u. Bischofslisten. Stuttgart, A. Kröner (1966.) 670 str. 8°. (Kröners Tachenausgabe. 279.) INV A 13 — **Heinisch**, Theodor: Österreichs Arbeiter für die Unabhängigkeit 1934—1945. Wien (itd.), Uropa Verl. (1968.) 39 str. 80. (Monographien zur Zeitgeschichte. [12.]) INV B 1548 — **Jacobsen**, Hans Adolf: Hans Steinacher, Bundesleiter des VDA 1935—1937. Erinnerungen und Dokumente. Boppard a. Rhein, H. Boldt (1970.) LXVIII + 623 str. 8°. Illustr. (Schriften des Bundesarchivs. 19.) FF D 4007, INV B 1866 — **Johann**, Elisabeth: Geschichte der Waldnutzung in Kärnten unter dem Einfluss der Berg-, Hütten — und Hammerwerke. Klagenfurt 1968. 248 str. + pril. 8°. (Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie. 63.) NUK 57505 — **Klaar**, Karl-Engelhardt: Die Herrschaft der Eppensteiner in Kärnten. Klagenfurt, Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten 1966. 164 + (III) str. 8°. (Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie. Bd. 61.) FF D 5880 — **Kreissler**, Felix: Von der Revolution zur Annexion. Österreich 1918 bis 1938. Wien (itd.), Europa Verl. (1970.) 354 + (II) str. 8°. INV B 1877 — **Lexikon** ur- und frühgeschichtlicher Fundstätten Österreichs. Hrsg. von L. Franz, A. R. Neumann unter Mitw. von H. Dolenz (itd.) Wien, Brüder Hollinek; Bonn, R. Habelt 1965. XII + 244 str. 8°. NUK 209570 — **Močalin**, Dimitrij Nikolaevič: Vena na barrikadah. Moskva, »Nauka« 1964. 75 + (II) str. 8°. (cir.) (Naučno-populjarnaja serija.) Illustr. NUK 205496 — **Die nationale Frage** in der Österreich-Ungarischen Monarchie 1900—1918. Budapest, Ungar. Akademie der Wissenschaften 1966. 359 str. 8°. SAZU II 55842 H — **Nassmacher**, Karl-Heinz: Das österreichische Regierungssystem. Grosse Koalition oder alternierende Regierung? Köln u. Opladen, Westdeutscher Verl. 1968. 243 str. 8°. (Multilit.) (Demokratie u. Frieden. 8.) INV B 1878 — **Neuman** H. J.: Arthur Seyss-Inquart. Graz (itd.), Styria Verl. (1970.) 396 str. 8°. INV B 1865 — **Obersteiner**, Jakob: Die Bischöfe von Gurk. 1072—1822. Klagenfurt, Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten 1969. 544

str. + pril. 8°. (Aus Forschung und Kunst. Bd. 5.) FF D 3973, NUK II 228405 — **Österreich** im deutschen Raum. Wilhelm Bauer: Deutsches Österreich. — Josef Nadler: Die deutsche Dichtung Österreichs. — Heinrich R. v. Srbik: Österreich im Heiligen Reich und im Deutschen Bund 1521/22 bis 1866. Wien (Österreichische Landsmannschaft) 1965. 62 str. 8°. (Eckartschriften. 14.) INV A 28 — **Padover**, Saul Kussiel: The revolutionary emperor: Joseph II of Austria. (2. ed.) London, Eyre & Spottiswoode (1967). 316 str. + pril. 8°. Z zvd. NUK 205750 — **Prokesch**, Alfred: 9 mal Österreich. München, R. Piper & Co. (1969.) 412 str. 8°. (Panoramen der modernen Welt.) INV B 1851 — **Ratner**, Nadežda Davydovna: Očerki po istorii pangermanizma v Avstrii v konce XIX v. Moskva, Nauka 1970. 221 + (III) str. 8°. (cir.) SAZU 59074 H — **Rauchensteiner**, Manfred: Krieg in Österreich 1945. Wien, Österreichischer Bundesverl. f. Unterricht, Wissenschaft u. Kunst (1970.) 388 str. + sl. + 6 kt. 8°. (Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums in Wien. 5.) INV B 1880 — Die **Republik Österreich**. Gestalt und Funktion ihrer Verfassung. Hrsg. von Hans R. Klecatsky. Wien, Herder Verl. (1968.) 352 str. 8°. INV B 1777 — **Rossival**, Theo: Die letzte Tage. Die militärische Besetzung Österreichs 1945. Wien, Kremayr & Scheriau (1969.) 352 str. 8° Ilustr. INV B 1812 — **Schärf**, Adolf: Zwischen Demokratie und Volksdemokratie. Österreichs Einigung und Wiederaufrichtung im Jahre 1945. (Wien), Wiener Volksbuchhandlung (1950). 144 str. 8°. NUK 205728 — **Scheu**, Friedrich: Die Emigrationspresse der Sozialisten 1938 bis 1945. Wien (itd.), Europa Verl. (1968.) 44 str. 8°. (Monographien zur Zeitgeschichte. [11.]) INV B 1248 — **Schubert**, Anton: Das Deutschtum im Wirtschaftshaushalte Österreichs. (:Ein Ausbauversuch der Schrift »Deutschböhmen als Wirtschaftsgrossmacht« für ganz Österreich:). Reichenberg, R. Grezabek & Co. 1905—1907. 8°. 3 Teile. (Fotokopija.) INV B 1770 — **Schuster**, Peter: Henry Vickham Steed und die Habsburgermonarchie. Wien (itd.), H. Böhlau 1970. 208 str. 8°. (Veröffentlichungen d. Kommission f. neuere Geschichte Österreichs. 53.) INV B 138 — **Spiegel**, Tilly: Österreicher in der belgischen und französischen Resistance, Wien (itd.), Europa Verl. (1969.) 80 str. 8°. (Monographien zur Zeitgeschichte. [14.]) INV B 1548 — **Straka**, Manfred: Das Südostdeutschtum als europäisches Aufbauelement. Vortrag, gehalten auf der Arbeitstagung des Verbandes der Vereine Deutscher Studenten in Eisenstadt am 29. Juli 1964. (Wien, »Österreichische Landsmannschaft«) 1964. 36 str. 8°. (Eckartschriften. 15.) INV A 28 — **Stüber**, Fritz: Der deutsche Bruderkrieg 1866. Königgrätz- die Katastrophe im tragischen Weg Österreichs seit 1815. Wien, (»Österreichische Landsmannschaft«) 1966. 80 str. + 2 sl. 8°. (Eckartschriften. 18.) INV A 28 — (**Tausend**) 1000 Jahre Leibnitz 970—1970. Festschrift zum Gedenkjahr. Leibnitz, Stadtgemeinde (1970.) 266 str. + pril. 8°. Ilustr. INV 1849 — **Unterkirchner**, Franz: Die datierten Handschriften in der Österreichischen Nationalbibliothek bis zum Jahre 1400. Wien, H. Böhlau Nachf, 1969. Teil I. Text, II. Tafeln. (Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift in Österreich. Bd. I.) FF E 586 — (**Vierzig**) 40 Jahre Stadtmuseum Graz 1928—1968. Graz, Stadtmuseum Graz 1969. XVIII + 158 str. + pril. 8°. Ilustr. (Historisches Jahrbuch der Stadt Graz. 1.) INV B 1824 — **Voennyje prestuplenija gabsburgskoj monarhii 1914—1917 gg.** Galickaja Gologotha. Knj. 1. Trumbull, Peter S. Hardy 1964. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 58063 H — **Widmoser**, Eduard: Tirol A bis Z. (Innsbruck), Südtirol Verl. (1970.) 1131 str. + 1 zvd. 8°. Ilustr. INV B 1862 — **Wiener Südost-Jahrbuch**. Wissenschaftliche Beiträge. (Hrsg. von der Forschungsstelle der Österreicher aus dem Donau-, Sudeten und Karpatenraum) Wien 1959. 697 + (III) str. + sl. 8°. INV B 1825 — **Weinzierl**, Erika: Zu wenig Gerechte. Österreicher und Judenverfolgung 1938—1945. Graz (itd.), Styria Verl. (1969.) 208 str. 8°. INV B 1852 — **Zeillinger**, Kurt: Erzbischof Konrad I. von Salzburg. 1106—1147. Wien 1968. 90 + (II) str. + 1 pril. 8°. (Wiener Dissertationen aus dem Gebiete der Geschichte. 10.) NUK 209610 — **Zogov**, Pavel Vasil'evič: Diplomatiija Germanii i Avstro-Vengrii i pervaja balkanskaja vojna 1912—1913 gg. Moskva, »Nauka« 1969. 393 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 55311 H.

7. Českoslovaška

Bartoš, Josef Postavení českého obyvatelstva na severní Moravě za okupace. V Olomouci, Filosofická fakulta Univ. Palackého 1969. 106 + (III) str. 8°. SAZU 58564 H — **Bielik, František** a **Elo Rákoš**: Slovenské vystahovalectvo. Dokumenti. 1.: do rok 1918. Bratislava, Slovenská akadémia vied 1969. 404 + (IV) str. 8°. INV B 1844 — **Fiala, V.**: Slaný v letech 1618—1632. Česke město za 30leté války. V Praze 1925. 150 str. 4° (Rozpravy Kralovské České Společnosti Nauk. Tr. fil. hist. jazykozput N. R. VIII. 1.) SAZU II 55188 H — **Franzel, Emil**, **Die Sudetendeutschen. Siedlungsraum, Wesen und Geschichte der Volksgruppe.** Wien, (Österreichische Landsmannschaft) 1968. 90 str. + 1 kt. 8° (Eckartschriften. 25.) INV A 28 — **Gogolák, Ludwig** von: Beiträge zur Geschichte des slowakischen Volkes. H. 2. Die slowakische nationale Frage in der Reformepoche Ungarns (:1790—1848:). München 1969. (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission. 21.) NUK 178378 — **Grossmähren** und die christliche Mission bei den Slawen. Ausstellung der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften 8. März bis 8. Mai 1966 Wien. (Katalog.) Wien, (Inst. für Österreichskunde) 1966. XII + 247 str. + pril. 8°. SAZU 57409 H — **Pozdravné listy Štefanovi Moysesovi v rokoch 1861—1865.** Na 150. výročie narodenín svojho prvého predsedu vydala Matica slovenská. T. Sv. Martin 1947. (Zostav. Anton Augustín Baník. 2. nezmenené vyd.) (V Martine, Matica slovenská 1969.) 159 + (II) str. + 1 rukopis St. Moyses 8°. SAZU 55253 H — **Průmyslové oblasti. 2. Sborník prací.** (V Opave), Profil 1969. 8°. SAZU 59155 H — **Ratkoš, Peter**: Pramene k dejinám Veľkej Moravy. Bratislava, Slovenská akadémia vied 1964. 460 str. + pril. 8°. SAZU 53626 H — **Slovenske národne múzeum.** Vydalo Slovenské národne múzeum. V Bratislave, Vydateľstvo Smena 1968. (156) str. 8°. Ilustr. INV B 1843 — **Strížkov, Jurij** Konstantinovič: Geroi Peremyšlja. Moskva, »Nauka« 1969. 156 + (III) str. + 1 zvd. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 57402 H.

8. Madžarska s staro Ogrsko kot celoto

The **Confidential papers of admiral Horthy.** (Prepared for the press and introduced Miklos Szinai and László Szücs.) (Budapest), Corvina (1965). XXII + 439 str. + pril. 8°. NUK 21086 — **Die Geschichte Ungarns von der Zeit der Landnahme bis 1849.** Führer durch die Ausstellung. Budapest, (Nemes Iván) 1969. 59 str. 8°. Ilustr. SAZU 58557 H — **National Atlas of Hungary.** (Prepared with the cooperation of the Geographical Committee of the Hungarian Academy of Sciences. Editor in Chief Dr. Sándor Radó. The cartographical works were directed by the Editor Board of the Cartographical Establishment »Cartographia«.) Budapest, (»Cartographia«) 1967. 112 str. + 1 zvd. fo. INV V/3 — **Nemes, Dezső**: Vengrija v gody kontrerevoljucii 1919—1921. (Az ellenforradalom története Magyarországon.) Perv. s vengerskogo. Moskva, »Progress« 1964. 494 + (I) str. + pril. 8°. (cir.) NUK 153847 — **Nežinskij, Leonid** Nikolaevič: Očerki istorii narodnoj Vengrii. 1948—1962. Moskva, »Nauka« 1969. 448 str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 55335 H — **Révész, Laszló**: Die Anfänge des ungarischen Parlamentarismus. München 1968. VIII + 220 str. 8°. (Südosteuropäische Arbeiten. 68.) NUK Č II 60129 — **Temesváry Ferenc**: Díszfegyverek főúri kincstárakból. Tihany, (A Veszprém megyei múzeumok Igazgatósága) 1969. 60 str. 8°. Ilustr. [Okrasna orožja iz plemiških zakladnic]. SAZU 56317 H — **Urosevics Daniló**: A magyarországi délszlávok kulturális egyesületei. (Budapest), Népművelési Propaganda Iroda 1969. 124 str. 8°. Ilustr. (ciklost.) (A Könyvtartudományi és Módszertani Központ kiadványai. 32.) INV B 1779 — **Urosevics Daniló**: A magyarországi délszlávok története. (Budapest, A Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége) 1969. 145 str. 8°. INV B 1780 — **Válogatott dokumentumok a bara-**

nyai — pécsi munkásmozgalom történetéhez. I. 1869—1918. Pécs, A Baranya megyei tanács végrehajtó bizottságának megbízásából 1968. 8°. [Izbrani dokumenti iz boranjsko-pečujskega delavskega gibanja.] SAZU 56369 H.

9. Italija

Azeau, Henri: La guerra dimenticata. Giugno 1940. Trad. di Rino Dal Sasso con 8 cartine in testo. (Tit. orig. La guerre franco-italienne.) (1. ed.) Milano, Mondadori (1969.) 357 + (V) str. 8°. (Le scie.) INV B 1875 — **Athesia-Alto Adige-Sudtirolo.** (:Il nome del territorio atesino attraverso i secoli:). Bolzano, (Centro di documentazione per l'Alto Adige) 1970. 23 str. + 1 kt. 8°. Ilustr. (Quaderni della Clessidra. 9.) INV B 1853 — **Badian, E.:** Roman imperialism in the late republic. Pretoria 1967. (I) + 83 str. 8° (Mededelings van die Universiteit van Suid-Afrika. B 26.) NUK 129653 — **Balsamo, Luigi:** La stampa in Sardegna nei secoli XV e XVI. Con appendice di documenti e annali. Firenze 1968. XIII + 196 + (I) str. 8°. (Biblioteca di bibliografia italiana. 51.) NUK b II 69511 — **Barincou, Edmond:** Niccolò Machiavelli in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Aus dem Französischen übertr. von Hanns v. Winter. Den dokumentarischen und bibliographischen Anhang bearb. Paul Raabe.) (Hamburg 1958.) 174 str. 8°. (Rowohlt's Monographien. 17.) Ilustr. NUK 161827 — **Benedetto Croce.** Studi di Cleto Carnonara [idr.]. Napoli. Libreria scientifica editrice 1967. 207 str. 8°. SAZU 55090 H — **Brentano, Robert:** Two churches. England and Italy in the Thirteenth century. Princeton, New Jersey, Princeton University Press 1968. XVI + 372 str. + pril. 8°. NUK 205749 — **Chicco, Francesco & Gigi, Livio:** 1922—1945 sintesi storica e documenti del fascismo e antifascismo italiani. (1. ed.) Torino [itd.], Paravia (1969.) VII + 375 str. 8°. Ilustr. INV B 1847 — **Conferenze e note accademiche nel I centenario dell'unione del Veneto all'Italia.** Padova 1967. 273 + (II) str. 8°. (Collana accademica. 5.) SAZU 54112 H — **Il fascismo.** Antologia di scritti critici a cura di Constanzo Casucci. (Bologna), Il Mulino (1961.) 468 str. 8°. (Saggi. 50.) INV B 765 — **Galli, Giorgio & Paolo Facchi:** La sinistra democristiana. Storia e ideologia. Milano (1962). 470 + (II) str. 8°. (I Fatti e le idee. 38.) NUK 168942 — **Grimal, Pierre:** La civilisation romaine. 229 héliogr., 10 pl. en couleurs., 29 cartes et plans. (Paris). Arthaud 1964. 538 + (II) str. + pril. 4°. (Les grandes civilisations. 1.) NUK F 9 II GRA/1 — **Grimal, Pierre:** L'amour à Rome. (Paris), Hachette (1965). 345 + (III) str. 8°. NUK 146919 — **Hodokovskij, Kirill Georgievič:** Rabočee dvizenie v Italii. (:1959—1965:). Moskva, »Nauka« 1969. 298 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 55503 H — **Istorija Italii.** T. 1, 2. Moskva, Nauka 1970. 8°. (cir.) SAZU 59122 H — **Jedin, Hubert:** Die Autobiographie des Kardinals Giulio Antonio Santorio (+1602). Mainz, Akademie der Wissenschaften und Literatur (1969). 55 + (IV) str. 8°. (Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse. Jg. 1969, Nr. 2.) FF D 3988 — **Kirova, Kira Emanuilovna:** Russkaja revoljucija v Italija. Mart-oktjabr. 1917 g. Moskva, »Nauka« 1968. 324 str. + corr. 8°. (cir.) NUK 206509 — **Koby-ljanskij, Kazimir Vladislavovič:** Velikij Oktjabr' i revoljucionnoe dvizenie v Italii. (:1917—1921:). Moskva, »Mysl'« 1968. 264 str. 8°. (cir.) NUK 206585 — **Königer, Hans:** Gestalt und Welt der Frau bei Tacitus. (Erlangen, t. Hög 1966.) (VII) + 150 + (I) str. 8°. NUK 202979 — **Lojacono, Vittorio:** Alto Adige-Südtirol. Dal pangermanesimo al terrorismo. (Con 24 fot. fuori testo.) (Milano), Mursia (1968.) (VI) + 295 + (H) str. 8°. (Tempo d'oggi. 2.) INV B 1854 — **Macgregor-Hastie, Roy:** Le jour du lion. (The day of lion.) Vie et mort de l'Italie mussolinienne. (:1922—1945:). Trad. de l'anglais par Marguerite Mathieu. Paris, Albin Michel (1965). 362 + (VI) str. + pril. 8°. (L'histoire du XXe siècle.) NUK 206700 — **Maškin, Nikolaj Aleksandrovič:** Principat Avgusta. Proischozdenie i social'naja suščnost'. Moskva & Leningrad. Akademija nauk SSSR 1949. 686 + (II) str. 8°. (cir.) NUK 209132 — **Mazzini, Giuseppe:** Epistolario inedito 1856—1864. Lettere a Nicolo Fabrizj, Francesco Crispi, Rosalino Pilo, Agostino

Bertani, e altri. Commento e note di T. Palamenghi-Crispi. Milano, Fratelli Treves 1911. NUK 129996 — **Moranti**, Luigi: L'arte tipografica in Urbino. (:1493—1800.): Con appendice di documenti e annalizi. Firenze 1967. XVI + 370 + (II) str. 8°. (Biblioteca di bibliografia italiana. 49.) NUK b II 69511 — **Nemirovskij**, Aleksandr Iosifovič: Ideologija i kul'tura rannego Rima. Voronež, Voronežskij universitet 1964. 224 str. 8°. (cir.) Ilustr. NUK 203939 — **Nepitello**, Sante: Storia di Trieste. Trieste, Società editrice mutilati e combattenti 1928. 86 str. 8°. NUK 153310 — **Nozze Braida** — Strassoldo Soffumberg. (Alcuni documenti antichi sulla nobile famiglia di Strassoldo.) (Udine, t. G. Seitz 1879). 20 str. 8°. SAZU 54562 H — **Nozze Braida** — Strassoldo Soffumberg. (Consuetudines gradiscanae.) (Udine, t. G. Seitz 1879). 59 str. 8°. SAZU 54563 H — **Nozze Pordenon** — Martinuzzi. (Joppi, Vincenzo: Statuti della villa di Faedis del 1526 con documenti raccolti.) (Udine, t. G. B. Doretti e soci 1896.) 21 str. 4°. SAZU 54564 H — **Petranovič**, Iosif Martinovič: Položenie rabočego klasa Italii. Moskva, »Nauka« 1970. 288 str. 8°. (cir.) SAZU 58005 H — **Ridolfi**, Roberto: La stampa in Firenze nel secolo XV. Firenze, Olschki 1958. 156 + (III) str. 4°. Ilustr. NUK b II 199197 — **Ritschel**, Karl Heinz: Diplomatie um Südtirol. Politische Hintergründe eines europäischen Versagens. Stuttgart, Seewald Verl. (1966). 797 + (I) str. 8°. NUK 209974 — **Rusakov**, N. P.: Iz istorii siciljskoj mafii. Moskva, »Nauka« 1969. 180 str. + (II) 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 55309 H — **Salvemini**, Gaetano: L'Italia vista dall'America. Vol. 1. e. 2. a cura di Enzo Tagliacozzo. Milano, Feltrinelli (1969.) XLII + 751 str. 8°. (Salvemini, Gaetano: Opere. 7.) INV B 605 — **Scalfari**, Eugenio: L'autunno della Repubblica. La mappa del potere in Italia. (Milano), Etas Kompass (1969.) 210 str. 8°. (Nuova collana di saggi. 29.) INV B 1873 — **Schönlein**, Peter W.: Sittliches Bewusstsein als Handlungsmotiv bei römischen Historikern. (Erlangen, t. Hogl 1965.) (II) + III + 217 + (I) str. 8°. NUK 202961 — **Sivini**, Giordano: Ceti sociali e origini etniche. Ricerca sulla cultura politica dell'elettorato triestino. (Padova), Marsilio (1970.) 128 str. 8°. (Ricerche sociologiche. 4.) INV B 1868 — **Smirnova**, Nina Dmitrievna: Balkanskaja politika fašistskoj Italii. Očerki diplomatičeskoj istorii (:1936—1941:) Moskva, »Nauka« 1969. 280 + (III) str. 8°. (cir.) SAZU 57582 H — **Susmel**, Duilio: Nenni e Mussolini mezzo secolo di fronte. (1. ed.) (Milano), Rizzoli (1969.) 336 + (III) str. 8°. INV B 1884 — **Symonds**, John Addington: Renaissance in Italy. New ed. Vol. 1—7. London 1898—1904. 8°. NUK 206370 — **Tacitus**, Publius Cornelius: Sočinenija v dvuh tomah. (Opera.) Izd. podgot. A. S. Bobovič (idr.) Leningrad, »Nauka« 1969. 8°. (Literaturnye pamjatniki.) 2. t. (cir.) NUK 206851 — **Tosci**, Paolo: Populäre Druckgraphik Europas. Italien vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. (Stampe popolari italiane. Übers. von Ragni M. Gschwendt.) München, Callwey (1967). 258 + (I) str. 4°. Ilustr. NUK G II 199173 — **Trento nel Cinquantenario della Redenzione. 1918—1968**. A cura di Tino Corradini e Aldo Zucchelli. Ed. Comune di Trento. Trento, (Eurographik) (1968?) 132 + (III) str. + sl. 8°. INV B 1874 — **Vaglia**, Ugo: Statuti rurali di Anfo, Darfo e Darzo die secoli XV—XVI. (Brescia, t. Fratelli Geroldi 1969.) 175 + (I) str. + pril. 8°. SAZU 56976 H — **Van Tieghem**, Philippe: Histoire du théâtre italien. Paris, Presses Universitaires de France 1965. 126 + II str. 8°. (Que sais-je? 1175.) NUK F 8 VAN — **Veneruso**, Danilo: La vigilia del fascismo. Il primo ministero Facta nella crisi dello stato liberale in Italia. (Bologna), Il Mulino (1968.) 553 str. 8°. (Saggi. 80.) INV B 765 — **Widmoser**, Eduard: Südtirol-Brevier von A bis Z. (München & Innsbruck) Südtirol Verl. (1966.) 264 str. + 1 kt. 8°. INV B 1861.

10. Romunija

Contributii bibliografice privind Unirea Transilvaniei cu România. Studiu introductiv de Ion Popescu-Puturi. Bucuresti, Biblioteca centrala. Universitara 1969. 648 str. 8°. SAZU 57081 H — **Desavirsirea unificării statului national**

Român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie. Autori: Miron Constantinescu (idr.) Bucuresti 1968. (III) + 516 + (IV) str. + pril. 8°. (Bibliotheca Historica Romaniae. 5.) SAZU 54425 H — **Documenta Romaniae Historica**. A. Moldova. Vol. 19. (:1626—1628:). Intocm. Haralambie Chirca. Bucuresti, Academia 1969. 8°. SAZU 57357 H — **Documenta Romaniae Historica**. B. Tara românească. Vol. 25. (:1630—1632:). Intoc. Damaschin Mioc. Bucuresti, Academia 1969. 8°. SAZU 57358 H — **Domini** si voievozi români pe meleaguri Sarmarene. (Baia Mare), Muzeul de istorie Satu Mare 1969. 8 str. + pril. 8°. SAZU 59274 H — **Grosul**, Vladimir Jakimovič & E. E. Čertan: Rossija i formirovanie rumynskogo nezavisimogo gosudarstva. Moskva, »Nauka« 1969. 268 str. 8° (cir.) SAZU 56980 H — **Kiritzesco**, Constantin: La Roumanie dans la guerre mondiale (: 1916—1919 :). Préface de M. André Tardieu. Paris, Payot 1934. 497 str. + 29 zv. 8°. (Nachdruck: München, Rumänische Studien 1969). FF C 3230 — **Moroianu**, George: Les luttes des Roumains Transylvanis pour la liberté, et l'opinion europeenne. Épisodes et souvenirs. Paris, Librairie universitaire J. Gamber, 1935. 284 str. 8°. (Nachdruck: München, Rumänische Studien 1969). FF C 3228 — **Parhomčuk**, Stanislav Maksimovič: Velykyj žovten' i revolucijne pidnesennja v Rumuniji (: 1917—1921 :). Kyjiv, »Naukova dumka« 1967. 264 str. 8°. (cir.) SAZU 55006 H — **Pod** znamenem proletarskogo internacionalizma. Dejatel'nost' rumynskih internacionalistov na territorii Strany Sovetov 1917—1920 gg. Sbornik dokumentov i materialov. Moskva, Nauka 1970. 721 + (I) str. 8°. (cir.) SAZU 59063 H — **Sassu C.**: Roumains et Hongrois. Prémisses historiques. Bucuresti, Cugetarea — »P. Georgescu—Delafraș« 1940. 178 + (II) str. + pril. 8°. (Nachdruck: München, Verlag Rumänische Studien 1969). FF C 3229 — **Seton-Watson** R. W.: A History of the Roumanians from Roman Times to the Completion of Unity. Cambridge, University Press 1934. XII + 596 str. + pril. 8°. SAZU 59136 H — **Tezaure** monetare din județul Satu-Mare. Münzhorte aus Kreis Sathmar. Satu-Mare, Muzeul de istorie Satu-Mare 1968. 136 str. + pril. 8°. SAZU 54345 H — **Timisoara**. Pagini din trecut si de azi. Sub redactia: Stefan Pascu, Ioan Zahiu, Aurel Tinta. Autori: N. Bercea (idr.) Timisoara, Conciliul popular al municipiului 1969. 428 str. 8°. Ilustr. SAZU 58897 H — **Unitate** si continuitate in istoria populului român. Sub redactia D. Berciu. Bucuresti, Academia RSR 1968. 461 + (I) str. + zvd. 8°. Ilustr. SAZU 54145 H — **Vinogradov**, Vladlen Nikolaevič: Rumynija v gody pervoj mirovnoj vojny. Moskva, »Nauka« 1969. 368 + (III) str. + corr. 8°. (cir.) SAZU 56228 H — **Vklad** Rumynii v pobedu nad fašizmom. Očerki. (Avtory:) Ion Popescu-Pucuri (itd.) Buharest 1966. 160 str. 8°. (cir.) (Bibliotheca historica Romaniae. 8.) NUK 203388 — **Waldmann**, Dietgar: Die Deutschen in Rumänien von heute. Bericht zur Lage der deutschen Minderheiten mit 4 Karten. Wien, (»Österreichische Landsmannschaft«) 1970. 95 str. 8°. (Eckartschriften. 34.) INV A 28.

11. Bolgarija

Antonin-arhimandrit: Iz Rumelii. Sanktpeterburg, t. Akademia nauk 1886. (IV) + 650 + (II) str. + pril. 4°. (cir.) SAZU II 58892 H — **Mutačieva**, Vera & Nikolaj Todorov: Bulgarische Vergangenheit. Sofia, Press 1969. 171 str. 8°. SAZU 58231 H.

12. Albanija

Gardiner, Leslie: The eagle spreads his claws. A history of the Corfu Channel dispute and of Albania's relations with the West, 1945—1965. Edinburg & London, Blackwood & Sons 1966. V + 286 str. 8°. NUK 205258.

13. Grčija

Beloch, Karl Julius: Griechische Geschichte. 2. neugestaltete Aufl. Bd 1—4 = 8 vol. Strassburg 1912—1931. 8°. NUK 210030 — **Chamoux, François:** La civilisation grecque à l' époque archaïque et classique. 229 heliogr., 8 pl. en coul., 34 cartes et plans. (Paris), Arthaud 1963. 476 + (III) str. + pril. 4°. NUK F 9 II GRA/2 — **Fritz, Kurt von:** Die Griechische Geschichtsschreibung. Bd 1. Von den Anfängen bis Thukydides. Text. Anmerkungen. Berlin 1967. NUK 210011 — **Jelavich, Barbara:** Russia and the Greek revolution of 1843. München 1966. (VIII) + 124 str. 8°. (Südosteuropäische Arbeiten. 65.) NUK Č 60129 — **Lebedeva, Irina Nikolaevna:** Pozdnie grečeskie hroniki i ih russkie i vostočnye perevody. Leningrad 1968. 140 str. 4°. (cir.) (Palestinskij sbornik. 18. [:81.:]) NUK II 181802 — **Schreiner, Johar Henrik:** Aristotle and Perikles. A study in historiography. Osloae 1958. 138 str. 4°. (Symbolae Osloenses. Suppl. 21.) NUK II 198122 — **Zemb, J... M.:** Aristoteles in Selbstzeugnissen und Bild-dokumenten. (Den dokumentarischen und bibliographischen Anhang bearb. Paul Raabe. 16.—20. Tsd.) (Reinbek bei Hamburg 1965.) 175 str. 8°. (Rowohlts Moographien. 63.) Ilustr. NUK 161827.

14. Bizantinsko cesarstvo

Kleinasion und Byzanz. Gesammelte Aufsätze zur Altertumskunde und Kunstgeschichte. Berlin 1950. (IV) + 161 str. + 67 Taf. 4°. (Istanbuler Forschungen. 17.) NUK II 198237 — **Udal'cova, Zinaida Vladimirovna:** Sovetskoe vizantinovedenie za 50 let. Moskva, 1969. 362 str. 8°. (cir.) SAZU 56878 H.

15. Stari vzhod

Cenival, Jean-Louis de: Égypte. Époque pharaonique. Photos par Henri Stierlin. Préface par Marcel Breuer. Fribourg, Office du Livre (1964). (IV) + 192 str. 8°. (Architecture universelle.) NUK 204176 — **Daumas, François:** La civilisation de l' Égypte pharaonique. 255 héliogr., 8 pl. en coul., 47 cartes et plans. (Paris), Arthaud 1967. 685 + (II) str. + pril. 4°. (Les grandes civilisations. 4.) NUK F 9 II GRA/4 — **Ghirshman, Roman:** Perse. Paris, Gallimard (1963.) XIX + 443 str. + pril. 40. FF E 585 — **Hornung, Erik:** Einführung in die Agyptologie. Stand, Methoden, Aufgaben. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1967. 1969 str. 8°. FF C 3235 — **Korošec, Viktor:** Les relations internationales d'après les lettres de Mari. Liège, Université 1967. Str. 139—150. 8° (Ov. nasl.) NUK 209737 — **Otten, Heinrich:** Die hethitischen historischen Quellen und die altorientalische Chronologie. Wiesbaden, Akademie der Wissenschaften und Literatur in Mainz in Kom. bei F. Steiner Verlag 1968. 129 str. 8°. (Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse. Nr. 3.) FF D 3905 — **Perepelkin, Jurij Jakovlevič:** Častnaja sobstvennost' v predstavlenii Egiptjan Starogo carstva. Moskva, Leningrad 1966. 128 str. + corr. 4°. (cir.) (Palestinskij sbornik. 16.) NUK II 181802.

16. Turčija

Danilov, Vladimir Ivanovič: Srednie sloi v političeskoj žizni sovremennoj Turcii. V period podgotovki i provedenija gosudarstvenogo perevorata 27 maja 1960 g. Moskva, »Nauka« 1968. 148 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 53835 H — **Mihov, Nikola V.:** Naselenieto na Turcija i Bülgarija prez XVIII i XIX v. Bibliografski izdirvanija süs statistični i etnografski dann. T. 3. Sofija, Bülgarska akademija na naukite 1967. 8°. (cir.) SAZU 53967 H — **Vlora, Ekrem bey:** Lebenserinnerungen. Bd 1. (:1885 bis 1912.:) München 1968. 4°. (Südosteuropäische Arbeiten. 66.) NUK Č 60129.

17. Sovjetska zveza

Ahunova M. A. & B. V. Lunin: Istorija istoričeskoj nauki v Uzbekistane. Kratkiy očerk. Taškent, Akademija nauk Uzbekoj SSR-Institut istorii i arheologii 1970. 200 str. 8°. (cir.) INV B 1903 — **Anan'ič, Boris Vasil'evič:** Rossija i meždunarodnyj kapital. 1897—1914. Očerki istorii finansovyh otnošenij. Leningrad, »Nauka« 1970. 316 str. 8°. (cir.) SAZU 58984 H — **Andruščenko, Andrej Iosifovič:** Krest'janskaja vojna 1773—1775 gg. Na Jaike, v Priural'e, na Urale i v Sibiri. Moskva, »Nauka« 1969. 360 str. 8°. (cir.) SAZU 54979 H — **Anfimov, Andrej Matvevič:** Krupnoe pomeščič'e hozjajstvo Evropejskoj Rossii. (:Konec XIX-načalo XX veka.): Moskva, »Nauka« 1969. 393 str. 8°. (cir.) SAZU 55325 H — **Arš, Grigorij L'vovič:** Eteristskoe dviženie v Rossii. Osvoboditel'naja bor'ba grečeskogo naroda v načele XIX v. i rusško-grečeskie svjazi. Moskva, »Nauka« 1970. 370 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 59121 H — **Al'bon »Leningrad«.** Red. V. Cerebrjanaja. Leningrad, Hudožnik RSFSR 1966. B. p. 8°. Ilustr. FF A. 47 — **Babajan, Levon Ogaresovič:** Social'no-ekonomičeskaja i političeskaja istorija Armenii v 13—14 vekah. Moskva, Nauka 1969. 336 str. 8°. (cir.) SAZU 54350 H — **Bazanov, Vasilij Grigor'evič:** Učenaja respublika. Moskva & Leningrad, »Nauka« 1964. 462 + (II) str. + corr. 8°. (cir.) [O dekabristsih.] NUK 203963 — **Berezov, Pavel Ivanovič:** Čudo iz čudes. (400 let russkogo knigopečatanija.) (Moskva), Moskovskij rabočij 1964. 246 + (II) str. 8°. (cir.) Ilustr. NUK b 203667 — **Besprimernyj podvig.** Materialy naučnoj konferencii posvjaščennoj 25-letiju razgroma nemečko-fašistskih vojsk pod Moskvom. Predislovie P. A. Žilina. Moskva, »Nauka« 1968. 463 + 2 zvd. 8°. (cir.) Naslov čez obe strani SAZU 53891 H — **Birōn, Anatolij Karlovič & V. V. Do-rošenko:** Sovetskaja istoriografija Latvii. Riga, »Zinatne« 1970. 498 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 58119 H — **Bitva za Moskvu.** ([Avtory] S. K. Timošenko [itd.]) (Moskva), Moskovskij rabočij 1966. 624 str. + pril. 8°. Ilustr. (cir.) NUK 206506 — **Bonč-Bruevič, Vladimir Dmitrievič:** Vospominanija o Lenine. Izd. 2-e. (Sostavitel': K. B. Surikova. Otvetstv. redakt. M. M. Šejnman.) Moskva, »Nauka« 1969. 518 + (III) str. + pril. 8°. (cir.) SAZU 55672 H — **Buganov, Viktor Ivanovič:** Moskovskie vosstanija konca XVII veka. Moskva, »Nauka« 1969. 440 str. 8°. (cir.) SAZU 55917 H — **Bulavas, Juozas:** Volkiškuju fašistu okupacinis Lietuvos valdymas (:1941—1944 m.): Vilnius, Lietuvos ZSR Mokslu Akademija 1969. 296 str. 8°. SAZU 58551 H — **Cypkina, Raisa Georgievna:** Sel'skaja Krasnaja gvardija v Oktjabr'skoj revolucii. Moskva, »Nauka« 1970. 231 str. 8°. (cir.) SAZU 58293 H — **Černyh, Anna Grigor'evna:** V. I. Lenin — istorik proletarskoj revoljucii v Rossii. Moskva, »Nauka« 1969. 332 + (III) str. 8°. (cir.) SAZU 55932 H — 400 (Četyresta) let russkogo knigopečatanija. 1564—1964. (Otvest. red. A. A. Sidorov.) T. 1—2. Moskva, »Nauka« 1964. 4°. (cir.) Ilustr. NUK b II 198012 — **Čerepnin, Lev Vladimirovič:** Novgorodskie berestjanve gramoty kak istoričeskij istočnik. Moskva, »Nauka« 1969. 438 + (I) str. 8°. (cir.) SAZU 55296 H — **Čumačenko, Erika Georgievna:** V. O. Ključevskij — istočnikoved. Moskva, »Nauka« 1970. 224 str. 8°. (cir.) SAZU 59258 H — **Danijalov, Gadži-Ali Danijalovič:** Istorija Dagestana. Tom. 4. Moskva, »Nauka« 1969. 8°. (cir.) SAZU 56387 H — **Dela Verhovnogo ugovnogo suda i sledstvennoj komissii.** Pod redakc. M. V. Nečkimoj. — Mateialy po istorii vosstanija dekabristov.) Vol. 12. (Moskva), »Nauka« 1969. 4°. (cir.) SAZU 56230 H — **Djakin, Valentin Semenovič:** Russkaja buržuazija i carizm v gody pervoj mirovoj vojny. (:1914—1917.:) Leningrad, »Nauka« 1967. 372 + (II) str. 8°. (cir.) NUK 205248 — 9 devjatogo maja 1945 (tysjača devjaťsot sorok pjatyogo) goda. Pod redakc. A. M. Samsonova. Moskva, »Nauka« 1970. 760 str. + zvd. (cir.) Ilustr. SAZU 58957 H — **Feodal'nye otnošenija v Dagestane XIX-načalo XX v.** Arhivnye materialy. Sostavl., predislovie i primečanija H. M. Hašaeva. Moskva, »Nauka« 1969. 396 str. 4°. (cir.) SAZU II 58046 H — **Frajman, Anton L'vovič:** Forpost socialističeskoj revoljucii. Petrograd v pervye mesjacy sovetskaj vlasti. Leningrad, »Nauka« 1969. 396 str. 8°. (cir.) SAZU 56877 H — **Genalin, Rafail Šolomovič:** Rossija i SŠA 1914—1917. Očerki istorii rusško-

amerikanskih otnošenij. Leningrad, »Nauka« 1969. 418 str. + corr. 8°. (cir.) SAZU 55933 H — **Genkina, Ešfir** Borisovna: Gosudarstvennaja dejatel'nost' V. I. Lenina 1921—1923. Moskva, »Nauka« 1969. 520 str. + pril. 8°. (cir.) SAZU 58034 H — **Gunther, John**: Inside Russia Today. New York, Harper et Brothers (1958), XXV + 550 str. 8°. 1 zvd. SAZU 53629 H — **Hačatrjan, Telemark Surenovič**: Material'naja kul'tura drevnego Artika. Erevan, Akademija nauk Armjanskoj SSSR. 1963. 217 + (II) str. 4°. (cir.) Ilustr. NUK II 198008 — **Holzle, Erwin**: Lenin und die russische Revolution. Bern & München (1968). 121 str. 8°. (Dalp-Taschenbücher. 392.) NUK 140540 — **Ibragimbeili, Hadži Murat**: Rossija i Azerbajdžan v pervoj treti XIX veka. (Iz voenno-političeskoj istorii.) Moskva, »Nauka« 1969. 288 str. 8°. (cir.) SAZU 55332 H — **Istoričeskie svjazi Skandinavij i Rossii IX—XX vv.** Sbornik statej. Leningrad 1970. 404 str. + 1 pril. 8°. (cir.) Ilustr. (Trudy Instituta Istorii SSSR, leningradskoe otdelenie. 11.) SAZU 58251 H — **Istorija i arheologija jugo-zapadnyh oblastej SSSR načela našejery.** Moskva 1967. 262 + (II) str. 4°. (cir.) (Materialy i issledovanija po arheologii SSSR. 139.) NUK II 83252 — **Istorija Sibiri (s drevnejših vremen do naših dnej).** T. 1. Drevnaja Sibir, T. 2. Sibir' v sostave feodal'noj Rossii. T. 3. Sibir' v epohu kapitalizma. T. 4. Sibir' v period stroitel'stva socializma. T. 5. Sibir' v period zaveršenija stroitel'stva socializma v perehoda k kommunizmu. Leningrad 1968—1969. (cir.) 8°. NUK II 198415 — **Istorija sovetского Turkmėnistana. č. 1. (: 1917—1937:)** 1. Pobeda Velikoj Socialističeskoj Oktjabr'skoj Revoljucii i postroenie socializma. 1970. SAZU 59045 H — **Iz istorii ruskoj žurnalistiki vtoroj poloviny XIX v. Šat'i, materialy i bibliografija.** Pod red. A. V. Zapadova. (Moskva), Moskovskij universitet 1964. 245 + (II) str. 8°. (cir.) NUK 203534 — **Iz istorii stran Jugo-Vostočnoj Azii.** (Otvetstv. redakt. L. A. Sedov, V. A. Tjurin, A. N. Uzjanov.) Moskva, »Nauka« 1968. 208 str. 8°. (cir.) SAZU 53913 H — **Izbornik velikago knjaza Svjatoslava Jaroslaviča 1073 goda...** (Nachdr.) (Wiesbaden 1965.) X + 532 str. 8°. (Monumenta linguae slavicae dialecti. 3.) NUK 179870 — **Kafengauz, Bergardt Borisovič**: Drevnij Pskov. Očerki po istorii feodal'noj respubliky. Moskva, »Nauka« 1969. 134 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 55926 H — **Kaljagin, Aleksandr Jakovlevič**: Po neznakomym dorogam. Vospominanija voennogo sovetnika. Moskva, »Nauka« 1969. 394 + (IV) str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 56892 H — **Karaev, Redžep**: Komsomol Horezma v 1920—1925 godah. Ašhabad, »Ylym« 1970. 190 str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 59283 H — **Košanov, Sergej Mihajlovič**: Očerki ruskoj diplomatiki. Moskva, »Nauka« 1970. 502 str. 8°. (cir.) SAZU 59256 H — **Kennan, George Frost**: La Russie soviétique et l'Occident. Quarante années d'histoire. (Russia and the West under Lenin and Stalin. Trad. de l'américain par C.-E. Romain.) Paris, Calmann-Lévy (1962). 362 + (III) str. 8°. NUK 205215 — **Kis', Jaroslav Pavlovič**: Promyslovist' L' vova u period feodalizmu (:XIII—XIX st.:). L'viv, Universytet 1968. 224 str. 8°. (cir.) SAZU 55727 H — **Kollautz, Arnulf & Hisayuki Miyakawa**: Geschichte eines völkerwanderungszeitlichen Nomadenvolkes. Die Jou-Jan der Mongolie und die Awaren in Mitteleuropa. T. 1. Die Geschichte. Klagenfurt 1970. 8°. (Aus Forschung und Kunst. 10.) SAZU 58544 H — **Krylov, Nikolaj Ivanovič & N. I. Alekseev & J. G. Dragan**: Navstreču pobede. Boevoj put 5-j armii. Oktjabr 1941 — avgust 1945 g. Moskva, »Nauka« 1970. 462 str. + zvd. 8°. Ilustr. SAZU 58981 H — **Kučkin, Andrej Pavlovič**: V bojah i pohodah ot Volgi do Eniseja. Zapiski voennogo komissara. Moskva, »Nauka« 1960. 296 str. + 1 sl. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 55293 H — **Kurskaja bitva.** Pod redakc. i predislovie I. V. Parot'kina. Moskva, »Nauka« 1970. 544 str. 8°. (Vtoraja mirovaja vojna.) Ilustr. SAZU 59001 H — **Lenin i nacional'no osloboditel'noe dviženie v stranah Vostoka.** Moskva, »Nauka« 1970. 502 + (II) str. + 1 sl. 8°. (cir.) SAZU 54346 H — **Lenin i oktjabr'skoe vooružennoe vosstanie v Petrograde.** Materialy Vsesojuznoj naučnoj sessii, sostojavšejsja. 13—16 nojabrja 1962 g. v Leningrade. (Red. kolegija: I. I. Minc [itd.].) Moskva, »Nauka« 1964. 506 + (I) str. 8°. (cir.) NUK 203598 — **V. I. Lenin i rusckaja občestvenno-političeskaja mysl' XIX-načala XX v.** (Redakc. Š. M. Levin, otvetstv. redakt., S. N. Valk, V. S. Ljakin.) Moskva,

»Nauka« 1969. 400 str. 8°. (cir.) Z 1 sl. SAZU 56813 H — **Lenin** i Ukrajina. Vydavn. v 4 knjig. Kyjiv. »Naukova dumka« 1968—1970. 8°. (cir.) (1.) Šljahom, osjajanim Leniny. 1968. (2.) Toržestvo Lenins'kyh filosofs'kyh idej na Ukrajinu. 1969. (3.) Lenins'kyj plan socialistyčnoji industrializaciji na Ukrajinu. 1969. (4.) Lenin u literaturi ta mistectvi ukraïnskogo narodu. 1970. SAZU 57072 H — **V. I. Lenin** o social'noj strukture i političeskom stroe kapitalističeskoj Rossii. (Otv. red.-L. M. Ivanov.) Moskva, Nauka 1970. 318 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 58498 H — **V. I. Lenin** ob istoričeskom opyte Velikogo Oktjabrja. Sbornik statej. (Redakc. koll.: P. N. Sabolev (otvetstv. redakt.), A. M. Andreev, V. G. Gimpel'son.) Moskva, »Nauka« 1969. 476 str. + 1 sl. 8°. (cir.) SAZU 56148 H — **V. I. Lenin** v Oktjabre i v pervye gody Sovetskoj vlasti. (Otv. red. A. L. Frajman.) Leningrad, Nauka 1970. 347 + (I) str. 8°. (cir.) 1 sl. SAZU 58495 H — **Leninskaja** vnešnjaja politika sovetsoj strany. 1917—1924. (Redakc. koll.: M. A. Harlamov (otvetstv. redakt. [idr.] Moskva, »Nauka« 1969. 393 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 58092 H — **Leninskoe** učenie o sojuzu rabočego klasa s krest'janstvom. (Avt. kollekt.: D. A. Kovalenko [idr.] Moskva, »Nauka« 1969. 344 str. 8°. (cir.) SAZU 57320 H — **Ligi**, H. M.: Feodal'nye povinnosti estonskih krest'jan (:do načala XIX veka:) Tallin, Inst. istorii AN Estonskoj SSR 1968. (II) + 203 str. 8°. (cir.) SAZU 56166 H — **Listvinskij**, B. A. & K. P. Marsakov & A. M. Muhtarov: Historiography of Tajikistan (:1917—1969:). (:For XIII International Congress of Historical Sciences:). Moscow, »Nauka« 1970. 70 + (II) str. 80. (ciklost.) INV B 1904 — **Majskij**, Ivan Mihajlovič: Vospominanija sovetsoj posla. T. (2.) Vojna 1959—1945. Moskva 1965. 8°. (cir.) NUK 203772 — **Makarova**, Galina Petrovna: Osuščestvlenie leninskoj nacional'noj politiki v pervye gody sovetsoj vlasti (:1917—1920 gg.:) Moskva, »Nauka« 1969. 269 str. 8°. (cir.) SAZU 54983 H — **Maruškin**, Boris Il'ič: Istorija i politika. Amerikanskaja buržuaznaja istoriografija sovetsoj občestva. Moskva, »Nauka« 1969. 504 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54991 H — **Mazlakh**, Serhij & Vasyľ Shakhrai: On the Current Situation in the Ukraine. Ann Arbor, (University of Michigan Press) 1970. XXXIV + 220 str. 8°. Naslov čez obe strani. SAZU 56880 H — **Mazour**, Anatole G.: Russia. Past and Present. Toronto—New York—London, D. van Nostrand Comp. (1951). VII + 785 str. + 1 zvd. 8°. SAZU 54188 H — **Moskalenko**, Kirill Semenovič: Na Jugo-Zapadnom napravlenii. Vospominanija komandarma. Moskva, »Nauka« 1969. 461 + (II) + pril. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 56814 H — **Moskovskij**, Aleksej Stepanovič: Formirovanie i razvitie rabočego klasa Sibirii v period stroitel'stva socializma. Novosibirsk, »Nauka« 1968. 306 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54384 H — **Muharjajmov**, Midhat Karimovič: Oktjabr' i nacional'no gosudarstvennoe stroitel'stvo v Tatarii (:oktjabr' 1917 g.—1920 g.:). Moskva, »Nauka« 1969. 287 str. 8°. (cir.) SAZU 55340 H — **Nemecko-fašistskij** okkupacionnyj režim (:1941—1944 gg.:). (Red. S. Bubenščikov.) Moskva, (Politizdat) 1965. 388 str. 8°. (cir.) NUK 206505 — **Nenarokov** Al'bert Pavlovič: Vostočnyj front 1918. Moskva, »Nauka« 1969. 280 str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 54183 H — **Nepokorennij** Leningrad. Kratkij očerok istori goroda v period Velikoj Otečestvennoj vojny. (Redakc. koll. V. M. Koval'čuk (Otvetstv. redakt. [idr.] Leningrad, »Nauka« 1970. 414 str. + pril. 8°. (cir.) Naslov čez obe strani. SAZU 58542 H — **Nikulin**, Lev Veniaminovič: Tuhačevskij, Biografičeskij očerok. Moskva, (Voenizdat) 1964. 197 + (III) str. + 1 pril. 8°. (cir.) Ilustr. NUK 203800 — **Nosov**, Nikolaj Evgen'evič: Stanovlenie soslovno-predstavitel'nyh učreždenij v Rossii. Izyskanija v zemskoj reforme Ivana Groznogo. Leningrad, »Nauka« 1969. 603 str. + 1 pril. + corr. 8°. (cir.) SAZU 55931 H — **Oborona** Leningrada. 1941—1944. Vospominanija i dnevniki učastnikov. Predislovie M. V. Zaharova. (Redakc. koll.: V. M. Koval'čuk, V. V. Petraš, A. M. Samsonov (otvetstv. redakt.). Leningrad, »Nauka« 1968. 792 str. + 2 zvd. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 53618 H — **Oktjabr'skaja** revoljucija i proletarskij internacionalizm. Moskva, Nauka 1970. 512 str. 8°. (cir.) SAZU 58877 H — **Osvoboždenie** Belorussii 1944. Pod redakc. A. M. Samsonova. (Sostav. M. M. Malahov, V. N. Šamošenko.) Moskva, »Nauka« 1970. 774 str. + 2 zvd. 8°. (cir.) SAZU 58064 H — **Pakštas**, K.: The Lithuanian Situation.

(Chicago), Lithuanian Cultural Institute 1941. 62 str. 8°. 1 zvd. SAZU 56162 H — **Pograničnye vojska SSSR 1939-ijun' 1941**. Sbornik dokumentov i materialov. (Redakc. koll. P. I. Zyrjanov (idr.) Moskva, »Nauka« 1970. 813 str. 8°. (cir.) Ilustr. Nasl. čez obe strani. SAZU 55250 H — **Pokrovskij, Mihail Nikolaevič: Russia in World History**. Edit., with an introduction by Roman Szporluk. Translated by Roman and Mary Ann Szporluk. Ann Arbor, University of Michigan Press (1970). (IX) + 241 str. 8°. SAZU 59333 H — **Popov, Viktor Ivanovič: Diplomatičeskie otnošenija meždu SSSR i Anglije. (:1929—1939 gg.)** Moskva, »Meždunarodnye otnošenija« 1965. 516 str. 8°. (cir.) NUK 206901 — **Problemy voznikovenija feodalizma u narodov SSSR**. (Redakc. koll.: V. I. Šunkov [idr.]) Moskva, »Nauka« 1969. 250 str. 8°. (cir.) SAZU 55690 H — **Protopopov, Anatolij Sergeevič: Sovetskij Sojuz i Sueckij krizis 1956 goda (:jul' — najabr.:)** Iz istorii bor'by SSSR protiv agressii imperialističeskikh deržav. Moskva, »Nauka« 1969. 253 str. 8°. (cir.) SAZU 53883 H — **Rabinovič: Mihail Grigor'evič: O drevnej Moskve**. Moskva, »Nauka« 1964. 354 str. + pril. 8°. (cir.) (Očerki material'noj kul'tury i byta gorozan v XII—XVI vv.) Ilustr. NUK 189056 — **Rabočij klass i antimonopolističeskaja bor'ba**. Materialy meždunarodnoj konferencii »50-letie Oktjabrja i meždunarodnyj rabočij klass«. (Redakc. koll.: M. V. Baglaj (otvetstv. redakt. [idr.]) Moskva, »Nauka« 1969. 480 str. 8°. (cir.) SAZU 56905 H — **Rabočij klass SSSR. (:1951—1965 gg.:)** (Redakc. koll.: V. E. Poletaev [idr.]) Moskva, »Nauka« 1969. 560 str. + corr. 8°. (cir.) SAZU 56049 H — **Rauch, Georg von: A History of Soviet Russia**. Translated by Peter and Annette Jacobson. New York, Frederick A. Praeger (1957). XIII + 493 str. + 2 zvd. 8°. SAZU 54189 H — **Rošal' Mihail Grigor'evič: Zapiski iz prošlogo**. Moskva, »Nauka« 1969. 216 str. + 1 pril. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 56345 H — **Rudnickaja, Evgenija L'vovna: N. P. Ogarev v rusckom revoljucionnom dviženii**. Moskva, »Nauka« 1969. 424 str. + corr. 8°. (cir.) SAZU 55758 H — **Sarkisyanz, Emanuel: Geschichte der orientalischen Völker Russlands bis 1917**. Eine Erg. zur ostslawischen Geschichte Russlands. Mit e. Vorwort von Berthold Spuler. München, Oldenbourg 1961. 422 + (I) str. + 3 zvd. 8°. NUK 195103 — **Senkevič, Irina Grigor'evna: Rossija i Kritskoe vosstanie 1866—1869 gg.** Moskva, »Nauka« 1970. 212 str. 8°. (cir.) SAZU 58055 H — **Seth, Ronald: La bataille de Moscou. (Operation Barbarossa.)** Trad. de l'anglais par J. F. Gravrand. Avec 6 cartes in fine. (Paris), Plon (1965). 252 + (I) str. 8°. NUK 206594 — **Sherstobitov V. R. & K. K. Orozaliev & R. E. Vinnik: Soviet historiography of Kirghizia**. (The Academy of Sciences of Kirghiz SSR. Institut of History. Transl. into Engl. and edited by G. L. Kmetuk.) Frunze, »ILIM« 1970. 60 + (III) str. 8°. INV B 1902 — **Sibirskie stranicy ob il'čce**. Dokumenty. Vospominanija. Stat'i. (Irkutsk, Vostočno-Sibirskoe knižnoe izdat. 1969.) 344 str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 59272 H — **Sokolova, Vera Konstantinova: Russkie istoričeskie predanija**. Moskva, »Nauka« 1970. 287 str. 8°. (cir.) SAZU 59520 H — **Sovetskaja arheologičeskaja literatura. Bibliografija 1958—1962**. Moskva & Leningrad 1969. (cir.) NUK II 183830 — **Sovetsko-čehoslovackie otnošenija meždu dvumja vojnami 1918—1939**. Iz istorii gosudarstvennyh, diplomatičeskikh, ekonomičeskikh i kul'turnyh svjazej. (Pod' red. S. I. Prasolova i P. I. Rezonova.) (Moskva, Nauka 1968.) 228 str. 8°. (cir.) NUK 206633 — **Staševskij, Dmitrij Nikolaevič: Progressivnye sili SŠA v bor'be za priznanie Sovetskogo gosudarstva. 1917—1935**. Kiev »Naukova dimka« 1969. 212 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54998 H — **Sverženie samoderžavija. Sbornik statej**. (Redakc. koll.: I. I. Minc [otvetstv. redakt.] idr.) Moskva, »Nauka« 1970. 328 str. 8°. (cir.) SAZU 58507 H — **Saurov, Ivan Vasil'evič: 1905 (Tysjača devjat' sot pjatij) god. Vospominanija učestnika revoljuciji 1905—1907 godov**. Moskva, »Mysl« 1965. 262 + (II) str. 8°. Ilustr. NUK 203917 — **Širendyč, Bazaryn: V. I. Lenin i mongol'skij narod**. Moskva, »Nauka« 1970. 60 str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 58716 H — **Šiškin, Valerij Aleksandrovič: Sovetskoe gosudarstvo i strany Zapada v 1917—1923 gg. Očerki istorii stanovlenija ekonomičeskikh otnošenij**. Leningrad, »Nauka« 1969. 440 str. 8°. (cir.) SAZU 54096 H — **Tihomirov, Mihail Nikolaevič: Istoričeskie svjazi Rossii so slavjanskimi stranami v Vizantiej**.

Moskva, »Nauka« 1969. 374 + (II) str. + 1 sl. 8°. (cir.) SAZU 55811 H — **Tihomirov**, Mihail Nikolaevič: Klassovaja bor'ba v Rossii XVII v. Moskva, »Nauka« 1969. 446 + (II) str. + 1 sl. 8°. (cir.) SAZU 55677 H — **Tihomirov**, Mihail Nikolaevič: Russkaja kul'tura X—XVIII vekov. Moskva, »Nauka« 1968. 446 + (II) str. + 1 sl. + corr. 8°. (cir.) NUK 206606 — **Tjažby** litovskih krest'jan i žitelej mesteček s upraviteljami imenij. Sbornik dokumentov. Sostavit. M. Jačas i R. Jasas. Č. 3. Žaloby krest'jan i žitelei mesteček Litvy v 1795—1844 gg. Vil'njus, »Mintis« 1968. 4° (cir.) SAZU II 53826 H — **Topil'skij**, Mihail Stepanovič: Rannie zori Tadžikistana (:1924—1931:). Vospominanija. Moskva, »Nauka« 1968. 240 str. 8°. (cir.) SAZU 53979 H — **Troickaja**, Anna Leonidovna: Katalog arhiva kokandskih hanov XIX veka. Moskva, »Nauka« 1968. 583 str. 4°. (cir.) SAZU II 54089 H — **Troickaja**, Anna Leonidovna: Materialy po istorii kokandskogo hanstva XIX v. Po dokumentam arhiva kokandskih hanov. Moskva, »Nauka« 1969. 154 + (II) str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 55575 H — **Trudy** Tadžikskoj arheologičeskoj ekspedicii Instituta istorii material'noj kul'tury AN SSSR... T. 6. Mandel'stam, A. M.: Pamjatniki epohi bronzy v južnom Tadžikistane. Moskva & Leningrad 1968. (cir.) (Materialy i issledovanija po arheologii SSSR. 145.) NUK 83252 — **Tuhtametov**, Tuhtamet Gafurovič: Rossija i Hiva v konce 19-načale 20 v. Pobeda horezmskoj narodnoj revoljucii. Moskva, »Nauka« 1969. 140 + (III) str. 8°. (cir.) SAZU 54362 H — **Vajuštejn**, Al'bert Lvovič: Narodnyj dohod Rossii i SSSR. Istorija, metodologija isčislenija, dinamika. Moskva, »Nauka« 1969. 168 str. 8°. (cir.) SAZU 55500 H — **Velikij Oktjabr'** i Vostočnaja Sibir'. Pod obščej redakc. L. A. Petrova. Irkutsk 1969. 532 str. 8°. (cir.) SAZU 58013 H — **Vodolagin**, Mihail Aleksandrovič: Očerki istorii Volgograda. 1589—1967. Moskva, »Nauka« 1969. 486 + (II) str. + pril. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 57331 H — **Volk**, Stepan Stepanovič: Karl Marks i russkie obščestvennye dejateli. Leningrad, »Nauka« 1969. 216 str. + 1 pril. 8°. (cir.) SAZU 56954 H — **Voprosy** voennoj istorii Rossii. 18 i pervaja polovina 19 vekov. (Otvetstv. red. V. I. Šunkov.) Moskva, »Nauka« 1969. 448 str. + pril. 8°. (cir.) SAZU 54361 H — **Zalkind**, Evgenij Mihajlovič: Obščestvennyj stroj Burjat v XVIII-pervoj polovine XIX v. Moskva, »Nauka« 1970. 389 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 59041 H — **Zaazerskaja**, Elizabeta Ivanova: U istokov krupnogo proizvodstva v russkoj promyšlennosti XVI—XII vekov. Moskva, »Nauka« 1970. 476 str. 8°. (cir.) SAZU 58880 H — **Zelenin**, Il'ja Evgen'evič: Sovhozy SSSR (:1941—1950:). Moskva, »Nauka« 1969. 344 str. 8°. (cir.) SAZU 56949 H — **Zelkin**, Isosif Isaakovič: Kuzneckij ugol'nyj bassejn v gody Velikoj Otečestvennoj vojny. Moskva, »Nauka« 1969. 185 + (III) str. 8°. (cir.) Na ovitku: Kuzbass v gody Velikoj Otečestvennoj vojny. SAZU 55319 H — **Zlokazov**, Georgij Ivanovič: Petrogradskij Sovet rabočih i soldatskih deputatov v period mirnogo razvitiija revoljucii (:fevral'—ijun' 1917 g.). Moskva, »Nauka« 1969. 285 + (I) str. 8°. (cir.) SAZU 55284 H — **Zol'nikov**, Dmitrij Markovič: Rabočee dvizenie v Sibiri v 1917 g. Novosibirsk, »Nauka« 1969. 335 + (II) str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 55275 H — **Zilin**, Pavel Andreevič: Gibel' napoleonovskoj armii v Rossii. Moskva, »Nauka« 1968. 404 str. + pril. 8°. (cir.) SAZU 53958 H.

18. Poljska

Fasciculi historici. 2. Warszawa, Uniwersytet warszawski 1969. 8°. SAZU 58713 H — **Inwentarze** mieszczańskie z lat 1528—1635 z ksiąg miejskich Poznania. Poznań, Polskie towarzystwo historyczne 1961. XXX + 637 str. + coor. 8°. SAZU 57475 H — **Inwentarze** mieszczańskie z wieku XVIII z ksiąg miejskich i grodzkich Poznania. Tom. I. Z lat 1700—1758. Poznań, Polskie towarzystwo historyczne 1962. 8°. (Materialy sekcji historii Poznania.) SAZU 57476 H — **Klaffkowski**, Alfonz: Die deutsch-polnische Grenze nach dem II. Weltkrieg. Übers. von Janusz Sikorski. Poznań, Wydawnictwo Poznańskie 1970. 134 + (II) str. 8°. INV B 1894 — **Labuda**, Gerar & Benon Miśkiewicz: Wybór źródeł do historii Polski średniowiecznej (:do połowy XV wieku:): 1.

Spoleczenstwo i państwo Polskie do połowy XIII wieku. 2. Przewyższenie rozdrobnienia feudalnego i powstanie monarchii stanowej w Polsce. Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza 1966—1967. 8°. SAZU 56304 H — **Lenin** i Pol'sa. Problemy. Kontakty. Otkliki. (Redakc. koll.: M. Ja. Manusevič, I. S. Miller, T. F. Fedosova.) (Moskva, »Nauka« 1970). 418 + (II) str. + 1 sl. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 58275 H — **Łosice** 1264—1966. Praca zbiorowa pod redakc. Józefa Kazimierskiego. Warszawa 1969. 91 str. + 1 pril. 8°. Ilustr. (Prace mazowieckiego ośrodka badań naukowych. 8.) SAZU 56225 H — **Miškiewicz**, Benon: Wstęp do badań historycznych. Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza 1965. (II) + 161 str. 8°. SAZU 56503 H — **Nawrocki**, Stanisław: Policja hitlerowska w tzw. Kraju Warty w latach 1939—1945. Poznań, Instytut Zachodni 1970. 298 str. 8°. (Badania nad okupacją niemiecką w Polsce. 10.) INV B 147 — **Olejnik**, Karol: Obrona polskiej granicy zachodniej. Okres razbicia dzielnicego i monarchii stanowej (:1138—1385:). Poznań, Instytut Zachodni 1970. 500 + (II) str. 8°. (Dzieje polskiej granicy zachodniej. 5.) INV B 740 — **Ol'sanskij**, Prohor Nikolaevič: Rižskij mir. Iz istorii bor'by Sovetskogo pravitel'stva za ustanovlenie mirnyh otnošenij s Pol'sej (:konec 1918—mart 1921 g.:). Moskva, »Nauka« 1969. 260 str. 8°. (cir.) SAZU 55492 H — **Puttusk**. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu. 1. Warszawa 1969. 8°. (Prace mazowieckiego ośrodka badań naukowych. 2.) SAZU 56225 H — **Rewolucja** 1905—1907 na Mazowszu i Podlasiu. Praca zbiorowa. Warszawa 1968. 240 str. 8°. Ilustr. (Prace mazowieckiego ośrodka badań naukowych. 3.) SAZU 56225 H — **Rosset**, Edward: Bilans reprodukcji ludności na Ziemiach Zachodnich i Połnocnych. Poznań, Instytut Zachodni 1969. 256 str. 8°. (Studia nad zagadnieniami gospodarczymi i społecznymi Ziemi Zachodnich. 6.) INV B 148 — **Snytko**, Trifon Galaktionovič: Russkoe narodničestvo i pol'skoe obščestvennoe dviżenie 1865—1881 gg. Moskva, »Nauka« 1969. 476 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54246 H — **Sułek**, Jerzy: Stanowisko rządu NRF wobec granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej (:1949—1966:). Poznań, Instytut Zachodni 1969. 422 + (II) str. 8°. (Studium niemcoznawcze Instytutu Zachodniego. 17.) INV B 410 — **Winter**, Antoni: Dzieje Siedlec 1448—1918. Warszawa 1969. 228 str. 8°. Ilustr. (Prace mazowieckiego ośrodka badań naukowych. 10.) SAZU 57225 H — **Zeissberg**, Heinrich: Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters. Leipzig, Hirzel 1873 (Nachdruck bei Böhlau Verlag 1968). XI + 439 str. 8°. FF D 3989 — **Ziemie Zachodnie** w polskiej literaturze socjologicznej. Wybór tekstów. Wybór, opracowanie i wstęp Andrzej Kwilecki Poznań, Instytut Zachodni 1970. 468 str. 8°. (Ziemie Zachodnie. Studia i Materiały. 12.) INV B 160.

19. Niemcija

Abel, Wilhelm: Geschichte der deutschen Landwirtschaft vom frühen Mittelalter bis zum 19. Jahrhundert. 2. neubearbeitete Aufl. Stuttgart, E. Ulmer (1967). 361 + (II) str. + pril. 8°. (Deutsche Agrargeschichte, II.) FF C 3255 — **Ausgewählte** Dokumente zur Geschichte des National-sozialismus 1935—1945. Hrsg. von Hans-Adolf Jacobsen und Werner Jochmann. 1-6. Bielefeld, Neue Gesellschaft (1961). 1966. 4°. (Arbeitsblätter f. politische u. soziale Bildung.) SAZU II 59311 H — **Badia**, Gilbert: Histoire de l'Allemagne contemporaine. (:1917—1962:.) T. 1—2. Paris. Éditions sociales (1964). 8°. NUK 209168 — **Bauch**, Gustav: Geschichte des Leipziger Frühhumanismus. Mit besonderer Rücksicht auf die Streitigkeiten zwischen Konrad Wimpina und Martin Mellerstadt. Leipzig... 1899. Repr. Wiesbaden 1968. (II) + 194 str. 8°. (Zentralblatt für Bibliothekswesen. Beih. 22.) NUK b 36005 — **Der Beitrag** der Domowina bei der Entwicklung des sozialistischen Schulwesens im zweisprachigen Gebiet. Bautzen, »Domowina« 1970. 40 str. 8°. (Schriftenreihe f. Lehrer u. Erzieher im zweisprachigen Gebiet. 1/70.) INV B 1230 — **Blond**, Georges: L'agonie de l'Allemagne. 1944—1945. (Paris 1967.) 446 + (I) str. 8°. (Le livre de poche. 1482/1483.) NUK 149610 — **Blumenberg**, Werner: Karl Marx

in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Den dokumentarischen und bibliographischen Anhang besorgte der Autor. 26—33. Tsd.) (Reinbek bei Hamburg 1966.) 178 + (I) str. 8°. (Rowohlts Monographien. 76.) Ilustr. NUK 161827 — **Bormann, Claus**: Bismark und Südosteuropa vom Krimkrieg bis zur Pontuskonferenz. (:Die politische und wirtschaftliche Bedeutung der »Orientalischen Frage« von 1853/54 bis 1871 für die Politik Bismarcks.) Hamburg, (t. Bamberger Fotodr. Bamberg) 1967. 308 + (I) str. 8°. NUK 205525 — **Brandt, Willy**: Reden und Interviews 1968—1969. (Bonn, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung) (1970). 240 str. 8°. SAZU 57105 H — **Brodskij, Efim Aronovič**: Vo imja pobedy nad fašizmom. Antifašistskaja bor'ba sovetских ljudnj v hitlerovskoj Germanii (:1941—1945 gg.). Moskva. »Nauka«. 1970. 586 + (II) str. (cir.) Ilustr. SAZU 58201 H — **Cyž-Ziesche, J.**: Die Kämpfe um die Befreiung der Lausitz während der grossen Schlacht um Berlin vom 16. April bis zum 8. Mai 1945. Bautzen 1970. 77 + (I) str. 8°. Ilustr. (Wissenschaftliche Veröffentlichungen des Stadtmuseums Bautzen. Urgeschichtliche-geschichtliche Reihe. 3.) SAZU 59034 H — **Der Deutsche Buchhandel in Urkunden und Quellen**. Hrsg. von Hans Widmann unter Mitwirkung von Horst Kliemann und Bernhard Wendt. Bd 1—2. Hamburg, Ernst Hauswedell & Co. 1965. 8°. NUK b 207606 — **Deutsche Geschichte in Daten**. Hrsg. vom Institut für Geschichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. (Herausgeberkollegium: Horst Bartel [itd.]) Berlin, Deutscher Verlag der Wissenschaften 1967. 1101 str. 8°. NUK 209971 — **Die Deutschen und ihre östlichen Nachbarn**. Ein Handbuch. Hrsg. von Viktor Aschenbrenner (itd.) Frankfurt a. M. (itd.), M. Diesterweg (1967). XVI + 635 str. + 48 sl. + 13 kt. 8°. INV B 1876 — **Deutsch-sowjetische Beziehungen von den Verhandlungen in Brest-Litowsk bis zum Abschluss des Rapallovertrages**. (Dokumentensammlung.) Bd 1. 1917—1918. Berlin 1967. 8°. NUK 216215 — **Eisfeld, Gerhard**: Die Entstehung der liberalen Parteien in Deutschland 1858—1870. Studie zu den Organisationen und Programmen der Liberalen und Demokraten. Hannover, Literatur u. Zeitgeschehen (1969). 240 str. 8° (Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Friedrich-Ebert-Stiftung. B.) SAZU 56971 H — **Ermatinger, Emil**: Deutsche Kultur im Zeitalter der Aufklärung. Bearb. von Eugen Thurnher und Paul Stapf. Mit einer Einleitung von Adam Wandruszka. Mit 228 Abb. und 1 Farbtaf. Frankfurt am Main (1969). (V) + 381 str. 4°. (Handbuch der Kulturgeschichte. Abt. I. [7].) NUK C II 131843 — **Erusalimskij, Arkadij Samsonovič**: Bismark: Diplomacija i militarizm. Moskva. »Nauka« 1968. 285 + (II) str. + 1 sl. 8°. (cir.) NUK 206575 — **Eugippius**: Vita sancti Severini. Recensuit et adnotavit Hermannus Sauppe. Ed. nova. Berolini 1961. XX + 36 str. 4°. (Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi 500 usque annum 1500. Auctor[es] antiquissim[i]. 1. Pars 2.) NUK 30521 — **Ežegodnik germanskoj istorii** 1968. Moskva. »Nauka« 1969. 8°. (cir.) Vzpor. nasl.: Jahrbuch für deutsche Geschichte. SAZU 56048 H — **Festschrift zum fünf-hundertjährigen Geburtstag von Johann Gutenberg**. Hrsg. von Otto Hartwig. Mit einem Atlas von 35 Taf. Leipzig... 1900. Repr. Wiesbaden 1968. (V) + 584 str. + pril. 8°. (Zentralblatt für Bibliothekswesen. Beih. 25.) NUK b 56005 — **Faust, Fritz**: Das Potsdamer Abkommen und seine völkerrechtliche Bedeutung. 4. neubearb. Aufl. Frankfurt a. M. & Berlin, A. Metzner 1969. 420 str. 8°. INV B 1820 — **Fraser, Christine**: Der Austritt Deutschlands aus dem Völkerbund, seine Vorgeschichte und seine Nachwirkungen. Bonn, (t. R. Schwarzbild 1969). 332 str. 8°. Diss - Univ. Bonn. SAZU 59366 H — **Glasneck, Johannes**: Zur Genesis des Kernwaffenkomplotts USA-Westdeutschland (:1958—1965:) Halle (Saale) 1967. 92 str. 8°. (Wissenschaftliche Beiträge der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. 1967. 5.) NUK 208796 — **Hanske, Günther**: 20 Jahre Deutsche Demokratische Republik. Marxistisch-leninistische Nationalitätenpolitik. (Bautzen, »Domowina« 1969.) 56 str. 8°. (Schriftenreihe f. Lehrer u. Erzieher im zweisprachigen Gebiet. 4/69.) INV B 1230 — **Heuss, Theodor**: Erinnerungen. 1905—1933. (4. Aufl.) Tübingen, Rainer Wunderlich Verlag (1963). 460 + (II) str. 8°. NUK 205267 — **Hillgruber,**

Andreas: Hitlers Strategie. Politik und Kriegsführung 1940—1941. Frankfurt am Main, Berbard Graefe Verl. für Wehrwesen 1965. 715 str. 8°. NUK 210018 — **Hirsch**, Helmut: Friedrich Engels in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Reinbek bei Hamburg 1968.) 149 str. 8°. (Rowohlts Monographien. 142.) NUK k6k827 — **Horn**, Ewald: Die Disputationen und Promotionen an den Deutschen Universitäten vornehmlich seit dem 16. Jahrhundert. Mit einem Anhang... Leipzig... 1893. Repr. Wiesbaden 1968. VIII + 128 str. 8°. (Zentralblatt für Bibliothekswesen. Beih. 11.) NUK b 36005 — **Hubensteiner**, Benno: Bayerische Geschichte. Staat und Volk, Kunst und Kultur. 5., durchgesehene Aufl. München, Richard Pflaum (1967). 435 str. + pril. 8°. NUK 210017 — **Hütte**, Werner Otto: Die Geschichte des Eisernen Kreuzes und seine Bedeutung für preussische und deutsche Auszeichnungswesen von 1813 bis zur Gegenwart. Bonn, (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms Universität) 1968. 228 + (II) str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 57203 H — **Internationale Wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung**. Hrgb. von H. Skrzypczak. Berlin, Freie Universität 1970. FF E 587 — **Jahrbuch** für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands. Bd. 18. Berlin, Gruyter 1969. VII + 728 str. 8°. FF D 4008 — **Karl Marx**. 1818/1968. ([Von] Golo Mann [itd.]) Bad Godesberg, Inter Nationes 1968. 264 str. 8°. Illustr. NUK 208856 — **Kegel**, Gerhard: 25 (vingt-cinq) ans après Potsdam. Les Accords de Potsdam et ce qu'ils sont devenus. Dresden, Zeit im Bild (1970). 137 + (I) str. 8°. Illustr. SAZU 59448 H — **Kramm**, Heinrich: Deutsche Bibliotheken unter dem Einfluss von Humanismus und Reformation. Ein Beitrag zur deutschen Bildungsgeschichte. Mit 1 Taf. Leipzig... 1938. Repr. Wiesbaden 1968. XXV + 304 str. + 1 pril. 8°. (Zentralblatt für Bibliothekswesen. Beih. 70.) NUK b 36005 — **Krasuski**, Jerzy: Podział Niemiec NRD i NRF w latach 1949—1955. Poznań, Instytut Zachodni 1969. 201 str. 8°. (Studium niemcoznawcze Instytutu Zachodniego. 18.) INV B 410 — **Kromberg**, Hermann Emil: Politische Strömungen und Wahlen im Stadt- und Landkreis Essen von der Novemberrevolution 1918 bis zur Reichstagswahl vom Dezember 1924. (Bonn, b. t. 1968). 235 + (I) str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 57204 H — **Lilje**, Hanns: Martin Luther in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Den Anhang besorgte Helmut Lige.) (Reinbek bei Hamburg 1965.) 154 + (I) str. 8°. (Rowohlts Monographien. 98.) Illustr. NUK 161827 — **Loos**, Adelheid: Die Politik des Kurfürsten von Trier Franz Georg von Schönborn (:1729—1756:). Bonn, (t. Rheinische-Friedrich-Wilhelms-Universität) 1969. 350 str. 8°. SAZU 59378 H — **Löwke**, Udo F.: Für dem Fall, dass... Die Haltung der SPD zur Wehrfrage 1949—1955. Mit e. dokumentarischen Anhang und dem letzten Interview Fritz Erlers. Hannover, Literatur und Zeitgeschehen (1969). 264 str. 8°. (Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Friedrich-Ebert-Stiftung. B. Historisch-politische Schriften.) SAZU 59389 H — **Lütge**, Friedrich: Geschichte der deutschen Agrarverfassung vom frühen Mittelalter bis zum 19. Jahrhundert. 2. verb. Aufl. Stuttgart, E. Ulmer (1967). 324 str. 8°. (Deutsche Agrargeschichte III.) FF D 4016 — **Meyer-Degering**, Wilhelm: Die geschichtliche Entwicklung des Braunschweigischen Bergrechts. Vom ausgehenden Mittelalter bis zur Einführung des geltenden Berggesetzes von 1867. Hamburg, (t. Bonecke-Druck, Clausthal) 1967. (II) + XIX + 153 (I) str. 8°. NUK 205564 — **Meyer**, Gisela: Graf Wilhelm V. von Jülich (:Markgraf und Herzog:) (:1328—1361:). Bonn, (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität) 1968. 160 str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 57189 H — **Mick**, Günter: Politische Wahlen und Volksentscheide in der Stadt Trier zur Zeit der Weimarer Republik. Bonn, (t. Rhein. Friedr.-Wilh.-Univ.) 1969. 435 str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 58807 H — **Monshausen**, Theo: Politische Wahlen im Regierungsbezirk Koblenz 1880 bis 1897. Bonn, (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität) 1969. 450 + (I) str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 58546 H — **Monumenta Germaniae historica** inde ab anno Christi 500 usque ad annum 1500. (4.) Diplomata. (4.) Diplomata regum et imperatorum Germaniae. Die Urkunden der deutschen Könige und Kaiser. T. 9. Die Urkunden Konrads III. und seines Sohnes Heinrichs. Bearb. von Friedrich Haus-

mann, Berolini 1969. 4°. NUK II 31702 — **Nachrichten** von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse. Fachgruppe II. Mittlere und Neuere Geschichte. Neue Folge. Bd. 3. Nr. 1, 2. Göttingen, Vandenhoech & Ruprecht 1940. 8°. SAZU 54958 H — **Ost- und Westpreussen**. Hrsg. von Erich Weise. 7 Kt., 12 Stadtpl. Stuttgart (1966). LXIX + 284 str. 8°. (Handbuch der historischen Stätten. (10). = Krönres Taschenausgabe. 317.) NUK C 43246 — **Quellen** zur Geschichte des Bauernkrieges. Gesammelt und hrsg. von Günter Franz. München 1963. XXIII + 636 str. 8°. (Ausgewählte Quellen zur deutsche Geschichte der Neuzeit. 2.) NUK 208388 — **Reinhardt**, Karl Heinz: Der deutsche Binnengüterverkehr 1820 bis 1850, insbesondere im Stromgebiet des Rheins. Eine historisch-statistische Studie über die Entwicklung des Güterverkehrs auf Rhein, Neckar, Main, Mosel, Saar, Lahn, Ruhr und Lippe unter Berücksichtigung des entsprechenden Landstrassen- und Eisenbahngüterverkehrs. Bonn. (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Univers.) 1969. (III) + 804 str. 8°. + pril. Diss. — Univ. Bonn. SAZU 587882 H — **Rohan**, Karl Anton: Die Deutschen und die Welt. Wie sehen die anderen Völker die Deutschen? Wien, (»Österreichische Landsmannschaft«) 1969. 55 str. 8°. (Eckartschriften. 32.) INV A 28 — **Romeyk**, Horst: Die politischen Wahlen im Regierungsbezirk Koblenz 1898 bis 1918... Bonn, (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Univ.) 1969. 500 + (I) str. 8°. Diss., Univ. Bonn. SAZU 58827 H — **Roth**, Anni: Politische Strömungen in den rechtsrheinischen Kreisen Mülheim, Wipperfürth, Gummersbach, Waldbröl und Sieg des Regierungsbezirks Köln 1900—1919... Bonn, (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität). 1968. 540 + (I) str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 57176 H — **Roy**, Jean & Pierre Cotet: Deutsche erleben ihre Zeit. 1942—1962. Literatur und Dokumente. Paris, Didier (1965). 317 str. + 3 zvd. 8°. Ilustr. NUK 205243 — **Rozanov**, German Leont'evič: Germanija pod vlast'ju fašizma (:1935—1939 gg.). Moskva, »Meždunarodnye otnošenija« 1964. 518 + (I) str. 8°. (cir.) NUK 203648 — **Sachsen**. Hrsg. von Walter Schlesinger. 9 Kt., 10 Stadtpläne. Stuttgart (1965). LXX + 440 str. 8°. (Handbuch der historischen Stätten Deutschland. 8. = Krönres Taschenausgabe. 312.) NUK C 43246 — **Schultz**, Uwe: Immanuel Kant in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Den Anhang besorgte Helmut Riege.) (Reinbek bei Hamburg 1965.) 186 str. 8°. (Rowohlts Monographien. 101.) Ilustr. NUK 161827 — **Sofijskij**, Nikolaj Nikolaevič: Bonn i Vašington. Diplomatičeskaja istorija remilitarizacii Zapadnoj Germanii. »Evropejskoe oboronitel'noe soobščestvo« i Zapadnoevropejskisojuz. Moskva. »Nauka« 1969. 254 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54342 H — **Stein**, Karl Frhr vom: Briefe und amtliche Schriften. Bd 7. Stein als Marschall des 1.—3. Westfälischen Provinziallandtags. Revision der Städteordnung Revolution in Frankreich und Belgien. (Stuttgart 1969.) NUK 137343 — **Steinberg**, Hans-Josef: Sozialismus und deutsche Sozialdemokratie. Zur Ideologie der Partei vor dem I. Weltkrieg. (2. Aufl.) Hannover, Literatur und Zeitgeschehen (1969.) 176 str. 8°. (Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Friedrich-Ebert-Stiftung. B.) SAZU 56973 H — **Straka**, Manfred: Deutsche in aller Welt. Siedlungsräume, Volkszahlen, Kartenbilder, Geschichts- und Gedenktage. 2. durchges. Aufl. Wien, (»Österreichische Landsmannschaft«) 1966. 64 str. + 1 pril. 8°. (Eckartschriften. 19.) INV A 28 — **Suhle**, Arthur: Deutsche Münz- und Geldgeschichte von den Anfängen bis zum 15. Jahrhundert. Mit 281 Abb. u. 7 Karten. 3., durchges. Aufl. Berlin, Deutscher Verl. der Wissenschaften 1968. 258 str. 8°. NUK 205761 — **Thüringen**. Hrsg. von Hans Parze. 6 Kt., 10 Stadtpl. Stuttgart (1968). LXX + 576 str. 8°. (Handbuch der historischen Stätten. 9 = Krönres Taschenausgabe. 313.) NUK C 43246. — **Zaletnyj**, A. F.: Militarisacija FRG. Moskva, »Nauka« 1969. 476 + str. 8°. (cir.) SAZU 55812 H — **Zöllner**, Walter: Die Papsturkunden des Staatsarchivs Magdenburg von Inozenz III. bis zu Martin V. T. 1. Erzstift Magdenburg. Halle (Saale) 1966. 8°. (Wissenschaftliche Beiträge der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. 1966. 23.) NUK 208796.

20. Velika Britanija

Anglijskaja buržuaznaja revolucija XVII veka. Pod red. E. A. Kosminskogo, Ja. A. Levickogo. T. 1—2. Moskva, Akademija nauk SSSR 1954. 4°. (Biblioteka vsemirnoj istorii.) NUK II 198249 — **Benton, John F.:** Town origins. The evidence from medieval England. Boston, Heath & co. (1968). 108 str. 8°. (Problems in european civilization). FF D 4006 — **Churchill, Randolph Spencer:** Winston S. Churchill. Vol. 1. Youth. 1874—1900., Vol. 2. Young statesman. 1901—1914. London (1966—1967.) 8°. NUK 209116 — **Dickens, Charles:** A child's history of England. New York (192.). loč. pag. (Dickens, Charles: The works. 19.) NUK 206490 — **Eichner, Hartmut:** Die Haltung der britischen konservativen Partei zur wirtschaftlichen Verstaatlichung in Grossbritannien seit dem ersten Weltkrieg. Bonn; (t. Rheinische Friedrich Wilhelms-Univ.) 1970. 300 str. 8°. Diss.-Univ. Bonn. SAZU 59360 H — **Hatcher, John:** Rural economy and society in the Duchy of Cornwall 1300—1500. Cambridge, University press 1970. XIV + 322 str. 8° FF C 3254 — **Jones, Ernest:** Stat'i o čartistskoj programme. — Pis'ma. Vstupitel'naja stat'ja, perevo i komentarij B. A. Rožkova. Moskva, »Nauka« 1970. 116 str. 8°. (cir.) SAZU 58989 H — **Pendrill, Charles:** Wanderings in Medieval London. London, George Allen & Unwin (1928). 256 str. + pril. 8°. Ilustr. SAZU 58150 H — **Pozdeeva, Lidija Vasil'evna:** Anglo-amerikanske otnošenija v gody vtoroj mirovoj vojni 1941—1945. Moskva, »Nauka« 1969. 550 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 55283 H — **Pugh, Ralph B.:** Imprisonment in Medieval England.. Cambridge, University, Press 1968. XVI + 420 str. 8°. SAZU 55984 H — **Reznikov Aleksander Borisovič:** Pervaja klassovaja bitva proletariata. Anglija, 1842 god. Moskva, »Nauka« 1970. 310 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 57583 H — **Tarabrin, Evgenij Anatol'evič:** Strategija i taktika nekolonializma Anglii. Moskva, »Nauka« 1969. 239 str. 8°. (cir.) SAZU 55426 H.

21. Irska

The Celt in the Seventies. Editor: Frank G. Thompson. Baile Atha Cliath, Celtic League 1970. 192 str. + corr. 8°. (Annual Book of the Celtic League 1970.) INV B 1896 — **Devlin, Bernardette:** Irland: Religionskrieg oder Klassenkampf? The Price of my Soul. (1. Ausg. aus dem. Engl. übertr. vom Uwe Friesel (itd.) (Reinbek bei Hamburg), Rowohlt (1969.). 158 + (II) str. 8° (Rororo-Aktuell. 1282.) INV B 1831 — **Otway-Ruthven A. J.:** A history of medieval Ireland. London, E. Benn; New York, Barnes & Noble inc. (1968). XV + 454 + (I) str. + zvd. 8°. FF C 3252 — **The Significance of Freedom.** Editor: Frank G. Thompson. Baile Atha Cliath, Celtic League 1969. 156 str. 8° (Annual Book of the Celtic League 1969.) INV B 1896.

22. Francija

Astier, Emmanuel d': De la chute à la libération de Paris, 25 août 1944. ([Paris] 1965.) (I) + 397 + (VI) str. + pril. 8°. (Trente journées qui ont fait la France. 30.) NUK F 9 TRE/30 — **Belousova, Zinaida Sergeevna:** Francuzskaja diplomatija nakanune Mjunheña. Moskva, »Nauka« 1964. 297 + (II) str. + corr. 8°. (cir.) NUK 203832 — **Bers, Günter Ernst:** Die Allianz Frankreich-Kleve während des Geldrischen Krieges (:Jülich'sche Fehde: (:1539—1543:). Urkendern und Korrespondenzen. Bonn, (t. Josef Gouder, Köln) 1969. 412 str. 8°. Diess.-Univ. Bonn. SAZU 59359 H — **Bjøl, Erling:** La France devant l'Europe. La politique européenne de la IVe Republiue. Munksgaard & Copenhagen. (t. Aarhus Stiftsbogtrykkerie) 1966. 456 str. 8°. SAZU 54404 H — **Breuer, Nicole:** Montesquieu und Durkheim. Ihre Ansichten über die Bestimmung des Menschen durch die Gesellschaft. Bonn, (t. Univ.) 1969. (II) + IV + 192 + XV str. 8°. Diss.-Univ. Bonn. SAZU 55860 H — **Castelot, André:**

Napoléon. Paris. Perrin (1968). 1000 + (III) str. 8°. Ilustr. NUK F 9 CAS — **Choury, Maurice**: La commune au coeur de Paris. D'après les documents inédits de la Préfecture de police, les Archives nationale, les Archives historiques de l'armée et les sources imprimées. Paris, Editions sociales (1967). 446 + (II) str. 8°. NUK 205241 — **Cresson, André**: Montaigne. Sa vie, son oeuvre avec un exposé de sa philosophie par André Cresson. Paris, Presses Universitaires de France 1961. (IV) + 145 + (II) str. 8°. ((Philosophes.) NUK F 2 CRE — **Cresson, André**: Voltaire. Sa vie, son oeuvre avec un exposé de sa philosophie. Paris, Presses Universitaires de France 1958. (IV) + 137 + (II) str. 8°. (Philosophes.) NUK F 2 CRE — **Fossier, Robert**: La terre et les hommes en Picardie. Jusqu'à la fin du XIIIe siècle. Paris (itd.). Béatrice-Neuwelaerts 1968. Tome I, II. FF D 3987 — **Guérin, Daniel**: La lutte de classes sous la Première République. 1795—1797. T. 1—2. Nouvelle éd. revue et augm. (Paris), Gallimard (1968). 4°. (La suite des temps.) NUK F 9 II GUE — **Historie générale de la presse française**. Tome II: De 1815 à 1871. Publiée sous la direction de Claude Bellanger (itd.) Paris, Presses Universitaires de France (1969). (IV) + 465 + (I) str. 4°. Ilustr. NUK F 9 II HIS — **Koloskov, Ivan Alekseevič**: Vnešnjaja politika savremennoj Francii. Moskva, »Mysl'« 1964. 584 str. 8°. (cir.) NUK 203652 — **Latouche, Robert**: Gaulois et Francs de Vercingétorix à Charlemagne. 200 ill. (Paris — Grenoble), Arthaud (1965). 589 + (I) str. 8°. (Bibliothèque historique. 6.) NUK F 9 LAT — **Mandrou, Robert**: La France aux XVIIe et XVIIIe siècles. Paris 1967. (IV) + 336 str. 8°. (Nouvelle Clio. L'histoire et ses problèmes. 33.) NUK F 9 NOU/33 — **Maurois, André**: Napoleon in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. (Aus dem Französischen übertr. von Ingeborg Esterer. Die Zeugnisse und die Bibliographie besorgte Helmut Riege.) (Reinbek bei Hamburg 1966.) 148 + (II) str. 8°. (Rowohlt's Monographien. 112.) Ilustr. NUK 161827 — **Moneta, Jakob**: Die Kolonialpolitik der französischen KP. Hannover, Literatur und Zeitgeschehen (1968). 303 str. 8°. (Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Friedrich-Ebert-Stiftung. B.) SAZU 56972 H — **Napoléon I.**: Pensées politiques et sociales. Rassemblées et présentées par Adrien Dansette. Paris, Flammarion (1969). XXVII + 433 + (I) str. 8°. NUK F 9 NAP — **Pomeau, René**: Diderot. Sa vie, son oeuvre avec un exposé de sa philosophie par René Pomeau. Paris, Presses Universitaires de France 1967. (IV) + 123 str. 8°. (Philosophes) NUK F 2 POM — **Rajces, Vladimir Il'ič**: Process Zanny d'Ark. Moskva & Leningrad, »Nauka« 1964. 145 + (II) str. + 3 pril. + corr. 8°. (cir.) Ilustr. NUK 146920 — **Reinhard, Marcel**: La chute de la royauté, 10 août 1792. ([Paris] 1969.) 652 + (III) str. + pril. + zvd. 8°. (Trente journées qui ont fait la France. 18.) NUK F 9 TRE/18 — **Renouvin, Pierre**: L'armistice de Rethondes, 11 novembre 1918. ([Paris] 1968.) 483 + (V) str. + pril. + zvd. 8°. (Trente journées qui ont fait la France. 28.) NUK F 9 TRE/18 — **Ritter, Joachim**: Hegel und die französische Revolution. (Frankfurt a. M. 1965.) 136 str. 8°. (Edition Suhrkamp. 114.) NUK 192660 — **Roux, Dominique de**: Charles de Gaulle. Paris (1967). 125 + (II) str. 8°. (Classiques du XXe siècle. 92.) NUK F 8 CLA/92 — **Saint-Just**: Oeuvres choisies. Discours, rapports, institutions républicaines, proclamations, lettres. Introd. de Jean Gratin. Avant-propos de Dionys Mascolo. (Paris), Gallimard (1968). 378 + (V) p. 8°. (Coll. Idées. Philosophie. 159.) NUK F 9 SAI.

23. Belgija

Brugger, Gerhard: Die Deutsche Volksgruppe in Belgien. Gestern, heute, morgen. Wien, »Österreichische Landsmannschaft« 1968. 63 str. 8° (Eckartschriften. 29.) INV A 28 — **Outers, Lucien**: Le divorce belge. (Paris), Les Editions de Minuit (1968.) 253 + (II) str. 8°. (Documents.) INV A 244 — **Solov'eva, Ljudmila Ivanovna**: Položenie i bor'ba rabočego klassa Bel'gii 1958—1968. gg. Moskva, »Nauka« 1969. 189 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 56170 H.

24. Španija

Heredia, Juan Fernandez de: La grant crónica de Espanya libros I—II. Edición según el manuscrito 10133 de la Biblioteca Nacional de Madrid con introd. crítica, estudio lingüístico y glosario por Regina af Geijerstam. Uppsala 1964. 406 str. 8°. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Romanica Upsaliensis. 2.) NUK 176472 — **Schwamborn, Friedhelm:** Das Spanienbild Domingo Faustino Sarmientos. Bonn, Romanisches Seminar der Univer. Bonn. 1968. 172 + (II) str. 8°. Diss. Univ. Bonn. SAZU 57179 H.

25. Bližnji vzhod in arabske države

Agaeu, Semon L'vovič: Germanskij imperializm v Irane. (:Vejmarskaja respublika, tretij rejh :). Moskva, Nauka 1969. 156 + (IV) str. 8°. (cir.) SAZU 54368 H — **Agaeu, Semen L'vovič:** Iran v period političeskogo krizisa 1920—1925. (: Voprosy vnešnej politiki.:) Moskva, »Nauka« 1970. 211 str. 8°. (cir.) SAZU 59450 H — **Altheim, Franz & Ruth Stiehl:** Die Araber in der alten Welt, Bd 5. T. 2. Nachträge. — Das christliche Aksum. Berlin 1969. NUK 208551 — **Amusin, Iosif Davidovič:** Nahodki u Mertvogo morja. Moskva, »Nauka« 1965. 102 + (II) str. + pril. 8°. (cir.) NUK 153876 — **Churchill, Randolph Spencer & Winston S. Churchill:** ... und siegten am siebenten Tag. (The six day war.) Mit e. Beitrag von Sefton Delmer. (Übertr. aus d. Englischen von Thomas M. Höpfner.) Bern (itd.), Scherz (1967). 256 str. 8°. Z zvd. NUK 206485 — **Istorija i filogija stran Bližnego vostoka.** Moskva & Leningrad 1962—1967. 4°. (cir.) (Palestinskij sbornik. 9, 11, 15, 17.) NUK II 181802 — **Gerasimov, Oleg:** Irakskaja neft'. Moskva, »Nauka« 1969. 180 + (IV) str. 8°. (cir.) SAZU 54269 H — **Lundin, Avgram Grigor'evič:** Južnaja Aravija v VI veke. Moskva & Leningrad 1961. 158 + (II) str. + corr. 4°. (cir.) (Palestinskij sbornik. 8.) NUK II 181802 — **Matveev, Konstantin Petrovič & I. I. Mar-Juhanna:** Assirijskij vopros vo vremja i posle pervoj mirovoj vojny (: 1914—1933 gg.:). Moskva, »Nauka« 1968. 144 str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 55603 H — **Mentešašvili, Al'bert Mihajlovič:** Irak v gody anglijskogo mandata. Moskva, »Nauka« 1969. 291 str. 8°. (cir.) SAZU 55596 H — **Omar, Farouk:** The Abbasid caliphate 132/750—170/786. Baghdad, University 1969. (VII) + 418 str. 8°. SAZU 59155 H — **Strany bližnego i srednego Vostoka.** Istorija, Ekonomika. (Redakc. koll.: L. M. Kulagina (otvetstv. redakt.) (idr.) Moskva, »Nauka« 1968. 159 str. 8°. (cir.) SAZU 54382 H — **Val'kova, Lidija Vasil'evna:** Anglijskaja kolonial'naja politika v Adene i Adenskih protektoratah (: 1945—1967 :). Moskva, »Nauka« 1968. 159 str. 8°. (cir.) SAZU 53916 H — **Voprosy istorii i kultury na Bližnem vostoce.** (Drevnost' i srednevekov'e.) Leningrad 1969. 209 + (III) str. 4°. (cir.) (Palestinskij sbornik. 19.) NUK II 181802 — **Who's who in the Arab world.** Ed. 2. (:Thoroughly rev. and completed.:) Beirut 1967—1968. NUK K 206487.

26. Kitajska

Kitaj i sosedi v drevnosti i srednevekov'e. (Otvetstv. redakt. S. L. Tihvinskij & L. S. Perelomov.) Moskva, »Nauka« 1970. 274 + (I) str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 58339 H — **Kitaj segodnja.** (Otvetstv. redakt. L. P. Deljusin, G. D. Suharčuk.) Moskva, »Nauka« 1969. 336 str. 8°. (cir.) SAZU 55568 H — **Kostjaeva, Aleksandra Sergeevna:** Narodnye dviženija v Kitae v 1901—1911 gg. Moskva, »Nauka« 1970. 150 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 58990 H — **Krol, Jurij L'vovič:** Syma Cjan' — istorik. Moskva, »Nauka« 1970. 446 + (I) str. 8°. (cir.) SAZU 58068 H — **Materialy po istorii Sjunnju.** (: Po kitajskim istočnikam.:) Predislovie, perevod i primečanja V. S. Taskina. (Otvetstv. redakt. L. I. Du-

man.) Moskva, »Nauka« 1968. 176 + (I ovoj.) str. 8°. (cir.) SAZU 53587 H — **Nikiforov**, Vladimir Nikolaevič: Sovetskie istoriki o problemah Kitaja. Moskva, Nauka 1970. 415 + (I) str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 59464 H — **Rabočee** dvizenie v Kitae 1945—1949 gg. Dokumenty i materialy. (Sostavl., perevod i komentarii Ju. L. Ju. Otvetstv. redakt. V. P. Iljuščekin.) Moskva, »Nauka« 1969. 244 str. 8°. (cir.) SAZU 55525 H — **Russko-kitajskie** otnošenija v XVII veke. (Materialy i dokumenty. Sostavlenie i obrabotka teksta N. F. Demidova, V. S. Mjasnikov. Kommentarii i istoričeskoe uvedenie V. S. Mjasnikov. ...) (V 2 tomah.) Tom. 1. 1608—1683. Moskva, »Nauka« 1969. 4°. (cir.) SAZU II 56951 H — **Sin'hajskaja** revoljucija 1911—1913 gg. Sbornik dokumentov i materialov. Otvetstv. redakt. S. L. Tihvinskij.) Moskva, »Nauka« 1968. 348 str. 8°. (cir.) Vzpored. nasl. v kitajščini. SAZU 53972 H — **Vidnye** sovetiski kommunisty — učastniki kitajskoj revoljucii. (Otvestv. redakt. G. V. Astaf'ev, E. F. Kovalev. M. I. Sladkovskij.) Moskva, »Nauka« 1970. 110 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 58896 H.

27. Japonska

Ejdus, Haim Tevelevič: Istorija Japonii s drevnejših vremen do naših dneju. Kratkij očerk. Moskva, »Nauka« 1968. 222 + (II) str. + corr. 8°. (cir.) SAZU 53950 H — **Final**. Istoriko-memuarnyj očerk o razgrome imperialističeskoj Japonii v 1945 godu. Izd. 2.-e, dopoln. i ispravlj. Pod obščej redakc. M. V. Zaharova. Moskva, »Nauka« 1969. 416 str. + zvd. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 54091 H — **Georgiev**, Jurij Vladimirovič: Japonija nakanune 1970 goda. Moskva, »Nauka« 1969. 102 + (II) str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 54267 H — **Sapožnikov**, Boris Grigor'evič: Japonono-kitajskaja vojna i kolonial'naja politika Japonii v Kitae (: 1937—1941 :). Moskva, Nauka 1970. 226 + (I) str. 8°. (cir.) SAZU 58477 H — **Yoshida**, Shigeru: Japan's Decisive Century 1867—1967. New York, Washington-London, Fred. A. Praeger (1967). V + 110 str. + pril. 8°. SAZU 56244 H.

28. Azija

Bodard, Lucien: La guerre d'Indochine. T. 1—3. (Paris 1963—1967.) 8°. (L'air du temps. 180, 198, 218.) NUK 126925 — **Cyganov**, Vladilen Aleksandrovič: Nacional'norevoljucionnye partii Indonezii. (: 1927—1942 :). Moskva, »Nauka« 1969. 168 str. 8°. (cir.) SAZU 56254 H — **Devjatkina**, Tamara Filippovna: Indijskij nacional'nyj kongress (: 1947—1964 :). Moskva, »Nauka« 1970. 200 str. 8°. (cir.) SAZU 58726 H — **Kompancev**, Igor Mihajlovič: Pakistan i Sovetskij Sojuz. Moskva, »Nauka« 1970. 200 str. 8°. (cir.) SAZU 59267 H — **Martyšin**, Orest Vladimirovič: Političeskie vzgljady Mohandasa Karamčanda Gandi. Moskva, Nauka 1970. 298 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 59466 H — **Movčanjuk**, Pavel Mihajlovič: Javanskaja narodnaja vojna 1825—1830 gg. Moskva, »Nauka« 1969. 190 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54694 H — **Poltorak**, Arkadij Iosifovič & L. I. Savinskij: Prestupnaja vojna. Agresija SŠA protiv Vjetnama. Moskva, »Nauka« 1968. 304 str. 8°. (cir.) Naslov čez obe strani. SAZU 53892 H — **Strany Dal'nego Vostoka i jugo-vostočnoj Azii**. (: Voprosy istorii i ekonomiki. :) (Otvetstv. redakt. I. S. Kazakevič.) Moskva, »Nauka« 1970. 316 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 58986 H — **Strany Dal'nego Vostoka i Jugo-Vostočnoj Azii**. (: Problemy istorii i ekonomiki. :) (Otvetstv. red. I. S. Kazakevič.) Moskva, »Nauka« 1969. 206 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54309 H — **Thierry**, Solange: Les Khmers. (Paris), Ed. du Seuil (1964). 190 + (I) str. 8°. (Le Temps qui court. 33.) Ilustr. NUK F 9 TEM/33 — **Weiers**, Waltraut: Die Revolte in Chen-qiao. Untersuchungen zur Geschichte der Gründung der Song-Dynastie im Jahr 960 n. Chr. ... Bonn, (t. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Univ.) 1970. (IV) + 122 str. 8°. SAZU 59362 H.

29. Afrika

Da Silva Cunha, Joaquim M.: Political Aspects of the New Africa. Lisboa, Agencia-Geral do Ultramar 1964. 30 str. 8°. SAZU 59503 H — **Gorodnov, Valentin Petrovič:** Južno-Afrikanskiy rabočij klass v bor'be protiv reakcii i razizma. (: 50—60 e gody 20 veka.). Moskva, Nauka 1969. 154 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54370 H — **Hammerschmidt, Ernst:** Athiopien. Christliches Reich zwischen Gestern und Morgen. Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1967. XI + 186 str. + pril. 8°. NUK 209627 — **Idejnye tečenija v tropičeskoj Afrike.** (Otv. stv. redakt. L. D. Jabločkov, K. S. Kremen'.) Moskva, »Nauka« 1969. 228 str. 8°. (cir.) SAZU 54093 H — **Ivanov, Jurij Mihajlovič:** Razvitie kapitalizma v afrikanskoj derevne Rodezii i Zambii. Moskva, »Nauka« 1970. 152 str. 8°. (cir.) SAZU 58505 H — **Jag'ja, Vatanjar Saidovič:** Etiopija v 1941—1954 gg. Istorija bor'by za ukreplenie političeskoj nezavisimosti. Moskva, »Nauka« 1969. 222 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54266 H — **Kondra'ev, Gelij Sergejevič:** Put' Mali k nezavisimosti. (: Očerki antikolonial'nogo dviženija 1945—1960 gg.). Moskva, »Nauka« 1970. 190 + (II) str. 8°. SAZU 58821 H — **Narysy deržavnopolityčnogo rozvytku afrykans'kyh krajin** (: Alžir, Mali, Gvineja, Kamerun:). (Vidpovid. redakt. M. K. Myhajlovs'kyj:.) Vyp. 1. Kyjiv, »Naukova dumka« 1967. 8°. (cir.) SAZU 54999 H — **Nikitina, Irina Arkad'evna:** Zahvat burskijh respublik Anglij (: 1899—1902:.) Moskva, »Nauka« 1970. 212 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 59269 H — **Novejšaja istorija Afriki.** Izd. 2-e, ispravl. i dopoln. (Redakc. koll.: A. B. Davidson [idr.].) Moskva, »Nauka« 1968. 660 str. + 1 zvd. + corr. 8°. (cir.) SAZU 53879 H — **Organizacija afrikanskogo edinstva.** (: Istorija sozdanija i dejatel'nosti:). Sbornik dokumentov. (Otv. red. R. A. Tuzmuhamedov.) Moskva, »Nauka« 1970. 304 str. 8°. (cir.) SAZU 58066 H — **Pčelincev, Evgenij Stepanovič & V. G. Skunaev & Ja. Ja. Etinger:** Obedinennye nacii protiv kolonializma i razizma na juge Afriki. Moskva, »Nauka« 1970. 244 str. 8°. (cir.) SAZU 58723 H — **Ploncard d'Assac, Jacques:** L'erreure africaine. 15^e Mille. (Paris, Libr. Dauphine) (196.) 56 str. 8°. SAZU 54077 H — **Sejnis, Viktor Leonidovič:** Portugal'skij imperializm v Afrike posle vtoroj mirovoj vojny. Ekonomičeskie problemy poslednej kolonial'noj imperii. Moskva, »Nauka« 1969. 440 str. 8°. (cir.) Vzor. nasl.: Portuguese Imperialism in Afrika after World War II. The Economics of the Last Colonial Empire. SAZU 55334 H — **Ulanovskaja, Irina Arkad'evna:** Bor'ba za Vostočnuju Afriku i pressa (: 1884—1890:). Moskva, »Nauka« 1969. 212 + (II) str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 56922 H — **Victor Vitensis:** Historia persecutionis Africanæ provinciae sub Geiserico et Hunirico regibus Wandalorum. Recensuit Carolus Halm. Ed. nova. Berolini 1961. X + 90 str. 4°. (Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi 500 usque ad annum 1500. Auctor[es] antiquissim[i]. 3. Paris 1.) NUK 30521 — **Zotova, Julija Nikolaevna:** Anglijskaja ekspanzija v del'te Nigera vo vtoroj polovine XIX v. Moskva, »Nauka« 1970. 235 str. 8°. (cir.) SAZU 59429 H.

30. Združene države Amerike in Kanada

Brebnér, Bartlet J.: Canada. A modern history. Ann Arbor, University of Michigan Press (1970). XVII + 570 + XVIII str. 8°. SAZU 58890 H — **Current, Richard Nelson & T. Harry Williams & Frank Freidel:** American history. (Repr.) New York, Knopf 1965. XXI + 911 + LIV str. 8°. Ilustr. NUK 208487 — **Efimov, Aleksej Vladimirovič:** S(oedinennye) S(taty) A(meriki). Puti razvitija kapitalizma. (: Doimperialističeskaja epoha:.) Moskva, »Nauka« 1969. 696 str. 8°. (cir.) Ilustr. SAZU 57509 H — **Fournial, Georges et Roland Labarre:** De Monroë à Johnson. La politique des Etats-Unis en Amérique latine. Préf. de Jacques Duclos. Paris, Editions sociales (1966). 176 str. 8°. NUK 205153 — **Grossberg, Mimi:** Österrichs literarische Emigration in den Vereinigten Staaten 1938. Wien (itd.), Europa Verl. (1970). 67 str. 8°. (Mono-

graphien zur Zeitgeschichte. [15.] INV B 1348 — **Jugoslav-American** immigrant history series 1492—1900. San Francisco, Adam S. Etorovich 1966—1968. 4°. 1. Jugoslavs in Los Angeles. 1733 to 1900. 1966. 2. Jugoslavs in San Francisco. 1870 to 1875. 1967. 3. Jugoslavs cemetery records of San Francisco. 1849—1930. 1968. 4. Jugoslav-Austria-Bohemia census of population for California. 1850—1852—1860—1870—1880. 1968. Jugoslav California marriages. 1849—1880. 1968. 6. Jugoslavs in the Wild West. 1840—1880. NUK II 198471 — **Keremeckij**, Jakob Nikolaevič: SŠA (Soedinennye Staty Ameriki): profsojuzy v bor'be s kapitalom. Moskva, »Nauka« 1970. 266 str. 8°. (cir.) SAZU 59439 H — **Kotljarov**, Vladimir Sergeevič: S(oedineniye) S(taty) A(meriki) i Birma. (:Amerikanskaja strategija i politika:). Moskva, »Nauka« 1970. 248 str. 8°. (cir.) SAZU 58991 H — **Kromer**, Claudia: Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärntens 1918—1920. Mit 2 Abb. u. 6 Kt. Klagenfurt, Geschichtsverein f. Kärnten 1970. 269 str. 80. (Aus Forschung und Kunst. 7.) INV B 1859 — **Loth**, David: The Story of Woodrow Wilson. New York, The Woodrow Wilson Foundation 1955. 48 str. 8°. Ilustr. SAZU 56110 H — **Morris**, Richard Brandon: Great presidential decisions. State papers that changed the course of history. Greenwich, Conn., Fawcett Publications (1966). 470 str. 8°. NUK 193775 — **MacConnell**, Roland C.: Negro Troops of Antebellum Louisiana. A history of the Battalion of free men of color. Baton Rouge (1968). IX + 145 + (I) str. 8°. (Louisiana State University Studies. Social science series. 15.) SAZU 53620 H — **Nadžafov**, Džahangir Gušejn: Narod SŠA-protiv vojny i fašizma 1933—1939. Moskva, »Nauka« 1969. 470 + (I) str. 8°. (cir.) SAZU 54244 H — **Schlesinger**, Arthur Meier: A thousand days John F. Kennedy in the White House. Greenwich, Conn., Fawcett Publications (1967). 967 str. 8°. NUK 193780 — **The Slavonic pioneers of California**. Published on occasion of the diamond jubilee. 1857—1932 of the Slavonic Mutual and Benevolent Society of San Francisco. Ed. by Vjekoslav Meler. (Repr.) San Francisco, (R. E. Research Associates 1968.). (II) + 102 str. 4°. Ilustr. NUK II 198469 — »We hold these truths... A Documentary History of the United States. With intr. by Harold Earl Hammond. New York, Cambridge Book Co. (1964). VIII + 376 str. 8°. Ilustr. SAZU 59501 H — **Werling**, Joan: History of Slavs in Arizona. 1864—1912. Ed. and indexed by Adam S. Etorovich. San Francisco, R. Research Associates 1968. (III) + 60 str. 4°. NUK II 198468 — **White**, Theodore Harold: The making of the president, 1960. (14. print.) New York, Atheneum 1964. (II) + IX + 400 + (I) str. 8°. NUK 208905 — **Zubok**, Lev Izrailevič: Ekspansionistskaja politika SŠA v načale XX veka. Moskva »Nauka« 1969. 468 str. + 1 sl. 8°. (cir.) SAZU 55329 H.

31. Latinska Amerika

Arboleda, Gustavo: Historia de Cali. Desde los origines de la ciudad hasta la expiration del periodo colonial. 1—2. Cali, Biblioteca de la Universidad del Valle 1956. 8°. SAZU 55057 H — **Al'perovič**, Moisej Samuilovič: Vojna za nezavisimost' Meksiki (:1810—1824:). Moskva, »Nauka« 1964. 477 + (III) str. + 1 zvd. + corr. 8°. (cir.) NUK 203830 — **Bateman**, Alfredo D.: Francisco José de Caldas. Síntesis biográfica. Bogota, Kelly. 1969 112 str. + 1 sl. 8°. ([Publication] de la Acad. Colombiana de historia. 2.) SAZU 55985 H — **Clegern**, Wayne M.:—British Honduras. Colonial dead end 1859—1900. Baton Rouge 1967. VII + 215 str. 8°. (Louisiana State University Studies. Social Science series. 12.) SAZU 53620 H — **Cordovez Moure**, José Maria: Reminiscencias. Santa Fé y Bogotá. Séptima Edición. Vol. 2. (Bogotá), Biblioteca Popular de Cultura b. 1. 8°. SAZU 58558 H — **Cruz Santos**, Abel: Castillo y Rada hacendista y hombre de estado. Bogota 1969. 75 str. + 1 sl. 8°. ([Publication] de la Academia Colombiana de historia. 1.) SAZU 55985 H — **Demuškina**, Elena Vasil'evna: Venusueļa posle vtoroj mirovoj vojny. 1945—1958. Moskva, »Nauka« 1969. 239 str. 8°. (cir.) SAZU 54379 H — **Fadeev**, Jurij Andreevič:

Revolucija i kontrarevolucija v Bolivii. Moskva. »Nauka« 1969. 166 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 55670 H — **Il'ina**, Nina Georgievna: Političeskaja bor'ba v Kolumbii (:1946—1957:). Moskva, »Nauka« 1968. 243 + (III) str. 8°. (cir.) SAZU 53978 H — **Koval'**, Boris Isifovič: Istorija brazil'skogo proletariata. (:1875—1967:). Moskva, »Nauka« 1968. 472 str. 8°. (cir.) SAZU 54090 H — **Die Kulturen Alt-Amerikas. Alte Hochkulturen Südamerikas.** Von Hermann Trimborn. Die Kulturen Meso- und Zentralamerikas. Von Wolfgang Haberland. Mit 328 Abb. u. 5 Taf. Frankfurt am Main (1969). (VI) + 163 + 192 str. 4°. (Handbuch der Kulturgeschichte. Abt. II. [14.]) NUK C II 131843 — **Loewenberg**, Bert James: Historical Writing in American Culture, I. México 1968. (XI) + 345 + (I) str. 8°. (Publicación. 301. Comision de historia 114. Historografias VIII.) SAZU 57055 H — **Martinez Ruiz**, Bernabe: Historiadores y cronistas de las Indias en el siglo XVI. Resistencia, Universidad Nacional del Nordeste 1962. (V) + 29 str. 4°. (ciklost.) SAZU II 54003 H — **Neokolonializm SŠA** (Soedinennyh Statov Ameriki) v Latinskoj Amerike. (Otv. redakt. B. I. Grozdarev.) Moskva, »Nauka« 1970. 166 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 59408 H — **Nitoburg**, Eduard L'vovič: Pohoščenie žemčuziny. Poltora veka ekspansionist-skoj politiki SŠA na Kube. Moskva, »Nauka« 1968. 232 str. 8°. (cir.) SAZU 53884 H — **Ortega**, Gregoric: Panama. (La Habana Venceremos) 1964. 138 + (III) str. 8°. SAZU 59015 H — **Ortiz**, Sergio Elias: Doctor José María del Real. Jurisconsulto y diplomático. Prócer de la Independencia de Colombia. Bogota 1969. 65 str. 8°. ([Publication] de la Academia Colombiana de historia. (5.) SAZU 55985 H — **Pires**, Homero: As influências políticas anglo-americanas em Rui Barbosa. Publicação do diretório acadêmico da faculdade de direito do Rio de Janeiro. Rio de Janeiro, Gráfica Laemert 1942. 23 str. 8°. SAZU 59257 H — **Pojarkova**, Ninel' Timofeevna: Kolonial'naja politika SŠA v Puerto-Riko. Problemy »svobodnoprisoediniťsegosja« gosudarstva. Moskva, »Nauka« 1969. 206 + (II) str. 8°. (cir.) SAZU 54078 H — **Riano**, Camilo: La campaña libertadora de 1819. Prólogo de Fr. Alberto Lee López. Bogota, Sesquicentenario de la Campaña libertadora 1969. 312 + (XXXV) str. + pril. 8°. SAZU 58224 H — **Roing de Leuchsening**, Emilio: Kubinskij narod v bor'be protiv imperializma SŠA. Izbrannye proizvedenija. Moskva, »Nauka« 1968. 270 + (II) str. + 1 sl. 8°. (cir.) SAZU 53849 H — **Tisnes**, Roberto Maria, J.: Un fraile guerrillero. Bogota 1969. 73 str. + 1 sl. 8°. ([Publication] de la Academia Colombiana de historia. [4.]) SAZU 55985 H — **Tisnes**, Roberto Maria, J.: Un Precursor. Don Pedro Fermín de Vargas. Bogota 1969. 81 str. + sl. 8°. ([Publication] de la Academia Colombiana de historia. [3.]) SAZU 55985 H.

32. Nova Zelandija

Condliffe, J. B. & **W. T. G. Airey**: A Short History of New Zealand. A new edit. ... (Christchurch [idr.], Whitcombe & Tombs (1966). IX + 318 str. + pril. 8°. SAZU 55726 H.

ZGODOVINSKE PUBLIKACIJE V LETU 1970

Zbral Miloš Rybář

Bibliografija

- GERLANC, Bogomil: Bibliografija Antona Sovreta. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. 49 + (VI) str. 8°.
- POSAVEC, Ančka & Miša Sepe: Narodnoosvobodilni boj Slovencev. Bibliografija knjig 1945—1970. Ljubljana, (Partizanska knjiga) 1970. 73 str. 8°.
- VERBINC, France: Filozofski tokovi na Slovenskem. Slovenska filozofska bibliografija. 1800—1945. Ljubljana, Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi 1970. (VI) + XVI + 301 str. 8°.
- Obča zgodovina**
- ASSCHER-PINKHOF, Clara: Zvezdni otroci. (Sterrekinderen. Prev. Jože Dolenc.) (Ljubljana), Mladinska knjiga 1970. 224 str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 142) [Zidovski otroci na Nizozemskem 1941—1944.]
- BARAGA, Friderik: Zgodovina, značaj, nravi in šege severoameriških Indijancev. (Geschichte, Character, Sitten und Gebräuche der nordamerikanischen Indier. Prev. Vlado Fajdiga.) (V Celju, Mohorjeva družba) 1970. 125 + (XII) str. 8°. Ilustr.
- BARRING, Ludwig: Vohuni in obveščevalci. (Geheimagenten und Spione.) Od antike do danes. (Prev. Andrej Mlakar.) Maribor, Obzorja 1970. 372 + (III) str. 8°. (Svet v knjigi. 76.) Ilustr.
- BRITOVŠEK, Marjan: Anton Fuster in revolucija 1848 v Avstriji. Maribor, Obzorja 1970. 425 + (V) str. 8°. Ilustr.
- CAESAR, Caius Julius: Galska vojna. (Commentarii de bello Gallico. Prev. in uv. napisal Janez Fašalek. Op. in seznam imen sest. Ivan Srvec.) Maribor, Obzorja 1970. 339 + (III) str. + pril. 8°. (Iz antičnega sveta. 12.) Z 1 zvd.
- GIAP, Vo Nguyen: Ljudska vojna, ljudska armada. (Guerre du peuple, armie du peuple. Prev. Jože Plešej.) Ljubljana, (Mladinska knjiga) 1970. 171 + (III) str. 8°. (Pričevanja. 12.)
- GUILLAIN, Robert: Kitajska. (Dans trente ans la Chine. Prev. France Šušteršič.) V Ljubljani, »Borec« 1970. 342 + (II) str. 8°. Ilustr.
- MACGUIGAN, Dorothy Gies: Habsburžani privatno. (The Habsburgs. Prev. Lojze Uršič.) V Ljubljani, Cankarjeva založba 1970. 363 + (IV) str. + pril. 8°. (Bios.)
- RYAN, Cornelius: Bitka za Berlin. (The last battle. Prev. Vlado Firm.) Maribor, Obzorja 1970. 513 + (II) str. + pril. 8°. (Svet v knjigi. 79.)
- SMIRNOV, Sergej Sergevič: Trdnjava Brest. (Brestskaja krepost'. Prev. Nada Carevska.) V Ljubljani, »Borec« 1970. 509 + (II) str. + 1 pril. 8°. Ilustr.
- SULZBERGER, Cyrus Leo: Druga svetovna vojna. (World war II. Prev. Božidar in Majda Pahor.) (V Ljubljani, Mladinska knjiga 1970.) 644 str. 4°. Ilustr.
- THORWALD, Jürgen: Ura detektivov. (Die Stunde der Detektive. Prev. Stanko Jarc.) V Ljubljani, Cankarjeva založba 1970. 8°. (Bios.) 2 knj.
- VORLÄNDER, Karl: Zgodovina filozofije. 2. Poslov. Valentin Kalan. (Ljubljana), Slovenska matica 1970. 336 str. 8°. (Filozofska knjižnica. 9.)

Umetnost

- BACKES, Magnus & Regen Dölling: Rojstvo Evrope. (Die Geburt Europas.) (Iz nemščine prev. Helena Menaše.) Ljubljana Drž. založba Slovenije 1970. 264 str. 8°. (Umetnost v slikah.)
- BUCCI, Mario: Joan Miró. (Prev. Zorka Bradač.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije; Zagreb, Naprijed (1970). 96 str. 4°. (Mojstri dvajsetega stoletja.) Ilustr.
- CRESTI, Carlo: Le Corbusier. (Prev. Bogo Stopar.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije; Zagreb, Naprijed (1970). 96 str. 4°. (Mojstri dvajsetega stoletja.) Ilustr.
- DURY, Carel J.: Ljudstva starega vzhoda. (Völker des Alten Orients.) (Nemški prev. holandskega rkp. prev. Helena Menaše.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. 264 str. 8°. (Umetnost v slikah.)
- GRUM, Zeljko: Ivan Meštrović. 2., sprem. izd. Fotogr. Tošo Dabac. (Prev. v slov. Franc Drolc.) (Ljubljana), Drž. založba Slovenije (itd.) 1970. XXXVIII + 189 + (II) str. + 1 pril. 4°.
- HAFNER, German: Atene in Rim. (Athen und Rom.) (Iz nemšč. prev. Helena Menaše.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. 264 str. 8°. (Umetnost v slikah.)
- JAFFE, Hans L.: Pablo Picasso. (Iz italj. prev. Maks Veselko.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije; Zagreb, Naprijed (1970). 96 str. 4°. (Mojstri dvajsetega stoletja.) Ilustr.
- KURENT, Tine: Modularna evritmija šempeterskih edikul. The modular eurythmia of aediculae in Sempeter. ... Ljubljana, Narodni muzej 1970. 100 + (IV) str. 4°. (Katalogi in monografije. 4.) Ilustr.
- LEONARD, Jonathan Norton in redakcija Time-Lifovih knjig: Amerika. (Ancient America.) Prev. Mira Mihelič. Ljubljana, Mladinska knjiga 1970. 192 str. 4°. (Svet in čas. O kulturah.) Ilustr.
- PARÉTI, Luigi in sodel. Paolo Brezzi in Luciano Petech: Stari svet. (The ancient world.) 1200 pred našim štetjem do 500 po našem štetju. (Slov. prev.: Janko Moder in Boris Verbič.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. XXXII + 292 str. + pril. 8°. (Zgodovina človeštva. 2. Zv. 1.) Ilustr.
- PETDESET let slovenskega baleta. (Ur. Mitja Šarabon.) (V Ljubljani, Pripravljalni odbor, za proslavo 50-letnice slovenskega baleta, Opera in Balet SNG 1970.) 78 + (I) str. 8°. (Ov. nasl.) Ilustr.
- SCHUG-WILLE, Christa: Bizanc in njegov svet. (Byzanz und seine Welt.) (Iz nemščine prev. Helena Menaše.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. 264 str. 8°. (Umetnost v slikah.)
- SHERRARD, Philip in redakcija Time-Lifovih knjig: Bizanc. Byzantium.) Prev. Marjan Tavčar. Ljubljana, Mladinska knjiga 1970. 194 str. 4°. (Svet in čas. O kulturah.) Ilustr.
- SLOVENSKI impresionisti. (Izbor sl. in spremna beseda France Stele.) ([Ljubljana], Drž. založba Slovenije 1970.) (203) str. 4°.
- UMETNOSTNI zakladi Jugoslavije. 77 barvni reprod., 395 črno-belih reprod., 115 risb, 10 zvd. Ur. in uv. napisal Oto Bihalji-Merin. Pisci besedil Milutin Garašanin [itd.]. (Prev. Asta Znidarčič.) Beograd, Jugoslavija; Ljubljana, Drž. založba Slovenije (1970). 449 str. 4°.
- VALVASOR, Johann Weikhard Frhr von: Pasijonska knjižica 1679. (Dominicae passionis icones. A Johanne Wirix inventae. Reprod. ponat. Spremná beseda Emilijan Cevc. Prev. povzetka v franc. Viktor Jesenik, v nem. Janke Messner.) (V Ljubljani, Cankarjeva založba) 1970. 67 + (III) str. 8°. p. f.
- WAGNER, Joseph: Vedute Kranjske. 1842—1848. (Ljubljana, Cankarjeva založba 1970.) f°. 2 kosa: 30 listov v mapi. Reisp, Branko: Wagnerjeve Vedute Kranjske. 8°.
- ZADNIKAR, Marijan: Romanska umetnost. Fotogr.: Nino Vranič (Ljubljana, Mladinska knjiga 1970.) loč. pag. + corr. 4°. (Ars Sloveniae.)

Delavsko gibanje

- BOFFA, Giuseppe: Ruska revolucija. (Prev.: Maruša Bravničar [itd.]) Ljubljana, Komunisti 1970. XXIII + 414 + (II) str. 4°. (Zgodovina revolucij XX. stoletja. 1.) Ilustr.
- KOKOLJ, Miroslav: Vevški papirničarji v boju za svoje pravice. 1842—1945. Ljubljana, (Združene papirnice) 1970. 396 + (VII) str. 8°.
- RDEČI revirji. Zbornik fotografskih dokumentov o življenju in boju delavstva v Trbovljah, Zagorju in Hrastniku v letih 1918—1941. 1. Obdobje 1918—1934. (Zbornik priprav.: Franc Kralj [itd.]) Trbovlje, Revirski muzej ljudske revolucije 1970. 4°.
- TITL, Julij: Murska republika 1919. Murska Sobota, Pomurska založba 1970. 148 + (III) str. 8°. Ilustr.
- USTANOVNI dokumenti Zveze komunistov iz leta 1847. (Gründungsdokumente des Bundes der Kommunisten.) (:Od junija do septembra 1847.:) V. izd. Berta Andréasa. (Prev. in predg. napisal France Klopčič.) (V Ljubljani, Cankarjeva založba 1970.) 109 + (II) str. + pril. 8°.
- Narodnoosvobodilna in antifašistična borba**
- AJDOVŠČINA 1945—70. (Ob 25-letnici ustanovitve prve slovenske vlade.) (Odg. ur.: Grozdan Šinigoj.) (Ajdoščina, Pripravljalni odbor za proslavo 25. obletnice ustanovitve prve slovenske vlade 1970.) 32 str. 8°. [Ov. nasl.] Ilustr.
- BAVEC, Franjo-Branko: Bazoviška brigada. Ljubljana, (Odbor Bazoviške brigade & Partizanska knjiga) 1970. 585 + (VII) str. 8°. (Knjižnica NOV in POS. 21.) Ilustr.
- BAZOVICA. 6. IX. 1930 — 6. IX. 1970. (Trst, Zal. trž. tiska 1970.) 45 + (II) str. 8°. Ilustr. Ponat. iz Primorskega dnevnika.
- ILEGALNE grafične tehnike v Ljubljani 1941—1945. (Ljubljana, Odbor za ohranjanje tradicij ilegalnih grafičnih tehnik v Sloveniji 1970.) 28 str. 8°. Ilustr.
- JERMAN, Ivan: Pevski zbor Jugoslovanske armade Srečko Kosovel. Ljubljana, (Osrednji odbor prekomorskih brigad in »Partizanska knjiga«) 1970. 220 + (I) str. 8°. (Knjižnica NOV in POS. 37.) Ilustr.
- KOŠ, Erih: Pokol v Novem Sadu. (Prev. Jože Zupančič.) V Ljubljani, »Borec« 1970. 178 + (I) str. + pril. 8°.
- KRONIKA o ilegalnem delu OF terena Ljubljana Tabor. (Uredn. odb.: Filip Valantič, Martin Perme, Franček Šafar.) Ljubljana, (ZB Ljubljana-Tabor) 1970. (III) + 95 str. 8°. Ilustr.
- LJUBLJANA v ilegali. 4. Do zloma okupatorjev. Ljubljana, (Drž. založba Slovenije) 1970. 656 str. 8°.
- MIKUŽ, Metod: Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja. (V Ljubljani), Prešernova družba 1970. 287 + (III) str. 8°.
- OBCINA Devin-Nabrežina v boju proti nacifašizmu. Il comune di Duino-Aurisina nella lotta contro il nazifascismo. (Dokumentarno gradivo zbrala Zorka Mervic-Legiša. Ur. Dušan Furlan. Platnico opremil Darij Jagodic.) (V Trstu, t. Graphis 1970.) 38 + (II) str. 8°. Ilustr. Vzpor. besedilo v slov. in italj.
- PAVLIN, Mile: Jeseniško-bohinjski odred. Ljubljana, (Odbor Jeseniško-bohinjskega odreda in »Partizanska knjiga«) 1970. 379 + (I) str. + 1 zvd. 8°. (Knjižnica NOV in POS. 26. 1.) Ilustr.
- PAVLIN, Mile: Petnajsta brigada. Ljubljana, (Odbor 15. brigade) 1969 (1970). 501 + (I) str. + 1 zvd. 8°. (Knjižnica NOV in POS. 18.) Ilustr.
- PETELIN, Stanko: Gradnikovci. Tretja slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada »Ivan Gradnik«. Beograd, »Narodna armija« 1970. 181 + (V) str. + pril. 8°. (Zapiski o vojnih brigadah. 20.)
- POŽGANE slovenske vase. Zbral in ur. Ferdo Godina. (1.) V Ljubljani, »Borec« 1970. 356 str. + pril. 8°.
- POŽUN, Lojze: Zadnji boj Savinjskega bataljona II. grupe odredov na Dobrovljah. (Celje, Odbor II.

- grupe odredov 1970.) 9 + (XXII) str. 8°. [Čelni nasl.] Z 2 sl.
- SLOVENKE** v narodnoosvobodilnem boju. Zbornik dokumentov, člankov in spominov. (Ur.: Stana Gerk, Ivka Križnar, Štefanija Ravnikar-Podbevšek!) 1—2 (= 3 vol.) V Ljubljani, »Borec« 1970. 8°. Ilustr.
- SREČANJE**. Utrinki iz fašističnih ječ in taborišč smrti. (Glavni ur.: Boris Mrak.) Koper, (Komisija za zgodovino pri odboru za srečanje političnih zapornikov in internirancev Slovenskega primorja) 1970. 88 str. 8°. Ilustr.
- SREČANJE** ob 25 [petindvajset] - letnici osvoboditve. (Spomini internirancev, zapornikov in vojnih ujetnikov. Ur.: Jože Kroflič [itd.] (Celje, Občinski odbor ZZB NOV 1970.) 31 + (V) str. 8°. [Ov. nasl.] Ilustr.
- XIV [ŠTIRINAJSTI]** pohod »Po poteh partizanske Ljubljane« za leto 1970. Ljubljana, (Odbor za pohod) 1970. 178 + (II) str. + pril. 8°.
- VILHAR**, Srečko & Albert Klun: Narodnoosvobodilni boj Primorcev in Istranov v Afriki. Ljubljana, (Osrednji odbor prekomorskih brigad in »Partizanska knjiga«) 1970. 335 + (III) str. 8°. (Knjižnica NOV in POS. 38.) Ilustr.
- VOLČJAK**, Viktor: Partizanska bolnišnica »Franja«. Cerkno, (Turistično društvo) 1970. 32 str. 8°. Ilustr.
- VSI procesi** proti Slovincem in Hrvatom ter drugim antifašistom iz Jul. krajine pred fašističnim posebnim tribunalom 1927—1943. (:Brez procesov pred italijanskimi vojaškimi sodišči.:) Iz knjige Aula IV. (Ur. Stanislav Renko.) (Trst), Založništvo Tržaškega tiska 1970. 123 + (III) str. 8°. Ilustr. Ponat. iz Primorskega dnevnika.
- ZBORNİK** dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije. Tom 6, knj. 17: Borbe u Sloveniji 1944. godine. Beograd, (Vojnoistorijski institut i Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani) 1970. 1055 str. + corr. 8°.
- Slovenija in Slovenci**
- BAŠ**, Angelos: Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju. (Ljubljana), Mladinska knjiga 1970. 147 + (III) str. 8°.
- CEVC**, Emilijan: Poznogotska plastika na Slovenskem. Ljubljana, Slovenska matica 1970. str. 4°. Ilustr.
- DOLAR**, Jaro: Bücher und Büchereien im Wirbel sozialer und ideologischer Kämpfe. Marginalien zur Geschichte des protestantischen Buches in Slowenien. ([Berlin], Akademie-Verlag [1970].) Str. 487—497. 8°. [Čelni nasl.] Iz: Festschrift für Horst Kunze: Buch — Bibliothek — Leser.
- GOSPODARSKA** in družbena zgodovina Slovencev. Enciklopedična obravnava po panogah. (1.) Zgodovina agrarnih panog. Zv. 1. Agrarno gospodarstvo. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. XVII + 652 str. + pril. + corr. 8°. Ilustr.
- HÖFLER**, Janez: Tokovi glasbene kulture na Slovenskem od začetkov do 19. stoletja. (Ilustr. izbral avtor. Povzetek v nemšč. prev. Karel Parcer.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1970. 199 + (III) str. + pril. 8°. Z notami.
- INZKO**, Valentin: Koroški Slovenci v evropskem prostoru. Idejno-politična študija. Celovec, samozal. 1970. 100 + (III) str. 8°.
- KARDELJ**, Edvard (:Sperans.): Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. (3. pregl. in dop. izd.) Ljubljana, (Drž. založba Slovenije) 1970. 496 + (II) str. 8°.
- KMEČKA** hiša na slovenskem alpskem ozemlju. Razstava. Vodnik po razstavi... Fotogr.: Arhiv SEM in Srečo Kolar. Ljubljana, (Slovenski etnografski muzej) 1970. (47) str. 8°.
- KOROŠKI** plebiscit. Razprave in članki. Ur. Janko Pleterški, Lojze Ude, Tone Zorn. (Povzetki v angl. Meta Grosman. Povzetki v nem. Doris Debeljak.) (Ljubljana), Slovenska matica 1970. 562 + (II) str. + pril. 4°. Ilustr.
- KRAMAR**, Janez: Prvi tabor v Istri. Koper, (Komisija za zgodovino pri

- pripravljalnem odboru za proslavo 100-letnice tabora v Kubedu in Pokrajinski muzej) 1970. 69 + (II) str. 8°. Ilustr.
- MAKAROVIČ, Gorazd: Slovenske panjske končnice. (Ilustr. po diapozitivnih Virgila Dariša.) (V Ljubljani), Mladinska knjiga 1970. (20) str. 8°. (Čebelica. 135.)
- MOHORIČ, Ivan: Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem. 2. Boji za obstoj — do samoupravljanja. Vzpon železarne, razsulo in obnova. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1970. 537 + (XV) str. + pril. 8°.
- MUSIČ, Marjan: Arhitektura slovenskega kozolca. (Angl. prev. Janko Golias. Risbe Marjan Mušič in Marko Mušič. Konstruktivske risbe Črtomir Mihelj. Fotodokumentacija Marjan Mušič in Peter Pokorn.) (V Ljubljani, Cankarjeva založba 1970.) 165 + (VII) str. 8°.
- OB stoletnici sežanskega tabora. 1870—1970. (Branko Marušič: Sežanski tabor 29. maja 1870. leta. — Alfonz Grmek-Iztok: Naša pot v svobodo. — Stane Čehovin: Jubilejno razmišljanje.) Sežana, (Pripravljalni odbor za proslavo stoletnice tabora 1970). 35 + (VIII) str. 8°. Ilustr.
- PIVEC-STELE, Melitta: Mittelalterliche Bibliotheken in Slowenien. Weimar, H. Böhlau Nachf. 1970. Str. 174—191 8°. [Celni nasl.] Iz: Orbis Mediaevalis. Festgabe für Anton Blaschka zum 75. Geburtstag...
- PREPORODOVCI proti Avstriji. Ur. Adolf Ponikvar. V Ljubljani, »Borec« 1970. 484 str. 8°. Ilustr.
- VALVASOR, Johann Weikhard Frhr von: Die Ehre dess Hertzogthums Krain ... Laybach, anno 1689 ... Th. 1—2. (Faks. izd. Spremna beseda Branko Reisp.) (V Ljubljani, Mladinska knjiga; v München, Trofenik 1970.) f^o. (Monumenta litterarum Slovenicarum. 9.)
- VALVASOR, Johann Weikhard Frhr von: Topographia Ducatus Carnioliae modernae. Bogenšperk na Kranjskem 1679. Spremna beseda in red. Branko Reisp. (Faks. izd. Po izvodu iz Narodne in univerzitetne knjižnice.) V Ljubljani, Cankarjeva založba; München, Trofenik 1970. (X) str. + 316 str. (= f.) + (XIV) + 63 str. 8°. p. f. Ilustr.
- ZADNIKAR, Marijan: Znamenja na Slovenskem. 2. izd. Ljubljana, Slovenska matica 1970. 197 + LXIV + (II) str. 8°. Ilustr.
- Krajevna in pokrajinska zgodovina, krajepisi in vodniki**
- AVGUSTIN, Cene: Tržič (in okolica). (Ljubljana, Obzorja, Maribor, 1970.) 34 + (I) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 23.)
- BOGATAJ, Janez & Jože Faganel: Doslovče. (Ilustr., fotogr., risbe in načrti so delo Janeza Bogataja.) (Ljubljana, Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije 1970.) 30 + (I) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 24.)
- BOLTA, Lojze & Vera Kolšek: Stalna arheološka razstava Pokrajinskega muzeja v Celju. (Ljubljana, Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije 1970.) 34 + (I) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 22.)
- CELJSKI zbornik. 1969/70. Celje, (Svet za kulturo in znanost Skupščine občine) 1970. 462 + (II) str. 8°.
- CURK, Iva & Jože Curk: Ptuj. (Fotogr. Srečko Habič in Edo Primožič.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1970. 133 + (I) str. + pril. 8°.
- JARC, Janko & Tone Knez & Jože Mlinarič: Vodnik po Novem mestu. Zgodovinski in gospodarski oris ter vodnik po mestu in Dolenskem muzeju. Novo mesto, b. t. 1970 (I) + 67 str. (= f.) 4°. Strojep. avtogr.
- KAJŽA pri Dolencu v Doslovčah — kulturni spomenik in spominski muzej. (Jesenice, Odbor za odkup in ureditev Finžgarjeve rojstne hiše 1971.) (16) str. 8°. [Ov. nasl.] S 3 sl.
- KRANJSKI zbornik. 1970. V Kranju, Skupščina občine 1970. 391 str. + corr. 8°. p. f.
- LEŠNIK, Rudi: Atomske toplice. (Zbral in ur. R. L. Sotelski [ps.].) (Šmarje pri Jelšah; Odbor za izgradnjo Atomskih toplic pri skup-

- ščini občine; Podčetrtek, Turistično društvo 1970.) 36 + (I ov.) str. 8°. Ilustr.
- LESNIK, Rudi: Atomske toplice. Podčetrtek. (Prev. v nemšč. Danuška Trojanovič, v italij. Simona Grgurevič.) Podčetrtek, Turistično društvo 1970. 80 str. 8°. Ilustr.
- LJUBLJANA. (19° 45—70. Tekst: Sergij Vilfan [itd.]. Fotogr. Dušan Škerlep [itd.].) (V Ljubljani, Mestni arhiv 1970.) (XI) + 88 + (IV) str. + pril. 8°.
- LOŠKI razgledi. XVII. V Škofji Loki, Muzejsko društvo 1970. 303 + (II) str. 8°. Ilustr.
- MLINARIČ, Jože: Kostanjeviško gospostvo. Po urbarju iz leta 1625. (Kostanjevica na Krki, Dolenjski kulturni festival 1970.) 76 + (I) str. + 1 zvd. 8°. Ilustr.
- MODER, Anton: Marija v leščevju. Ob tisočletnici božje poti na Dobrovi pri Ljubljani. (Fotogr.: Franc Mikuz, Alenka Pauli.) Na Dobrovi, Župnijski urad 1970. 38 + (II) str. 8°.
- 500 [PETSTO] let Lašč. (Vel. Lašče 1970.) (44) str. 8°. p. f. Ilustr.
- RUS, Roman: Vodnik po Rimu. (2. izpop. izd.) V Celovcu, Mohorjeva družba 1970. 240 str. + 1 zvd. 8°. Ilustr.
- STEINBERG, Franz Anton: Gründliche Nachricht von dem in dem Inner-Krain gelegenen Czirknitzer See... Anno 1758. Laybach, gedruckt bey Anna Elisabetha Reichhardtin. (Reprod. ponat. Spremnja študija Braňko Korošec.) (Ljubljana, Cankarjeva založba 1970.) 265 + (I) str. + pril. 8°.
- STRAŽAR, Stane: Kronika Doba. (Fotogr.: Miloš Stamberk.) (Domžale, Jamarski klub »Simon Rodič — Ivan Sešek« 1970) 283 + (II) str. + pril. 8°.
- VALANT, Milan: Zgodovina Žužemberka in Krajine. Ljubljana, (samozal.) 1970. 36 str. 8°. Ilustr.
- VODNIK po Delavškem muzeju... (Besedilo: Maks Dolinšek. Povzete: Franc Sušnik. Fotogr.: arhiv. Koroškega fužinarja [itd.].) (Ravne na Koroškem 1970.) 24 + (I ov.) str. 8°. (Ov. nasl.)
- VOSTNER, Otmar: Brezje. (Kratka zgodovina.) (Ljubljana, Frančiškanska prokuratura 1970.) (48) str. 8°. Ilustr.
- VRISER, Sergej: Sladka gora. (Ilustr. je priskrbel avtor.) (V Mariboru, Obzorja 1970.) 26 + (I) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 21.)
- ZAJEC, Pepca: Poljudna zgodovina župnije Kopanj. (Risbe Magda Čušperska.) Ljubljana, samozal. 1970. 84 str. 8°.
- ZBORNİK občine Grosuplje. 2. Grosuplje, (uredn. odb.) 1970. 202 + (II) str. 8°.

Biografije, spomini, korespondenca

- ADAMIČ, Louis: Orel in korenine. (The eagle and the roots. Prev. Mira Mihelič.) Ljubljana, Državna založba Slovenije 1970. 641 + (I) str. 8°.
- ARNEJC, Franc: Od Dnestra do Pivave. Spomini iz prve svetovne vojne. V Celovcu, Družba sv. Mohorja 1970. 132 str. + 2 pril. 8°.
- COOPER, Alfred Duff: Knez Galleyrand. Prev. France Pipan.) Ljubljana, Cankarjeva založba 1970. 278 + (II) str. + pril. 8°. (Bios.)
- FINZGAR, Franc Saleški: Pisma Ferdinandu Koledniku. Ur. in pojasnil Martin Jevnikar. V Celovcu, Družba sv. Mohorja 1971. 152 str. + 2 pril. 8°.
- FRISCHAUER, Willi: Onassis. (Prev. Jože Kovačič.) Maribor, Obzorja 1970. 370 + (II) str. + pril. 8°. (Svet v knjigi. 83.)
- HEGENKÖTTER, August: Moje delo med Slovenci. Prev. in pripr. Jože Premrov. Ljubljana, (samozal.) 1970. 96 str. 8°. Ilustr. [Dušnopastirsko delovanje nemškega duhovnika med slovenskimi preseljenci iz Posavja v Nemčiji 1941—1945.]
- KARADORĐEVIČ, Đorđe: Resnica o mojem življenju. (Istina o mojem životu. Prev. Franček Šafar.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. 447 + (IV) str. + pril. 8°.
- KOLARIČ, Jakob: Škof Rožman. Duhovna podoba velike osebnosti na prelomnici časa. 2. V Celovcu, Družba sv. Mohorja 1970. 542 str. + pril. 8°.

- KREFT, Bratko: Življenje za človeka. Portret dr. Jožeta Potrča. Maribor, Obzorja 1970. 52 str. 8°.
- LESKOVEC, Karel: Križpotja. 3. Ljubljana, (Partizanska knjiga) 1970. 776 + (III) str. + 2 pril. 8°. Ilustr.
- LETO svetnikov. 2 (:april—junij:). Izdajo sta pripravila Maks Miklavčič in Jože Dolenc. V Ljubljani, Zadruga katol. duhovnikov 1970. 696 str. + pril. 8°.
- MISIJONAR Baraga. Pripr. Baragov odbor. Ljubljana-Rakovnik, (»Knjižice«) 1970. 46 + (II) str. 8°. (Knjižice: 26.)
- MOLE, Vojeslav: Iz knjige spominov. (Ljubljana), Slovenska matica 1970. 560 str. + 1 sl. 8°. (Spomini in srečanja. 5.)
- MORAVEC, Dušan: Podoba Jožeta Tirana. Ljubljana 1970. 154 + (I) str. 8°. (Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega. 48.) Ilustr.
- OŠNJAK, Jožko: Pod Matajurjem. Spomini in zapiski iz Beneške Slovenije. 2. izpop. izd. V Ljubljani, (samozal.) 1970. 421 + (I) str. + 1 zvd. 8°. Ilustr.
- PATER Pij. Stigmatik današnjega časa. Škofja Loka, (Kapucinski samostan) 1970. 157 + (III) str. 8°. Ilustr.
- UDOVIČ, Marko: Msgr. Škabarju v spomin. (Ponat.) (Trst, Slov. prosv. matica 1970.) 26 + (II) str. 8°. Ilustr.
- VOSTNER, Otmar: Mučenec Nikolaj Tavelić. Ljubljana, (Vinko Furlan) 1970. 44 str. 8°. S 3 sl.
- Slovstvo**
- ZADRAVEC, Franc: Nova romantika in mejni obliki realizma. Maribor, Obzorja 1970. 407 + (III) str. + pril. 8°. (Zgodovina slovenskega slovstva. 5.)
- Solstvo, prosveta in učbeniki**
- CSONKA, László: Zgodovina katehetike. (Iz italij. prev. Valter Dermota.) Ljubljana, (V. Furlan) 1970. (II) + 143 + (I) str. 4°. (Ciklostil)
- HOJAN, Tatjana: Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem. Razstava... (Strokovno obdelavo priprav. Tatjana Hojan. Ur. kataloga France Ostanek. Prev. v angl. Mójca Komac.) Ljubljana, (Slovenski šolski muzej) 1970. 56 + (I ov.) str. 8°. Ilustr.
- IZ veka v vek, iz roda v rod krvi gre tek, duh išče pot. Petdeset let gimnazije v Murski Soboti. (Odg. ur.: Vida Korošak.) (Murska Sobota, Skupščina občine 1970.) 182 + (I) str. 8°. Ilustr.
- KOŠUTA, Egidij: Oris zgodovine od nastanka narodnih držav do dunajskega kongresa. (Ljubljana, t. Partizanska knjiga [1970].) (IV) + 187 str. 8°. Z zvd.
- KOŠUTA, Egidij: Oris zgodovine od propada rimskega cesarstva do odkritja Amerike. (Ljubljana, t. Partizanska knjiga [1970].) (III) + 131 str. + zvd. 8°.
- LETNO poročilo 1945/1970. Brežice, Gimnazija 1970. 94 + (IV) str. 8°.
- METELKO, Antonija: Zgodovina za 6. razr. osn. šole... Za slabovidne prir. France Rožanec. 1—2. V Ljubljani, ZDDJ-tiflološka sekcija društva defektologov Slov. 1970. 4°.
- OSNOVNA šola na Slovenskem 1869—1969. 1. Ljubljana, Slovenski šolski muzej 1970. 695 + (II) str. + corr. 8°. Ilustr.
- 25 [PETINDVAJSET] let slovenske gimnazije v Kopru. 1945—1970. (Ur. Jože Hočevar.) Koper 1970. 48 str. 4°. Ilustr.
- PROSVETNI zbornik 1868—1968. Trst, Slovenska prosvetna zveza 1970. 323 + (IV) str. 8°. Ilustr.
- 100 [STO] let šole na Ježici. (Pri zbiranju in oblikovanju gradiva sodel. Franc Čamerik [itd.].) Ljubljana, (Odbor za proslavo 100-letnice 1970. 30 + (I) str. 8°. Ilustr.
- URANKAR, Pavle & Janez Šumi: Zgodovina. Za srednje tehniške in druge srednje šole. (Ponat.) Ljubljana, Dopolna delavska univerza 1970. 142 str. 8°.
- TITL, Julij: Zgodovina. Za poklicne šole. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. 154 + (IV) str. + pril. 8°.

ZADNIK, Štefka & Ivan Križnar: Zgodovinska čitanka. Za 8. razred osnovnih šol. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1970. 122 str. 8°.

Podjetja, društva, ustanove

- ARHIVI v Sloveniji. (Sest. in ur. Jože Zontar in Sergij Vilfan.) (Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije) 1970. 64 + (I ov.) str. 8°.
- [BREGANT Marijan] Kartuzijanec [ps.]: Kdo so in kako žive kartuzijanci. (Pleterje, Kartuzija 1970.) 33 + (II) str. + 1 pril. 8°. Ilustr.
- DULAR, Jože: 120 [Sto dvajset] let metliške mestne godbe. (V Metliki, Mestna godba 1970.) 92 + (IV) str. 8°. Ilustr.
- 20 [DVAJSET] let Metalurškega inštituta v Ljubljani. (Ljubljana 1970.) (II) + 42 + (I) str. 8°. Ilustr.
- 20 [DVAJSET] let samoupravljanja Elektro Gorica. (Sest.: Andrej Franko [itd.].) (Nova Gorica 1970.) 48 str. + 1 zvd. 8°. Ilustr.
- FRUCTAL. (1945—1970. Glavni in odg. ur.: Cefarin Virgilij.) (Ajdovščina 1970.) 56 str. 8°. Ilustr.
- KARLIN, Mirko: Iz zgodovine prvega protituberkuloznega dispanzerja na Slovenskem. Golnik 1970. (III) + 23 str. 4°. (Inštitut za pljučne bolezni in tuberkulozo Slovenije. Strokovne objave. 18.) Strojep. avtogr.
- PETDESET let Prostovoljnega gasilskega društva Hlebce-Radovljica na Gorenjskem. (Gradivo zbrali in napisali Alojz Derling [itd.].) (Jesenice, »Vatrostalna«; Operativno tehnični sektor 2, 1970.) (34) str. 8°. Ilustr.
- 50 [PETDESET] let slovenske kinologije. Ljubljana, Društvo ljubiteljev ptičarjev 1970, 48 str. 8°. Ilustr.
- 50 [PETDESET] let ustanovitve vodstvene nogometne organizacije na Slovenskem. (Odg. ur. Drago Stepišnik.) Ljubljana 1970. 96 str. + corr. 8°. Ilustr.
- 50 [PETDESET] - letnica ginekološko-porodniškega oddelka v Celju. (Celje 1970.) (12) str. 8°. Ilustr.
- 25 [PETINDVAJSET] let pevskega zbora »France Prešeren«. 1945—1970, Kranj. (V Kranju) 1970. (28) str. 8°. Ilustr.
- POL stoletja Metalne. 1920—1970. (Ur.: Ladislav Klojčnik. Fotogr.: Foto služba Metalne [itd.] Maribor 1970.) 158 + (II) str. 8°.
- RAVENSKO jeklo. (1620—1970.) Ob 350-letnici... (Odg. ur.: Marjan Kolar. Fotogr.: Tulij Budau [itd.].) Ravne na Koroškem 1970. (75) str. 8°.
- RAZVOJ podjetja od leta 1913 in 20 let samoupravljanja. (Ajdovščina, »Lipa« [1970].) 28 str. 8° Ilustr.
- 70 [SEDEMDESET] let Papirniškega pihalnega orkestra. (1900—1970.) (Ljubljana, t. »Jože Moškrič« 1970.) 30 + (II) str. 8°. Ilustr.
- SLOVENSKA atletika 1945—1970. (Ur. uredniški odbor: Marko Račič [itd.]. Fotogr.: Svetozar Busič [itd.].) Ljubljana, (Atletska zveza Slovenije) 1970. 183 + (XL) str. 8°.
- 100 [STO] let gasilske organizacije na Slovenskem. (1869—1969.) (V Ljubljani, Gasilska zveza Slovenije [1970].) 320 + (II) str. 8°. Ilustr.
- 100 [STO] let gasilstva v Laškem (1870—1970.) Posebna pril. glasila skupščine občine Laško »Naše delo«. (Zbral in ur. Lev Tičar.) Laško, (Upravni odbor za organizacijo proslave) 1970. 13 str. 4°.
- ŠTIRIDESET let Planinskega društva Poljčane. 1929—1969. (Poljčane 1970.) 62 + (II) str. 8°. Ilustr.
- TITTOVI zavodi Litostroj. Ob dvajseti obletnici samoupravljanja. (Ponat. pril. časopisa Litostroj. Fotogr.: Betka Kocjančič.) (Ljubljana) 1970.) 16 + (I ov.) str. 4°.

KAZALO
СОДЕРЖАНИЕ — CONTENTS

RAZPRAVE
СТАТЬИ — STUDIES

- Melitta Pivec-Stelè, Dnevnik Henrika Coste o kongresu Svete alianse v Ljubljani 1821 201—211
Записки Генриха Косты о конгрессе Священного союза в Любляне (Лайбахе) в 1821 г.
Henrik Costa's Diary about the Holy Alliance Congress in Ljubljana in 1821
UDK 341.18(497.12 Lj.) "1821"
- Branko Marušič, Doneski k politični zgodovini goriških Slovencev v razdobju 1870—1875 213—241
Очерки политической истории словенцев района Горичцы в период 1870—1875 гг.
Notes towards the Political History of the Slovenes in the Gorica Area During the Period 1870—1875
UDK 949.712—15 "1870/1875"
- Tone Zorn, O nekaterih vprašanjih slovenske problematike na Koroškem v prvi polovici 70. let 19. stoletja 243—250
Некоторые вопросы из жизни словенцев в Каринтии в первой половине семидесятых годов 19. века
Concerning Some Questions from the Problems of the Slovenes in Carinthia in the First Half of the 1870 ies
UDK 323.15(436.6=865) "1870/1875"
- Milan Natek, Vpliv industrializacije na agrarno pokrajino v Velenjski kotlini 251—278
Влияние индустриализации на аграрные отношения в районе Веленья
The Influence of Industrialization on the Agrarian Landscape in the Velenje Area
UDK 355(497.12-116) "1826/1969"

ZAPISKI
ЗАПИСИ — NOTES

- Tone Zorn, Stališča koroških strank glede kulturne avtonomije za koroške Slovence v letih 1925—1968 271—278
Отношение каринтийских партий до культурной автономии каринтийских словенцев в годы 1925—1968
The Attitudes of the Carinthian Parties Concerning a Cultural Autonomy for Carinthian Slovenes during the Years 1925—1968
UDK 323.15(436.6=865) "1925/1968"

ZGODOVINOPISJE — PREGLEDI IN PROBLEMI
ИСТОРИОГРАФИЯ — ОБОЗРЕНИЯ И ПРОБЛЕМИ
HISTORIOGRAPHY — REVIEWS AND PROBLEMS

- Jože Šorn, Naše zgodovinske pisje o rudarstvu in fužinarstvu na Slovenskem 279—290
Наша историография о горном деле и металлургии в Словении
Our Historiography About Mining and Iron-Works in Slovenia
UDK 622 + 669 (497.12):930

DRUSTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI, SIMPOZIJ
 ОБЩЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ, СЪЕЗДЫ, СОВЕЩАНИЯ
 SOCIAL LIFE, CONGRESSES, MEETINGS

UDK 061.2.05 + 061.5

- Jasna Fischer, Znanstveno posvetovanje ob 100-letnici pariške
 komune v Beogradu od 15. do 17. marca 1971 291—295
 Научное совещание в Белграде с 15 до 17 марта 1971 г. по
 поводу 100-летия Парижской коммуны
 Scientific Consultation on the Occasion of the 100th Anni-
 versary of the Commune of Paris Held in Belgrade during
 March 15—17, 1971

OCENE IN POROČILA

РЕЦЕНЗИИ И ИЗВЕЩЕНИЯ — BOOK REVIEWS AND REPORTS

UDK 950(048.1)

- U. Bahadır Alkim, Anatolia I (Marko Urbanija) 295—297
 Die mittelalterlichen Urbare, des Benediktinerstiftes St. Paul in
 Kärnten 1289/90 und 1371/72 (Pavle Blaznik) 297—300
 Mavro Orbin, Kraljevstvo Slovena (Ignacij Voje) 300—302
 Franc Babinger, Mehmed Osvajač i njegovo doba (Ignacij Voje) 303—306
 Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege (Ferdo
 Gestrin) 306—310
 Arhivi v Sloveniji (Ferdo Gestrin) 310—311
 Trgovina in rudarstvo v naših disertacijah (Jože Šorn) 311—314
 Klausjürgen Miersch, Die Arbeiterpresse der Jahre 1869 bis 1889
 als Kampfmittel der österreichischen Sozialdemokratie (Franc
 Rozman) 314—315
 Koroški plebiscit (Peter Vodopivec) 315—318
 Koroška in koroški Slovenci (Peter Vodopivec) 318—319
 Claudia Cromer, Die Vereinigten Staaten von Amerika und die
 Frage Kärntens 1918—1920 (Bogo Grafenauer) 319—328
 Wilhelm Neumann, Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten
 1918—1920 (Bogo Grafenauer) 328—331
 Erwin Steinböck, Die Kämpfe im Raum Völkermarkt 1918/19
 (Lojze Ude) 331—335
 Koroška publicistika in plebiscit (Tone Zorn) 335—338
 Hans Steinacher, In Kärntens Freiheitskampf (Tone Zorn) 338—339
 Metod Mikuž, Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja (Mirko
 Stiplovšek) 339—340

BIBLIOGRAFIJA

БИБЛИОГРАФИЯ — BIBLIOGRAPHY

UDK 016:950

- Melitta Pivec-Stelè — Miloš Rybář — Mara Mervič —
 Olga Janša, Nove knjige v Narodni in univerzitetni knjiž-
 nici, knjižnici Slovenske akademije znanosti in umetnosti,
 knjižnici Oddelka za zgodovino filozofske fakultete ter knjiž-
 nici Inštituta za narodnostna vprašanja 341—373
 Miloš Rybář, Zgodovinske publikacije v letu 1970 375—382

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

R dp
 ZGODOVINSKI čas.
 1971

941/949

119710023,3/4

COBISS •